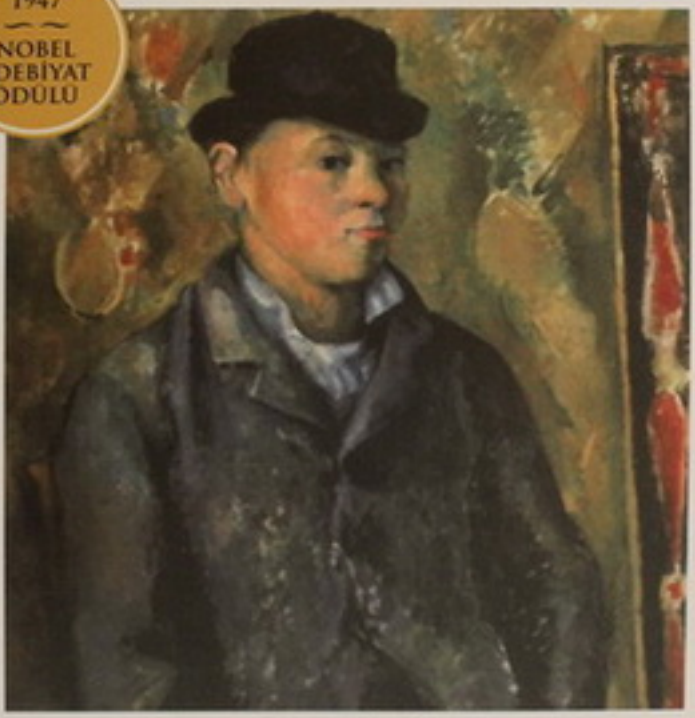
ANDRÉ GIDE

KALPAZANLAR

1947
NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ



ROMAN

Çeviri: TAHSİN YÜCEL

CAN

3. BASKI

ANDRÉ GIDE

KALPAZANLAR

Can Yayınları 258

Les faux-monnoyeurs, André Gide
© 1925, Éditions Gallimard
© 1989, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

1. basım: 1989
3. basım: Mart 2012
Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-510-128-6

ANDRÉ GIDE

KALPAZANLAR

ROMAN

1947 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Fransızca aslından çeviren

Tahsin Yücel

CAN

André Gide'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Vatikan'ın Zindanları, 1989
Dünya Nimetleri ve Yeni Nimetler, 2000
Ayrı Yol, 2009
Chopin Üzerine Notlar, 2010
Tohum Ölmezse, 2010
Isabelle, 2011
Kadınlar Okulu, 2011

ANDRÉ GIDE, 1869'da Paris'te doğdu. Yazı hayatına 1891'de yayımladığı "André Walter'in Defterleri" ve "Narkissos Üstüne İnceleme" ile başladı. Bunları 1897'de yayımladığı ünlü yapıtı *Dünya Nimetleri* izledi. En önemli eserlerinden biri olan *Ayrı Yol*'u 1902'de yayımladı. André Gide, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir yazar olarak kabul edildi. Gide'in yazarlıktaki ustalığı, üslubundaki açıklık ve duruluk, bir yandan kitaplarında ortaya koyduğu kaygılarıyla, öte yandan düşüncelerinin karmaşıklığıyla tam bir çelişme halindedir. 1919'da yazdığı *Pastoral Senfoni* son derece duygulu ve insancıl bir romandır. Gide'in en iyi eseri sayılan *Kalpazanlar* 1925'te yayımlandı. Bu tarihten sonraki eserlerinde toplum sorunlarını öne aldı. Çağının aydınları üstünde büyük etkisi oldu. 1947'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. 1951'de öldü.

TAHSİN YÜCEL, 1933'te doğdu. Galatasaray Lisesi ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğrencilik yıllarında Varlık Yayınları'nda çevirmenlik ve yazı işleri müdürlüğü yaptı. Mezun olduğu bölümden 2000 yılında profesör olarak emekliye ayrıldı. Öykü derlemeleri, romanları, bilimsel araştırmaları ve kurumsal yazılarının yanı sıra Balzac, Flaubert, Daudet, Gide, Simenon, Jean Giraudoux, Proust, Camus, Sartre, Malraux, Saint-Exupéry gibi yazarların eserlerini dilimize kazandıran Yücel, 1984'te Azra Erhat çeviri Üstün Hizmet Ödülü'ne değer görüldü, 1997'de Fransız hükümeti tarafından Palmes Académiques Nişanı, Commandeur derecesi verildi.

İlk romanımı,
derin dostluğumuz adına
Roger Martin du Gard'a
ithaf ediyorum.

A.G.

Birinci bölüm

PARİS

I

"Tam zamanı, koridorda ayak sesleri duyabilirim şimdi," dedi Bernard içinden. Başını kaldırdı, kulak verdi. Hayır, babası ile büyük kardeşi Adliye Sarayı'ndaydılar; annesi misafirlikte; kız kardeşi bir konserde; küçük kardeşi Caloub'a gelince, o da her gün liseden çıktıktan sonra bir pansiyona kapanıyordu. Bernard Profitendieu, bakaloryaya hazırlanmak için evde kalmıştı, topu topu üç haftası vardı elinde. Ailesi yalnızlığını bulandırmamaya çalışıyordu; ama iblis bu türlü kaygılara boş veriyordu. Bernard ceketini çıkarmıştı, gene de bunalıyordu. Sokağa açılmış pencereden sıcaktan başka bir şey girmiyordu. Alnı sırılsıklamdı. Bir ter damlası burnu boyunca aktı, sonra gitti, elinde tuttuğu mektubun üzerine düştü.

"Gözyaşına benziyor," diye düşündü. "Ama ağlamaktansa terlemek daha iyi."

Evet, tarih kesindi. Kuşkuya yer yoktu. Kendisi, Bernard söz konusuydu. Mektup annesine yazılmıştı, on yedi yıllık eski bir aşk mektubu; imzasız.

"Anlamı ne bu harfin? Bir 'V' ama 'N' de olabilir pekâlâ... Anneme sormak yakışık alır mı? Zevkine güvenelim. İstersem adamın bir prens olduğunu bile kurabilirim. Bir de bir serserinin oğlu olduğumu öğrenirsem buyurun cenaze namazına! Babanın kim olduğunu bil-

mezsen ona benzemek korkusundan da kurtulursun. Her araştırma bir yük yükler omzumuza. Biz yalnız kurtuluş yanına bakalım işin. Derinlere inmeyelim. Bugünlük bu kadar yeter."

Bernard mektubu katladı. Paketteki öbür on ikisiyle aynı büyüklükteydi. İncecik pembe bir şeritle bağlıydılar; bu şeridi çözmesi bile gerekmemişti; tomarı eskisi gibi kapatmak için yeniden kaydırdı şeridi. Tomarı mücevher kutusuna, kutuyu da konsolun çekmecesine koydu. Çekmece açık değildi; yukarıdan vermişti sırrını. Bernard ağır bir akik tabakasıyla örtülmesi gereken tahta tavanın ayrık uçlarını sıkıştırdı. Akik tabakasını usulca, dikkatle düşürdü, iki kristal şamdanla az önce zaman öldürmek için onarmaya çalıştığı ağır saati eski yerlerine koydu.

Saat dört kez vurdu. Zamanında koymuştu yerine.

"Sayın sorgu yargıcı ile oğlu sayın avukat, saat altıdan önce dönmezler. Zamanım var. Sayın yargıç eve dönünce gittiğimi anlatacak güzel mektubu, masasının üstünde bulmalı. Ama bu mektubu yazmadan önce düşüncelerimi havalandırmak gereksinimindeyim, gidip sevgili Olivier'ciğimi görmeli, hiç değilse geçici bir tünek bulmalıyım. Olivier, dostum, benim için senin hatırseverliğini denemek, senin için de kaç para ettiğini göstermek zamanı. Dostluğumuzun güzel yanı, şimdiye kadar birbirimize hiç yardımda bulunmayışımızdı. Adam sen de! Yapılması eğlenceli bir yardım istemek sıkmaz adamı. Olivier yalnız olmayacak, işin tatsız yanı burası. Ne yapalım, bir kenara çekmenin yolunu bulurum. Sakinliğimle ürpertmek istiyorum onu. En çok olağanüstü durumlarda doğal buluyorum kendimi."

Bernard Profitendieu'nün bugüne kadar yaşadığı T. Sokağı, Luxembourg Bahçesi'ne çok yakındı. Dört-beş dostu, her çarşamba, orada Médici Çeşmesi'nin yukarısına düşen ağaçlık yolda buluşmak alışkanlığındaydı. Sa-

nattan, felsefeden, spordan, politikadan, edebiyattan söz ederlerdi. Bernard çok hızlı yürümüştü; ama bahçenin parmaklıklı kapısından geçerken, Olivier Molinier'yi gördü, adımlarını yavaşlattı.

Topluluk her zamankinden daha kalabalıktı o gün, havanın güzelliğinden olacak. Bernard'ın tanımadığı bazı kimseler de katılmıştı aralarına. Bu gençlerin her biri, başkalarıyla karşı karşıya gelir gelmez, uydurma bir kişilik takınıyor, neredeyse bütün doğallığını yitiriyordu.

Olivier, Bernard'ın yaklaştığını görünce kızardı, konuştuğu genç kadını oldukça kaba bir biçimde bırakarak uzaklaştı. Bernard en yakın dostuydu, bunun için Olivier onu hiç de aramıyormuş gibi görünmeye son derece dikkat ediyordu, bazı bazı görmezlikten geldiği bile olurdu.

Bernard, onun yanına gelmeden, birçok toplulukla karşılaşmak zorundaydı, hem o da Olivier'yi aramıyormuş gibi davranıyor, bu yüzden oyalanıyordu.

Arkadaşlarından dördü, kendilerinden daha yaşlı olduğu açıkça görülen, burundan tutturma gözlüklü, ufak bir sakallının çevresinde toplanmıştı. Dhurmer'di bu, elinde bir kitap tutuyordu.

"Böyle işte," diyordu, özellikle bir kişiye söylüyordu bunu, ama herkesçe dinlenildiğine sevindiği de açıkça belliydi. "Otuzuncu sayfaya kadar okudum, bir tek renk bulamadım, şöyle 'çizen' bir sözcük bulamadım. Bir kadından söz ediyor; giysisi kırmızı mıydı, mavi miydi, bunu bile bilmiyorum. Renk olmadı mı, bitmiştir, hiçbir şey görmem ben." Sözlerinin fazla önemsenmediğini sezdikçe bir abartma gereksinimi duyuyor, ısrar ediyordu: "Hiç ama hiçbir şey."

Bernard onu dinlemiyordu artık; fazla çabuk uzaklaşmayı da yakışıksız buluyor; ama daha şimdiden, arkadakilerin tartışmasına kulak kabartıyordu. Genç kadından ayrıldıktan sonra Olivier de onlara katılmıştı; bun-

lardan biri bir banka oturmuş, *L'Action française*'i okuyordu. Olivier Molinier, bütün bu gençler arasında ne kadar da ağırbaşlı görünüyor! Oysa en gençlerinden biri. Hemen hemen çocuksu yüzü ile bakışı, düşüncesinin erken gelişmişliğini belli ediyor. Kolayca kızarır. Sevecendir. Herkese karşı ne kadar nazik olursa olsun bir ölçülülüğü, bir çekingenliği var, bu da arkadaşlarından uzak tutuyor onu. Rahatını kaçırıyor bu durum. Bernard olmasa büsbütün rahatsız olurdu.

Molinier, şimdi de Bernard'ın yaptığı gibi, ancak biriki dakika katılmıştı her topluluğa; o da hatırseverlik belasına; öyle ya, işittiklerinin hiçbiri ilgisini çekmiyor. Gazete okuyan arkadaşının omzu üzerinden eğilmekteydi. Bernard, geriye dönmeden, sesini duydu:

"Gazete okumakla iyi etmiyorsun, kan beynine çıkacak."

Öteki kekre bir sesle karşılık verdi:

"Sen de Maurras'ın sözü geçti mi hep bozulursun."

Sonra bir üçüncüsü alaylı bir sesle sordu:

"Sence pek mi eğlenceli bu Maurras'ın yazıları?"

Birincisi yanıtladı:

"Can sıkıcı; ama bal gibi haklı."

Sonra, Bernard'ın sesinden tanıyamadığı bir dördüncüsü, "Sen de can sıkıcı olmayan şeyleri derinlikten yoksun sanırsın," dedi.

Birincisi sertçe karşılık verdi:

"Komiklikle budalalığı birbirine karıştırıyorsun sen!"

Bernard birdenbire Olivier'nin kolunu tuttu.

"Gel," dedi alçak sesle. Onu birkaç adım öteye götürdü.

"Çabuk söyle, işim acele. Annenlerle aynı katta yatmadığını söylemiştin, değil mi?"

"Odamın kapısını göstermiştim sana, dosdoğru merdivene açılır, bizim eve gelmeden önce bir yarım-kat."

"Kardeşinin de orada yattığını söylemiştin, değil mi?"

"Georges, evet."

"İkiniz yalnız mısınız?"

"Evet."

"Ufaklık çenesini tutmasını bilir mi?"

"Gerekirse. Neden sordun?"

"Dinle şimdi! Ben evden ayrıldım, hiç değilse bu akşam ayrılacağım. Nereye gideceğimi bilmiyorum daha. Bir geceliğine beni konuk edebilir misin?"

Olivier sapsarı kesildi. Öyle heyecanlanmıştı ki Bernard'a bakamıyordu.

"Evet," dedi, "ama on birden önce gelme. Annem her gece inip iyi geceler diler, kapımızı kilitler."

"Ama o zaman..."

Olivier gülümsedi:

"Başka bir anahtarım var. Usulca vurursun kapıyı, Georges uyumuş olur belki, uyanmasın."

"Kapıcı bırakır mı?"

"Ben söylerim. Aramız çok iyidir. Öbür anahtarı o verdi bana. Akşama görüşürüz."

El sıkışmadan ayrıldılar. Bernard az sonra yazıp yargıcın masasına bırakacağı mektubu düşünerek uzaklaşırken onunla baş başa kaldığının görülmesini istemeyen Olivier, ötekilerin biraz kenarda bıraktıkları Lucien Bercail'in yanına gitti. Olivier, Bernard'ı daha üstün tutmasa çok sevecekti bu çocuğu. Bernard ne kadar girginse Lucien de o kadar çekingendi. Zayıf bulur insan onu; yalnızca yüreği ve kafasıyla yaşar gibidir. Binde bir göze alır adama sokulmayı ama Olivier'nin yaklaştığını gördü mü sevinçten deli olur. Lucien'in şiir yazdığını herkes sezinler; buna karşılık, hiç kuşkum yok, Lucien'in tasarılarını açtığı tek insan Olivier'dir. Setin kıyısına gittiler birlikte.

"Ben bir kişinin değil, bir yerin öyküsünü anlatmak isterdim," diyordu Lucien. "Örneğin, bak, şöyle bir bah-

çe yolu, burada olup bitenler, sabahtan akşama kadar. İlkin dadılar, kurdeleli sütanneler gelir... Hayır, hayır... İlkin cinsleri, yaşları belli olmayan, tepeden tırnağa griler giymiş insanlar... Yolu süpürmek, otları sulamak, çiçekleri değiştirmek, kısacası, kapılar açılmadan, sahneyi, dekoru hazırlamak için, anlıyor musun? Bundan sonra sütannelerin girişi. Yumurcaklar kumdan evler yapar, gürültü patırtıyla birbirlerine girer; hizmetçiler onları tokatlar. Sonra küçük sınıfların dağılışı, sonra işçi kızlar. Bir banka oturup karın doyuran yoksullar. Sonra birbirlerini arayan gençler, birbirlerinden kaçanlar, ıssız bir köşeye çekilenler, hayalciler... Sonra çalgı zamanı, mağazaların kapanış saati, kalabalık. Üniversite öğrencileri, şimdiki gibi. Akşam öpüşen sevgililer; ağlayarak ayrılan sevgililer... Sonra, gün batınca yaşlı bir çift. Sonra, birdenbire bir davul gümbürtüsü: Bahçe kapatılıyor. Herkes çıkar. Oyun bitmiştir. Anlıyorsun ya; her şeyin sonu gibi, ölüm gibi izlenim veren bir şey ... ama ölümden söz edilmeyecek elbet."

"Evet, çok iyi anlıyorum," dedi Olivier, Bernard'ı düşünüyordu, hiç dinlememişti.

"Hepsi bu değil, hepsi bu değil!" diye sürdürdü Lucien coşkunlukla. Öyküye bir tür sonuç eklemek, bir de gece, herkes gittikten sonra göstermek isterdim bu yolu: Issız, ama gündüzkinden çok daha güzel... büyük sessizlik içinde, heykeller dolaştırmayı düşünmüştüm... ama bayağı bir şey olurdu; ne dersin?"

Olivier dalgın dalgın, "Hayır, heykel olmasın, olmasın," diye yanıtladı; sonra, arkadaşının üzgün bakışlarını görünce, "başarırsan çok güzel olur, dostum," diye atıldı.

II

"Poussin'in mektuplarında ana babasına karşı minnetten iz bile yoktur. Daha sonra da onlardan ayrılışından dolayı hiçbir pişmanlık duymamıştır. Kendi isteğiyle Roma'ya yerleşmiş, her türlü dönüş isteğini, hatta her türlü anıyı yitirmiştir."

PAUL DESJARDINS (*Poussin*)

Mösyö Profitendieu eve dönmekte acele ediyor, Saint-Germain Bulvarı boyunca kendisine yoldaşlık eden meslektaşı Molinier'nin çok ağır yürüdüğünü düşünüyordu Adliyede çok yüklü bir gün geçirmişti. Sağ yanında bir ağırlık duyuyor, bu yüzden de kaygılanıyordu; yorgunluk, biraz zayıf olan karaciğerine vururdu hep. Yapacağı banyoyu düşünüyordu; günün kaygılarının verdiği ağırlığı atmak için iyi bir banyonun üstüne hiçbir şey yoktu ona göre; bu banyo nedeniyle ikindi kahvaltısı da etmemişti; ılık bile olsa suya ancak dolu olmayan bir mideyle girmek gerektiği kanısındaydı. Belki bir önyargıdan başka bir şey değildi bu; ama önyargılar, uygarlığın temel direkleridir.

Oscar Molinier elinden geldiği kadar sıklaştırıyordu adımlarını, Profitendieu'ye ayak uydurabilmek için

çaba harcıyordu ama ondan çok daha kısaydı, uyluğu da onunki kadar gelişmemişti; üstelik, yüreğinin üzerinde oldukça kalın bir yağ tabakası vardı, çabucak soluğu kesiliyordu. Profitendieu, elli beş yaşında hâlâ dinçti, tığ gibiydi, canlı bir yürüyüşü vardı, seve seve bırakıp gidebilirdi onu, ama görgü kurallarına son derece dikkat ederdi; meslektaşı kendisinden daha yaşlıydı, meslekte daha çok ilerlemişti, ona saygı borçluydu. Üstelik, karısının ana babası öldükten sonra bayağı hatırı sayılır bir duruma gelen servetini de bağışlattırması gerekirdi; Mösyö Molinier'nin varı yoğu başkanlık aylığıydı, bu da gülünç bir aylıktı, kişisel yetersizliğini gizlediği için daha da büyük bir onurla yerleştiği yüksek mevkiyle karşılaştırılamazdı. Profitendieu sabırsızlığını gizliyordu. Molinier'ye dönüyor, terini silişine bakıyordu; bununla birlikte, meslektaşının söylediklerine de büyük ilgi duyuyordu; ama görüş noktaları aynı değildi, tartışma kızışıyordu.

"Evi gözaltında tutun," diyordu Molinier. "Kapıcıdan, sahte hizmetçi kızdan bilgiler toplayın, bütün bunlar çok iyi. Ama dikkat edin, bu soruşturmayı azıcık daha ileri götürdünüz mü, ipin ucunu kaçırıverirsiniz; diyeceğim, bu iş sizi düşündüğünüzden de ötelere götürebilir demek istiyorum."

"Bu kaygıların adaletle hiçbir ilgisi yok."

"Durun dostum, durun; siz de ben de adaletin ne olması gerektiği ve ne olduğunu biliriz. Elimizden geleni yapıyoruz, buna bir diyeceğim yok; ama ne yaparsak yapalım, ancak yaklaştırma bir şeye varabiliyoruz. Bugün sizi uğraştıran durum son derece nazik. On beş sanıktan, daha doğrusu yarın ağzınızdan çıkacak bir tek sözle sanık olabilecek on beş kişiden dokuzu henüz ergenlik çağına gelmemiş. Bu çocukların bazıları da biliyorsunuz, çok saygıdeğer ailelerin çocukları. Bu bakımdan, en kü-

çük bir tutuklama kararı bile önemli bir beceriksizlik durumuna gelebilir bence. Parti gazeteleri işe el atacak; bir sürü şantaja, karalamaya yol açacaksınız. Ne yapsanız boşuna. Siz istediğiniz kadar önlem alın, özel adların ağza alınmasını önleyemeyeceksiniz... Size öğüt verecek durumda değilim, çok iyi bilirsiniz ki sizin gibi yüksek görüşlü, açık kafalı ve dürüst bildiğim bir kimseye akıl vermektense akıl almayı yeğ tutarım... Ama, sizin yerinizde olsam bakın nasıl davranırdım: Dört-beş elebaşını yakalayarak bu iğrenç rezalete son vermenin yolunu arardım... Evet, güçtür bunları yakalamak, biliyorum; ama ne yapalım, mesleğimiz de bu bizim. Bu şenliklerin yuvası olan daireyi kapattırır, işlerimi bu genç küstahların büyüklerini uyaracak bir biçimde ayarlardım, usulca, gizlice yalnızca suçun yinelenmesini önleyecek bir biçimde. Ha, bakın! Kadınları tıkın deliğe, buna bir diyeceğim yok; bana öyle geliyor ki ahlaksızlığın doruğuna ulaşmadan onları temizlemek gerekir. Ama, gene söylüyorum, çocukları yakalamayın; onları korkutmakla yetinin; bütün bunları, 'bilinçsizce davrandıklarından dolayı' etiketiyle kapatın; bu işi yalnızca korkuyla savuşturduklarına şaşıp dursunlar. Düşünün bir kez, üçü on dördüne bile basmamış daha; büyükleri de onları saflık, günahsızlık melekleri sanıyordur kuşkusuz. Ama sevgili dostum, durun bakalım, söz aramızda, biz bu yaşta kadınları düşünmeye başlamış mıydık?"

Durmuştu, parlak sözlerinden çok yürümek kesmişti soluğunu, Profitendieu'yü kolundan tutmuş, onu da durmaya zorluyordu.

"Düşünmüş olsak da ülkü, gizem, din gibi düşünmüştük bir bakıma," diyerek yeniden başlıyordu konuşmasına. "Bugünün çocuklarına gelince iş değişiyor, ülkü mülkü kalmamış bunlarda... Sırası gelmişken sorayım, sizinkiler nasıl? Bütün bunları onlar için söylemiyorum

elbette. Sizin gözetiminiz altında, verdiğiniz eğitimle, onların yoldan sapmalarından korkmak yersiz olur, biliyorum."

Gerçekten de Profitendieu, oğullarından dolayı yalnız övünmüştü şimdiye kadar; ama boş hayallere de kapılmıyordu. Dünyanın en iyi eğitimi bile kötü içgüdüleri yenemiyordu; Tanrı'ya şükür, çocuklarında kötü içgüdüler yoktu. Molinier'in çocuklarında da yoktu herhalde; bunun için, kötü dostlardan, kötü kitaplardan kendiliğinden sakınıyorlardı. Öyle ya, önlenemeyecek olanı yasaklamak neye yarar? Bir kitabı yasak edersin, çocuk gizli gizli okur. Pek basitti onun yöntemi: Kötü kitaplar okumalarını yasak etmiyordu; ama çocukların bunları okumak için hiçbir istek duymayacakları bir biçimde ayarlıyordu durumu. Söz konusu işe gelince daha düşünecekti ama ne olursa olsun, Molinier'e bildirmeden hiçbir şey yapmayacağına söz veriyordu. Sessiz denetimini sürdürmekle yetinecekti, kötülük üç aydır sürdüğüne göre, birkaç gün ya da birkaç hafta daha uzayabilirdi pekâlâ. Ayrıca tatil de suçluları kendiliğinden dağıtacaktı. Hadi hoşça kal.

Profitendieu en sonunda adımlarını sıklaştırabildi.

Eve gelir gelmez tuvalete koştu, banyonun musluklarını açtı. Antoine, efendisinin dönüşünü gözlüyordu, onunla koridorda karşılaşmanın yolunu buldu.

Bu sadık uşak on beş yıldır evdeydi; çocuklar elinde büyümüş sayılırdı. Çok şey görmüştü; başka birçok şeyden de kuşkulanıyordu ya kendisinden gizlediklerini sandığı şeylerin hiçbirini fark etmiyormuş gibi davranıyordu. Bernard, Antoine'ı hâlâ seviyordu. Ona veda etmeden gitmek istememişti. Belki de ailesine kızgın olduğu için yakınlarının bilmeyeceği bu gidişi, basit bir uşağa açmak hoşuna gidiyordu; ama yakınlarından hiçbirinin evde bulunmadığını da Bernard'dan yana bir nokta ola-

rak belirtmek gerek. Üstelik, Bernard onlarla vedalaşmaya kalksa onu alıkoymaya çalışırlardı. Açıklamalardan sakınıyordu. Antoine'a da yalnızca, "Gidiyorum," diyebildi. Ama bunu söylerken elini öyle törensi bir biçimde uzattı ki yaşlı uşak şaşırdı.

"Akşam yemeğine dönmeyecek misiniz, Mösyö Bernard?"

"Yatmaya da, Antoine." Öteki ne anlaması gerektiğini bilemeden duraksarken Bernard daha anlamlı bir sesle, "Gidiyorum," diye yineledi, sonra da ekledi: "Bir mektup bıraktım, şeyin masasının üstünde..." Babamın, demeye karar veremedi, gene konuştu: "... çalışma odasının masasının üstüne. Tanrı'ya emanet ol."

Antoine'ın elini sıkarken sanki geçmişle de vedalaşıyormuş gibi heyecanlıydı, çabucak, "Tanrı'ya emanet ol," diye yineledi, sonra, gırtlağına yükselen kocaman hıçkırığın kopuvermesine zaman kalmadan yürüdü gitti.

Antoine, onun böyle gitmesine ses çıkarmamanın ağır bir sor ıluluk olup olmadığından kuşku duyuyordu, ama nasıl tutabilirdi?

Bernard'ın gidişi, aile için beklenmedik, tüyler ürpertici bir olaydı; Antoine fazlasıyla sezinliyordu bunu ama onun kusursuz uşak rolü, şaşırmış görünmemekti. Mösyö Profitendieu'nün bilmediklerini bilmek ona düşmezdi. "Mösyö Bernard'ın gittiğini biliyor musunuz, efendim?" demekle yetinebilirdi kuşkusuz; ama böylelikle her türlü üstünlüğü yitirmiş olurdu, bu da hiç hoş değildi. Efendisini bu kadar sabırsızlıkla beklemesi; ona dümdüz, saygılı bir sesle -Bernard'ın bildirilmesi için kendisini görevlendirdiği basit bir haberi verir gibi- uzun uzun hazırladığı şu tümceyi söylemek içindi:

"Mösyö Bernard gitmeden önce çalışma odasında size bir mektup bıraktı."

O kadar basit bir tümceydi ki hiç fark edilmemek

tehlikesi vardı; boşu boşuna daha tumturaklı bir şey aramış, ama aynı zamanda hem tumturaklı hem doğal olabilecek hiçbir şey bulamamıştı. Ama Bernard'ın evden hiç uzaklaştığı olmadığı için, gözucuyla incelemekte olduğu Mösyö Profitendieu irkilmekten kendini alamadı.

"Nasıl! Gitmeden..."

Hemen topladı kendini, emrindeki bir insan karşısında şaşkınlığını göstermemeliydi, üstünlük duygusu hiç çıkmazdı içinden. Gerçek başkanlara yaraşır, sakin mi sakin bir sesle tamamladı sözünü:

"Pekâlâ."

Odasına giderken de, "Ne diyordun? Neredeymiş o mektup?" diye sordu.

"Yazı masanızın üstünde."

Gerçekten de, Profitendieu, odaya girer girmez yazı yazmak için oturma alışkanlığında olduğu koltuğun karşısına, kolayca görülebilecek bir yere konulmuş bir zarf gördü; ama Antoine o kadar çabuk bırakmazdı adamın yakasını; Mösyö Profitendieu daha mektuptan iki satır okumamıştı ki kapının vurulduğunu işitti:

"Efendim, küçük salonda iki kişinin sizi beklediğini söylemeyi unutmuşum."

"Kimmiş bunlar?"

"Bilmiyorum."

"Birlikte mi gelmişler?"

"Öyle görünmüyor."

"Ne istiyorlarmış?"

"Bilmiyorum. Sizi görmek istiyorlar."

Profitendieu sabrının tükenmekte olduğunu sezdi.

"Daha önce de söyledim, kaç kez de yineledim, gelip beni burada rahatsız etmesinler diye – hele bu saatte; adliyede görüşme günlerim, görüşme saatlerim var... Niçin aldın onları içeriye?"

"Her ikisi de size acele bir diyecekleri olduğunu söylediler."

"Çoktandır bekliyorlar mı?"

"Neredeyse bir saat olacak."

Profitendieu odada birkaç adım yürüdü, bir elini alnına götürdü, öbür eliyle Bernard'ın mektubunu tutuyordu. Antoine kapının önünde duruyordu hep, ağırbaşlı, duygusuz. En sonunda yargıcın sakinliğini yitirdiğini görmenin, yaşamında ilk kez ayaklarını yere vurarak homurdandığını işitmenin sevincini de tattı:

"Rahat bıraksınlar beni! Rahat bıraksınlar! İşim olduğunu söyle. Başka gün gelsinler."

Antoine daha çıkmış çıkmamıştı ki Profitendieu kapıya koştu:

"Antoine! Antoine!.. Sonra da banyoya git, musluk-ları kapat."

Banyonun tam sırasıydı hani! Pencereye yaklaştı, okudu:

Mösyö,

Bugün öğleden sonra, rastlantıyla yaptığım bir buluş sonunda, sizi babam olarak görmeye son vermem gerektiğini anladım, böylece sonsuz bir rahatlıkla doldu içim. Sizi pek sevmediğim için uzun zaman doğal duygulardan yoksun bir oğul sanmıştım kendimi; bu durumda, sizin oğlunuz olmadığımı bilmem çok daha iyi. Belki de bana öteki çocuklarınıza davrandığınız gibi davrandığınızı, dolayısıyla size minnet borçlu olduğumu düşünüyorsunuzdur; ama onlarla kendi aramda bir ilgi farkı bulunduğunu her zaman sezinlemiştim; sonra sizi iyi tanırım, bütün bunları rezalet korkusuyla, hiç de koltuklarınızı kabartmayacak bir durumu gizlemek için, başka türlüsünü yapamayacağınız için yaptığınızı bilmez değilim. Annemi bir daha görmeden gitmeyi yeğ tutuyorum; çünkü kendisinden kesinlikle ayrılırken yumuşamaktan korkuyorum, sonra karşımda

zor bir duruma düşmesi de benim için tatsız bir şey olur. Bana büyük bir sevgi beslediğini sanmam; çoğunlukla pansiyonda kaldığım için beni tanımaya pek zamanı olmadı, benim yüzüm sürekli olarak yaşamından silmek istediği bir şeyi anımsattığı için de gitmemi rahatlayışla, zevkle karşılayacağını sanırım. Gözünüz keserse, beni bir piç olarak doğurdu diye kendisine kızmadığımı; tam tersine, bunu sizin oğlunuz olarak doğduğumu bilmeye yeğ tuttuğumu söyleyin. (Böyle konuşmamı bağışlayın; size hakaret yağdırmak değil niyetim ama bunlar, beni küçümsemenizi sağlayacak; biraz ferahlayacaksınız.)

Yuvanızı bırakmama yol açan gizli nedenleri kimselere açmamı istemiyorsanız rica ederim, beni bu eve geri getirtmeye kalkmayın. Kararım kesin. Bugüne kadar bana bakmak size kaça patladı, bilmem; bilmediğim sürece, sırtınızdan geçinmeyi kabul edebilirdim ama gelecekte sizden hiçbir şey almamayı yeğ gördüğümü söylemek bile fazla. Ne olursa olsun, size bir şey borçlu olmak benim için katlanılır gibi değil, öyle sanıyorum ki yeniden başlanacak olsaydı, sofranıza oturmaktansa açlıktan ölmeyi yeğ tutardım. Bereket versin, evlendiğiniz sırada annemin sizden daha zengin olduğunu işittiğimi anımsar gibiyim. Öyleyse yalnız onun sırtından geçindiğimi düşünebilirim. Sağ olsun, gerisini de ödediğini kabul etsin ve beni unutsun. Evden ayrılmama şaşıranlara söylenecek sözleri siz kendiniz bulursunuz artık. Canınızın istediği kadar atıp tutabilirsiniz arkamdan (ama bunu yapmak için benden izin beklemeyeceğinizi iyi biliyorum).

Sizin olan, size geri verebilmek istediğim ve lekelemeye can attığım gülünç adla imzalıyorum mektubumu...

Bernard Profitendieu

Not: Bütün özel eşyalarımı evinizde bırakıyorum. Caloub'un işine yarar belki, bu da, sizin adınıza umarım ki, daha yasal bir şey olur.

Mösyö Profitendieu sendeleyerek bir koltuğa oturdu. Düşünmek isterdi ama düşünceler karmakarışık bir biçimde dönüyordu kafasında. Üstelik de sağ yanında, kaburgalarının altında hafif bir sızı duyuyordu; şakası yoktu; karaciğer sancısıydı bu. Bari Vichy suyu var mıydı evde? Hiç değilse karısı dönmüş olsaydı! Bernard'ın kaçtığını nasıl bildirecekti ona? Mektubu göstermeli miydi? Bu mektup haksız, iğrenççesine haksız. Buna kızmalıydı her şeyden önce. Kederini kızgınlık gibi görmek isterdi.

Sert sert soluk alıyor, her soluk verişte de bir, "Ah Tanrım!" diyordu, bir iç çekiş gibi çabuk ve zayıf. Böğründeki sızı kederiyle karışıyor, onu kanıtlıyor, yerini belli ediyordu. Keder, karaciğerindeymiş gibi bir duygu var içinde. Bir koltuğa attı kendini, Bernard'ın mektubunu bir daha okudu Dertli dertli omuz silkti. Elbette kendisine karşı çok acımasız bir mektuptu; ama bunda kızgınlık, meydan okuma, övünme seziliyordu. Ötekiler, yani ger[illegible] çocukları hiçbir zaman böyle bir şey yazamazdı, kendisi de yazamazdı; iyi biliyor bunu; çünkü kendisinde fazlasıyla bulunmayan hiçbir şey görmüyor onlarda. Elbette, Bernard'da sezdiği yeni, katı, dizginlenmemiş yanları ayıplamak gerektiğine her zaman inanmıştı; ama şimdi varsın istediği kadar inansın; onu, ötekilerin hiçbir zaman uyandıramadıkları bir sevgiyle sevmesinin nedeninin de bundan başka bir şey olmadığını iyice anlamıştı.

Birkaç dakikadır yandaki odada Cécile'in gürültüsü işitiliyordu, konserden dönmüş, piyanonun başına oturmuştu, bir barkarolün aynı tümcesini inatla yineliyordu. En sonunda Albéric Profitendieu dayanamadı. Salonun kapısını araladı, karnındaki sancı amansızca acı vermeye başladığından, bir de ona her zaman oldukça çekingen davranmış olduğundan, sızlanmalı, neredeyse yalvaran

bir sesle, "Cécile'ciğim, evde Vichy suyu var mı, bir bakar mısın," dedi; "yoksa adam yollayıp aldırtır mısın? Piyanona da biraz ara versen iyi olur."

"Rahatsız mısın?"

"Hayır, hayır. Yalnız akşam yemeğine kadar biraz düşünmek istiyorum, müzik rahatımı kaçırıyor."

Sonra, nezaket gereği –çünkü acı yumuşatır onu– ekledi:

"Çok güzeldi çaldığın şey. Nedir o?"

Ama sorusunun yanıtını almadan çıktı. Nasıl olsa kızı, onun müzikten hiçbir şey anlamadığını, *Gel, Poupoule*'u *Tannhäuser Marşı*'yla karıştırdığını bilirdi. (hiç değilse kızı böyle söyler), kendisine yanıt vermek niyetinde değildi. Ama işte Profitendieu gene açtı kapıyı:

"Annen dönmedi mi?"

"Hayır, daha dönmedi."

Çok saçma. Öylesine geç dönecekti ki onunla yemekten önce konuşmasına zaman olmayacaktı. Şimdilik Bernard'ın yokluğunu açıklamak için ne uydurabilirdi? Ne de olsa gerçeği anlatamaz, çocuklara annelerinin bir ara yoldan saptığını açamazdı. Ah! Her şey öyle güzel bağışlanmış, unutulmuş, düzeltilmişti ki... Sonuncu oğlunun doğumu, uzlaşmalarını perçinlemişti. Derken birdenbire geçmişin içinden fırlayıveren bu öç alıcı hortlak, dalgaların getirdiği bu ceset...

Hoppala! Bu da nesi? Çalışma odasının kapısı sessizce açıldı; Mösyö Profitendieu çabucak, mektubu ceketinin iç cebine sokuşturdu; kapı perdesi usulca kalktı. Caloub:

"Şuna bir baksana, baba... Ne demek istiyor şu Latince tümce? Hiçbir şey anlayamadım."

"Kapıyı vurmadan girmemeni söylemiştim sana. Hem sonra böyle yerli yersiz gelip beni rahatsız etmeni de istemiyorum. Kendin çaba harcayacak yerde, sırtını

başkalarına dayamaya çalışıyorsun. Dün, geometri problemiydi, bugün de bir... Kiminmiş o Latince tümce?"

Caloub defterini uzatıyor:

"Söylemedi ama al, bak. Sen anlarsın. Söyleyip yazdırdı ama belki de yanlış yazmışımdır. Doğru mu, değil mi, onu öğreneyim bari..."

Mösyö Profitendieu defteri aldı ama fazla rahatsızdı. Usulca itti çocuğu:

"Daha sonra. Şimdi yemek yiyeceğiz. Charles döndü mü?"

"Odasına indi gene (avukat müşterilerini alt katta kabul ediyor)."

"Git, söyle, gelip beni görsün. Çabuk ol."

Bir zil sesi! Madam Profitendieu en sonunda döndü; geç kaldığı için özür diledi: Birçok ahbaba uğramak zorunda kalmış. Kocasını rahatsız bulduğuna üzüldü. Bir isteği var mıydı acaba? Hiç de iyi görünmüyordu, doğru. Yemek yiyemeyecekti. Onsuz oturulacaktı sofraya. Ama yemekten sonra çocuklar da alınıp yanına gidilmeliydi. Bernard! Ha! Evet, dostu... bilirsin canım, birlikte matematik dersleri aldığı arkadaşı geldi, yemeğe götürdü onu.

Profitendieu kendini daha iyi hissetti. İlkin konuşamayacak kadar rahatsız olmaktan korkmuştu. Gene de Bernard'ın yokluğuna bir açıklama bulmak gerekiyordu. Şimdi, ne kadar acılı olursa olsun, ne demesi gerektiğini biliyordu. Sağlam, kararlı buluyordu kendini. Biricik korkusu, karısının ağıtlarla, bir çığlıkla sözünü kesmesiydi; fenalık geçirmesiydi...

Bir saat sonra, üç çocukla içeri giriyor, karısına yaklaşıyor. Onu yanına, koltuğunun dibine oturtuyor; alçak sesle, ama buyururcasına, "Kendini tutmaya çalış," diyor,

"bir sözcük bile söyleme, anlıyor musun? Sonra ikimiz baş başa konuşuruz."

Konuşurken, karısının elini avuçlarına alıp öylece tutuyor.

"Hadi, oturun çocuklar! Sizi böyle, sınava çekilecekmiş gibi önümde ayakta görmek beni rahatsız ediyor. Çok acı bir şey söyleyeceğim size... Bernard bizi terk etti, onu bir daha görmeyeceğiz... Epey bir zaman sizlerden sakladığım bir şey vardı, şimdi artık söylemek zorundayım. Daha önce söylemedim; çünkü Bernard'ı bir kardeş gibi sevmenizi istiyordum, çünkü anneniz de ben de kendi oğlumuz gibi seviyorduk onu. Ama o, bizim çocuğumuz değildi... Bir dayısı, Bernard'ı ölüm döşeğinde bize bırakan gerçek annesinin bir kardeşi... bu akşam gelip onu geri aldı."

Zor bir sessizlik başlıyor bu sözlerin ardından, Caloub'un soluduğu duyuluyor. Daha fazla konuşacak diye herkes bekliyor. Ama o, eliyle bir hareket yapıyor:

"Gidin şimdi, çocuklarım. Annenizle konuşmam gerek."

Çocuklar gittikten sonra, Mösyö Profitendieu uzun zaman hiçbir şey söylemeden duruyor. Madam Profitendieu'nün onu tutan eli ölü gibi. Öbür eliyle mendilini gözlerine götürüyor. Büyük masaya dirseğini dayıyor, ağlamak için başını çeviriyor. Profitendieu, bedenini sarsan hıçkırıklar arasında karısının mırıldandığını işitiyor:

"Ah! Çok acımasızsınız... Ah! Onu kovdunuz..."

Ona Bernard'ın mektubunu göstermemeye karar vermişti az önce; ama bu çok haksız suçlama karşısında mektubu uzatıyor:

"Al, oku."

"Okuyamam..."

"Okuman gerek."

Hastalığını düşünmüyor artık. Bütün mektup boyunca, satırı satırına, gözleriyle izliyor onu. Az önce ko-

nuşurken gözyaşlarını tutmakta güçlük çekiyordu, şimdi heyecan bile bırakıyor yakasını, karısına bakıyor. Ne düşünüyor karısı? Aynı hıçkırıklar arasından, aynı inilti-li sesle mırıldanıyor gene:

"Ah! Ne diye söyledin ona... Söylememeliydin..."

"Görüyorsun ki ben hiçbir şey söylemiş değilim. İyi oku mektubunu."

"İyice okudum... Nasıl anladı öyleyse? Kim söyledi?"

Daha neler! Düşüne düşüne bunu düşünüyor demek! Acısının belirtisi bu işte! Bu acının kendilerini birleştirmesi gerekirdi. Profitendieu kendi düşüncesiyle karısının düşüncesinin ayrı yönlere sapıp birbirinden uzaklaştığını sezinler gibi. Karısı dert yanarken, suçlarken, hak isterken, o bu dikleşen kafayı daha dinsel düşüncelere yöneltmeye çalışıyor, "Günahların cezası işte," diyor.

İçgüdüsel bir hükmetme gereksinimiyle ayağa kalktı; dimdik duruyor şimdi, bedenindeki sızıyı unutmuş, umursamıyor gırbaşlılıkla, sevecenlikle, yetkeyle elini Marguerite'in omzuna koyuyor. Kendisinin hep geçici bir zayıflık saymak istediği şeyin karısında yarım yamalak bir pişmanlık uyandırmaktan öteye gitmediğini iyi biliyor; şimdi ona bu kederin, bu acı deneyin günahını ödemesine yardım edebileceğini söylemek isterdi; ama hem kendi hoşuna gidecek hem de karısınca anlaşılacak, uygun bir söz bulamıyor. Marguerite'in omzu, elinin yumuşak basıncına karşı koyuyor. Çok, çok iyi biliyor Marguerite; çekilmez bir yanı vardır kocasının... Yaşamın en ufak olaylarından bile bir ahlak dersi çıkarıp yumurtlayıverir hep; her şeyi kendi inancına göre yorumlar, kendi diline çevirir. Mösyö Profitendieu, karısına doğru eğiliyor. İçinden şunları söylemek geliyor:

"İşte görüyorsun, zavallı dostum. Günahtan iyi bir şey doğmaz. Kusurunu örtbas etmeye çalıştın ama hiçbir

şey değişmedi. Ne yazık! Neler, neler yapmıştım bu çocuk için; ona öz çocuğum gibi davranmıştım. Şimdi Tanrı bize bunun bir hata olduğunu gösteriyor, böyle bir..."

Ama daha ilk tümcede duruyor.

Bu anlam yüklü sözleri karısı da anlıyor kuşkusuz, yüreğine işledi sözleri, öyle ya, gene başladı hıçkırmaya, eskisinden de zorlu hıçkırıyor, oysa bir zamandır kesmişti ağıdı; sonra önünde diz çökecekmiş gibi bükülüyor, o da karısına doğru eğiliyor, tutuyor onu. Gözyaşlarının arasında ne söylüyor? Dudaklarına kadar eğiliyor Profitendieu. İşitiyor:

"Görüyorsun... Görüyorsun işte... Ah! Ne diye bağışladın beni? Ah, geri dönmemeliydim!"

Neredeyse sezinlemek zorunda karısının sözlerini. O da daha fazla anlatamıyor içindekini. Kocasının istediği bu erdem içinde kendini bir tutsak gibi gördüğünü; boğulduğunu; şimdi işlediği suça değil de buna pişman olduğuna üzüldüğünü nasıl söyleyebilirdi ona? Profitendieu doğrulmuştu, onur dolu bir sesle:

"Zavallı dostum, korkarım ki, biraz inatçılığın üstünde bu akşam. Geç oldu. Gidip yatsak daha iyi olacak."

Kalkmasına yardım ediyor, sonra odasına kadar götürüyor onu, dudaklarını alnına bastırıyor, sonra çalışma odasına dönüyor, bir koltuğa atıyor kendini. Tuhaf şey, karaciğer sancısı yatıştı; ama bir bitkinlik duyuyor. Alnı ellerinde, duruyor öyle, ağlayamayacak kadar kederli. Kapının vurulduğunu işitmiyor, ama açılan kapının gürültüsü üzerine, başını kaldırıyor. Oğlu Charles, "Sana iyi geceler demeye gelmiştim," diyor.

Charles yaklaşıyor. Her şeyi anlamış. Bunu babasına belli etmek istiyor. Acımasını, sevgisini, bağlılığını göstermek istiyor ona, ama kim bekler bunu bir avukattan? İnsan ancak bu kadar beceriksiz olabilir içindekini anlatmakta; ama belki de duyguları içten olunca beceriksizle-

şiyor. Babasını öpüyor. Oğlanın başını babasının omzuna koyup ısrarla yaslaması, bir zaman öylece bırakması, olanı biteni anladığına inandırıyor bizimkini. Hem o kadar iyi anlamış ki, işte, başını biraz kaldırarak her işte gösterdiği beceriksizlikle soruyor, öylesine acılı ki, sormaktan kendini alamıyor.

"Ya Caloub?"

Soru saçma, öyle ya, Bernard öteki çocuklardan ne kadar farklıysa Caloub'da da aile havası o kadar belirgin. Profitendieu, Charles'ın omzuna vuruyor:

"Hayır, hayır, merak etme. Yalnız Bernard."

O zaman Charles, bir özdeyiş yumurtlarcasına:

"Tanrı o adamın..."

Ama Profitendieu onu durduruyor, ne yapacak böyle konuşmaları?

"Bırak."

Baba ile oğlun birbirlerine söylenecek hiçbir şeyleri yok artık. Bırakalım onları. Neredeyse saat on bir olacak. Madam Pr endieu'yü odasında bırakalım, fazla rahat olmayan, ufak, dik bir iskemlede oturuyor. Ağlamıyor, hiçbir şey düşünmüyor. O da kaçmak isterdi; ama bunu yapamayacak. Sevgilisiyle, Bernard'ın o hiçbir zaman tanımayacağımız babasıyla bir aradayken, "Boş ver, ne yapsan boşuna; namuslu bir kadından öte bir şey olmayacaksın sen," derdi kendi kendine.

Özgürlükten, suçtan, rahatlıktan korkardı; bu yüzden de, on gün sonra pişmanlık içinde yuvasına dönmüştü. Bir zamanlar büyükleri, "Ne istediğini bilmezsin sen," derken çok haklıydı. Bırakalım onu. Cécile uyudu bile. Caloub umutsuzlukla mumuna bakıyor; Bernard'ın gidişini unutturan bir serüven kitabını bitirmesini sağlayacak kadar sürmeyecek ışığı Antoine dostu aşçı kadına neler anlattı, bilmek isterdim doğrusu; ama her şey de dinlenemez ya. Bernard'ın gidip Olivier'yi bulacağı saat

geldi. Bu akşam yemeği nerede yedi, hatta yedi mi, yemedi mi, onu da bilmiyorum. Kapıcı odasının önünden geçerken hiçbir güçlükle karşılaşmadı; usul usul çıkıyor merdiveni...

III

"Planty and peace breeds cowards; hardness even of hardiness is mother."[1]

SHAKESPEARE

Olivier, iki küçük oğlunu her akşam yataklarında öpmeye gelen annesinin öpüşünü beklemek üzere yatağa girmişti. Bernard'ı karşılamak için yeniden giyinebilirdi, ama geleceğinden hâlâ kuşkuluydu, bir de küçük kardeşinin dikkatini çekmekten korkuyordu. Georges genellikle çabuk uyur, geç uyanırdı; belki de hiçbir aykırılık sezmeyecekti.

Kapıda hafif bir tırmalamayı andıran sesler işitince Olivier yatağından fırladı, aceleyle terliklerini giyip kapıyı açmaya koştu. Işık yakmak gereksizdi; ay ışığı yeterince aydınlatıyordu odayı. Olivier, Bernard'ı sıkıca kucakladı.

"Nasıl bekliyordum seni! Geleceğine inanamıyordum. Annen, baban bu gece evde kalmayacağını biliyorlar mı?"

1. (İng.) Bolluk ve rahatlık korkaklar yetiştirir; güç koşullar, güçlülüğün anasıdır. (Ç.N.)

Bernard dosdoğru önüne bakıyordu karanlıkta. Omuz silkti.

"Onlardan izin mi isteyecektim?"

Sesinde öyle soğuk bir alay vardı ki, Olivier sorusunun saçmalığını hemen seziverdi. Bernard'ın "sağlama" gittiğini anlamadı hâlâ; yalnız bir akşamlığına evinden dışarıda kalmak niyetinde olduğunu sanıyor, bu çılgınlığı açıklayabilecek bir neden bulamıyordu. "Bernard ne zaman dönmek niyetinde?" diye sordu.

"Hiçbir zaman."

Olivier'nin kafası aydınlanmaya başlıyor. Duruma göre ayağını denk almaya, hiçbir şeye şaşmamaya dikkat ediyor; gene de, "Müthiş bir şey bu yaptığın!" sözü kaçıyor ağzından.

Dostunu biraz şaşırtmak Bernard'ın hoşuna gitmiyor değil; bu ünlemde beliren hayranlığa kulak veriyor her şeyden önce; ama gene omuz silkiyor. Olivier elini tutuyor, ciddi mi ciddi, sıkıntıyla soruyor:

"Ama... Niçin ayrılıyorsun evden?"

"Ha! Bak dostum, aile sorunları bunlar. Söyleyemem." Fazla ciddi görünmemek için de kundurasının ucuyla, Olivier'nin –öyle ya, yatağın kıyısında oturuyorlar– ayağının ucunda salladığı terliği düşürmeye çalışarak eğleniyor.

"Peki, nerede kalacaksın?"

"Bilmiyorum."

"Neyle geçineceksin sonra?"

"Dur bakalım."

"Paran var mı?"

"Yarın bir öğle yemeği yiyecek kadar."

"Peki sonra?"

"Sonra araştıracağız. Adam sen de! Bir şey bulurum nasıl olsa. Göreceksin, anlatırım sana."

Olivier sonsuz bir hayranlık duyuyor dostuna. Ka-

rarlı bir çocuk olduğunu bilir; gene de kuşku duyuyor hâlâ; pek yakında çaresiz kalıp yokluğun baskısı altında dönmeye çalışmayacak mı? Bernard yatıştırıyor onu. Ailesinin yanına dönmektense her yola ama her yola başvuracak. Sonra birçok kez, hem de gittikçe daha azgın bir biçimde, "Her yola! Her yola!" diye yineleyince, bunalımla yüreği daralıyor Olivier'nin. Konuşmak isterdi ama göze alamıyor. En sonunda, başını eğerek titrek bir sesle başlıyor:

"Bernard... Ne de olsa, şey edecek değilsin ya..."

Ama duruyor. Dostu gözlerini dikiyor. Olivier'yi iyi göremese de şaşkınlığını seçebiliyor.

"Ne?" diye soruyor. "Ne demek istiyorsun? Konuş. Hırsızlık mı diyorsun?"

Olivier başını sallıyor. Hayır, bu değil. Birdenbire hıçkırmaya başlıyor, çırpıntılar içinde kucaklıyor Bernard'ı.

"Söz ver, söz ver şey etmeyeceğine..."

Bernard kucaklayıp öpüyor onu, sonra gülerek itiyor. Anlıyor

"Söz sana. Hayır, pezevenklik yapacak değilim." Sonra ekliyor, "Gene de, sen de kabul edersin ki, en kolayı bu." Ama Olivier ona güveniyor; bu son sözlerin alaylı bir yapmacıkla söylendiğini iyi biliyor.

"Ya sınavın?"

"Evet; benim canımı sıkan da bu. Ne de olsa sınavı kaçırmak istemem. Hazır olduğumu sanıyorum; asıl sorun o gün yorgun olmamakta. Çabuk düzeltmeliyim durumu. Burası biraz kuşkulu, ama... Düzelteceğim, göreceksin."

Bir an susuyorlar. İkinci terlik de düşüyor. Bernard, "Soğuk alacaksın," diyor. "Yat yatağına."

"Hayır, sen yatacaksın."

"Bırak şakayı! Hadi çabuk," ve Olivier'yi bozulmuş yatağa girmeye zorluyor.

"Ama sen? Nerede uyuyacaksın?"

"Nerede olursa. Yerde. Bir köşede. Alışmam gerek."

"Hayır, dinle. Sana bir şey söyleyeceğim, ama yanımda olduğunu duymazsam, söyleyemem. Yatağıma gel."

Bernard bir anda soyunup yanına geliyor, Olivier şunları söylüyor:

"Hani, geçen sefer söylemiştim ya... Tamam artık. Yaptım o işi."

Bernard bu birkaç sözcükle anlayıveriyor her şeyi. Göğsüne bastırıyor dostunu, dostu konuşmasını sürdürüyor:

"Ne diyeyim, dostum, tiksindirici bir şey. Korkunç... Sonra, tükürmek, kusmak, derimi yüzüp atmak, kendimi öldürmek geliyordu içimden."

"Şişiriyorsun."

"Ya da onu öldürmek, onu..."

"Kimdi? Tedbirsizlik etmedin ya bari?"

"Hayır, Dhurmer'in iyi tanıdığı bir karı; o tanıştırmıştı. Hepsinden çok, konuşması bulandırıyordu midemi. Durmadan konuşuyordu. Ne aptal karı be! Böyle anlarda da konuşulur mu, aklım almıyor. Ağzını tıkamak, boğazlamak isterdim onu..."

"Zavallı dostum! Dhurmer'in tanıştırdığı karının olsa olsa bir budala olacağını önceden düşünmen gerekirdi. Güzel miydi bari?"

"Kim baktı ki suratına?"

"Sen budalasın. Cansın, can... Uyuyalım... Hiç değilse şöyle iyice..."

"Aman Tanrım! Beni en çok tiksindiren de bu: Gene de pekâlâ yapabildim, sanki onu gerçekten arzuluyormuşum gibi."

"İşte bu çok güzel dostum!"

"Kes sesini. Aşk dedikleri buysa bu kadarı uzun zaman yeter bana."

"Amma da çocuksun!"

"Seni de görmek isterdim."

"Beni biliyorsun, ardından koştuğum yok bu işin. Söylemiştim sana; serüven bekliyorum. Böyle, soğukça, hiç çekmiyor böylesi beni. Gene de bir gün ben..."

"Bir gün sen..."

"Bir gün o... Hiç. Uyuyalım." Sonra birdenbire arkasını dönüyor, sıcaklığı kendisini rahatsız eden bu bedenden biraz uzaklaşıyor. Ama Olivier, bir an sonra, "Söylesene," diyor, "Barrès seçilecek mi dersin?"

"Elbette!.. Kanını başına çıkarıyor bu iş senin!"

"Umurumda bile değil! Söylesene... Dinle biraz..."

Bernard'ın omzuna çöküyor, o da dönüyor:

"Kardeşimin bir sevgilisi var."

"Georges'un mu?"

Uyur gibi yapan ama karanlıkta kulak kesilip her şeyi dinleyen ufaklık, kendi adını işitince soluğunu tutuyor.

"Delirdin mi? Vincent'dan söz ediyorum sana." (Olivier'den daha büyük olan Vincent, tıpta birinci dönemi yeni tamamladı.)

"Kendisi mi söyledi sana?"

"Hayır. Öğrendiğimin farkında bile değil. Annem, babam hiçbir şey bilmiyor."

"Öğrenseler ne derler acaba?"

"Bilmem. Annem çok üzülür. Babam da ya ilgisini kesmesini ya da evlenmesini ister."

"Elbette! Namuslu kenterler, kendilerinden başka türlü de namuslu olunabileceğini anlamazlar. Peki sen nasıl anladın?"

"Bak, nasıl: Bir zamandır geceleri annem, babam yattıktan sonra Vincent dışarı çıkıyor. İnerken elinden geldiğince az gürültü ediyor ama sokakta ayak sesini tanıyorum. Geçen hafta, salıydı sanırım, ev öyle sıcaktı ki yatakta duramıyordum. Biraz soluk almak için pencere-

ye gittim. Aşağı kapının açılıp kapandığını işittim. Eğildim, sokak lambasının yanından geçerken, Vincent'ı tanıdım. Gece yarısını geçmişti. İlk kez oluyordu. Yani ilk kez bunun farkına varıyordum. Ama, anlayalı beri gözetliyorum – ama istemeden... Hemen her gece de çıktığını işitiyorum. Kendi anahtarı var, annem ile babam da bizim, Georges'la benim eski odamızı ileride hastaları olur, diye muayene odası biçimine soktular. Kendi yatak odası, yanda, dış odanın solunda, dairenin bütün geri kalan yanı da sağda; istediği zaman, hiç kimse farkında olmadan çıkıp girebilir. Genellikle döndüğünü işitmiyorum ama evvelsi gün, pazartesi gecesi, neyim vardı, bilmem; Dhurmer'in dergi tasarısını düşünüyordum. Uyuyamıyordum. Merdivende sesler işittim, Vincent'dır diye düşündüm."

Bernard, öğrenmek isteğinden çok, ilgisini belli etmek amacıyla, "Saat kaçtı?" diye sordu.

"Sabahın üçüydü sanırım. Kalktım, kulağımı kapıya dayadım. Vincent bir kadınla konuşuyordu. Daha doğrusu yalnız kadın konuşuyordu."

"Öyleyse Vincent olduğunu nereden biliyordun? Bütün kiracılar kapının önünden geçiyor."

"Hatta bazen çok rahatsız ediyorlar. Ne kadar geç olursa, o kadar patırtı ederler çıkarken; uyuyanlara kulak asan nerede!.. Ondan başkası olamazdı; işitiyordum, adını söyleyip duruyordu kadın. Ona diyordu ki... Of! yinelemek tiksindiriyor beni..."

"Söyle hadi..."

"Diyordu ki, 'Vincent, sevgilim, aşkım, ah beni bırakmayınız!'"

"Siz mi diyordu ona?"

"Evet. Tuhaf değil mi?"

"Anlat."

"'Şimdi beni bırakmaya hakkınız yok. Ne olacağım

ben? Nereye gideceğim? Bir şey söyleyiniz. Of, lütfen konuşunuz!' Sonra gene adını söylüyordu onun, gittikçe daha kederli, gittikçe daha alçak bir sesle yineliyordu. Sonra bir gürültü işittim –basamaklarda olmalıydılar– bir şey düşer gibi. Galiba dizlerine kapandı."

"Peki o, hiç karşılık vermiyor muydu?"

"Son basamakları da çıkmış olmalıydı, daire kapısının kapandığını işittim. Sonra kadın pek yakın bir yerde kaldı uzun zaman, neredeyse kapımda. Hıçkırığını işitiyordum."

"Açmalıydın ona kapıyı."

"Göze alamadım. Vincent, işlerini bildiğimi öğrenirse küplere binerdi. Ağladığı görülünce fazla rahatsız olur, diye korktum sonra. Ne söyleyebilirdim, bilmiyorum."

Bernard, Olivier'ye dönmüştü:

"Ben senin yerinde olsam, açardım."

"Elbette! Sen her şeyi göze alırsın. Aklına eseni yaparsın sen."

"Başıma mı kakıyorsun bunu?"

"Hayır, sana imreniyorum."

"Kim olabilirdi sence bu kadın?"

"Nereden bileyim? İyi geceler."

"Söylesene... Georges'un sesimizi duymadığından emin misin?" diye fısıldıyor Bernard, Olivier'nin kulağına. Bir zaman kulak kabartıyorlar.

"Hayır, uyuyor," diyor Olivier doğal sesiyle, "Hem anlamaz da. Geçen gün babama ne sordu, biliyor musun?.. Neden?.."

Bu kez Georges tutamıyor kendini; yatağında biraz doğruluyor, kardeşinin sözünü keserek, "Budala," diye bağırıyor. "Mahsus yaptığımı anlamadın mı?.. Elbette ya, az önce bütün söylediklerinizi işittim ama dövünmeye değmez. Vincent'ın dalgasını çoktandır biliyordum. Yal-

nız, artık daha alçak sesle konuşmaya çalışın, çocuklar, benim uykum var. Ya da susun."

Olivier duvardan yana dönüyor. Bernard, uyumuyor, odayı seyrediyor. Ay ışığı daha büyük gösteriyor odayı. Aslında bu odayı çok az tanıyor. Olivier gündüzleri hiç kalmaz burada, Bernard'ı çağırdığı ender zamanlarda da yukarıki dairede ağırlamıştı. Ay ışığı, şimdi içinde Georges'un en sonunda uyuduğu yatağın dibine geliyor; kardeşinin anlattıklarının hemen hepsini duydu; düşlere dalmasına bol bol yeter bunlar. Georges'un yatağının üst yanında, iki raflı küçük bir kitaplık fark ediliyor, ders kitapları var içinde. Olivier'nin yatağının yanındaki bir masanın üzerinde, Bernard ötekilerden daha büyük bir kitap görüyor; kolunu uzatıyor, alıp adına bakıyor: Tocqueville. Masaya bırakmak isterken kitap düşüyor, gürültüden Olivier uyanıyor.

"Tocqueville mi okuyorsun, şimdi?"

"Dubac vermişti."

"Beğeniyor musun?"

"Biraz tıraş. Ama çok iyi şeyler de var."

"Baksana. Yarın ne yapıyorsun?"

Ertesi gün, perşembe, liseliler serbest. Bernard dostuyla buluşabileceğini düşünüyor. Artık liseye dönmemek niyetinde; son dersleri asabileceğini, sınava kendi başına da hazırlanabileceğini ileri sürüyor.

"Yarın on buçukta Saint-Lazare Garı'na gideceğim, Dieppe trenine, İngiltere'den dönecek olan Edouard dayımı karşılamaya. Öğleden sonra, saat üçte, Louvre'da Dhurmer'le buluşacağım. Geri kalan zamanda da çalışmam gerek."

"Edouard dayım mı dedin?"

"Evet, annemin üvey kardeşi. Altı aydır burada değildi, fazla tanımam ama çok severim. Kendisini karşılamaya geleceğimi bilmiyor, tanıyamamaktan da korkuyo-

rum. Ailemizdeki öbür insanlara hiç benzemiyor; esaslı bir adam."

"Ne yapar?"

"Yazar. Hemen hemen bütün kitaplarını okudum; ama çoktandır hiçbir şey yayımlamadı."

"Roman mı yazıyor?"

"Evet, romana benzer şeyler."

"Neden bana hiç sözünü etmedin?"

"Kitaplarını okumak isterdin de ondan, sen beğenmeyince..."

"Ee! Sonra?"

"Ne olacak, üzülürdüm işte."

"Neye dayanarak esaslı olduğunu söylüyorsun?"

"Ben de pek bilmiyorum. Onu hemen hiç tanımadığımı söyledim. Daha çok bir önsezi. Bizimkileri ilgilendirmeyen birçok şeye ilgi duyduğunu, onunla her şeyden konuşulabileceğini seziyorum. Gitmesinden az bir zaman önce bir gün, öğle yemeğini bizde yemişti; bir yandan babamla konuşurken bir yandan da durmamacasına bana baktığını seziyordum, bu da beni rahatsız etmeye başlıyordu; odadan çıkacaktım, yemek odasındaydı, kahveden sonra burada oyalanıyordu; babama benim hakkımda sorular sormaya başladı, büsbütün rahatım kaçtı; sonra birdenbire babam kalktı, bir aptallık edip kendisine gösterdiğim şiiri getirmeye gitti."

"Senin şiirini mi?"

"Evet canım, biliyorsun, hani senin "Balkon"a[1] benziyor, dediğin parça. Değersiz olduğunu ya da pek az bir değer taşıdığını biliyordum, babamın tutup da bunu çıkarmasına çok bozulmuştum. Bir an, babam bu şiiri ararken odada ikimiz, Edouard dayı ile ben, yalnız kal-

1. Baudelaire'in ünlü bir şiiri. (Ç.N.)

dık; müthiş kızardığımı fark ettim; söyleyecek hiçbir şey bulamıyordum –o da bulamıyordu ya– bir sigara sarmaya başladı; sonra, herhalde benim huzursuzluğumu birazcık gidermek için, öyle ya, hiç kuşkusuz kızardığımı görmüştü, kalktı, pencereden dışarı bakmaya başladı. Islık çalıyordu. Birdenbire, 'Ben senden daha rahatsızım,' dedi bana. Ama herhalde kibarlığından söylemişti bunu. En sonunda babam döndü, şiirimi Edouard dayıya uzattı, o da okumaya başladı. O kadar sinirliydim ki övmeye kalksaydı, küfürler yağdırırdım herhalde. Hiç kuşkusuz, babam bekliyordu övgüleri, dayımın hiçbir şey söylemediğini görünce, 'Peki, ne düşünüyorsun?' diye sordu. Dayım gülerek, 'Senin önünde onunla bunu konuşmak rahatımı kaçırıyor,' dedi. Bunun üzerine babam da gülerek çıktı. Gene yalnız kaldığımız zaman, şiirimi pek kötü bulduğunu söyledi; ama bunu söyleyişini işitmek bana zevk verdi; en çok hoşuma giden de, birdenbire, parmağını iki dizeye, bu şiirde beğendiğim iki dizeye bastırması oldu; gülümseyerek bana baktı, 'İşte bu iyi,' dedi. Güzel değil mi? Bunu nasıl bir tavırla söylediğini bilseydin! Öpecektim neredeyse. Sonra bana kusurumun bir düşünceden yola çıkmak olduğunu, kendimi sözcüklerin öncülüğüne bırakmadığımı söyledi. İlkin anlamadım; ama şimdi ne demek istediğini sezdiğimi sanıyorum, haklı olduğunu da. Başka bir zaman açıklarım bunu sana."

"Dönüşünde onu görmek istemeni anlıyorum şimdi."

"Yok! Sana bu anlattığım hiçbir şey değil, niçin anlattığımı da bilmiyorum. Başka birçok şey konuştuk daha."

"On buçukta mı diyorsun? O trenle geldiğini nereden biliyorsun?"

"Anneme yolladığı kartta yazıyor; saatlerin tutup tutmadığını anlamak için tarifeye de baktım."

"Öğle yemeğini onunla mı yiyeceksin?"

"Hayır, öğleye buraya dönmüş olmalıyım. Topu to-

pu elini sıkacak kadar bir zamanım olacak; ama bu kadarı bana yeter... Ha, şunu da söylesene ben uyumadan! Ne zaman görürüm seni?"

"Birkaç gün geçsin bakalım. Hele işimi bir yoluna koyayım."

"Ama ne de olsa... sana yardım edebilirsem."

"Bana yardım edebilirsen mi? Hayır. Oyunbozanlık olur. Hile yapıyormuşum gibime gelir. İyi uykular."

IV

"Babam budalanın biriydi ama annem kafalıydı,
kendini ilahî aşka vermişti; ufak, uysal bir kadındı,
bana ikide bir, 'Oğlum, Cehennem'e gideceksin,' derdi.
Ama bu hiç üzmezdi onu."

FONTENELLE

Hayır, Vincent Molinier her akşam sevgilisine gitmiyordu öyle. Hızlı yürüyor, ama biz gene de düşelim ardına. Vincent oturmakta olduğu Notre-Dame-des-Champs Sokağı'nın yukarısından, bu sokağın devamı olan Saint-Placide Sokağı'na kadar iniyor; sonra gecikmiş birkaç kenterin geçtiği Bac Sokağı'na. Babylone Sokağı'nda bir ana kapının önünde duruyor, kapı açılıyor. İşte Passavant Kontu'nun evinde. Bu görkemli konağa sık sık gelmemiş olsa böyle kurumlu kurumlu giremezdi. Kendisine kapıyı açan uşak, bu yapmacık güvenin altında nasıl bir çekingenlik gizlendiğini biliyor. Vincent şapkasını ona uzatmıyormuş gibi yapıyor, uzaktan, bir koltuğun üzerine atıyor. Oysa Vincent buraya gelmeye başlayalı çok olmadı. Şimdi dostu olduğunu söyleyen Robert de Passavant'ın dostu mu tükenir! Vincent'la nasıl tanıştılar, pek bilmiyorum. Robert de Passavant'ın Vincent'dan daha

yaşlı olduğu belli oluyor; gene de lisede tanışmışlardır kuşkusuz; birkaç yıldır birbirlerinden uzak düşmüşlerdi; sonra, daha geçenlerde, nasıl olduysa Olivier'nin de tiyatroya kardeşiyle birlikte gittiği bir akşam rastlaşmışlardı; perde arasında Passavant her ikisine de dondurma ikram etmişti; o akşam Vincent'ın tıbbın okul dönemini bitirdiğini, hastaneye girip girmeyeceğini bilmediğini, kararsız olduğunu öğrenmişti; doğrusunu söylemek gerekirse doğabilim hekimlikten daha çok çekiyordu onu; ama ekmeğini kazanmak zorundaydı. Kısacası, Vincent bir zaman sonra Robert de Passavant'ın yaptığı paralı öneriyi seve seve kabul etmişti; her gece gelecek, oldukça ağır bir ameliyat nedeniyle son derece sarsılmış olan yaşlı babasına bakacaktı; yenilenecek pansumanlar, özen isteyen sondalar, usta eller gerektiren birtakım işler söz konusuydu. Ama, bunlardan fazla olarak Vikont'un Vincent'a yaklaşmak istemesinin gizli nedenleri vardı. Robert'in gizli düşüncesini ileride anlatmaya çalışacağız; Vincent'ın d ıncesine gelince... Büyük bir para gereksinimiyle kıvranıyordu. İnsanın yüreği yerli yerinde duruyorsa, üstelik sağlam bir eğitim kendisine erkenden sorumluluk duygusu aşılamışsa, bir kadını gebe bırakıp da ona karşı bir borçluluk duymaması olanaksızdır, hele bu kadın onun ardından gelmek için kocasını da bırakmışsa. Vincent o zamana kadar oldukça erdemli bir yaşam sürmüştü. Laura ile serüveni günün saatlerine göre bazen olağanüstü bazen de çok doğal geliyordu ona. Çoğu zaman, her biri kendi başına ele alınınca çok basit, çok doğal görünen küçük olaylardan birkaçının bir araya gelmesi, olağanüstü bir toplam elde etmeye yeter. Yürürken bütün bunları bir bir aklından geçiriyordu ama bunlar işin içinden sıyırmıyordu onu. Elbette bu kadını temelli başına sarmayı, kocasından boşandıktan sonra onunla evlenmeyi ya da evlenmeden bir arada yaşamayı hiç-

bir zaman düşünmemişti, ona büyük bir aşk duymadığını kabul etmek zorundaydı ama Paris'te çaresiz olduğunu biliyordu; bu sıkıntıyı kendisi açmıştı kadının başına. Hiç değilse bu kez, geçici olarak ona destek olmak zorundaydı, bu ilk yardımı sağlamak konusunda da çok zor bir durumda bulunduğunu anlıyordu; hele bugün, dünkünden de bu son günlerdekinden de zor durumdaydı. Öyle ya, geçen hafta, mesleğinde ilk adımlarını kolaylaştırmak için annesinin sabırla, bin bir güçlükle bir yana koyduğu beş bin frank elindeydi daha; bu beş bin frank, sevgilisinin doğum yapmasına, bir klinikte kalmasına, ilk günlerde çocuğuna bakmasına yeterdi kuşkusuz. Hangi iblisin aklına uymuştu? Düşüncesinde önceden bu kadına bırakılmış olan bu paranın, ona ayırdığı, ona adadığı, tek kuruşuna dokunmayı büyük bir suç sayacağı bu paranın belki de yetmeyeceğini, bir akşam, hangi iblis fısıldamıştı kulağına? Hayır, Robert de Passavant değil. Robert hiçbir zaman böyle bir şey söylememişti; ama Vincent'ı bir kumar salonuna götürme önerisi, tam o akşama rastlamıştı işte, Vincent da kabul etmişti.

Bu batakhanenin hain yanı, her şeyin kibar çevre insanları arasında, dostlar arasında geçmesiydi. Robert, dostu Vincent'ı onunla bununla tanıştırdı. Vincent hazırlıksız gelmişti, o ilk gece büyük bir oyun oynayamadı. Üzerinde hemen hiçbir şey yoktu, Vikont'un borç olarak vermeyi önerdiği birkaç banknotu da istemedi. Ama, kazanıyordu, talihini daha fazla bir parayla deneyemediğine üzüldü, ertesi gün gene geleceğine söz verdi.

"Şimdi burada herkes sizi tanıyor, bensiz de gelebilirsiniz artık," dedi Robert.

Bu işler genellikle Pedro denilen Pierre de Brouville'in evinde geçiyordu. Bu ilk akşamdan sonra, Robert de Passavant otomobilini yeni dostunun emrine vermişti. Vincent saat on bire doğru geliyor, bir sigara tüttürerek

Robert'le çeyrek saat konuşuyor, sonra birinci kata çıkıyor, adamın mizacına, sabrına, durumunun gereklerine göre belirli bir süre kontun yanında kalıyor, sonra otomobil kendisini Saint-Florentin Sokağı'na, Pedro'nun evine götürüyor, bir saat sonra da buradan alıp evine kadar olmasa bile –öyle ya, dikkati çekmekten korkuyordu– en yakın yol kavşağına kadar götürüyordu.

İki gece önce, Laura Douviers, Molinier'lerin dairesine giden merdivenin basamaklarına oturmuş, saat üçe kadar Vincent'ı beklemişti; ancak o zaman dönmüştü Vincent. O gece Vincent, Pedro'ya gitmemişti. Kaybedecek hiçbir şeyi yoktu artık. İki günden beri, beş bin franktan geriye hiç para kalmamıştı elinde. Bunu Laura'ya yazmış; onun için artık hiçbir şey yapamayacağını, kocasının ya da babasının yanına dönmesini, her şeyi onlara söylemesini öğütlemişti. Ama açılmak olanaksız görünüyordu Laura'ya, bunu soğukkanlılıkla düşünmek bile elinde değildi. Sevgilisinin terslemeleri ancak kızgınlık uyandırıyordu içinde, bu kızgınlık yakasını bıraksa bıraksa onu umutsuzluğa gömmek üzere bırakıyordu. Vincent onu bu durumda bulmuştu işte. Vincent'ı tutmak istemiş, o da kollarının arasından sıyrılmıştı. Hiç kuşkusuz katılaşmak zorunda kalmıştı, çünkü duyacak bir yüreği vardı, ama şehvet yanı sevgi yanına ağır bastığından, sertliği bile görev bellemişti kolayca. Yalvarıp yakarmalarına hiç karşılık vermemişti; sesini işiten Olivier'nin sonradan Bernard'a anlattığı gibi, Vincent kapıyı suratına kapadıktan sonra, Laura basamaklara yığılıp kalmış, uzun zaman karanlıkta hıçkırmıştı.

O geceden bu yana, kırk saatten fazla zaman geçmişti. Vincent, dün, babası düzelir gibi olan Robert de Passavant'ın evine gitmemişti; ama bu akşam bir telgraf gene oraya çağırıyordu onu, Robert kendisini görmek istiyordu. Vincent, Robert'in hem çalışma odası hem fu-

muar[1] olarak kullandığı, çoğu zamanını içinde geçirdiği, gönlüne göre düzenleyip süslediği odaya girdiği zaman, Robert yerinden kalkmadı, umursamazlıkla, omzunun üzerinden elini uzattı ona.

Robert yazıyor. Üstü kitaplarla dolu bir yazı masasının başına oturmuş. Önünde, bahçeye bakan camlı kapı ardına kadar ay ışığına açılmış. Dönmeden konuşuyor:

"Ne yazıyorum şu sırada biliyor musunuz? Ama kimseye söylemeyeceksiniz. Söz, değil mi!.. Dhurmer'in dergisi için bir çıkış bildirisi. Elbette, imzamı koymuyorum... Böylece dilediğim kadar övüyorum kendimi... Hem sonra sermayesini benim verdiğimi eninde sonunda anlayacakları için, bu dergiyle işbirliği ettiğimin çok erken öğrenilmesini istemiyorum. Öyleyse, şişşt! Ama bakın, ne geldi aklıma: Küçük kardeşinizin de yazı yazdığını söylememiş miydiniz? Neydi adı?"

"Olivier," dedi Vincent.

"Olivier, evet, unutmuştum... Ayakta kalmayın böyle. Şu koltuğa geçin. Üşümüyor musunuz? Pencereyi kapatmamı ister misiniz? Şiir yazıyor değil mi? Birkaçını bana getirirse iyi olur. Alacağıma söz vermiyorum kuşkusuz... Ama kötü çıkarlarsa şaşarım... Çok akıllı bir çocuğa benziyor kardeşiniz. Hem sonra, her şeyi yakından bildiği seziliyor. Onunla konuşmak isterdim. Söyleyin ona da gelip beni görsün, olur mu? Size güveniyorum. Sigara?" Sonra ona gümüş tabakasını uzatıyor.

"Memnuniyetle."

"Şimdi, dinleyin Vincent; sizinle çok ciddi olarak konuşmam gerek. Geçen gece çocuk gibi davrandınız, ben de öyle davrandım ya! Sizi Pedro'ya götürmekle iyi etmediğimi söylemiyorum; ama kaybettiğiniz paradan do-

1. (Fr. *fumoir*) Sigara içmeye ayrılmış yer. (Y.N.)

layı biraz sorumlu buluyorum kendimi. Bu parayı size benim kaybettirdiğimi söylemiyorum. Pişmanlık dedikleri bu mudur, bilmem; ama uykumu, sindirimimi bozmaya başlıyor. Bir de sözünü ettiğiniz şu zavallı kadını düşünüyorum. Ama bu, başka bir konu; hiç konuşmayalım; kutsal konu o. Şuydu size söylemek istediğim: Size kaybettiğiniz para kadar bir para vermek düşüncesindeyim, bunu istiyorum, evet, kesinlikle istiyorum. Beş bin franktı, değil mi? Gene oyuna süreceksiniz bu parayı. Bir kez daha söylüyorum, bu parayı benim kaybettirdiğimi kabul ediyorum; borçluyum size bu parayı; teşekkür istemez. Kazanırsanız geri verirsiniz. Yoksa, ne yapalım! Ödeşmiş oluruz. Bu akşam sanki hiçbir şey olmamış gibi Pedro'ya dönün. Otomobil sizi götürecek, sonra Lady Griffith'e götürmek üzere beni almaya gelecek, sonra gelip beni orada bulmanızı rica edeceğim. Güvenebilirim, değil mi? Otomobil gene dönecek Pedro'ya, sizi alacak."

Bir çekmece açıyor, beş banknot çıkarıp Vincent'a veriyor:

"Çabuk gidin..."

"Ama babanız..."

"Ha! Söylemeyi unutuyordum: Öldü, öleli de..." Saatini çıkararak, "Vay! Ne kadar da geç olmuş!" diye haykırıyor. "Neredeyse gece yarısı olacak... Çabuk gidin. Evet, aşağı yukarı dört saat oldu."

Bütün bunlar hiç mi hiç acelesiz, tam tersine, bir tür gevşeklikle söylenmişti.

"Peki, evde kalıp onu..."

"Onu beklemek mi?" diye sözünü kesiyor Robert. "Hayır, küçük kardeşim üzerine alıyor bunu; yukarıda, rahmetliyle benden daha iyi anlaşan yaşlı hizmetçisiyle birlikte..."

Sonra, Vincent kımıldayınca konuşmasına devam ediyor:

"Bakın sevgili dostum, alaycı bir insan olarak görünmek istemem size; ama ısmarlama duygulardan da nefret ederim. Yüreğime ölçü üzerine bir sevgi yerleştirmiştim babam için; ilk zamanlarda biraz bol geliyordu, daraltmam gerekmişti. Moruk bana yaşamımda sıkıntıdan, kederden, huzursuzluktan başka bir şey vermedi. Yüreğinde birazcık sevgi vardı belki; ama onu da hiç sezdirmedi. Daha ölçülülük nedir, bilmediğim zamanlarda, ona doğru ilk atılışlarım, sertçe tepilmemden başka sonuç vermedi, bunlar da gözümü açtı. Kendiniz de gördünüz. Hiç teşekkür etti mi size? En ufak bir bakış, en geçici bir gülümseme koparabildiniz mi ondan? Her şeyi kendi hakkı olarak gördü hep. Ya! Böyle farklı bir adamdı işte. Sanırım, anneme çok acı çektirdi; oysa onu seviyordu, gerçekten sevmişliği olmuşsa elbet. Çevresindeki herkese acı çektirdi sanırım: Adamlarına, köpeklerine, atlarına, metreslerine; dostlarına gelince hayır, öyle ya, tek dostu yoktu. Ölümü herkese üf dedirtiyor. Yanılmıyorsam, beylik bir deyimle, 'kendi yolunda' çok değerli bir adamdı; ama hangi yoldu bu yol, anlayamadım. Çok zekiydi, orası kesin. Aslında ona karşı hayranlığım da vardı, gene de var. Ama mendilcilik oynamaya... gözlerimden yaş çıkarmaya gelince... hayır, o kadar çocuk değilim. Hadi! Çabuk gidin, bir saat sonra da Lilian'a gelin, buluşalım. Ne? Smokinsiz olmak rahatınızı mı kaçırıyor? Ne budalasınız! Neden? Yalnız olacağız. Bakın, ben de ceketle geleceğime söz veriyorum. Anlaştık. Bir sigara yakın gitmeden önce. Otomobili de çabuk yollayın; sonra gelip sizi alır."

Vincent'ın çıkışına baktı, omuz silkti, sonra sedirin üstüne yayılmış bir durumda kendisini bekleyen akşam giysisini giymek üzere odasına gitti.

Birinci katta bir odada, yaşlı kont ölüm döşeğinde yatıyor. Göğsünün üstüne bir haç koymuşlar ama ellerini kavuşturmayı unutmuşlar. Birkaç günlük bir sakal, sert hatlı çenesine yumuşak bir görünüm veriyor. Dikilmiş kır saçlarının altında, alnını kesen çapraz çizgilerin derinlikleri azalmış gibi görünüyor, gevşemişler sanki. Göz, sık kıllarla kabarmış kaş kemerinin altına çekilmiş. Kendisini bir daha göremeyeceğimiz için uzun uzun seyrediyorum onu. Yatağın başucunda bir koltuk var, üzerine yaşlı hizmetçi Séraphine oturmuş. Ama kalktı. Bir masaya yaklaşıyor, masanın üstünde eski tarz bir gaz lambası var, şöyle böyle aydınlatıyor odayı; lambanın ışığı çoğaltılmak ister. Bir abajur, genç Gontran'ın okuduğu kitabın üzerine düşürüyor ışığı...

"Yorgunsunuz, Mösyö Gontran. Gidip yatsanız daha iyi edersiniz."

Gontran gözlerini kaldırıp çok tatlı bir bakışla bakıyor Séraphine'e. Alnından ittiği sarı saçları, şakaklarının üzerinde dı .yor, on beş yaşında; neredeyse kadınsı yüzü yalnız sevgi belirtiyor, bir de aşk.

"Peki, sen," diyor. "Asıl sen gidip yatmalıydın zavallı Fine'ciğim. Dün gece de hemen hep ayakta kaldın."

"Adaam, ben uyanık durmaya alışkınım; gündüz uyudum da sonra, oysa siz..."

"Hayır, bırak. Yorgunluk duymuyorum, burada kalıp böyle düşünmek, okumak da iyi geliyor. O kadar az tanıdım ki babamı şimdi ona iyice bakmazsam büsbütün unuturum gibime geliyor. Gün ağarıncaya kadar bekleyeceğim yanında. Fine, ne kadar oluyor sen bize geleli?"

"Doğumunuzdan önceki yıldan beri. Siz de neredeyse on altınızda olacaksınız."

"Annemi iyi anımsıyor musun?"

"Annenizi iyi anımsıyor muyum? Soru mu bu da! Adımı anımsayıp anımsamadığını sormak gibi bir şey.

Elbette anımsıyorum annenizi."

"Ben de anımsıyorum biraz; ama pek iyi değil... Topu topu beş yaşındaydım öldüğünde... Söylesene... babam onunla çok konuşur muydu?"

"Gününe bakardı. Hiçbir zaman pek konuşkan değildi babanız; kendisi konuşmadan söz söylenmesinden de pek hoşlanmazdı. Ama ne de olsa, bu son zamanlara göre biraz daha fazla konuşurdu. Ama anıları fazla kurcalamamak, olup bitenleri yargılamayı da Tanrı'ya bırakmak daha iyi."

"Tanrı'nın bütün bunlarla uğraşacağına gerçekten inanıyor musun, Fine'ciğim?"

"Tanrı uğraşmasın da kim uğraşsın istiyorsunuz?"

Gontran, dudaklarını Séraphine'in kızarmış eline bastırıyor.

"Ne yapmalısın sen, biliyor musun? Gidip uyulmalısın. Söz sana, ortalık aydınlanır aydınlanmaz uyandırırım seni; sen kalktıktan sonra da ben yatarım."

Séraphine, kendisini yalnız bırakır bırakmaz Gontran yatağın ayak ucuna atılıp diz çöküyor; alnını çarşaflara gömüyor ama bir türlü ağlayamıyor; hiçbir coşkuyla bulanmıyor yüreği. Gözleri umutsuzca kuru kalıyor. Kalkıyor o zaman. Bu duygusuz yüze bakıyor. Bu büyük dakikada; yüce, ender bir şey duymak, öbür dünyanın seslerini dinlemek, düşüncesini göksel, duygu ötesi bölgelere salıvermek isterdi; ama yere takılı kalıyor düşüncesi. Ölünün kanı çekilmiş ellerine bakıyor. "Tırnakların uzaması daha ne kadar sürer acaba?" diyor içinden. Bu ellerin birbirinden ayrı durduklarını görmek onu sarstı. Onları yaklaştırmak, birleştirmek, onlara haçı tutturmak isterdi. İşte bu iyi bir fikir. Séraphine'in ölüyü elleri birleşmiş görünce pek şaşıracağını düşünüyor, önceden eğleniyor onun şaşkınlığıyla; sonra, hemen arkasından, bununla eğlendiği için kendi kendini küçümsüyor. Gene de

yatağın üzerine eğilip uzanıyor. Ölünün öbür yandaki elini kavrıyor. Kol şimdiden katılaşmış, bükülmeye yanaşmıyor. Gontran zorlayıp bükmek istiyor, ama bütün bedeni birden kımıldatıyor. Öbür kolu yakalıyor, biraz daha yumuşak gibi. Gontran, eli gereken yere getirdi neredeyse; haçı alıyor, başparmakla öbür iki parmak arasına sokuşturup tutturmak istiyor; ama bu soğuk etin dokunuşu zayıflatıyor onu. Fenalaşacağını sanıyor. Séraphine'i yeniden çağırmak geliyor içinden. Her şeyi bırakıyor; haç, buruşuk çarşafın üzerinde ters duruyor, kol cansız olarak eski yerine düşüyor; sonra büyük ölüm sessizliği içinde, sert bir "Lanet olsun!" işitiyor, korkuyla doluyor içi, sanki bir başkası... Geriye dönüyor; yok canım, yalnız. Ondan fırladı bu sessiz küfür, ağzından küfür çıkmamış Gontran'ın içinden. Sonra gidip gene oturuyor, gene okumaya dalıyor.

V

"Hiçbir şeyden etkilenmeyen bir ruhu ve bedeni vardı."

SAINTE-BEUVE

Lilian, biraz doğrularak, parmaklarının ucuyla Robert'in kestane rengi saçlarına dokundu:

"Tepeniz açılmaya başlıyor, dostum. Dikkat edin, topu topu otuz yaşındasınız daha. Kellik size hiç mi hiç yakışmayacak. Yaşamı fazla ciddiye alıyorsunuz."

Robert yüzünü ona doğru kaldırıyor, gülümseyerek ona bakıyor.

"Sizin yanınızda değil, emin olun."

"Molinier'ye gelip bizi bulmasını söylediniz mi?"

"Evet, siz istediğinize göre."

"Sonra... Para verdiniz mi ona?"

"Beş bin frank, söylediğim gibi. Pedro'da kaybedecek gene."

"Neden kaybetsin istiyorsunuz?"

"Belli bir şey. İlk gece gördüm. Çok kötü oynuyor."

"Öğrenecek zaman buldu... Bu akşam kazanacağına bahse girer misiniz?"

"İsterseniz."

"O! Ama bunu bir ceza gibi görmeyin, rica ederim.

Bir şey yapıldı mı gönülden yapılsın isterim."

"Darılmayın. Anlaştık. Kazanırsa parayı size verecek. Ama kaybederse siz bana sayacaksınız. İşinize geliyor mu?"

Lilian zilin düğmesine bastı:

"Tokay[1] getirin, üç de kadeh. Yalnız beş bin frankla gelirse de, para kendisine bırakılacak, değil mi? Ne kaybeder, ne de kazanırsa..."

"Hiç olmaz o dediğiniz. Çok tuhaf, onunla ne kadar ilgileniyorsunuz!"

"Sizin onu ilginç bulmamanız tuhaf."

"Kendisine tutkunsunuz da ondan ilginç buluyorsunuz onu."

"Orası doğru, dostum! Size söylenebilir bunlar. Ama bu yüzden ilgilendirmiyor beni. Tam tersine, biri beni kafadan yakaladı mı genellikle çabuk soğutur."

Bir uşak göründü, bir tepside şarap ile kadehleri taşıyordu.

"İlkin b. › şerefine içeceğiz, sonra da kazananla birlikte."

Uşak şarapları doldurdu, kadeh tokuşturdular.

"Ben biraz sıkıcı buluyorum sizin Vincent'ı," dedi Robert.

"Ooo, 'benim' Vincent'ımmış!.. Sanki onu getiren siz değilmişsiniz gibi! Sonra, beni dinlerseniz, her yerde yinelemeyin sizi sıktığını. Kendisiyle niçin düşüp kalktığınızı pek çabuk anlarlar."

Robert biraz geri dönerek dudaklarını Lilian'ın çıplak ayağına bastırdı, o da hemen çekti ayağını, yelpazesinin altında sakladı.

"Kızarmam gerekir mi?" dedi Robert.

1. Macaristan'a özgü tatlı, beyaz şarap. (Ç.N.)

"Benim yanımda denemeye değmez. Yapamazsınız."

Kadehini boşalttı, sonra, "Ben size doğrusunu söyleyeyim mi, dostum?" dedi. "Bir yazarda bulunması gereken bütün nitelikler var sizde: Kendinizi beğenmişsiniz, ikiyüzlüsünüz, hırslısınız, değişkensiniz, bencilsiniz..."

"Övgüye boğdunuz beni."

"Evet, bütün bunlar çok güzel. Ama hiçbir zaman iyi bir romancı olamayacaksınız."

"Çünkü?.."

"Çünkü dinlemesini bilmiyorsunuz."

"Sizi çok iyi dinliyorum gibi geliyor bana."

"Tuhaf! O edebiyat adamı değil, gene de çok iyi dinliyor. Ama bir arada olduk mu daha çok ben dinliyorum."

"Hemen hiç bilmez konuşmasını."

"Durmadan siz çene çalıyorsunuz da ondan. Bilirim sizi! İki sözcük de ona söyletmezsiniz."

"Bütün söyleyeceklerini önceden bilirim."

"Öyle mi sandınız? O kadınla serüvenini biliyor musunuz?"

"Adaam sende! Gönül işleri, dünyanın en sıkıcı şeyleridir benim bildiğim!"

"Doğabilimden söz ettiği zaman da çok hoşlanıyorum."

"Doğabilim, gönül işlerinden de sıkıcı. Peki, size bir ders mi verdi?"

"Söylediğini olduğu gibi yineleyebilsem... Çok ilginç, dostum. Deniz hayvanları hakkında bir yığın şey anlattı bana. Denizde yaşayan varlıkları hep merak etmişimdir. Biliyorsunuz, şimdi Amerika'da gemiler yapıyorlar, yanları camlı gemiler, okyanusun dibinde çevreyi görmek için. Eşsiz bir şeymiş... Canlı mercanlar görünüyor, şeyler... şeyler... ne diyorsunuz bunun adına? Taşmercanlar, süngerler, yosunlar, balık sürüleri... Vincent, suyun tuzluluk derecesinin azalıp çoğalması yüzünden ölen ba-

lık türleri bulunduğunu söylüyor, kimi türler de tersine çeşitli tuzluluk derecelerine dayanırlarmış, akıntıların kıyısında, suyun tuzunun azaldığı yerde dururlar, tuz değişkenliğine dayanamayanlar bitkinleşince onları yerlermiş. Sorun da anlatsın size... Emin olun, çok ilginç. Bu konuya bir daldı mı olağanüstü oluyor. Görseniz tanıyamazsınız... Ama siz onu konuşturmasını bilmiyorsunuz... Laura Douviers serüvenini anlatırken de böyle... Evet, kadının adı bu... Onu nasıl tanımış, biliyor musunuz?"

"Söyledi mi size?"

"Bana her şey söylenir. Bilirsiniz, müthiş adam!" Kapanmış yelpazesinin tüyleriyle yüzünü okşadı onun. "Kendisini bana getirdiğiniz akşamdan beri her gün beni görmeye geldiğini akıl ettiniz mi?"

"Her gün! Hayır, sahi hiç aklıma gelmedi."

"Dördüncü gün dayanamadı artık, hepsini anlattı. Ama sonra her gün yeni bir ayrıntı ekliyordu."

"Siz de bundan sıkılmıyordunuz! Tam hayran olunacak insansınız."

"Onu sevdiğimi söyledim sana." Cafcaflı bir biçimde kolunu tuttu.

"Ya o... bu kadını seviyor mu?"

Lilian gülmeye başladı.

"Seviyordu. Ah! İlkin onunla son derece ilgileniyormuş gibi görünmem gerekti. Hatta onunla ağladım bile. Oysa korkunç kıskanıyordum onu. Artık kıskanmıyorum. Bak, nasıl başlamış bu iş. İkisi de Pau'da, bir sağlık evinde, bir sanatoryumdaymışlar, ikisini de veremli diye yollamışlarmış oraya. Aslında ne o veremliymiş, ne öteki. Ama her ikisi de çok hasta sanıyormuş kendini. Birbirlerini tanımıyorlarmış daha. Birbirlerini ilk olarak bahçenin bir setinde, her biri bir şezlongda, iyileşmek için bütün gün açık havada kalan öbür hastaların yanında yan yana uzanmış bir durumda görmüşler. Ölüme yargılı

olduklarına inandıklarından, yapacaklarının hiçbir önemi olmayacağına inanmışlar. Vincent, her an, ikisinin de yaşayacak topu topu bir ayları kaldığını yineleyip duruyormuş ona; mevsim de baharmış. Kadın yapayalnızmış orada. Kocası İngiltere'de ufak bir Fransızca öğretmeni. Pau'ya gelmek üzere bırakmışmış kocasını. Üç aylık evliymiş. Adam kendisini oraya yollamak için varını yoğunu harcamak zorunda kalmış. Her gün mektup yazıyormuş karısına. Çok şerefli bir ailenin kızı, çok iyi yetişmiş, çok sessiz, çok çekingen. Ama orada... Vincent ne söylemiş, pek bilmiyorum, ama üçüncü gün; kadın ona kocasıyla yatmasına, kocasının da bu işin üstesinden gelmesine karşın, hazzın ne olduğunu bilmediğini anlatıyormuş."

"Ya o, o ne demiş o zaman?"

"Şezlongundan yana sarkıttığı elini almış, uzun uzun dudaklarına bastırmış."

"Peki siz, bunu anlattığı zaman, siz ne dediniz?"

"Ben mi? Korkunç bir şey... Düşünün bir kez, çılgın bir kahkahaya tutuldum o zaman. Kendimi tutamadım, duramıyordum da artık... Söylediğine gülmüyordum pek; devam etsin diye takınmayı gerekli bulduğum ilgili, şaşkın havaya gülüyordum. Fazla eğlenmiş gibi görünmekten korkuyordum. Hem sonra, çok güzel, çok hüzünlü bir şeydi aslında. Anlatırken öyle heyecanlıydı ki! Bu konuda hiç kimseye tek sözcük söylememişti. Annesi babası hiçbir şey bilmiyordu elbette."

"Asıl siz roman yazmalıydınız."

"Elbette, dostum, yalnız hangi dilde yazacağımı bilsem! Rusça mı, İngilizce mi, Fransızca mı? Birinden birini seçemeyeceğim hiçbir zaman. Sonra, ertesi gece, yeni dostunun odasına gitmiş, kocasının öğretemediklerini iyice göstermiş ona, çok da iyi öğretmiştir sanırım. Yalnız, bir önlem almamışlar; elbette az bir zaman sonra, aşkın da yardımıyla, her ikisinin de sağlığı iyice düzelme-

ye başlamış. Kadın gebe olduğunu fark edince, her ikisi de apışıp kalmışlar. Son aymış. Sıcaklar başlıyormuş. Pau, yazın, dayanılacak gibi değildir. Birlikte Paris'e dönmüşler. Kocası, Luxembourg Bahçesi yakınında bir pansiyon yöneten büyüklerinin yanında sanıyormuş karısını; ama o ailesiyle görüşmeyi göze alamamış. Anası babası da hâlâ Pau'da olduğunu sanıyorlarmış; ama yakında her şey çıkacak ortaya. Vincent ilkin onu bırakmayacağına yemin ediyormuş; Amerika'ya, Avustralya'ya, nereye olursa olsun gitmeyi öneriyormuş. Ama para ister elbet bunlara. İşte tam bu sırada sizinle karşılaşmış ve kumar oynamaya başlamış."

"Bunların hiçbirini anlatmamıştı bana."

"Sakın ona söylemeyin anlattığımı!.." Durdu, kulak kabarttı:

"Geldi sanmıştım... Pau'dan Paris'e gelirken yolda kadını deliriyor sanmış. Oysa kadın gebeliğin başladığını anlamış yalnız. Vagonun kompartımanında. Vincent'ın karşısındaymış; yalnızmışlar. Sabahtan beri hiçbir şey söylememiş Vincent'a; Vincent, bütün yol hazırlıklarıyla tek başına uğraşmak zorunda kalmış; kadın hiç sesini çıkarmıyormuş; artık hiçbir şeyin farkında değil gibiymiş. Vincent ellerini tutmuş; ama o hep önüne bakıyormuş, garip garip, sanki onu görmüyormuş gibi, bir de dudakları kıpırdıyormuş. Ona doğru eğilmiş Vincent. 'Bir sevgili! Bir sevgilim var benim,' diyormuş kadın. Aynı sesle yineliyormuş bunu; hep aynı sözcük, artık başka sözcük bilmiyormuş gibi... Inanın dostum, bana bu öykuyü anlattığı zaman, hiç de gülmek gelmiyordu içimden. Yaşamımda, bundan acıklı bir şey işitmedim. Ama ne de olsa, konuştukça, bütün bunlardan kopmakta olduğunu anlıyordum. Duyguları, sözleriyle birlikte gidiyor diyeceği gelirdi insanın. Heyecanım kendi heyecanıyla nobet değiştirdiği için bana minnet duyuyordu sanki."

"Rusça ya da İngilizce söyleseydiniz nasıl söylerdiniz bunu, bilmiyorum; ama Fransızcası çok güzel, hiç kuşkunuz olmasın."

"Teşekkür ederim. Biliyordum. Bundan sonra başladı doğabilimden söz etmeye; ben de onu, mesleğini aşkına feda etmenin korkunç bir şey olacağına inandırmaya çalıştım."

"Başka bir deyimle, aşkını feda etmesini öğütlediniz ona. Aşkının yerini doldurmayı da düşünüyor musunuz?"

Lilian yanıt vermedi. Robert kalktı, "Bu kez, gerçekten odur herhalde," dedi. "Bir sözcük daha söyleyeyim o gelmeden. Babam az önce öldü."

Lilian, "Ya!" demekle yetindi.

"Kontes de Passavant olmak hiçbir şey ifade etmez mi sizin için?"

Lilian, bunun üzerine, kahkahalarla gülerek geriye yaslandı.

"Ama, dostum... İngiltere'de bir koca unuttuğumu anımsar gibiyim. Ne! Daha önce söylememiş miydim?"

"Belki de."

"Bir yerlerde bir Lord Griffith yaşıyor."

Dostunun unvanının doğruluğuna hiçbir zaman inanmamış olan Robert gülümsedi. Öbürü gene konuştu:

"Söylesenize, gerçek yaşayışınızı örtbas etmek için mi böyle bir öneride bulunmaya kalktınız? Hayır, dostum, hayır. Nasılsak öyle kalalım. Dost yani, ha?" Ona elini uzattı, o da öptü.

"Aman Tanrım, hiç kuşkum yoktu bundan," diye haykırdı Vincent girince. "Giyinmiş, kâfir."

"Evet, kendi üzerindekinden utanmasın diye günlük giysiyle geleceğime söz vermiştim," dedi Robert. "Çok özür dilerim, sevgili dostum, ama birdenbire yasta olduğumu anımsadım da."

Vincent'ın başı yukarıdaydı; her halinde bir yengi,

bir sevinç belirtisi vardı. O gelince Lilian yerinden sıçramıştı. Bir an süzdü onu, sonra sevinçle Robert'in üzerine atıldı, zıplayarak, dans ederek, bağırarak yumruklar yağdırdı sırtına (Lilian böyle çocukluğa kalktı mı, sinirime dokunuyor biraz).

"Bahsi kaybetti! Bahsi kaybetti!"

"Ne bahsi?" diye sordu Vincent.

"Gene kaybedeceğinize bahse girmişti. Hadi! Çabuk söyleyin: Ne kadar kazandınız?"

"Elli binde durmak, kumarı bu noktada bırakmak gibi olağanüstü bir gözü peklik, bir erdemlilik gösterdim."

Lilian bir sevinç çığlığı atarak, "Bravo! Bravo! Bravo!" diye bağırdı. Sonra Vincent'ın boynuna atıldı, o da bütün bedeni boyunca bu garip sandal ağacı kokulu, yakıcı bedenin yumuşaklığını duydu. Lilian alnını, yanaklarını, dudaklarını öptü. Vincent, sendeleyerek sıyrıldı. Cebinden bir deste banknot çıkardı.

"İşte, alın baştan verdiğinizi," dedi, beş binlik uzattı Robert'e.

"Şimdi Lady Lilian'a borçlusunuz bunları."

Robert banknotları ona verdi, o da sedirin üzerine attı. Soluk soluğaydı. Soluk almak için taraçaya kadar gitti. Gecenin bittiği, Şeytan'ın hesap yaptığı, kuşkulu saatlerdi. Dışarıda, çıt yoktu. Vincent sedire oturmuştu. Lilian ondan yana döndü, ona ilk kez "sen" diyerek, "Peki şimdi, şimdi ne yapacaksın?" dedi.

Vincent başını ellerine aldı, hıçkırırcasına, "Bilmiyorum artık," dedi.

Lilian ona yaklaştı, elini alnına koydu; o da başını kaldırdı; gözleri kuru ve ateşliydi.

"Şimdilik üçümüz de kadeh tokuşturacağız," dedi, sonra üç kadehe de Tokay doldurdu.

Onlar şaraplarını içtikten sonra, "Şimdi, beni bırakın," dedi. "Geç oldu, dayanamayacağım artık." Dış oda-

ya kadar onlarla birlikte geldi, sonra, Robert önden giderken Vincent'ın avucuna ufak bir nesne kıstırdı Lilian, sonra da fısıldadı:

"Onunla çık, çeyrek saat sonra geri dönersin."

Dış odada bir uşak uyukluyordu, Lilian kolundan tutup sarstı.

"Beylere aşağıya kadar ışık tutun."

Merdiven karanlıktı, burada elektriği açıvermek pek basit olurdu kuşkusuz ama Lilian her zaman, uşağın konuklarının çıktığını görmesini isterdi.

Uşak, büyük kollu şamdanın mumlarını yaktı, merdivende bunu yukarı kaldırarak Robert ile Vincent'ın önünden yürüdü. Robert'in otomobili, uşağın arkalarından kapadığı kapının önünde bekliyordu. Arkadaşı otomobilin kapısını açıp binmesini işaret ederken Vincent, "Ben yürüyerek dönsem iyi olacak. Dengemi bulmak için biraz yürümeliyim," dedi.

"Gerçekten sizinle gelmemi istemiyor musunuz?" Birdenbire Robert, Vincent'ın hep kapalı tuttuğu sol elini yakaladı. "Açın elinizi! Hadi! İçinde ne varsa gösterin."

Vincent, Robert'in kıskançlığından korkmak gibi bir saflığa kapılıyordu. Parmaklarını açarken kızardı. Küçük, bir anahtar düştü kaldırıma. Robert hemen aldı onu yerden, baktı; gülerek geri verdi Vincent'a.

"Tamam!" dedi, omuz silkti. Sonra, otomobile girerken geriye, ezile büzüle duran Vincent'a doğru eğildi:

"Bugün perşembe. Kardeşinize, kendisini bu akşam saat dörtten sonra beklediğimi söyleyin," dedi; sonra çabucak kapadı kapıyı, Vincent'ın yanıt vermesine zaman bırakmadı.

Araba gitti. Vincent kıyıda birkaç adım yürüdü. Seine'in öbür kıyısına geçti, Tuileries'nin parmaklıkların dışında bulunan bölümüne geldi, küçük bir havuza yaklaştı, mendilini suya batırıp alnına, şakaklarına bastırdı. Sonra,

ağır ağır, Lilian'ın evine doğru yürüdü. Şeytan, keyifli keyifli, küçük anahtarı sessizce kilide sokuşuna bakarken onu bırakalım...

Laura'nın, dünkü sevgilisinin, hüzünlü bir otel odasında, uzun zaman ağladıktan, inledikten sonra uyumak üzere olduğu saat şimdi. Kendisini Fransa'ya getiren bir geminin güvertesinde, şafağın ilk aydınlığında, Edouard ondan aldığı mektubu bir kez daha okuyor, yardım isteyen, dertli mektubunu. Anayurdunun güzelim kıyısı göründü bile; ama sis içinden görmek, alışkın göz ister. Bir tek bulut yok gökte, Tanrı'nın gözleri gülümsedi gülümseyecek. Kızaran ufkun gözkapakları açılmaya başladı bile. Paris ne sıcak olacak! Bernard'a dönelim artık. İşte, Olivier'nin yatağında uyanıyor.

VI

"We are all bastards;
And that most venerable man which I
Did call my father, was I know not where
When I was stamp'd."[1]

SHAKESPEARE

Bernard saçma bir düş gördü. Ne gördüğünü anımsamıyor. Düşünü anımsamaya çalışmıyor, ondan sıyrılmaya çalışıyor. Olivier'nin bedeninin ağır bir biçimde üzerine çöktüğünü duymak üzere, gerçek dünyaya dönüyor. Dostu, uyku sırasında, ya da hiç değilse Bernard'ın uykusu sırasında, yaklaşmıştı, öte yandan yatağın darlığı da fazla aralık bırakmaya elvermiyor; dönmüştü, şimdi böğrünün üstünde uyuyor, Bernard sıcak soluğunun boynunu gıdıkladığını duyuyor. Bernard'ın kısa bir gündüz gömleği var yalnız üzerinde; bedeninin üzerinde enlemesine, Olivier'nin bir kolu etini saygısızca sıkıştırıyor. Bernard dostunun gerçekten uyuyup uyumadığı konusunda kuşkuya kapılıyor bir an. Usulca sıyrılıyor. Olivier'yi uyan-

1. (İng.) Hepimiz piçiz / Ben tekmeyi yediğim zaman / Babam diye adlandırdığım pek saygıdeğer adam / Kim bilir neredeydi. (Cymbeline) (Ç.N.)

dırmadan kalkıp giyiniyor dönüp yeniden yatağın üzerine uzanıyor. Gitmek için pek erken daha. Saat dört. Gece yeni yeni soluklaşmaya başlıyor. Güne yiğitçe başlıyor. Güne yiğitçe başlamak üzere dinlenmek, hız almak için bir saat daha. Ama uykunun sırası geçti artık. Bernard mavileşen camı, küçük odanın kül rengi duvarlarını, Georges'un düş görürken kımıldadığı demir yatağı seyrediyor.

"Az sonra alın yazıma doğru ilerleyeceğim," diyor içinden. "Ne güzel sözcük: serüven! Olması gereken. Beni bekleyen bütün şaşırtıcı şeyler. Başkaları da benim gibi midir, bilmem ama ben uyanır uyanmaz, uyuyanları küçümsemekten hoşlanırım. Olivier, dostum, senin 'güle güle'ni beklemeden gideceğim. Haydi! Kalk bakalım yiğit Bernard! Zamanıdır."

Islak havlunun bir ucuyla yüzünü ovuyor; yeniden tarıyor saçlarını, ayakkabılarını giyiyor. Kapıyı açıyor, sessizce. Dışarıda!

Oh! D a kimsenin içine çekmediği hava ne iyi gelir insana! Bernard, Luxembourg'un parmaklıkları boyunca ilerliyor. Bonaparte Sokağı'ndan iniyor, Seine'in üzerinden geçiyor. Daha geçenlerde bulduğu yeni yaşam kuralını düşünüyor: "Bunu sen yapmazsan kim yapacak? Hemen yapmazsan, ne zaman yapılacak?" Düşünüyor: Yapılacak büyük şeyler; bu büyük şeylere doğru gidiyormuş gibi bir duygu var içinde. "Büyük şeyler," diye yineliyor yürürken. Bunların neler olduklarını bir bilse!.. Bu arada, karnının aç olduğunu biliyor. Halles yakınlarında işte! On dört *sou* var cebinde, hiç parası yok bundan başka, bir kahveye giriyor; çinko tezgâhtan bir kruvasan ile bir sütlü kahve alıyor.[1] Hesap, on *sou*. Cebinde dört *sou*

1. Fransız kahvelerinde masaya oturulmadan yenilip içilen şeyler daha ucuzdur. (Ç.N.)

kalıyor; kurumla, ikisini tezgâhın üzerinde bırakıyor, öbür ikisini de çöp kutusunu karıştıran bir dilenciye uzatıyor. Acıma mı? Meydan okuma mı? Önemi yok. Şimdi, bir kral gibi mutlu buluyor kendini. Hiçbir şeyi yok artık: Her şey kendisinin! "Her şeyi felekten bekliyorum," diye düşünüyor. Yalnız öğleye doğru önüne güzel, kanlı bir rozbif getirirse, iyi anlaşırdık onunla (öyle ya, dün akşam yemek yemedi). Güneş çoktan yükseldi. Bernard kıyıya geliyor. Beyninde düşüncesi hazla zıplıyor. Düşünüyor:

"Yaşamın güç yanı, aynı şeyi uzun zaman, sürekli olarak ciddiye almak. İşte annemin, babam dediğim adama beslediği aşkı. Bu aşka on beş yıl inandım; daha düne kadar da inanıyordum. O da elbette! Uzun zaman ciddiye alamamış aşkını. Oğlunu piç olarak doğurdu, diye onu küçümsüyor muyum, yoksa ona daha mı çok saygı duyuyorum, bilmek isterdim doğrusu?.. Aslına bakarsan bilmeye de pek o kadar can atmıyorum. Bizi dünyaya getirenlere beslediğimiz duyguları fazla aydınlatmaya çalışmamak daha doğru olur. Boynuzluya gelince çok basit: Ne kadar eskilere gidersem gideyim, hep nefret ettim ondan; bugün bunda fazla övünülecek bir payım olmadığını kabul etmek zorundayım, beni üzen tek şey de bu. Olacak şey mi! Bu çekmeceyi zorlamasam bir babaya, doğala aykırı duygular beslediğimi sanabilirdim ömrümce! Bilmek ne büyük bir rahatlık veriyor insana!.. Ne de olsa, bile bile zorlamadım çekmeceyi; açmayı düşünmüyordum bile... Sonra hafifletici nedenler de vardı: Bir kez canım korkunç sıkılıyordu o gün. Sonra şu merak, Fénelon'un dediği gibi şu 'ölümcül merak', bana gerçek babamdan geçtiği söz götürmeyecek bir şey, öyle ya Profitendieu ailesinde bundan iz bile yok. Annemin sayın kocası kadar meraksızına rastlamadım; ona verdiği çocukları saymazsak elbette. Akşam yemeğinden sonra

gene düşünmeliyim onları... Yuvarlak bir masanın üstündeki mermeri kaldırmak, çekmecenin aralık olduğunu fark etmek; bir kilidi zorlamakla bir değil ne de olsa. Maymuncukla kapı açan bir hırsız değilim ben. Yuvarlak bir masanın mermerini kaldırmak herkesin başına gelebilir. Theseus[1] da kayayı kaldırdığı zaman benim yaşımdaydı herhalde. Yuvarlak masanın içini karıştırmama saat engel oluyordu. Saati onarmak istemesem masanın mermerini kaldırmayı düşünmeyecektim... Herkesin başına gelmeyen şey, bu nesnenin altında silahlar bulmaktadır ya da yasak bir aşkın mektuplarını! Adam sen de! Önemli olan öğrenmemdi. Herkes, Hamlet gibi, uyarıcı bir hayalet bulamaz ya! Hamlet! Ne tuhaf, insanın yasak ya da yasal evlilik meyvesi olmasına göre görüşler nasıl değişiyor. Akşam yemeğini yedikten sonra gene döneceğim bu konuya... Bu mektupları okumakla kötü bir şey mi yaptım? Kötü olsaydı... hayır, pişmanlık duyardım. Bu mektupları okumasaydım bilgisizlik, yalan, boyun eğiş içinde şayacaktım. Havalanalım. Engine açılalım: 'Bernard! Bernard, hey körpe gençlik...' Bossuet'nin dediği gibi, şu kanepenin üstüne oturt onu Bernard. Bu sabah hava ne güzel! Kimi günler vardır, güneş toprağı okşar gibi olur. Kendimi azıcık kapıp koyuversem dizeler döktürmeye başlayacağım."

Kanepeye uzandı, kendini öyle bir kapıp koyuvermiş olmalı ki, hemen uyuyuverdi.

1. Yunan mitolojisinde Attika efsanelerinin önemli kahramanlarından biri (Y.N.)

VII

Güneş epeyce yükselmiş, açık pencereden girip Vincent'ın çıplak ayağını okşuyor. Lilian'ın yanında, geniş bir yatakta yatıyor Vincent. Lilian onun uyanık olduğunu bilmiyor, doğruluyor, ona bakıyor, yüzünü kaygılı bulunca şaşıyor.

Lady Griffith belki de Vincent'ı seviyordu; ama daha çok başarıyı seviyordu onda. Vincent cüsseli, yakışıklı, endamlıydı; ama ne adam gibi durmasını ne de oturup kalkmasını biliyordu. Yüzü anlamlıydı ama saçlarını güzel tarayamıyordu. Her şeyden önce düşüncesinin ataklığına, sağlamlığına hayrandı; hiç kuşkusuz çok bilgiliydi ama ham buluyordu onu. Yetiştirmeyi görev edindiği bu koca bebeğin üzerine bir sevgili, bir anne içgüdüsüyle eğiliyordu. Kendi eseri, kendi heykeli durumuna getiriyordu onu. Ona tırnaklarına bakmayı, ilkin geriye attığı saçlarını yandan ayırmayı öğretiyordu; böylece saçlarla yarı yarıya kapanan alnı daha solgun, daha yüksek görünüyordu. Sonra taktığı o ucuz, o önceden bağlanmış küçük kravatlar yerine, uygun kravatlar taktırmıştı. Elbette Lady Griffith Vincent'ı seviyordu; ama sessiz; ya da kendi deyimiyle "somurtkan" oldu mu katlanamıyordu ona.

Vincent'ın alnında parmağını dolaştırıyor usul usul, bir kırışığı, kaşlardan başlayıp iki dikey çizgi oluşturan,

neredeyse acılı gibi görünen çifte kıvrımı silmek istiyor sanki. Ona doğru eğiliyor, "Bana üzüntüler, kaygılar, pişmanlıklar getireceksen hiç gelme daha iyi," diyor.

Vincent fazla keskin bir ışık karşısındaymış gibi gözlerini yumuyor. Lilian'ın bakışlarındaki sevinç gözlerini kamaştırıyor.

"Buraya da camilere girilir gibi girilir; içeriye girilirken dışarının çamurunu getirmemek için ayakkabılar çıkarılır. Ne düşündüğünü bilmediğimi sanıyorsan!" Sonra, Vincent eliyle ağzını kapatmak isteyince inatla çırpınıyor:

"Hayır, bırak da ciddi ciddi konuşayım seninle. Geçen gün söylediğini çok düşündüm. Kadınlar düşünmesini bilmez sanılır her zaman; ama göreceksin kadınına göre değişir bu iş... Değişik türlerin birleşmesinin verdiği ürünler hakkında anlattıkların... karışımla hiç de esaslı bir şey elde edilmediği, daha çok damızlık seçmeyle elde edildiği hakkında... Nasıl! Dersini iyi tutmuş muyum aklımda?.. El ..e! Bu sabah bir canavar beslediğini sanıyorum, hiçbir zaman sütten kesemeyeceğin, gülünç mü gülünç bir şey: azgın bir kadın ve Kutsal Ruh karışımı. Yalan mı?.. Laura'yı yüzüstü bıraktığın için kendi kendinden tiksiniyorsun. Alnındaki kıvrımdan okuyorum bunu. Onun yanına dönmek istiyorsan hemen söyle ve beni bırak; hakkındaki düşüncemde yanılmış olur, hiçbir üzüntü duymadan uğurlarım seni. Ama, benimle kalmak niyetindeysen, bu ölü suratını at. Kimi İngiliz erkeklerini anımsatıyorsun bana: Düşünceleri ne kadar yoldan saparsa o kadar fazla sarılırlar ahlaka; o kadar ki, kimi özgür düşüncelileri sofulukta herkesi gölgede bırakır... Sen beni taş yürekli mi sanıyorsun? Aldanıyorsun. Laura'ya acımanı çok iyi anlıyorum. Ama bu durumda, burada işin ne?"

Sonra, Vincent başka yana dönünce de, "Dinle," di-

yor, "banyoya gireceksin şimdi, üzüntülerini duşun altında bırakmaya çalışacaksın. Zile basıyorum, çay gelecek, tamam mı? Döndüğün zaman, pek iyi anlamışa benzemediğin bir şey açıklayacağım sana."

Vincent kalkmıştı. O da arkasından fırladı.

"Hemen giyinme. Şofbenin sağındaki dolapta bornozlar, hayklar[1], pijamalar var. Seç birini."

Vincent yirmi dakika sonra yeniden görünüyor, fıstık yeşili bir ipek cebellaya bürünmüş.

Lilian mest oluyor, "Dur! Bekle de düzelteyim," diye atılıyor. Doğu işi bir sandıktan patlıcan rengi iki geniş atkı çıkardı, en koyusunu Vincent'ın beline sardı, ötekini de başına.

"Benim düşüncelerim giysimin rengindedir her zaman (simle işlenmiş, kırmızı bir pijama giymişti). San Francisco'da bir günümü anımsıyorum, küçücüktüm; annemin bir kız kardeşi öldü, diye bana karalar giydirtmek istediler; hiç görmediğim, yaşlı bir teyzeydi. Bütün gün ağladım; kederli, kederli, kederliydim; çok dertli olduğumu, teyzeme son derece üzüldüğümü kurdum kafamda... Sırf kara yüzünden. Bugün erkeklerin kadınlardan daha ciddi olmaları, daha koyu giyinmelerinden. Bahse girerim ki senin düşüncelerin de daha şimdiden az önceki düşüncelerin değil. Şuraya, yatağın ucuna otur; bir kadeh votka, bir fincan çay içip iki-üç sandviç yediğin zaman, sana bir öykü anlatacağım. Ne zaman başlayabileceğimi söylersin..."

Karyolanın önündeki seccadeye, Vincent'ın bacakları arasına oturmuş, bir Mısır steli gibi tortop olmuş,

1. (Arapça) Kuzey Afrika ülkelerinde, özellikle Fas, Tunus, Cezayir'de kadınların giydiği beyaz çarşaf. (Y.N.)

çenesi dizlerinin üzerinde, kendisi de içip yedikten sonra, başlıyor:

"La Bourgogne'u bilirsin, battığı gün ben de bu gemideydim. On yedi yaşımdaydım. Böylelikle yaşımı da söylemiş oluyorum sana. Çok iyi yüzerdim; sana yüreğimin fazla kuru olmadığını kanıtlamak için, birinci düşüncem kendimi kurtarmaksa ikinci düşüncemin de birini kurtarmak olduğunu söyleyeceğim. Hatta bunun birinci düşüncem olup olmadığını da pek bilemiyorum. Daha doğrusu, hiçbir şey düşünmediğimi sanıyorum; ama böyle zamanlarda yalnız kendilerini düşünenlerden tiksindiğim kadar hiçbir şeyden tiksinmem; hayır, bir de çığlıklar koparan kadınlar var. İlk kurtarma sandalı en çok kadınlar ve çocuklarla doldurulmuştu; bu kadınların bazıları da öyle çığlıklar koparıyorlardı ki insanın aklının başından gitmesi işten bile değildi. Manevra öyle kötü yapıldı ki, kayık denizin üzerine düz inecek yerde burnu üstüne dikildi, daha sularla dolmadan bütün yükü boşalıverdi. Büt bunlar meşalelerin, fenerlerin, projektörlerin ışığında oluyordu. Ne kadar hüzün vericiydi, bilemezsin. Dalgalar oldukça iriydi, aydınlıkta bulunmayan her şey su tepesinin öbür yanında, karanlıkta siliniyordu Hiçbir zaman bundan daha zorlu bir şey yaşamadım; ama, suya atılan bir Newfoundland köpeği[1] kadar düşünce yoksuluydum sanıyorum. Ne olmuştu, onu bile pek anlayamıyorum artık; yalnız, sandalda beş-altı yaşlarında küçük bir kız, pek sevimli bir çocuk fark ettiğimi biliyorum; kayığın alabora olduğunu görür görmez bu kızı kurtarmaya karar verdim. İlkin annesiyle birlikteydi; ama annesi yüzmeyi iyi bilmiyordu; sonra, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, eteği de işini güçleştiriyor-

1. Denize düşen insanları kurtarmalarıyla ünlü olan bu köpekler. Fransa'da *terre-neuve* adıyla bilinir. (Y.N.)

du. Bana gelince, ne yaptığımı düşünmeden soyunmuştum anlaşılan; sonraki sandala bineyim, diye beni çağırıyorlardı. Herhalde bu sandala bindim, sonra bu sandaldan denize atladım kuşkusuz, boynuma sarılan çocukla uzun zaman yüzdüğümü anımsıyorum yalnız. Dehşet içindeydi, gırtlağıma öyle bir sarılıyordu ki soluk alamaz olmuştum. Bereket versin, kayıktan görüp beklediler ya da bize doğru geldiler. Ama bunun için anlatmıyorum sana bu öyküyü. En canlı kalan anı, hiçbir şeyin beynimden, yüreğimden silemeyeceği anı şu: Benim gibi birçok umutsuz yüzücüyü topladıktan sonra, bu sandalda, üst üste yığılmış durumda kırk kişi kadardık. Su neredeyse kayığın ta kıyılarına geliyordu. Ben gerideydim, kurtardığım küçük kızı ısıtmak için sıkı sıkı göğsüme bastırıyordum, bir de görmemem olanaksız olan şeyi görmesini önlemek için. İki gemici, biri eline bir balta, öbürü bir mutfak bıçağı almış... Ne yapıyorlardı, biliyor musun?.. İplere tutunarak kayığımıza binmeye çalışan kimi yüzücülerin parmaklarını, bileklerini kesiyorlardı. Soğuktan, ürküntüden, dehşetten dişlerim çatırdıyordu; bu iki denizciden biri bana döndü (öteki bir zenciydi): 'Bir tek kişi daha binerse hepten yandık demektir. Kayık dolu,' dedi. Sonra bütün deniz kazalarında ister istemez böyle yapıldığını; ama elbette bundan söz edilmediğini ekledi.

Bunun üzerine, bayıldım sanırım; ne olursa olsun, hiçbir şey kalmadı aklımda; çok korkunç bir gürültüden sonra epey bir zaman sağır kalır ya insan, ben de öyleyim. Ve bizi kurtaran X gemisinde kendime geldiğim zaman, anladım ki, dünün o duygulu genç kızı değildim, hiçbir zaman da olamayacaktım; anladım ki bir yanım La Bourgogne'la birlikte batmıştı, bundan böyle yüreğime binip de onu batırmalarına engel olmak için bir sürü ince duygunun parmaklarını, bileklerini kesecektim."

Gözucuyla Vincent'a baktı, sonra gövdesini geriye

doğru bükerek, "Bu alışkanlığı edinmek gerek," dedi.

Sonra, iyi tutturulmamış saçları bozulduğu, omuzlarına döküldüğü için kalktı, aynaya yaklaştı, bir yandan konuşurken bir yandan da saçlarını düzeltti.

"Bundan bir süre sonra, Amerika'dan ayrıldığım zaman, masaldaki altın tüymüşüm, bir fatihi aramaya çıkıyormuşum gibi bir duygu vardı içimde. Bazı bazı aldanmış olabilirim, hatalar işlemiş olabilirim... Belki şimdi seninle böyle konuşmakla bir hata daha işliyorum. Ama sana açıldım, diye beni fethettiğini sanma. Şunu iyice kafana koy ki, bayağı kişilerden tiksinirim; kazanan insanları sevebilirim ancak. Beni istiyorsan kazanmana yardım etmem için iste. Ama acındırmak, avutulmak, nazlanmak düşüncesindeysen, hemen söyleyeyim daha iyi: Hayır, Vincent kardeş, sana gereken, ben değilim, Laura'dır."

Geriye dönmeden, dikleşen saçlarını düzeltmeyi sürdürürken söyledi bütün bunları; ama Vincent aynada bakışıyla k. laştı. Kalkıp sokak giysilerini giymek üzere doğu işi giysilerini çıkarırken, "İzin ver de yanıtını akşama vereyim," dedi. "Şimdi kardeşim Olivier çıkmadan, çabucak eve gitmem gerekiyor; acele bir diyeceğim var ona."

Bunu bir özür olarak, bir de gidişini renklendirmek için söyledi; ama yanına yaklaştığı zaman, Lilian geriye döndü; gülümsüyordu, öyle güzeldi ki, Vincent duraladı, "Bir mektup bıraksam da olur, öğle yemeğinde alır," dedi

"Çok mu konuşursunuz birbirinizle?"

"Hemen hiç konuşmayız. Hayır, bu akşam bir yere çağrıldığını bildireceğim de."

"Robert tarafından... *Oh! I see,*[1]" dedi, garip garip gülümsedi. "Onun hakkında da konuşmamız gerek da-

1. (İng.) Anlıyorum. (Ç.N.)

ha... Peki, çabuk git. Ama saat altıda dön, çünkü yedide otomobil gelecek, bizi alıp Bois'ya, akşam yemeğine götürecek."

Vincent, bir yandan yürürken bir yandan da düşünüyor; arzuların doygunluğundan bir tür umutsuzluk doğabileceğini, sevince eşlik ederek, sanki onun arkasında gizlenerek birdenbire belirebileceğini sezinliyor.

VIII

"Ya kadınları sevmeyi seçmeli ya onları tanımayı;
ikisinin ortası yoktur."

CHAMFORT

Paris ekspresinde Edouard, Dieppe istasyonundan satın aldığı, Passavant'ın yeni kitabı, *La Barre fixe*'i okuyor. Bu kitap, Paris'te kendisini bekliyordur kuşkusuz ama Edouard onu tanımakta sabırsız. Her yerde sözü ediliyor. Kendi kitaplarından hiçbiri istasyon kitaplıklarında yer alma onuruna erişemedi. Bunu sağlamak için yapılacak girişimi söylemediler değil; ama üzerinde durmuyor. Kitaplarının istasyon kitaplıklarında sergilenmesine kulak asmadığını yineliyor kendi kendine; ama Passavant'ın kitabını görünce bir daha yinelemek gereksinimini duyuyor. Passavant'ın yaptığı her şey keyfini kaçırıyor, Passavant'ın çevresinde yapılanlar da... Örneğin kitabını göklere çıkaran yazılar. Evet, özellikle yapılmış bir şey sanki, iner inmez aldığı üç gazetenin üçünde de *La Barre fixe*'in birer övgüsü var. Bir dördüncüsünde Passavant'ın bir mektubu yer almış, bu gazetede yayımlanıp ötekiler kadar övücü olmayan yazıya karşı çıkış; Passavant bu mektupta kitabını savunuyor, açıklıyor. Bu

mektup yazılardan da fazla sinirlendiriyor Edouard'ı. Passavant kamuoyunu aydınlatmak savında, yani ustalıkla kendine yöneltiyor onu. Edouard'ın hiçbir kitabı bu kadar yazı yazılmasına yol açmadı, Edouard da eleştirmenlerin gönlünü çelmek için hiçbir şey yapmadı. Kendisini soğuk karşılamalarını pek umursamıyor. Ama rakibinin kitabı hakkındaki yazıları okurken bu işi pek umursamadığını kendi kendine yinelemek gereksinimini duyuyor.

Passavant'dan nefret ettiğinden değil. Bir-iki kez karşılaşmıştı onunla, çok sevimli bulmuştu onu. Öte yandan Passavant da kendisine her zaman çok nazik davranmıştı. Ama Passavant'ın kitaplarından hoşlanmaz, Passavant bir sanatçıdan çok bir oyunbazmış gibi gelir ona.

Edouard ceketinin cebinden Laura'nın mektubunu, geminin güvertesinde yeni baştan okuduğu şu mektubu çıkarıyor, gene okuyor:

Dostum,

Sizinle son karşılaşmamda –anımsarsınız, 2 Nisan'dı, güneye gidişimden bir gün önce– St. James Parkı'nda görüşmüştük. Sıkıntıda kalacak olursam, size mektup yazacağıma söz vermemi istemiştiniz. Sözümü tutuyorum. Sizden başka kime başvurabilirim? Kendilerine dayanabilmek istediklerime gelince her şeyden önce onlardan saklamak zorundayım sıkıntımı. Dostum, büyük bir sıkıntı içindeyim. Félix'ten ayrılalı beri, yaşamımda neler olduğunu belki bir gün anlatırım size. Pau'ya kadar benimle geldi, sonra dersleri nedeniyle tek başına Cambridge'e döndü. Orada, tek başıma, kendi kendime bırakılmış durumda, baharda, iyileşme sırasında ben... Felix'e söyleyemeyeceğimi size söylemeyi göze alabilecek miyim? Onun yanına dönmem gereken zaman geldi. Yazık ki onu görmeyi hak etmiyorum artık. Bir zamandır, kendisine yazdığım mektuplar yalan söylüyor, ondan aldıklarım da benim

daha iyi olduğumu öğrenmenin sevincinden başka bir şeyden söz etmiyor. Ne diye hasta kalmadım, ne diye ölmedim orada!.. Dostum, gerçeği kabul etmek zorundayım. Ben gebeyim, beklediğim çocuk da ondan değil. Ben Félix'ten ayrılalı üç aydan fazla oluyor, ne olursa olsun onu aldatamam. Yanına dönmeyi göze alamıyorum. Elimde değil. İstemiyorum. Fazlasıyla iyi o. Hiç kuşkusuz bağışlar beni, bense bağışlanacak insan değilim, bağışlamasını istemiyorum. Hâlâ Pau'da olduğumu sanan ailemin yanına dönmeyi de göze alamıyorum. Babam öğrenirse anlarsa benden nefret eder. Reddeder beni. Erdeminin kötülüğe, yalana, arı olmayan her şeye duyduğu nefretin karşısına nasıl çıkabilirim? Annem ile kız kardeşimi üzmekten de korkuyorum. Ötekine gelince... Onu suçlamak istemiyorum; bana yardım edeceğine söz verdiği zaman, bunu yapacak durumdaydı. Yazık ki, daha çok yardım edebilmek için kumar oynamaya başladı. Geçinmeme, doğum yapmama harcanacak parayı kaybetti. Her şeyini kaybetti. İlkin nereye olursa olsun onunla gitmeyi, onunla yaşamayı düşündüğüm oldu; hiç değilse bir zaman için böyle yapacaktım, onu rahatsız etmek, ona yük olmak istemiyordum, en sonunda yaşamımı kazanmamı sağlayacak bir şey bulurdum ama hemen yapamam bunu. Beni bıraktığı için acı çekiyor, başka türlü de yapamazdı, anlıyorum, bunun için de suçlamıyorum onu, ama bıraktı beni işte. Burada parasızım. Küçük bir otelde, borçla yaşıyorum. Ama böyle sürüp gidemez. Ne olacağım, bilmiyorum artık. Yazık! En güzel yollar uçurumlarda bitermiş. Bana verdiğiniz o Londra adresinize yazıyorum ama bu mektup ne zaman geçecek elinize? Anne olmayı ne kadar da isterdim bir zamanlar! Bütün gün ağlamaktan başka bir şey yaptığım yok. Bana bir akıl verin, bir tek umudum kaldıysa o da sizsiniz. Olanağınız varsa yardım edin bana, yoksa... Ne yazık, başka zamanlarda daha gözü pek davranabilirdim, ama şimdi bir ben değilim ölen. Gelmezseniz bana, "Hiçbir şey yapamam," diye yazarsınız, hiçbir serzeni-

şim olmayacak size. Size elveda derken yaşamı bıraktığıma fazla üzülmemeye çalışacağım. Ama öyle sanıyorum ki, sizin dostluğunuzun görüp göreceğim dostlukların en iyisi olduğunu, "dostluk" diye adlandırdığım şeyin yüreğimde başka bir ad taşıdığını hiçbir zaman iyi anlamadınız.

Laura Félix Douviers

Not: Bu mektubu postaya atmadan önce, onu son bir kez daha göreceğim. Bu akşam evinde bekleyeceğim. Bu mektubu alırsanız demek ki, gerçekten... Tanrı'ya emanet olun, ne yazdığımı bilmiyorum artık.

Edouard bu mektubu tam yola çıktığı günün sabahı aldı. Yani bu mektubu alır almaz yola çıkmaya karar verdi. Ne olursa olsun İngiltere'de fazla kalacak değildi. Sırf Laura'nın yardımına koşmak için Paris'e dönebilecek bir insan olmadığını çıtlatmak niyetinde değilim; döndüğü için mutlu olduğunu söylüyorum. Bu son zamanlarda, İngiltere'de hazlardan çok uzak kaldı; Paris'te yapacağı ilk şey, kötü bir yere gitmek olacak; özel kâğıtlarını oraya götürmek istemediği için, kompartımanın rafındaki valize uzanıyor, valizi açıyor, Laura'nın mektubunu içine sokuyor.

Mektubun yeri ceketlerin gömleklerin arası değil. Giysilerin en altından, yarı yarıya kendi elyazısıyla dolu, karton kaplı bir defter alıyor; defterin ta başlangıcında, geçen yıl yazılmış sayfaları arıyor, yeniden okuyor. Laura'nın mektubu bunlar arasında yer alacak.

Edouard'ın günlüğü

18 Ekim

Anlaşılan Laura, gücünün farkında bile değil. Ama ben kendi yüreğimin gizlerini sezerim, bugüne kadar dolaylı olarak onun esinlenmediği tek satır yazmadığımı iyi biliyorum. Yanımda çocuksu buluyorum onu. Sözlerimdeki bütün ustalığı, sürekli olarak ona bilgi vermek, onu inandırmak, onun gönlünü çelmek isteyişime borçluyum yalnız. Bir şey görüp, bir şey işitip de, "O buna ne derdi?" diye düşünmediğim olmaz. Kendi coşkunluğumu bırakır, yalnız onunkine bakarım artık. Hatta bana öyle geliyor ki, Laura açık açık göstermese, kendi kişiliğim fazlasıyla bulanık yüzeyler biçiminde silinip giderdi; kendimi ancak onun çevresinde topluyor, onun çevresinde tanımlıyorum. Bugüne kadar onu işleyip kendime benzetebileceğimi sanmakla ne kadar aldanmışım! Tam tersine, ben ona benziyormuşum da farkında değilmişim! Daha doğrusu, aşk etkilerinin garip bir tesadüfüyle karşılıklı olarak ikimizin de benliği değişiyormuş. Birbirini seven iki yaratığın her biri isteminin, bilincinin dışında, ötekine göre biçimlenir; ötekinin gönlünde gördüğü sevgiliye benzemeye çalışır... Gerçekten seven kişi, içtenlikten el çeker.

Böyle aldattı beni. Düşüncesi her yerde benimkine eşlik ediyordu. Beğenisine, merakına, bilgisine hayran kalıyordum. Benim gönül verdiğimi gördüğü her şeyle tutkuyla ilgilenmesinin, sırf beni sevmesinden ileri geldiğini bilmiyordum. Çünkü kendisi hiçbir şey anlamıyordu. Her hayranlığı, düşüncesini benim düşüncemin yanına yatırdığı rahat bir yataktan başka bir şey değildi; bugün anlıyorum bunu; yaratılışının derin gereğine karşılık veren bir şey yoktu; "Yalnız senin için donanıyordum," diyecektir. Ama ben, o bunu yalnız kendisi için yapsın, bunu yaparken de içten, kişisel bir gereksinimle boyun eğsin isterdim. Benim için kendi benliğine işlediği bütün bu şeylerden iz bile kalmayacak, bir üzüntü bile, bir eksiklik duygusu

bile. Bir gün gelir, gerçek varlık yeniden belirir, zaman bütün o iğreti giysileri yavaş yavaş çıkarır sırtından; öteki, yalnız bu süslere vurulmuşsa artık ancak kof bir süs, bir anı bastırır yüreğine... Ancak yaşlılık ve umutsuzluk bastırır.

Ah! Ne erdemlerle, ne kusursuzluklarla süslemişim onu!

Şu içtenlik sorunu ne sinirlendirici: İçtenlik! Bu konuya geldim mi yalnız onun içtenliğini düşünüyorum. Kendime yöneldiğim zaman sözcüğün anlamını bile kavrayamaz oluyorum. Hiçbir zaman, sandığım gibi değilim. Kendim sandığım varlık bile durmadan değişiyor, öyle ki, çoğu zaman, ben birleştirmesem, sabahki varlığım akşamki varlığımı tanımayacak. Hiçbir şey benim kadar farklı olamaz benden. Ancak bazı bazı, yalnızken görünür derinlik gözlerime, ancak o zaman köklü bir sürekliliğe ulaşırım; ama o zaman da yaşamım ağırlaşıyormuş, duruyormuş, varlığım sona erecekmiş gibime gelir. Ancak yakınlık duygusuyla çarpar yüreğim, ancak başkasıyla yaşarım; başkasının yerine geçmekle, birleşmeyle yaşarım hatta; hiçbir zaman da bir başkası olmak için kendimden sıyrıldığım zamanki kadar yoğun ve güçlü yaşadığımı duymam.

Kökten kopmanın bu bencilliği –aykırı gücü o kadar fazladır ki– iyelik, bunun sonucu olarak da sorumluluk duygumu eritir. Böyle bir yaratık, evlenilebilecek bir yaratık değildir. Bunu nasıl anlatmalı Laura'ya?

26 Ekim

Benim için hiçbir şeyin, şiirselden başka anlamı (bütün anlamını veriyorum sözcüğe) yoktur; kendimden başlamak üzere. Bazı bazı gerçekten yaşamıyormuşum da yalnızca yaşadığımı düşlüyormuşum gibime gelir. En zor inandığım şey kendi gerçekliğim. Durmamacasına sıyrılırım kendi kendimden; davranışıma baktığım zaman, davrandığını gördüğüm kimse ile bakan, aynı zamanda hem oyuncu hem seyirci olma-

sına şaşan, bundan kuşku duyan kimsenin aynı kimse olmasını pek anlayamam.

İnsanın, duyduğunu sandığı şeyi duyduğunu anladığım günden sonra, ruhbilimsel çözümleme benim için bütün ilginçliğini yitirdi. Duyduğu şeyi, duyduğunu sandığını düşünmeye başladım bundan dolayı. Aşkında da iyice görüyorum bunu: Laura'yı sevmemle onu sevdiğimi sanmam, onu daha az sevdiğimi sanmamla onu daha az sevmem arasındaki farkı kim seçebilir? Duygu alanında gerçek, düşten ayrılmaz. Sevmemiz için, sevdiğimizi düşlememiz yettiği gibi, sevdiğimiz zaman da sevdiğimizi düşlediğimizi düşünmemiz, daha az sevmemiz, sevdiğimizden biraz kopmamız, hatta ondan birkaç kristal koparmamız için yeterlidir. Ama bunu düşünmemiz için de önceden daha az sevmeye başlamış olmamız gerekmez mi?

İşte kitabımda X, böyle bir mantıkla Z'den kopmaya; daha önemlisi, onu kendinden koparmaya çalışacak.

28 Ek

Aşkın birdenbire billurlaşmasından söz ederler durmadan. Hıç üzerinde durulmayan ağır ağır soğuma ise, beni çok daha fazla ilgilendiren bir ruhbilim olayı. Bunun, belirli bir süre sonunda, bütün aşk evliliklerinde incelenebileceği düşüncesindeyim. Laura için korkulacak bir şey yok bu konuda; aklın, ailesinin ve benim kendisine öğütlediğimiz gibi Félix Douviers ile evlenirse elbet (çok iyi bir şey olur bu). Douviers üstün niteliklerle dolu, kendi alanında çok şey yapabilir (öğrencilerinin kendisini çok beğendiklerini işittim). Çok dürüst bir öğretmen. Laura başlangıçta ondan ne kadar az şey beklemişse gün geçtikçe onda o kadar çok erdem bulacak. Onu övdüğü zaman bile tam hakkını veremiyor bence. Douviers onun sandığından daha iyi.

Ne güzel roman konusu: On beş-yirmi yıllık evlilik sonunda, eşlerin gittikçe artan karşılıklı soğumaları! Sevdiği ve

sevilmek istediği sürece, seven kişi olduğu gibi görünemez, üstelik ötekini de görmez. Süslediği, tanrılaştırdığı, yarattığı bir yüce sevgili görür onun yerine.

Böylece Laura'yı hem kendi kendine, hem de bana karşı uyardım. Aşkımızın kendisine de, bana da sürekli bir mutluluk sağlayamayacağına inandırmaya çalıştım onu. Aşağı yukarı inandırdığımı da umarım.

Edouard omuz silkiyor, günlüğü mektubun üzerine kapatıp hepsini birden valize koyuyor. İnince emanetçiye bırakmayı düşündüğü valizini alıncaya kadar işini bol bol görebilecek bir yüz frank ayırdıktan sonra, cüzdanını da koyuyor valize. İşin can sıkıcı yanı, valizinin kilitlenmemesi; anahtarı yok ki kapatsın. Valizlerinin anahtarlarını hep yitirir. Adam sen de! Gün boyunca, emanetçide adamların işleri başlarından aşkındır, hiçbir zaman da yalnız kalmazlar. Saat dörde doğru geri alacak valizi, evine götürecek; sonra gidip Laura'yı yatıştıracak, yardım edecek ona, akşam yemeğine götürmeye çalışacak onu.

Edouard uyukluyor, düşünceleri fark edilmez bir biçimde başka bir yol tutuyor. Sırf Laura'nın mektubunu okumakla saçlarının kara olduğunu sezer miydi, bunu soruyor kendi kendine. Romancıların kişilerini fazla kesin tanımlamakla; düş gücüne yardım etmekten çok, onun huzurunu kaçırdıklarını, her okuru bu kişileri kafasında canının istediği gibi canlandırmakla serbest bırakmaları gerektiğini düşünüyor. Hazırladığı romanı, o zamana kadar yazdıklarına hiç mi hiç benzemeyecek romanını, düşünüyor. *Kalpazanlar*'ın iyi bir ad olduğundan emin değil. Bildirmekle iyi etmedi. Okurları çekmek ereğiyle "tezgâh"taki kitapları bildirmek alışkanlığı saçma bir şey. Hiç kimseyi çekmez bu, ama insanı bağlar... Konunun o kadar iyi olduğundan da emin değil. Durmamacasına,

hem de uzun zamandır düşünüyor bunu; ama daha bir satırını bile yazmadı. Buna karşılık notlarını, düşüncelerini bir deftere geçiriyor.

Valizinden bu defteri çıkarıyor, cebinden de bir dolmakalem. Yazıyor:

Roman özgül olarak romanın malı olmayan bütün öğelerden arıtılmalı. Bir zamanlar fotoğrafın, resmi bazı doğruluk kaygılarından kurtardığı gibi, hiç kuşkusuz gramofon da romanı çoğu zaman gerçekçinin koltuklarını kabartan, aktarılmış konuşmalardan arıtacak. Dış olaylar, kazalar, yaralanmalar, sinemanındır; romanın bunları ona bırakması uygun olur. Hatta kişilerin betimlenmesi bile tümüyle romanın işi gibi gelmiyor bana. Evet, gerçekten, arı romanın (ve sanatta, yalnız anlık önemli benim için) bununla uğraşması gerektiğini sanmam. Dramın da uğraşmadığı gibi. Tiyatro yazan, kişilerini seyirci sahnede tümüyle canlı olarak görecektir diye betimlemiyor demeyelim; öyle ya, tiyatroda oyuncu kaç kez rahatımızı kaçırmıştır, o yokken kafamızda pek güzel canlandırdığımız kişiye benzemiyor diye üzülmüşüzdür. Romancı, genellikle, okurun düş gücüne yeterince güvenmez.

Hangi istasyon bu yel gibi geçen? Asnières. Defteri valize koyuyor. Ama Passavant'ın anısı gerçekten huzurunu kaçırıyor. Yeniden çıkarıyor defteri. Gene yazıyor:

Passavant için sanat yapıtı, bir amaç olmaktan çok bir araç. Tasladığı sanat kanıları sırf derin olmadıkları için böylesine gözü peklikle tanıtlanıyor, gizli bir ruhsal gereksinim buyurmuyor bunlar, çağın buyruğuna uyuyorlar, parolaları şu: Koşullara uy.

La Barre fixe! Pek yakında en eski görünecek şey, ilkin en yeni görünecek olan şeydir. Her kolaylık, her yapmacıklık bir kırışığı haber verir. Ama Passavant bunlarla beğendiriyor ken-

dini gençlere. Gelecek pek umurunda değil. Bugünün kuşağına sesleniyor o (bu da hiç kuşkusuz dünün kuşağına seslenmekten daha iyi); ama yalnız ona seslendiği için, yazdığı onunla birlikte geçmek tehlikesinde. Bunu biliyor; kalacağını ummuyor; yalnız kendisine saldırıldığı zaman değil, eleştirmenlerin her yergisinde kendisini böyle şiddetle savunması da bundan. Yapıtının kalıcı olduğunu sezseydi, "O kendi kendini savunsun," der, durmadan onu haklı çıkarmaya çalışmazdı. Ne diyorum? Yanlış anlamalardan, haksızlıklardan kıvanç duyardı. Yarının eleştirmenlerine bir sürü iş çıkmış olurdu.

Saatine bakıyor. On ikiye yirmi beş var. Gelmiş olmamız gerekirdi. Olivier'nin, olur ya, istasyonda kendisini bekleyip beklemediğini çok merak ediyor. Hiç mi hiç ummuyor bunu. Hatta Olivier'nin büyüklerine, yazgıya bir tuzak kurar gibi, "Bakalım, ne olacak?" merakıyla, dönüşünü bildirdiği önemsemeden, sanki dalgınlıkla yapar gibi, günü ve saati de belirttiği karttan haberi olabileceği nasıl düşünülebilirdi.

Tren duruyor. Çabuk, bir hamal! Hayır, valizi o kadar ağır değil, emanetçi de o kadar uzak değil... Gelmiş olsa bile kalabalıkta birbirlerini tanıyabilecekler mi? O kadar az gördüler ki birbirlerini. Fazla değişmediyse!.. Ah! Aman Tanrım! O olmasın?

IX

Edouard ile Olivier'nin, yeniden görüştükleri için duydukları sevinç daha belirgin olsaydı, sonradan olanlara üzülmemize hiçbir neden kalmayacaktı; ama her ikisi de başkasının yüreği ve kafasında kendi değerini ölçmekte son derece yeteneksizdi; her ikisinin de elini kolunu bağlıyordu bu garip yetersizlik; bu yüzden, her biri yalnız kendi sevinciyle ilgilenip bu sevincin çok zorlu olduğunu görünce şaşalıyor, yalnız kendisinin heyecanlandığını sanıyor, heyecanının fazlalığını pek belli etmemekten başka bir şey düşünmüyordu.

Olivier bunu yaptı işte, ona karşılayabilmek için harcadığı çabadan söz ederek Edouard'ın sevincini desteklemek şöyle dursun, gelmesini bağışlattırmak istercesine, bu sabah, tam da buralarda bir işi çıktığını söylemek daha uygun olacak diye düşündü. Fazla kuşkuluydu, Edouard'ın belki de varlığını sıkıcı bulduğunu düşünmeye kadar vardırıyordu kuşkuyu. Yalanını söylemesiyle yüzünün kızarması bir oldu. Edouard bu kızarmayı gördü, ilkin Olivier'nin kolunu coşkunlukla tutmuş olduğu için, kendisi de aynı kuşkuya kapıldı, Olivier'nin bu yüzden kızardığını sandı.

"İstasyonda olmayacağına inanmaya çalışıyordum; ama aslında geleceğinden kuşkum yoktu," demişti.

Olivier'nin bu tümcede bir kendini beğenmişlik gördüğüne inanacağı tuttu. Olivier'nin ilgisizce, "Buralarda bir işim vardı," diye yanıt verdiğini işitince kolunu bıraktı, coşkunluğu da geçiverdi hemen.

Büyüklerine yolladığı bu kartı kendisi için yazdığını anlayıp anlamadığını sormak isterdi Olivier'ye, tam sormak üzereyken, cesaretini yitiriyordu. Olivier, Edouard'ın canını sıkmaktan ya da kendinden söz edip yanlış yargıya yol açmaktan korkarak susuyordu. Edouard'a bakıyor, dudağındaki titremeye şaşıyordu, sonra hemen yere dikiyordu gözlerini, Edouard bu bakışı hem arzuluyor, hem de Olivier'nin kendisini fazla yaşlı bulmasından korkuyordu. Parmaklarının arasına bir kâğıt parçası almış, sinirli sinirli büküyordu onu. Az önce emanetçinin verdiği makbuzdu bu, ama dikkat ettiği yoktu. Olivier, onun bu kâğıdı böyle buruşturduğunu, sonra da dalgın dalgın attığını görünce, "Emanetçi makbuzu olsaydı, böyle atmazdı," demişti içinden. Ancak bir an dönmüştü geriye, yelin bu kâğıt parçasını arkalarından, kaldırımın üzerinde uzaklara götürdüğünü görmüştü. Biraz daha baksa bir genç adamın bunu yerden aldığını görecekti. Bernard'dı bu genç adam, onlar istasyondan çıkalı beri arkalarından geliyordu... Bu arada, Olivier, Edouard'a söyleyecek hiçbir şey bulamadığı için üzülüyor, sessizlik katlanılmaz oluyordu.

"Condorcet'nin önüne geldiğimiz zaman, 'Artık benim dönmem gerek,' diyerek veda edeceğim ona," diye yineliyordu içinden. Sonra, lisenin önünde, Provence Sokağı'nın köşesine kadar bir süre tanıdı kendine. Bu sessizliğin ağırlığını Edouard da duyuyor, böyle ayrılmaya gönlü elvermiyordu. Arkadaşını bir kahveye götürdü. Belki de önlerine getirilen Porto şarabı, huzursuzluklarını yenerdi.

Kadeh tokuşturdular. Edouard kadehini kaldırarak,

"Başarılarına," dedi. "Sınav ne zaman?"

"On gün sonra."

"Nasıl, hazır mısın?"

Olivier omuz silkti.

"Belli mi olur? O gün kıvamında olmamak yeter."

Fazla güvenli görünmek korkusuyla, "Evet," diye yanıtlamayı göze alamıyordu. Rahatını kaçıran bir başka şey de Edouard'a "sen" demeyi hem çok istemesi hem de bundan çekinmesiydi. Bütün tümcelerini dolaylı bir dille söylüyordu, hiç değilse "siz" demekten kurtuluyordu böylece, ama böyle yapmakla, umduğu senli benli konuşmayı Edouard'ın desteklemesini önlemiş oluyordu; oysa bunu, iyice anımsıyordu, onun gidişinden birkaç gün önce sağlamıştı.

"İyi çalıştın mı?"

"Fena değil. Ama daha iyi de hazırlanabilirdim."

Edouard tumturaklı bir dille, "Çalışkan insanların içinde daha çok çalışabilirlermiş gibi bir duygu vardır hep," dedi.

Elinde olmadan söylemişti bunu, hemen sonra da tümcesini gülünç bulmuştu.

"Gene şiir yazıyor musun?"

"Arada sırada... Birilerinden akıl almalıyım." Gözlerini Edouard'a çeviriyor, "siz"den, demek istiyordu; yani, "sen"den. Bakışı, sesi yerine, bunu öyle güzel söylüyordu ki Edouard bunu, saygısından ya da nezaketinden söylediğini sandı. Ama neden bu kadar çabuk yanıtlamak istedi sanki?

"İnsan, aklı kendi kendinden almalı ya da arkadaşlarından sormalı! Büyüklerinki beş para etmez."

"Ben kendisinden akıl istemedim ki, ne diye karşı geliyor?" diye düşündü Olivier.

Her ikisi de yalnız kuru, zorlama şeyler çıkarabiliyorlardı içlerinden, kendi kendilerine kızıyorlardı; gene

her ikisi de, karşısındakinin sinirliliğini, huzursuzluğunu seziyor, kendilerini bunun konusu ve nedeni olarak görüyorlardı. Dışarıdan bir yardım gelmedi mi iyi bir şey çıkmaz böyle görüşmelerden. Hiçbir yardım da gelmedi.

Olivier sol yanından kalkmıştı o sabah. Uyanınca Bernard'ı yanında görmediği, onunla vedalaşmadığı için duyduğu hüzün, Edouard'ı görmesinden gelen sevinci bir an bastırdığı hüzün, karanlık bir dalga gibi yükseliyordu içinde, bütün düşüncelerini kaplıyordu. Bernard'dan söz etmek, Edouard'a her şeyi, daha kim bilir neleri anlatmak, onu arkadaşıyla ilgilendirmek isterdi.

Ama Edouard'ın en ufak bir gülümsemesi kendisini yaralardı, her şeyi büyütüyormuş gibi görünmekten korkmasa içindeki tutkulu, gümbürtülü duyguları ortaya serebilirdi. Susuyordu; hatlarının sertleştiğini duyuyordu; Edouard'ın kollarına atılmak, ağlamak isterdi. Edouard büzülmüş yüzüne bakıyor, bu sessizliği yanlış anlıyordu; onu rahat davranamayacak kadar çok seviyordu. Olivier'ye bakmayı zor göze alabiliyordu, onu kollarında sıkmak, bir çocuk gibi nazlanmak isterdi; ama donuk bakışıyla karşılaşınca, "Tamam," diye düşünüyordu. "Sıkıyorum onu... Yoruyorum, rahatını kaçırıyorum. Zavallı çocuk! Gitmek için ağzımdan çıkacak bir tek sözcük bekliyor." Bu bir tek sözcüğü de, Edouard, ona acıdığı için, ister istemez söyledi:

"Şimdi, benden ayrılmalısın. Evdekiler seni öğle yemeğine bekliyorlardır."

Olivier de böyle düşünüyordu, o da aldandı. Çabucak kalkıp elini uzattı. Edouard'a hiç değilse: "Ne zaman görürüm seni? Ne zaman görürüm sizi? Ne zaman görüşeceğiz?.." demek istiyordu. Edouard da bu tümceyi bekliyordu. Dümdüz bir "hoşça kal"dan başka hiçbir şey gelmedi.

X

Güneş, Bernard'ı uyandırmıştı. Zorlu bir baş ağrısıyla kalkmıştı kanepesinden. Sabahki güzelim yiğitliği uçup gitmişti. Korkunç yalnız buluyordu kendini, yüreği de hüzün diye adlandırmaya yanaşmadığı; ama gözlerini yaşlarla dolduran acı acı bir şeylerle alabildiğine kabarmıştı. Ne yapmalı? Nereye gitmeli? Olivier'nin orada olacağını bildiği saatte Saint-Lazare Garı'na doğru yürüdü ya kesin bir amaç gütmeden, dostunu bulmaktan başka bir istek duymadan yürüdü. Sabahleyin çok acele çıktığı için kızıyordu kendine. Olivier buna üzülmüş olabilirdi. Bernard'ın şu yeryüzünde herkesten üstün tuttuğu yaratık değil miydi?.. Dostunu, Edouard'ın kolunda görünce garip bir duygunun etkisiyle, hem arkalarından gitti hem de görünmekten sakındı. Üzülüyor, kendini fazlalık olarak görüyordu; gene de aralarına sokulmak isterdi. Edouard'ı bayağı cana yakın buluyordu, Olivier'den azıcık daha iri, azıcık daha yaşlıcaydı. Ona yanaşmaya karar verdi, bunun için Olivier'nin ondan ayrılmasını bekliyordu. Ama hangi bahaneyle yaklaşacaktı yanına?

İşte bu sırada, buruşturulmuş küçük kâğıt parçasını, Edouard'ın dalgınlıkla elinden düşürdüğünü gördü. Bunu yerden alıp da bir emanetçi makbuzu olduğunu görünce... işte aradığı bahaneyi bulmuştu!

İki dostun kahveye girdiklerini gördü; bir an kararsız kaldı; sonra, "Normal bir herifin ilk işi, ona bu kâğıdı götürmek olurdu," dedi içinden. "*How weary stale, flat and unprofitable / Seems to me all the uses of this world!*"[1] der *Hamlet*'te. Bernard, Bernard, hangi düşünce doğuyor içine? Daha dün bir çekmeceyi karıştırıyordun. Hangi yola sapıyorsun? Dikkat et, oğlum... çok dikkat et! Edouard'ın valizini alan emanetçi birazdan yemeğe çıkacak, yerine bir başkası geçti. Dostuna söz vermemiş miydin? Her şeyi göze almayacak mıydın?

Ama fazla çabuk davranmanın her şeyi berbat edebileceğini düşünüyor. Emanetçideki adam, gitmesiyle gelmesinin bir olmasına şaşarak bu acele karşısında kuşkulanabilir; defterine bakınca, öğleden birkaç dakika önce emanete bırakılmış bir eşyanın hemen sonra geri alınmasının pek doğal olmadığını düşünebilir. Sonra, sokaktan geçen biri, bir can sıkıcı, kâğıdı yerden aldığını görmüşse... Bernard yeni baştan, ağır ağır, Concorde'a kadar indi; bir yemek süresi kadar bir zaman geçirecekti böylece. Öğle yemeği süresince valizi emanetçiye bırakmak, sonra da gidip almak sık sık olan şeylerdendir, öyle değil mi? Baş ağrısını duymuyordu artık. Bir lokantanın terası önünden geçerken, teklifsizce bir kürdan aldı (masaların üzerine küçük demetler biçiminde koymuşlardı bunları), emanetçinin masası önünde bunu kemirecek böylece tok görünecekti. Yüzünün iyi görünmesi, zevkli giyim kuşamı, davranışlarındaki seçkinlik, gülümsemesindeki, bakışlarındaki içtenlik, sonra bolluk içinde yaşadıkları, her şeyleri tamam olduğu için hiçbir gereksinimi olmayanları belli eden anlatılmaz görünüşü, hep kendinden yana olan şeylerdi; bunun için mutluydu. Ama

1. (İng.) Bu dünyanın işleri ne kadar yavan / Duz ve yararsız görünüyor bana. (Ç.N.)

adam kanepelerde uyudu mu bütün bunlar buruşurdu.

Emanetçi 10 *centime* saklama ücreti isteyince beklenmedik bir telaşa kapıldı. Hiç para yoktu üzerinde. Ne yapmalı? Valiz şuracıkta, kapının aralığındaydı. En ufak bir güvensizlik kuşku uyandıracaktı, parasızlık da. Ama şeytan, yenilmesine izin vermeyecek; bir umutsuz arama taklidi yaparak ceplerini birer birer karıştıran Bernard'ın sıkıntılı parmaklarının altına, kim bilir ne zamandır, yeleğinin cebinde unutulmuş, bir 10 *sou* kıstırıyor. Bernard bunu adama uzatıyor. Heyecanını hiç belli etmiyor. Valizi alıyor, sonra basit ve dürüst bir hareketle, para üstünü cebine koyuyor. Öf! Sıcak mı sıcak! Nereye gidecek? Yer kayıyor sanki ayaklarının altından, valiz de ağır geliyor. Ne yapacak?.. Birdenbire valizin anahtarı olmadığını düşünüyor. Yok canım, yok! Hayır! Kilidi zorlamayacak. Aman Tanrım! Hırsız değil ki o! Ama içinde ne olduğunu bilse bari! Bayağı ağır bu valiz. Ter içinde. Bir an duruyor, yükünü kaldırıma koyuyor. Elbette geri vermek istiyor bu valizi ama ilkin ifadesini almak isterdi. Gelişigüzel basıyor kilide. Ah! Mucize bu! Kabuklar aralanıyor, inci görünüyor aradan: Bir cüzdan, onun arasından da banknotlar. Bernard inciyi alıyor, istiridyeyi hemen kapatıyor.

Şimdi gerekeni buldu, çabuk! Bir otel. Amsterdam Sokağı'nda, pek yakında, bir otel olduğunu biliyor. Ölüyor açlıktan. Ama sofraya oturmadan önce, valizi sağlam bir yere koymak istiyor. Valizi taşıyan görevli genç merdivende önünden gidiyor. Üçüncü kat; bir koridor... bir kapı. Kapıyı, hazinesinin üstünden kilitliyor... Aşağıya iniyor.

Bernard, bir bifteğin önüne oturmuş, cüzdanı cebinden çıkarmayı göze alamıyordu. (Bir gözetleyen var mıdır, yok mudur, nereden bilirsin!) Ama iç cebinin dibinde, sol eli, cüzdanı büyük bir aşkla yokluyordu.

"Edouard'a bir hırsız olmadığımı anlatmak; işin güç yanı bu işte," diyordu içinden. "Ne biçim bir adamdır Edouard? Valiz belki bilgi verecek. Çekici, bunda kuşku yok. Ama hiç şakadan anlamayan çekici insanlar da pek çok! Valizinin çalındığını sanıyorsa yeniden görünce sevinmemezlik edemez. Geri getirdiğim için minnettar olacaktır bana ya da mandanın biridir. İlgisini çekmenin bir yolunu bulurum elbet. Bir tatlı yiyelim çabucak, sonra yukarıya çıkıp durumu gözden geçirelim. 'Hesap!' Garsona da oturaklı bir bahşiş bırakalım."

Birkaç saniye sonra gene odadaydı.

"Gel bakalım, valiz efendi, seninle hesaplaşacağız! Bu yedek giysi bana göre biraz büyük kuşkusuz. Kumaşı uygun, zevki okşayan türden. Çamaşırlar, tuvalet eşyaları. Bütün bunları bir gün ona geri vereceğimden pek emin değilim. Ama hırsız olmadığımı kanıtlayan bir şey var, o da şu kâğıtların beni çok daha fazla ilgilendireceği. Şundan başlayalım hele."

Edouard'ın Laura'nın acıklı mektubunu arasına sıkıştırdığı defterdi bu. İlk sayfalarını önceden biliyoruz; hemen arkadan gelenler de işte şunlar:

XI

Edouard'ın günlüğü

1 Kasım

On beş gün oluyor. Bunu hemen deftere geçirmemekle iyi etmedim. Zamanım yok değildi ama gönlüm Laura'yla doluydu daha. Daha doğrusu düşüncemi ondan ayırmak istemiyordum, sonra buraya öyle sıradan, gelişigüzel şeyler yazmak da hoşuma gitmiyor, bir de anlatacağım şeyin arkasının geleceğini, önemli bir sonucu olabileceğini sanmıyordum; hiç değilse, bunu benimsemeye yanaşmıyor, bunu kendi kendime kanıtlamak istediğim için de günlüğümde sözünü etmek istemiyordum. Ama iyice anlıyorum artık, ne kadar kaçınsam boşuna! Bugün Olivier'nin yüzü düşüncelerimi mıknatıslıyor, bakışlarının yönünü değiştiriyor, onu göz önüne almadıkça, içimdekini tümüyle açıklayamam, kendimi tümüyle anlayamam.

Perrin'den dönüyordum, burada eski kitabımın yeniden basılışı nedeniyle hazırlıkları gözden geçirecektim. Hava güzel olduğundan yemek saatine kadar rıhtımlarda dolaşıyordum.

Vanier'nin önüne gelmeme az kala, bir kelepir kitap sergisinin yanında durdum. Dükkânın kapı aralığında bir hasır iskemlede oturan gözcünün rahat bakışları altında, açık rafları araştırıp duran, on üç yaşlarında bir öğrenci, kitaplardan çok daha fazla ilgilendiriyordu beni. Sergiyi seyreder gibi yapıyordum ama gözucuyla ufaklığı gözetliyordum. Fazla kısa kollarının altından ceketinin kolları çıkan, iplikleri görünecek

derecede eski bir pardösü giymişti. Boş olduğu sezilse bile, yandaki büyük cep aralık duruyordu; bir ucu yırtılmıştı. Bu pardösünün daha önce birkaç kardeşin işini görmüş olması gerektiğini, kardeşlerinin de kendisinin de ceplerine fazla öteberi koymak alışkanlığında olduklarını; bir de bunu onarmadığına göre, annesinin ya umursamaz ya işi başından aşkın bir kadın olduğunu düşündüm. Ama, bu sırada, ufaklık biraz dönünce, öteki cebin kalın, sağlam, kara bir iplikle, baştan başa ama kabaca onarılmış olduğunu gördüm. Annesinin azarlarını işittim hemen: "İki kitap birden koyma cebine; pardösünü mahvedeceksın. Cebin gene yırtılmış. Haberin olsun, bir daha dikmem artık. Bak, neye benzemişin böyle!.." Zavallı anneciğimin de bana söylediği ve benim de kulak asmadığım şeyler. Pardösü açıktı, altında ceket görünüyordu, yakasının ilik yerindeki bir tür nişan, bir kurdele parçası, daha doğrusu sarı bir rozet dikkatimi çekti. Bütün bunları disiplin gereğince, sırf yazılmaları canımı sıktığı için geçiriyorum defterime.

Bir ara, gözcüyü dükkândan çağırdılar; ancak bir an kaldı içeride, sonra dönüp iskemlesine oturdu; ama bu an çocuğun elinde tuttuğu kıtabı pardösüsünün cebine sokuşturmasına yetmişti, sonra hemen, hiçbir şey olmamış gibi, gene rafları araştırmaya başladı. Gene de kaygılıydı; başını kaldırdı, bakışımı fark etti, gördüğümü anladı. Hiç değilse görmüş olabileceğimi geçirdi içinden; pek emin değildi.kuşkusuz, ama bir kez kuşku düşmüştü içine, bütün güvenini yitirdi, kızardı, küçük bir oyuna girişti, çok rahat görünmeye çalışıyordu, ama oyun sonsuz bir rahatsızlık belirtiyordu. Gözlerimi üzerinden ayırmıyordum. Aşırılmış kitabı cebinden çıkardı; sonra gene cebine soktu; birkaç adım uzaklaştı; ceketinin iç cebinden eskimiş, küçük bir cüzdancık çıkardı, bulunmadığını iyi, çok iyi bildiği parayı arar gibi yaptı; anlamlı anlamlı yüzünü buruşturdu, oyunculara yaraşır bir yüz hareketi yaptı, sırf benim için. Şöyle demek istiyordu: "Hayret! Param yokmuş!" Fazladan bir

ayrım daha ekleniyordu buna: "Çok tuhaf, ben var sanmıştım." Bütün bunları da biraz abartılı, biraz kabaca yapıyordu, sesini duyuramamaktan korkan bir oyuncu gibiydi. Sonrası için, hemen hemen şöyle diyebilirim: Bakışımın baskısı altında yeniden sergiye yaklaştı, kitabı cebinden çıkarıp birden eski yerine koydu. Bunu öyle bir doğallıkla yaptı ki gözcü hiçbir şey fark etmedi. Sonra bu kez, serbest olduğunu umarak yeniden kaldırdı başını. Ama nerede! Gözüm gülümsüyordu. Onunla konuşmak istiyor, yanına yaklaşmak için vitrinden ayrılmasını bekliyordum; ama kımıldamıyor, kitapların önünde öylece duruyordu. Gözlerimi üzerine diktiğim sürece kımıldamayacağını anladım. O zaman, düşsel avın in değiştirmesi için köşe kapmaca oynadığı gibi, göreceğini görmüşçesine birkaç adım uzaklaştım. O da uzaklaşmaya başladı; ama sıvışmasına zaman kalmadan yanına vardım.

"Neydi o kitap?" dedim birden; ama sesimi de yüzümü de elimden geldiğince yumuşattım.

Dosdoğru yüzüme baktı, kuşkuyu üstünden attığını sezdim. Belki yakışıklı değildi, ama ne güzel bir bakışı vardı! Bir derenin dibindeki otlar gibi, türlü türlü duygular oynaşıyordu içlerinde.

"Bir Cezayir rehberi. Ama fazla pahalı. O kadar zengin değilim."

"Kaçaydı?"

"İki buçuk frank."

"Ama sana baktığımı görmesen cebinden çıkarmadan kirişi kıracaktın."

Çocuk bir ayaklanış hareketi yaptı, sonra dikleşti, pek bayağı bir tavırla, "Yoksa... yoksa... siz beni bir hırsız mı sandınız?.." dedi. Bunu öyle kesinlikle söyledi ki neredeyse gördüğümden kuşkuya düşürecekti beni. Dayatınca ipin ucunu kaçıracağımı anladım. Üç frank çıkardım cebimden:

"Hadı! Gıt al. Bekliyorum seni."

İki dakika sonra, çok istediği nesneyi karıştırarak çıkıyordu

dükkândan. Elinden aldım. 1871'den kalma *Guide Joanne*'dı[1].

"Ne yapmak istiyorsun bununla?" dedim geri verirken. "Fazla eski. Artık işe yaramaz."

"Hayır," diye karşı geldi; öte yandan daha yeni rehberlerin çok daha pahalı olduklarını, kendi 'yapacağı iş' için bunun haritalarının da aynı işi göreceğini söyledi. Sözlerini olduğu gibi geçirmeye çalışmıyorum, öyle ya, kullandığı sözler, hele tümceleri incelikten yoksun olmadığı için daha bir güzelleşen olağanüstü kenar mahalle ağzından sıyırdınız mı bütün özelliklerini yitirirdi.

Bu parçayı kısaltmak zorunlu. Kesinlik öykünün ayrıntılarıyla değil, okurun hayal dünyasında, tam gerekli yerlere yerleştirilmiş iki-üç çizgiyle elde edilmeli. Öte yandan bunları çocuğa anlattırmak da fena olmazdı sanırım, onun görüş noktası benimkinden daha anlamlı. Çocuk kendisine gösterdiğim dikkatten dolayı hem rahatsız olmuş hem de koltukları kabarmıştır. Ama bakışımın ağırlığı yönünü değiştiriyor biraz. Daha çok yumuşak ve bilinçsiz olan bir kişilik savunmaya geçiyor, bir tutumun ardına gizleniyor, oluşum içindeki varlıkları incelemek kadar güç şey yoktu. Bunlara yalnız yandan, profilden bakmak ister.

Çocuk birdenbire en sevdiği şeyin coğrafya olduğunu söyledi. Bu aşkın ardında bir başıboşluk içgüdüsünün saklı olabileceğini düşündüm.

"Oraya gitmek ister miydin?" diye sordum.

"Elbette!" dedi hafiften omuz silkerek.

Ailesinin yanında mutlu olmadığı düşüncesi geldi aklıma. Anası babasıyla mı yaşadığını sordum. "Evet." Onlardan hoşlanmıyor muydu? İsteksizce karşı geldi. Az önce durumunu fazla açığa vurduğu için biraz kaygılı görünüyordu.

1. Louis Hachette tarafından XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayımlanan, 1910'dan bu yana da *Guide Bleu* adıyla yayımı süren turistik rehber. (Y.N.)

"Bunu bana niçin soruyorsunuz?" diye ekledi.

"Hiç," dedim hemen; sonra, parmağımın ucuyla, yakasındaki sarı kurdeleye dokunarak, "Bu ne?" dedim.

"Kurdele; görmüyor musunuz?"

Sorularım rahatını kaçırıyordu, açıktı bu. Birdenbire, bir düşman gibi, bana döndü, sonra, hiç mi hiç ummadığım, alaycı, küstah bir tavırla, "Bana baksanıza... Öğrencileri sık sık gözetler misiniz böyle?" dedi, dağıttı beni.

Sonra, ben, şaşkınlık içinde, yanıt olsun diye bir şey kekelerken kolunun altında taşıdığı okul çantasını açtı, aldığı kitabı içine sokuşturdu. Çantada hepsi de aynı mavi kâğıtla kaplanmış ders kitapları ve birkaç defter vardı. Birini aldım, bir tarih kitabıydı. Üzerine iri harflerle adını yazmıştı. Yeğenimin adını görünce yüreğim hopladı:

GEORGES MOLINIER

(Bu satırları okuyunca Bernard'ın da yüreği hopladı, bu öykü onu da son derece ilgilendirmeye başladı.)

Kalpazanlar'da, benim rolümü oynayacak olan kimsenin kız kardeşiyle iyi bağıntılarını sürdürürken, onun çocuklarını hiç tanımamış olabilmesini kabul ettirmek güç olacak. Gerçeği değiştirmek her zaman çok güç olmuştur benim için. Saçların rengini değiştirmek bile, gerçeği daha az gerçeğe benzer kılan bir hile gibi gelir bana. Her şey birbirine bağlıdır, yaşamın sunduğu olaylar arasında öyle ince bağımlılıklar sezerim ki, hepsi birden değiştirilmedikçe bir teki bile değiştirilemez gibime gelir. Ne de olsa, bu çocuğun annesinin babamın ilk karısından doğmuş üvey kız kardeşim olduğunu; kendisini annem babam yaşadığı sürece görmediğimi; ilişkilerimizi miras işleri dolayısıyla artırdığımızı anlatamam... Bütün bunlar zorunlu, daha fazla açılmamak için ne uydurabilirim, bilmiyorum, başka ne uydurabileceğimi de göremiyorum. Üvey kız kardeşimin üç oğlu ol-

duğunu biliyordum; yalnız büyüğünü, tıp öğrencisi olanını, tanıyordum; onu da şöyle bir görmüştüm ancak, öyle ya, vereme yakalandığından öğrenimine ara vermişti, güneyde bir yerde bakım altındaydı. Öbür ikisi, Pauline'i görmeye gittiğim saatlerde hiç evde değillerdi; karşımdaki en küçüğüydü kuşkusuz. Şaşkınlığımı hiç belli etmedim: ama evine, öğle yemeğine gideceğini öğrendikten sonra, küçük Georges'dan birdenbire ayrılarak, Notre-Dame-des-Champs Sokağı'na ondan önce varmak için bir taksiye atladım. Bu saatte varınca Pauline'in beni öğle yemeğine alıkoyacağını düşündüm, umduğum gibi oldu; Perrin'den çıkarken yanıma aldığım kitabımı ona armağan ederdim, zamansız gelişime bahane olurdu bu.

Pauline'de ilk kez bir yemek yiyordum. Eşinden çekinmem yersizdi. Pek öyle dikkate değer bir hukukçu olduğunu sanmam, ama bir arada olduğumuz zaman, ben kendi mesleğimden söz etmediğim gibi, o da kendi mesleğinden söz etmemesini biliyor, böylece çok iyi anlaşıyoruz.

O gün Pauline'e gelince az önceki karşılaşma konusunda tek sözcük söylemedim elbet. Pauline öğle yemeğine kalmamı rica ettiği zaman, "Bu bana yeğenlerimi tanımamı sağlar umarım," dedim. "Çünkü, biliyorsunuz, ikisini tanımıyorum daha."

"Olivier biraz geç dönecek," dedi, "bir dersi var; onsuz oturacağız sofraya. Ama şimdi Georges'un döndüğünü işittim. Çağırayım." Sonra yandaki odanın kapısına koşarak, "Georges! Gel de dayına bir merhaba de," diye seslendi.

Ufaklık yaklaştı, bana elini uzattı; onu öptüm... Çocukların gizleme gücüne hayranım: Hiç şaşkınlık göstermedi; sanki beni tanımıyordu. Yalnız, çok kızardı; ama annesi bunun çekingenlikten ileri geldiğini sandı. Az önceki av köpeğini yeniden karşısında bulunca keyfi kaçmış olmalıydı; çünkü hemen hemen aynı anda bizden ayrıldı, yandaki odaya döndü; yemek odasıydı orası, yemek aralarında da çocukların çalışma odası olduğunu anladım. Ama, hemen sonra, babası salona girince gene göründü, yemek odasına geçtiğimiz andan yararlanarak

yanıma yaklaşıp elimi tuttu. İlkin bir arkadaşlık belirtisi sandım bunu, hoşuma gitti; ama hayır, elimi açtı, ben de kendi eli üzerine kapadım elimi, avucuma hiç kuşkusuz yeni yazdığı bir küçük pusula sokuşturdu, sonra parmaklarımı üzerine kıvırdı, sertçe sıktı. Söylemek bile fazla, ben de katıldım oyuna; küçük pusulayı cebimde sakladım, ancak yemekten sonra çıkarabildim. Şunları okudum üzerinde:

"Kitap işini anneme, babama anlatırsanız, (sizden nefret edeceğim sözcüklerini karalamıştı) bana çirkin önerilerde bulunduğunuzu söyleyeceğim."

Daha aşağıda da şu sözcük vardı:

"Liseden her gün saat 10'da çıkarım."

Dün, X'in gelişi yüzünden yazmaya ara verdim. Konuşması keyfimi kaçırdı.

X'in söylediğini çok düşündüm. Yaşamım hakkında hiçbir şey bilmiyor; ama yine de *Kalpazanlar* taslağımı uzun uzun açıkladım ona. Öğütlerinden her zaman yararlanmışımdır, çünkü görüş açısı benimkinden farklıdır. Yapmacıklığa düşeceğim, çünkü konunun kafamdaki gölgesi uğruna gerçek konuyu bırakacağım diye korkuyor. Beni kaygılandıran şey yaşamın (yaşamımın) yapıtımdan ayrıldığını, yapıtımın yaşamımdan uzaklaştığını duymak. Ama bunu ona söyleyemedim. Şimdiye kadar bütün yazdıklarımı kendi beğenilerim, duygularım, kişisel deneyimlerim beslerdi, doğrusu da buydu. En iyi kurulmuş tümcelerimde yüreğimin hâlâ çarptığını duyardım. Bundan böyle, düşündüğümle duyduğum arasındaki bağ koptu. Yapıtımı soyuta ve yapmacığa yuvarlayan şey, bugün yüreğimi istediği gibi konuşturmak konusunda çektiğim güçlük müdür, diyorum. Bunu düşünürken birdenbire Apollon

ve Daphne masalının anlamı serildi gözlerimin önüne. Bir tek kucaklayışla hem defne dalını hem de aşkının ereğini kavrayabilene ne mutlu diye düşündüm.

Georges'la karşılaşmamı öyle uzun anlattım ki Olivier'nin sahneye girdiği anda durmak zorunda kaldım. Bu öyküye ondan söz etmek için başlamıştım, ancak Georges'dan söz edebildim. Ama, bilmiyor değilim, Olivier'den söz edeceğim anda ağır davranmam, bu anı geciktirmek istememden ileri geliyor. O ilk gün, sofraya oturduğu anda, onu görür görmez, ilk bakışımla, daha doğrusu onun ilk bakışıyla beni avucunun içine aldığını, yaşamımı artık kendi ellerimle tutmadığımı anladım.

Pauline kendisine daha sık gelmemi istiyor. Çocuklarıyla biraz ilgilenmemi ısrarla rica ediyor. Babalarının onları iyi tanımadığını çıtlatıyor bana. Konuştukça daha cana yakın buluyorum onu. Nasıl oldu da bu kadar uzun zaman ona gidip gelmedim, anlamıyorum. Çocuklar Katolik yetişmiş; ama kendisi ilk Protestan eğitimini anımsıyor. Annem geldiği zaman, Pauline ortak baba ocağımızdan ayrılmış; ama gene de birçok benzerlik buluyorum aramızda. Çocuklarını Laura'nın büyüklerinin yanına, benim de uzun zaman kaldığım yere, pansiyona verdi. Azaïs Pansiyonu, ilk başlarda papazlık yapmış biri, yani babamın eski dostlarından yaşlı Azaïs tarafından kurulmuş olmasına, bugün de onun tarafından yönetilmesine karşın özel bir inanç rengi taşımamakla övünür (benim zamanımda Müslümanlara bile rastlanırdı burada).

Pauline, Vincent'ın yattığı sanatoryumdan oldukça iyi haberler alıyor. Söylediğine göre, mektuplarında ona benden söz ediyormuş, oğlunu daha iyi tanıyayım istiyor; çünkü ancak şöyle bir görmüştüm onu. Büyük oğluna büyük umutlar bağlıyor; aile onun pek yakında iş kurmasını yani müşterilerini bağımsızca kabul edebileceği bir yeri olmasını sağlamak için büyük özverilere katlanıyor. Şimdilik, Olivier ile Georges'u dairelerinin altında bulunan boş ayrı bir odaya yerleştirmiş, böyle-

likle oturdukları küçük dairenin bir bölümünü ona ayırmışlar. Büyük sorun, Vincent'ın sağlık nedeniyle hastanede çalışmaktan vazgeçmek zorunda kalıp kalmayacağı.

Doğrusunu söylemek gerekirse Vincent pek ilgilendirmiyor beni, annesiyle bol bol onu konuşuyorum ya sırf gönlü hoş olsun diye, bir de Olivier üzerinde daha uzun durabilelim, diye konuşuyorum. Georges'a gelince çok soğuk davranıyor bana, bir şey söylediğim zaman kısa bir yanıtla yetiniyor, benimle karşılaşınca da anlatılamayacak kadar kuşkulu bir bakışla bakıyor yüzüme. Öyle sanıyorum ki okulunun kapısına gidip beklemedim diye kızıyor bana ya da bana pas verdiği için kendi kendine kızıyor.

Olivier'yi de fazla görmüyorum. Annesine gittiğim zaman, çalıştığı odaya gidip onu görmeyi göze alamıyorum; rastlantı sonucu karşılaşınca da öyle beceriksiz, öyle şaşkın oluyorum ki ona söyleyecek hiçbir şey bulamıyorum, bu beni öyle dertlendiriyor ki annesine, onun evde olmadığını bildiğim saatlerde gitmeyi yeğ tutuyorum.

XII

Edouard'ın Günlüğü (Devam)

2 Kasım

Douviers, Lauralardan benimle birlikte çıktı, Luxembourg Bahçesi'nin içinden Odéon'a kadar yürüdük, uzun uzun konuştuk. Wordsworth üzerine bir doktora tezi hazırlıyor; ama daha ilk sözlerinden, Wordsworth'ın şiirinin en özgün niteliklerini göremediğini seziyorum. Tennyson'ı seçse daha iyi ederdi. Douviers'de yetersiz, soyut, safça bir şeyler var gibi. Bütün nesneler ve varlıklar göründükleri gibidir sanıyor; kendisi olduğu gibi görünüyor da ondan belki.

"Laura'nın en iyi dostu olduğunuzu biliyorum," dedi bana. "Sizi biraz kıskanmalıydım kuşkusuz. Ama elimde değil. Tam tersine, hakkınızda bütün söyledikleri hem onu daha iyi anlamama hem de dostunuz olmayı dilememe yol açtı. Geçen gün, kendisiyle evlendim diye bana kızıp kızmadığınızı sordum. Tersine, böyle yapmasını öğütlediğinizi söyledi (bunu böylesine dümdüz söyledi sanıyorum). Bundan dolayı teşekkür etmek isterdim size," dedi; sonra gülümsemeye çalışarak ama titrek bir sesle, gözlerinde yaşlarla: "Bir de bunu gülünç bulmamanızı isterim; çünkü çok içten teşekkür ediyorum," diye ekledi.

Ona ne söyleyeceğimi bilmiyordum, çünkü gerekenin çok altında buluyordum heyecanımı, karşılıklı bir açılmaya girişmeyeceğimi de iyice seziyordum, beni biraz soğuk bulmuştur. Bu, sinirime dokunuyordu. Gene de elimden geldiği kadar

coşkunlukla sıktım uzattığı eli. İstenen sevgiden çok daha fazlasını verdiğimiz bu sahneler, her zaman üzücüdür. Hiç kuşkusuz sevgimi zorlamayı düşünüyordu. Daha anlayışlı olsaydı, bir şeylerinin çalındığını duyardı; ama şimdiden, kendi davranışından dolayı minnettar olduğunu görüyordum, davranışının yansımasını benim yüreğimde de görür gibi oluyordu. Ben, hiçbir şey söylemeyince susuşumdan huzuru kaçtı belki de, hemen ekledi:

"Karşılaştırma yapmasını önlemek için Cambridge'te süreceği yaşamın değişikliğine güveniyorum; çünkü karşılaştırmaları benim zararıma olurdu."

Ne demek istiyordu bu sözle? Anlamamaya çalışıyordum. Belki de karşı çıkmamı bekliyordu; ama bu da bizi daha çok örselemekten başka bir şeye yaramazdı. Kimi insanlar böyledir işte, suskunluklara dayanamayan bir çekingenlikleri vardır, susmaları aşırı bir yakınlık gösterisiyle doldurmak isterler; sonra da tutar: "Size karşı hep içten davranmışımdır," derler. Asıl önemli olan içten olmak değil, karşıdakinin de içten olmasını sağlamak. Kendi içtenliğinin, benim içtenliğimi önlediğini de göz önüne almalıydı.

Kendisiyle dost olamasam bile, Laura için çok iyi bir koca olacağını sanıyorum; çünkü burada her şeyden önce iyi niteliklerini kakıyorum başına. Sonra Cambridge'ten söz ettik, oraya gelip kendilerini göreceğime söz verdim.

Laura, hangi saçma gerekçeyle benden söz etti ona?

Kadında hayranlık verici bir bağlanma eğilimi vardır. Sevdiği adam, çoğu zaman aşkını asacağı bir askıdan başka bir şey değildir. Laura ne içten bir kolaylıkla yapıyor değiştirmeyi! Douviers ile evlenmesine aklım erer; bunu ona ilk öğütleyenlerden biri de bendim. Ama biraz keder beklemek de hakkımdı. Üç gün sonra düğün.

Kitabım hakkında birkaç yazı. Bana en gönülden tanınan nitelikler en çok nefret ettiklerim... Bu eski şeyleri yeniden bastırmakla iyi mi ettim? Şimdi sevdiğim hiçbir şeye denk düşmüyorlar. Ama ancak şimdi varıyorum bunun farkına. Kendim değişmişim gibi gelmiyor bana; ama kendi bilincime ancak şimdi varıyorum sanki. Şimdiye kadar, kim olduğumu bilmiyordum. Beni, bana hep bir başkasının göstermesine gerek duymak olacak şey mi? Bu kitap Laura'ya göre oluşmuştu, bunun için onda kendimi tanımak istemiyorum artık.

Mevsimlerin önüne geçmemizi sağlayacak olan bu sevgi kökenli sezgi gücü, yasak mı bize? Arkadan gelenleri yarın hangi sorunlar kaygılandıracak? Ben, onlar için yazmak istiyorum. Daha belirsiz meraklara bir besin sağlamalı, daha kesinleşmemiş gerekleri karşılamalı, öyle ki, bugün bir çocuktan başka bir şey olmayan kimse, yarın yolunun üstünde bana rastlayınca şaşırmalı.

Olivier'de geçmişin bunca merakını, sabırsız yetinmezliğini duymaktan ne kadar hoşlanıyorum...

Kimi zaman, onu ilgilendiren tek şey şiirmiş gibi geliyor bana. Ozanlarımızı onun içinden okudukça, kendini yürekten ve akıldan çok sanat duygusunun önderliğine kaptırmış ozanlarımızın çok ender olduğunu seziyorum. İşin garibi, Oscar Molinier, bana Olivier'nın dizelerini gösterdiği zaman, Olivier'ye sözcükleri boyunduruk altına almaktan çok, onların önderliğine boyun eğmesini öğütledim. Şimdi de bana öyle geliyor ki o bana ders veriyor.

"Bundan önce bütün yazdıklarım ne kadar kederli, sıkıntılı ve gülünç bir biçimde akla yatkın görünüyor bugün!

5 Kasım

Tören yapıldı. Çoktandır uğramadığım Madame Soka-

ğı'nın küçük şapelinde. Vedel-Azaïs ailesinden kim varsa oradaydı. Laura'nın büyükbabası, babası ve annesi, iki kız kardeşi ile küçük erkek kardeşi, sonra amcalar, teyzeler, dayılar, halalar, kızları, oğulları... Douviers ailesini büyük yas kılığında üç teyze temsil ediyordu; üç Katolik rahibe olabilirlerdi pekâlâ. Söylediklerine göre, üçü bir arada oturuyormuş, anasının babasının ölümünden beri Douviers de onlarla yaşıyormuş. Mahfilde, pansiyonun öğrencileri, ailenin başka dostları da eklenince salon iyice doluyordu, ben dipte kaldım; az ötemde Olivier ile kız kardeşimi gördüm; Georges kendi yaşındaki arkadaşlarıyla mahfilde olmalıydı.

Yaşlı La Pérouse, armonyumun[1] başındaydı; yaşlanmış yüzü her zamankinden çok daha güzel, çok daha soylu; ama gözleri piyano derslerinde coşkusunu başkalarına aktaran o hayranlık verici alevi yitirmiş artık. Göz göze geldik, bana gülümseyişinde o kadar hüzün sezdim ki çıkarken yanına gitmeye karar verdim. Yer değiştirenler oldu, Pauline'in yanında bir yer açıldı. Olivier hemen bana işaret etti, yanına oturabileyim diye annesini itti; sonra elimi aldı, uzun uzun tuttu avucunda. İlk kez bu kadar yakınlık gösteriyor bana. Neredeyse papazın bütün o sonu gelmez söylevi boyunca gözlerini kapalı tuttu, bu da kendisini uzun uzun seyretmemi sağladı. Napoli Müzesi'nde bir kabartmada, uyuyan bir çoban vardı, fotoğrafı masamın üstünde durur. Olivier ona benziyor. Parmaklarının titremesi olmasa onun da uyuduğunu sanacaktım; eli avucumda bir kuş gibi titriyordu.

Yaşlı rahip, savaştan önce Strasbourg'da sınıf arkadaşı, sonra da ilahiyat fakültesinde okuldaşı olduğu büyükbaba Azaïs'ten başlayarak bütün ailenin öyküsünü yeni baştan anlatmayı gerekli buldu. Üzerine bir pansiyonun yönetimini alıp kendini çocukların eğitimine vermekle dostunun bir bakıma

1. Kamışlı org olarak da bilinen tuşlu bir çalgı. (Y.N.)

rahiplikten ayrılmadığını açıklamaya çalışan karışık tümcenin içinden çıkamayacak sandım.

Sonra öbür kuşağa da sıra geldi. Douviers ailesinden de aynı saygıyla söz etti, bu aile hakkında pek bir şey bilmediği görülüyordu. Duyguların yüksekliği söylevin düşüklüklerini kapatıyor, çoğu dinleyicilerin burun sildikleri işitiliyordu.

Olivier'nin ne düşündüğünü bilmek isterdim; Katolik olarak yetiştiğinden, Protestanlığın onun için yeni olması gerektiğini, bu tapınağa hiç kuşkusuz ilk kez geldiğini düşündüm. Başkasının heyecanını kendiminmiş gibi duymamı sağlayan o eşsiz kendinden sıyrılma yeteneği, beni hemen hemen Olivier'nin duyularını, duyması gerektiğini düşlediği duyuları benimsemeye yöneltiyordu; gözlerini kapalı tutuyordu ya, belki de bu yüzden, bu çıplak duvarları, dinleyicileri içine alan soyut ve solgun ışığı, dipteki ak duvarın üzerinde kürsünün amansız ayrılmışlığını, çizgilerin doğruluğunu, mahfilleri tutan sütunların katılığını, sert kabalığı, uyuşmazlığı ve cimriliği gözüme ilk kez çarpan bu köşeli, rengi solmuş mimarinin ruhunun ta kendisini, onun yerine ve ilk kez görüyormuşum gibi bir duygu vardı içimde. Daha önce hiç fark etmemem buna daha çocuklukta alıştığım içindi...

Birdenbire içimde dinin uyanışını ve ilk coşkularımı yeniden düşündüm; Laura'yı ve bu pazar okulunu düşündüm, ikimiz de belleticiydik burada, elimizden gelen çabayı esirgemezdik, içimizdeki bütün kiri tüketen bu coşkunluk içinde buluşur, ötekinin olanla Tanrı'nın payına düşeni birbirinden ayırt edemezdik. Hemen o anda, ruhu öyle tehlikeli bir biçimde görünüşler üzerinden uzaklara atan bu ilk cinsellik deneyiminin yokluğunu Olivier'nin hiç duymamış olmasına, benim anılarımı olduğu gibi yaşamamış olmamasına üzülmeye başladım. Hep avucumda bıraktığı bu eli tutkuyla sıktım ama birdenbire geri çekti. Bana bakmak için gözlerini açtı, sonra, alnındaki olağanüstü ciddiliğin hafifletemediği çocuksu bir şeytanlık gülümsemesiyle bana doğru eğildi. Tam rahibin bütün Hıristi-

yanların görevlerini anımsatarak yeni evlilere öğütler, ilkeler, dindarca azarlar yağdırdığı bir sırada, "Bana vız gelir, ben Katolik'im," diye fısıldadı.

Her şeyi beni çekiyor, her şeyi gizemli benim için.

Sacristia'nın[1] kapısında, yaşlı La Pérouse'u buldum. Biraz kederli bir biçimde, ama her türlü serzenişten uzak bir sesle, "Beni biraz ihmal ediyorsunuz, sanırım," dedi.

Uzun zaman kendisini göremediğinden dolayı özür dilemek için bilmiyorum hangi işleri bahane ettim; iki gün sonra geleceğime söz verdim. Onu Azaïs'lere götürmeye çalıştım, törenden sonra verilecek çaya davetli olduğunu; ama içinde ağır bir keder duyduğunu, konuşması gerekip de konuşamayacağı bir sürü insanla karşılaşmaktan korktuğunu söyledi bana.

Pauline, Georges'u götürdü; beni Olivier'yle bıraktı, "Onu size emanet ediyorum," dedi gülerek; bu da Olivier'yi sinirlendirir gibi oldu, yüzü başka yana çevrildi. Sokağa doğru götürdü beni, "Azaïs'leri bu kadar iyi tanıdığınızı bilmiyordum," dedi.

İki yıl süresince yanlarında kaldığımı söylediğim zaman çok şaşırdı.

"Bunu herhangi bir bağımsız yaşayışa nasıl yeğ tutabildiniz?" dedi.

O sıralarda, kafamın Laura'yla dolu olduğunu, zorluklara onun yanında katlanma zevkini duymak için en kötü koşullara boyun eğebileceğimi söyleyemediğim için belirsizce, "Oldukça rahattım burada," diye yanıtladım.

"Peki, bu 'kümes'ın havasında boğulmuyor muydunuz?" dedi.

Sonra, benden yanıt alamayınca, "Ayrıca, ben de nasıl

1. (Lat.) Hıristiyan kilıselerinde, ayinlerde kullanılan papaz giysi ve cuppeleriyle kutsal eşyaların saklandığı; din adamlarının ve bazen de altar yamaklarıyla koro uyelerinin cuppelerini giydikleri oda. (Y.N.)

katlandığımı biliyorum ne de nasıl burada olduğumu... Ama yarı pansiyonerim. Bu kadarı bile fazla ya!" diye ekledi.

Ona büyükbabasını bu "kümes"in müdürüne bağlayan dostluğu açıklamak zorunda kaldım, daha sonra annesinin burayı seçmesine de bu anı neden olmuştu.

"Öte yandan karşılaştırma öğelerinden de yoksunum," dedi. "Kuşkusuz hepsi birbirine benziyordur bu çukurların; hatta, duyduğuma göre, ötekilerin birçoğu bundan da kötü. Gene de buradan çıkınca çok sevineceğim. Hastalık yüzünden yitirdiğim zamanı kazanmam gerekmese hiç girmezdim. Uzun zamandır da sırf Armand'a dostluğumdan dolayı geliyorum."

O zaman Laura'nın kardeşi olan bu gencin, onun okul arkadaşı olduğunu öğrendim. Onu hemen hiç tanımadığımı söyledim Olivier'ye.

"Oysa ailenin en akıllısı, en ilginci odur."

"Yani senin en çok ilgi duyduğun?"

"Hayır, hayır; inanın bana, çok hoş çocuktur. İsterseniz, gider odasında biraz konuşuruz onunla. Sizin önünüzde de konuşmayı göze alabileceğini umarım."

Pansiyonun önüne gelmiştik.

Vedel-Azaïs'ler geleneksel düğün yemeğini, daha az masraflı olan basit bir çaya çevirmişlerdi. Rahip Vedel'in görüşme odası ile çalışma odası, çağrılılar kalabalığına açıktı. Rahibin hanımının bitişikteki özel salonuna yalnız ender birkaç dost girebiliyordu, hücumu önlemek için görüşme odasıyla bu salon arasındaki kapı kapatılmıştı. Bunun için Armand, annesinin yanına nereden gidilebileceğini soranlara, "Bacadan," yanıtını veriyordu.

Kalabalıktı. Sıcaktan bunalıyordu insan. Douviers'nin meslektaşı olan birkaç "öğretim görevlisi" bir yana, neredeyse tümüyle Protestan bir topluluk. Tümüyle kendine özgü Protestan kokusu. Aralarında teklifsizlik başladı mı Katolik ya da Yahudi toplantılarındaki koku da bu kadar keskindir, belki

daha da boğucudur; ama çoğu zaman, Katoliklerde bir kendine değer verme, Yahudilerde ise bir kendini küçük görme vardır; Protestanlar bu duruma pek ender erişebilirler gibi gelir bana. Yahudilerin burunları fazla uzun, Protestanların burunları ise tıkalıdır; bu bir gerçek. Ben de burada gömülü kaldığım sürece bu havanın özel niteliğini fark etmekten uzak kaldım. Alpler'e özgü, cennetsi, safça bir şey işte, anlatılması olanaksız bir şey.

Odanın dibinde, büfe olarak bir masa donatılmıştı; Laura'nın ablası Rachel ile küçük kız kardeşi Sarah, evlilik çağında birkaç dost genç kızın da yardımıyla çay sunuyorlardı.

Laura, beni görür görmez, babasının çalışma odasına götürdü, bizden önce epeyce insan toplanmıştı burada. Bir pencerenin aralığına çekilip sesimizi duyurmadan konuşabildik. Pencere çerçevesinin kıyısına adlarımızı yazmıştık eskiden.

"Gelin de görün. Hâlâ duruyor," dedi bana. "Hiç kimse farkına varmamıştır sanırım. Kaç yaşındaydınız o zaman?"

Adların üzerine bir tarih kazımıştık. Hesapladım:

"Yirmi sekiz."

"Ben de on altı. On yıl geçmiş üzerinden."

Bu anıları deşmenin zamanını iyi seçmemişti; konuşmalarımızı bundan uzaklaştırmaya çalışıyordum, oysa kaygılı bir ısrarla geri çeviriyordu beni; sonra birden, içlenmekten korkarcasına, Strouvilhou'yu hâlâ anımsayıp anımsamadığımı sordu.

Strouvilhou serbest bir pansiyonerdi, o sırada Laura'nın büyüklerini çok rahatsız ederdi. Dersleri izliyor sayılırdı, ama kendisine bunların hangi dersler olduğu ya da hangi sınavlara hazırlandığı sorulduğu zaman önemsemeden karşılık verirdi:

"Değiştiriyorum."

İlk zamanlarda, kesinliklerini gidermek istercesine, küstahlıkları birer şaka sayar gibi davranırlardı, kendisi de zorlu bir kahkahayla birlikte yapardı bu küstahlıkları; ama çok geçmeden, çıkışları daha da saldırganlaşmış, kahkahası da daha alaylı oluvermişti. Rahibin bu pansiyonere neden ve nasıl kat-

landığını pek anlayamıyordum, olsa olsa parasal nedenler yüzünden, bir de Strouvilhou'ya acımayla karışık bir tür sevgi duyduğu, belki de onu inandıracağı, yani dine döndüreceği konusunda belirsiz bir umut beslediği için katlanabiliyordu. Pekâlâ başka bir yere gidebilecekken Strouvilhou'nun bu pansiyonda oturmayı sürdürmesine de akıl erdiremiyordum; çünkü benim gibi duygusal bir nedenle kalır gibi görünmüyordu; ama belki de kendini iyi savunamayan, üstün rolü hep kendisine bırakan zavallı rahiple takışmaktan zevk aldığı için kalıyordu.

"Babama vaaz sırasında ceketini kisvesinin altında bırakıp bırakmadığını sorduğu günü anımsıyor musunuz?"

"Elbette! Bunu öyle bir tatlılıkla soruyordu ki babanız hiçbir şeytanlık görmüyordu. Sofradaydık, her şey öyle güzel canlanıyor ki gözlerimin önünde..."

"Babam da saf saf kisvenin pek kalın olmadığını, ceketini çıkarınca soğuk almaktan korktuğunu söylemişti."

"Ya o zaman Strouvilhou'nun takındığı üzgün tavır! En sonunda 'bunun elbette büyük önemi olmadığını,' ama babanız elini kolunu fazla sallayınca, kisvenin altından ceketinin kolları göründüğünü, bunun da bazı dindarlar üzerinde tatsız bir etki yaptığını söylettirmek için ne kadar sıkıştırmak gerekmişti onu."

"Böylece zavallı babam bütün bir konuşmasını kollarını bedenine yapıştırarak yapmış, güzel konuşmanın bütün etkisi gitmişti."

Ertesi pazar da ceketini çıkardığı için zorlu bir nezleyle dönmüştü. Ya! Sonra İncil'deki kısır incir ağacı ile meyve vermeyen ağaçlar üzerinde tartışma... "Bir meyve ağacı değilim ben. Gölge, evet, gölge veririm ben sayın rahip. Sizi gölgemle örtüyorum."

"Bu da sofrada olmuştu."

"Elbette, ancak yemeklerde görünürdü o."

"Hem de hırçın bir sesle konuşmuştu. Büyükbaba işte o

zaman kapı dışarı etmişti onu. Birdenbire nasıl doğruluvermişti, anımsarsınız, oysa burnunu tabağına dikip dururdu öyle; kolunu de uzatarak, 'Çıkın!' demişti."

Kocaman ve korkunç görünüyordu. Kızmıştı. Hiç kuşkum yok, Strouvilhou gerçekten korkmuştu.

"Peçetesini sofraya atıp sıvışmıştı. Paramızı ödemeden gitti; o gün bugün, hiç görünmedi."

"Ne oldu acaba, bilmek isterdim doğrusu."

"Zavallı büyükbaba," dedi Laura biraz kederle, o gün ne kadar güzel görünmüştü bana. "Sizi çok sever, bilirsiniz. Çalışma odasına çıkıp onu görmelisiniz. Hiç kuşkum yok, çok sevinecektir."

Bir konuşmanın havasını sonradan tam olarak bulmanın ne kadar güç olduğunu kaç kez anladığım için, hemen deftere geçiriyorum bunu. Ama bu andan sonra Laura'yı daha dalgın dinlemeye başladım. Şu da var ki epeyce ötemde, Laura beni babasının çalışma odasına getireli beri gözden kaybettiğim Olivier'yi fark etmiştim. Gözleri parlak, hatları olağanüstü derecede canlıydı. Sonradan Sarah'nın ona üst üste altı kadeh şampanya içirerek eğlendiğini öğrendim. Armand da onunlaydı, her ikisi de, topluluklar arasından, Sarah ile Sarah'nın yaşında olan, bir yıldan fazla bir zamandan beri Azaïs'lerde pansiyoner olarak kalan bir genç İngiliz kızını kovalıyorlardı.

Sarah ile dostu en sonunda odadan ayrıldılar, açık kapıdan, iki delikanlının onların ardından merdivene atıldıklarını gördüm. Laura'nın isteklerine boyun eğerek ben de çıkmak üzereydim, ama bana doğru bir hareket yaptı:

"Dinleyin, Edouard, size bir de şunu söylemek isterdim..." birdenbire pek ciddi oluverdi sesi. "Belki de uzun zaman birbirimizi göremeyeceğiz. Bana bir daha söyleyesiniz isterdim... Size hâlâ güvenebilir miyim? Bir dosta güvenir gibi."

Onu öpmeyi hiçbir zaman o anki kadar arzulamadım; ama sevgiyle, sertlikle elini öpmekle yetindim, bir yandan da, "Ne olursa olsun," diye mırıldandım. Sonra gözlerime yürü-

düklerini duyduğum gözyaşlarını gizlemek için, çabucak kaçıp Olivier'yi aramaya gittim.

Merdivenin bir basamağında Armand'ın yanına oturmuş, benim çıkışımı gözlüyordu. Hiç kuşkusuz biraz sarhoştu. Kalktı, kolumdan çekti beni.

"Gelin," dedi. "Sarah'nın odasında bir sigara içeceğiz. Bizi bekliyor."

"Az sonra. İlkin gidip Azaïs'i göreceğim ben. Ama sonra odayı bulamayacağım."

"Yok canım, iyi bilirsiniz; Laura'nın eski odası," diye atıldı Armand. "Evin en iyi odalarından biri olduğu için bir pansiyonere verilmişti; ama pansiyoner yeterince para vermediğinden, odayı Sarah'yla paylaşıyor. Biçim gereği iki yatak koydular onlara; ama oldukça yararsızdı bu..."

Olivier güldü, itti onu, "Onu dinlemeyin," dedi; "körkütük sarhoş."

"Konuş, konuş," diye atıldı Armand. "Hadi, geliyorsunuz, değil mi? Bekliyoruz sizi."

Gideceğime söz verdim.

Saçlarını alabros kestirmeye başlayalı beri yaşlı Azaïs, Whitman'a benzemiyor artık. Yapının birinci ve ikinci katını damadının ailesine bırakmış. Çalışma odasının (maun, *reps*[1] ve *moleskin*[2]) penceresinden avluya bakar; öğrencilerin gidiş gelişlerini denetler. Bir öğrencisinin annesinin, eski bir aile dostunun getirdiği, masanın üstünde duran kocaman bir kasımpatı demetini göstererek, "Bakın, beni ne kadar şımartıyorlar," dedi.

Odanın havasında öyle bir ciddilik vardı ki, çiçekler hemen solacaklarmış gibi geliyordu insana. Topluluğu bir an için bıraktım. Yaşlandım artık, konuşmaların gürültüsü beni yoruyor. Ama bu çiçekler bana yoldaşlık edecek. Onlar da kendi-

1. Yünlü ya da ipekli döşemelik kumaş. (Ç.N.)
2. Deri kaplı şık defter. (Ç.N.)

lerine göre konuşur ve Tanrı'nın şanını anlatmasını insanlardan daha iyi bilirler (ya da bu böyle bir şey).

İyi yürekli adamcağız bu türlü konuşmalarla öğrencileri ne kadar sıkabileceğini düşünmüyor; bu sözler, onun ağzında öylesine içten ki, alay edecek yürek bırakmıyor insanda. Azaïs'in ruhu gibi basit ruhlar hiç kuşkusuz benim için anlaşılması en güç olanlar. İnsan basitlikten azıcık uzaklaşmaya görsün, bunlar karşısında bir tür güldürü oynamak zorundadır; pek dürüst olmayan bir güldürü; ama ne gelir elden? Tartışamazsın, her şeyi ortaya koyamazsın, boyun eğmek zorundasın. İnancı paylaşılmıyorsa, Azaïs çevresindekileri ikiyüzlülüğe zorlar. Ailesiyle düşüp kalktığım ilk zamanlarda torunlarının ona yalan söylediklerini görünce sinirlenirdim. Sonra ben de onlara uymak zorunda kalmıştım.

Rahip Prosper Vedel'in işi başından aşkın, Madam Vedel, biraz saftır, yarı şiirsi bir dinsel düş içine gömülmüştür, her türlü gerçek duygusunu yitirmiştir bu düşte. Gençlerin öğretimi gibi eğitimini de büyükbaba almıştı eline. Yanlarında oturduğum sırada, ayda bir kez dokunaklı coşmalarla biten fırtınalı bir açıklamaya tanık olurdum:

"Bundan böyle her şeyi söyleyeceğiz birbirimize. Yeni bir içtenlik ve açıklık çağına giriyoruz. (Aynı şeyi söylemek için birkaç sözcük birden kullanmayı sever, rahiplik zamanından kalma eski bir alışkanlık.) Art düşünceler, beynin içinde saklanan o çirkin şeyler saklanmayacak. Dosdoğru, göz göze bakabileceğiz birbirimize. Değil mi? Anlaştık."

Bundan sonra herkes biraz daha ileri giderdi: Kendisi aldanıcılıkta, çocukları da yalanda.

Bu sözler özel olarak Laura'nın kendisinden bir yaş küçük olan, özsuyu kafasını karıştıran, aşkta gücünü deneyen erkek kardeşine yöneltilirdi (sömürgelere ticaret yapmaya gitti, onu gözden kaybettim).

Yaşlı adamın bu tümceyi yeni baştan söylediği bir akşam, çalışma odasına kendisiyle görüşmeye gitmiştim; uzlaşmazlığı-

nın torunundan istediği bu içtenliği olanaksız kıldığını anlatmaya çalışmıştım ona. Azaïs neredeyse kızmıştı o zaman; yanıt kabul etmeyen bir sesle, "Söylenmesi yüzünü kızartacak bir şey yapmasın, olur biter," diye atılmıştı.

Çok iyi bir adamdır; hatta iyi adamdan da fazla bir şeydir. Bir erdem örneğidir ve altın yürekli denilen insanlardandır; ama yargıları çocuksu. Bana çok değer vermesi, bir kadınla düşüp kalktığımı duymamış olmasından ileri gelir. Laura ile evleneceğimi ummuş olduğunu saklamadı benden; Douviers'nin ona yakışır bir koca olduğundan kuşku duyuyor, bana birkaç kez, "Seçimi beni şaşırtıyor," diye yineledi. Sonra da şunları ekledi: "Ama iyi bir çocuğa benziyor. Siz ne dersiniz?"

"Elbette," diye yanıtladım.

İnsan ruhu sofuluğa gömüldükçe, gerçek duygusunu, gerçek zevkini, gerçek gereksinimini, gerçek aşkını yitirir. Her ne kadar kendisiyle çok konuşmadıysam da Vedel'de de gördüm bunu. İnançlarının parıltısı, çevrelerindeki dünya karşısında da kendi kendileri karşısında da kör eder onları. Bana gelince bu dünyada her şeyi apaçık görmek en çok önemsediğim şeydir, bir sofuyu huzura kavuşturan yalanın katmerlisi karşısında şaşırıp kalırım.

Azaïs'i, Olivier konusunda konuşturmak istedim ama en çok küçük Georges'la ilgileniyor.

"Anlatacaklarımı bildiğinizi ona belli etmeyin," diye başladı; "hem yalnızca değerini gösteren bir şey bu... Düşünün, genç yeğeninizle bazı arkadaşları bir tür küçük birlik, bir karşılıklı özenç birliği kurmuşlar; buraya yalnız değerli gördüklerini, erdem kanıtları vermiş olanları alıyorlar; bir tür çocuksu Légion d'honneur. Bunu pek hoş bulmuyor musunuz? Her biri yakasında bir küçük kurdele taşıyor, pek görünmeyen bir kurdele, orası öyle; ama ben gene de farkına vardım. Çocuğu odama getirttim, bu işareti neden taşıdığını sorduğum zaman ilkin telaşlandı. Sevgili yavru bir azar işiteceğini sanıyordu. Sonra, kıpkırmızı ve çok şaşkın bir durumda bu küçük kulü-

bün oluşumunu anlattı bana. Bunlar, gülümsemekten sakınılması gereken şeylerdir, biliyor musunuz; fazla ince duyguları incitmek tehlikesi vardır... Ona kendisiyle arkadaşlarının bunu neden apaçık bir biçimde gün ışığında yapmadıklarını sordum. Hayranlık verici bir propaganda, bir yayılma gücüne erişebileceklerini söyledim ona... Ama o yaşta gizlemi sever insan...

Güveni gelsin diye, onun yaşındayken benim de bu türlü bir birlikte görev aldığımı, birlik üyelerinin, 'görev şövalyeleri' gibi güzel bir ad taşıdıklarını, her birimizin birlik başkanından birer defter aldığımızı, bu deftere tam bir içtenlikle zayıflıklarımızı, kusurlarımızı yazdığımızı söyledim. Gülümsemeye başladı, bu defter konusunu iyi bir düşünce gibi gördüğünü anladım; üstelemedim, ama bu defter düzenini arkadaşlarına da kabul ettirirse hiç şaşmam. Görüyor musunuz, çocukların nabzına göre şerbet vermesini bilmek gerek; ilkin kendilerine yol gösterirken anlar insan onları. Bu konuda büyüklerine tek sözcük bile söylemeyeceğime söz verdim; bu arada bunu annesine söylemesini, annesinin çok sevineceğini de belirttim. Ama bu konuda hiçbir şey söylemeyeceklerine de şeref sözü verdikleri anlaşılıyor. Israr etmek doğru olmazdı. Ama, ayrılmadan önce, ikimiz de, birliklerini kutlasın diye Tanrı'ya dua ettik."

Sevgili Azaïs Baba, zavallıcık! Bacaksızın kendisini aldattığından, anlattıklarının tek sözcüğünün bile doğru olmadığından hiç kuşkum yok. Ama Georges, nasıl başka türlü karşılık verebilirdi? Bunu gün ışığına çıkarmaya çalışacağız.

Laura'nın odasını tanıyamadım ilkin. Duvar kaplamalarını değiştirmişlerdi odanın; hava tümden değişmişti. Sarah bile tanınmaz gibi geliyordu bana. Oysa onu iyi tanıdığımı sanıyordum. Bana her zaman güvendi. Her zaman, her şeyin söylenebileceği kimse oldum onun için. Ama uzun aylardan beri Vedellere uğramamıştım. Giysisi kollarını, boynunu açığa çıkarı-

yordu. Büyümüş, açılmış gibiydi. İki yataktan birine, teklifsizce uzanmış ve uyur gibi görünen Olivier'nin yanına, ona yaslanarak oturmuştu. Hiç kuşkusuz sarhoştu Olivier, hiç kuşkusuz ben de onu böyle gördükçe acı çekiyordum; ama her zamankinden de yakışıklı görünüyordu gözüme. Dördü de az çok sarhoştu ya... Küçük İngiliz kızı, Armand'ın en saçma sözlerine bile kahkahalarla, kulaklarımı rahatsız eden tız bir gülüşle gülüyordu. Bu gülüşler Armand'ı kışkırtmış, koltuklarını kabartmıştı, ağzına ne gelirse söylüyor, saçmalıkta, bayağılıkta onunla yarış ediyordu; kız kardeşi ve Olivier'nin birbirinden ateşli yanaklarının kızıllığında sigarasını yakacakmış gibi yapıyor ya da küstah bir devinimle alınlarını yaklaştırıp dokundurtmak için zorladığı zaman parmakları yanmış gibi davranıyordu. Bu oyuna Olivier de Sarah da katılıyordu; bu da bana son derece zor geliyordu. Ama fazla hızlı gidiyordum...

Armand, Douviers hakkında ne düşündüğümü sorduğu zaman Olivier hâlâ uyur gibi yapıyordu. Basık bir koltuğa oturmuştum, sarhoşlukları, umursamazlıkları, beni hem eğlendirmiş hem de kızdırmış, huzurumu kaçırmıştı; yerim hiç de kendi yanları değilken gelmemi istemeleri koltuklarımı kabartmıştı. Ben verecek hiçbir yanıt bulamayıp da havalarına girmiş görünmek için iyilikle gülümserken, "Şu küçükhanımlar," diye sürdürdü sözlerini. Bu sırada İngiliz kız, konuşmasına engel olmak istedi, eliyle ağzını kapatmak için kovaladı onu, Armand çırpındı, bağırdı:

"Bu küçükhanımlar, Laura onunla yatmak zorunda kalacak diye bozuluyorlar."

İngiliz kız, yapmacık bir öfkeyle bıraktı onu:

"Sözüne inanılmaz bunun. Yalancının biridir."

Armand daha sakin bir tavırla, "Yirmi bin frank drahomayla bundan iyisinin pek umulamayacağını, gerçek Hıristiyan olarak her şeyden önce, rahip babamızın dediği gibi, ruh niteliklerini göz önüne alması gerektiğini anlatmaya çalıştım onlara," dedi. "Evet, yavrularım. Bir Adonis ya da daha yeni bir

çağa dönmek gerekirse bir Olivier olmayan herkesi bekârlığa mahkûm etmek gerekseydi nüfusumuz nasıl çoğalırdı?"

"Budala," diye mırıldandı Sarah. "Dinlemeyin onu; ne dediğini bilmiyor artık."

"Gerçeği söylüyorum."

Armand'ın böyle konuştuğunu hiç işitmemiştim; ince, içli bir yaratılışı olduğunu sanırdım, hâlâ da öyle sanıyorum; bayağılığı tümüyle yapay geliyordu bana, biraz sarhoşluktan, daha çok da İngiliz kızını eğlendirmek istemesindendi. Güzelliği söz götürmeyen bu kız, böyle uygunsuz sözlerden hoşlandığına göre, çok budala olmalıydı; Olivier burada ne bulabilirdi? Onunla yeniden yalnız kalır kalmaz, tiksintimi saklamamaya karar verdim.

Armand birdenbire bana döndü:

"Ama siz," dedi, "siz ki paraya önem vermezsiniz, kendinize soylu duygular satın alabilecek kadar paranız da vardır, Laura'yla niçin evlenmediğinizi söyleyecek misiniz bize? Görünüşe bakılırsa, onu seviyordunuz. Laura da herkesten çok sizin için sararıp soluyordu."

O zamana kadar uyur gibi yapmış olan Olivier, gözlerini açtı; göz göze geldik, hiç kızarmadıysam ötekilerin hiçbiri beni inceleyecek durumda olmadığı içindi kuşkusuz.

"Armand, çekilecek gibi değilsin," dedi Sarah, beni rahatlatmak istiyordu sanki, çünkü bir yanıt bulamıyordum.

Sonra, ilkin oturduğu bu yatağın üzerinde, Olivier'nin yanına upuzun uzandı, başları birbirine dokundu. Armand hemen fırladı; yatağın dibinde duvara dayalı duran, katlanmış, büyük bir paravanı aldı; bir palyaço yamağı gibi, çifti gizleyecek bir tarzda açtı; sonra, hep soytarılık ederek bana doğru eğildi, ama yüksek sesle, "Kız kardeşimin bir orospu olduğunu bilmiyor muydunuz yoksa?" dedi.

Bu kadarı fazlaydı. Kalktım; paravanı ittim, Olivier ile Sarah da hemen doğruluverdiler. Sarah'nın saçları bozulmuştu. Olivier kalktı, tuvalete doğru gitti, yüzünü yıkadı. Sarah kolundan tutarak, "Gelin şöyle," dedi. "Size bir şey göstermek istiyorum."

Odanın kapısını açtı, beni sahanlığa getirdi.

"Bir romancıyı ilgilendirebilir, diye düşündüm. Rastlantı sonucu bulduğum bir defter: babamın özel bir günlüğü. Nasıl ortada bıraktı, anlamıyorum. Önüne gelen okuyabilirdi. Armand görmesin, diye aldım. Ona sözünü etmeyin. O kadar uzun değil. On dakikada okuyabilir, gitmeden geri verebilirsiniz bana."

Gözlerimi üzerine dikerek, "Ama Sarah, son derece saygısız bir davranış bu," dedim.

Omuz silkti:

"Oo! Öyle sanıyorsanız, çok düş kırıklığına uğrayacaksınız. Yalnız bir an ilginç oluyor... Bakın, göstereyim size."

Korsajından dört yıllık, küçücük bir ajanda çıkarmıştı, bir an karıştırdı, sonra bana bir yerini işaret ederek açık olarak verdi.

"Çabuk okuyun."

İlkin, bir tarihin alt yanında, tırnak içinde, İncil'den bir alıntı gördüm.

"Ufak şeylerde sadık olan, büyük şeylerde de olacaktır," sonra: "Sigarayı bırakmak kararımı durmadan ertesi güne bırakmam neden? Tanrım, sırf Mélanie'yi (rahibin karısı bu) kederlendirmemek için de olsa bana güç verin de bu utanç verici tutsaklığın boyunduruğunu silkip atayım." (Olduğu gibi andığımı sanıyorum.) Sonra çarpışmalar, yakarmalar, ricalar, çabalar anlatılıyordu arkadan, hepsi de boştu kuşkusuz, çünkü günden güne yineleniyorlardı. Bir sayfa daha çevriliyor, birdenbire, başka bir şeyden söz ediliyordu.

Ben okumayı bitirince, Sarah, yüzünde fark edilmez bir alay kımıldamasıyla, "Oldukça dokunaklı, değil mi?" dedi.

"Düşündüğümüzden çok daha tuhaf," demekten kendimi alamadım, bir yandan da konuştuğuma pişman oldum. "Düşünün ki, daha on gün bile olmadı, babanıza sigarayı bırakmayı hiç deneyip denemediğini sordum. Ben de çok içtiğimi düşünüyordum ve... Kısacası, bana ne dedi, biliyor musunuz? İlkin tütünün zararlı etkilerinin çok şişirildiğini, kendi bakımın-

dan, bunları hiçbir zaman duymadığını söyledi; ben dayatınca da, 'Evet,' dedi en sonunda; 'iki-üç kez sigarayı bir zaman için bırakmaya karar verdim.' 'Peki, başardınız mı?' 'Elbette,' dedi sanki bunun sözü bile olmazmış gibi, 'karar verdikten sonra, elbette.' 'Pek tuhaf! Belki de anımsamıyordu,' diye ekledim, ikiyüzlülük olabilecek şeyleri Sarah'nın önünde belli etmek istemiyordum."

"Belki de bu 'sigara içmeyi' başka bir şey yerine kullanıyordu," dedi Sarah.

Gerçekten Sarah mıydı böyle konuşan? Şaşırıp kalmıştım. Sözlerini anlamayı pek göze alamayarak ona baktım... Bu arada, Olivier odadan çıktı. Saçlarını taramış, üstüne başına çekidüzen vermişti, daha sakin görünüyordu.

"Gitsek mi," dedi Sarah'nın önünde teklifsizce. "Geç oldu."

Aşağıya indik, sokağa çıkar çıkmaz, "Aldanacaksınız diye korkuyorum," dedi bana. "Sarah'yı sevdiğimi düşünebilirsiniz. Hayır... Yo! Ondan nefret etmiyorum... Ama sevmiyorum da."

Koluna girmiştim, hiçbir şey söylemeden sıktım.

"Armand'ı da bugün söylediklerine göre yargılamamalısınız," diye sürdürdü. "Bir tür rol oynuyor o, elinde olmadan. Aslında çok farklıdır... Açıklayamam size. En çok bağlandığı şeyleri yıkmak istiyor. Çok olmadı böyle olalı. Çok dertli olduğunu, bunu gizlemek için böyle yaptığını sanıyorum. Çok mağrurdur. Büyükleri onu hiç anlamıyorlar. Onu rahip yapmak istiyorlardı."

Kalpazanlar'ın bir bölümü için alıntı:

"Aile... Toplumun bu hücresi."

Paul Bourget

Bölümün adı: HÜCRE DÜZENİ.

Elbette, güçlü bir kafanın kaçamadığı zindan (düşünsel zindan) yoktur. İnsanı başkaldırıya yönelten hiçbir şey kesin olarak tehlikeli değildir. Başkaldırı yaratılışı yanlış yola götürebilse bile (onu büker, geri çevirir ya da şahlandırır ve uygunsuz bir kur-

nazlık öğütler); aile etkisine boyun eğmeyen çocuk, bundan kurtulmaya çalıştıkça gücünün tazeliğini yitirir. Ama çocuğun canını sıkan eğitim de rahatsız ederek gene güçlendirir onu. En acınacak kurbanlar, dalkavukluğun kurbanlarıdır. Bizi övenlerden nefret edebilmemiz için, çok güçlü bir yaratılışta olmamız gerekir. Ne ana babalar (hele analar) gördüm ki en bön tiksintilerini, en haksız önyargılarını, anlayışsızlıklarını, ürküntülerini çocuklarında görmekten hoşlanıyorlardı, destekliyorlardı bunları... Sofrada: "Bırak bunu; görüyorsun ya, yağlı. Deriyi kaldır. Yeterince pişmemiş..." Sokakta, akşam: "Ay! Bir yarasa... Çabuk ört başını; saçlarına gelecek," vb... Onlara kalırsa, mayısböcekleri ısırır, çekirgeler sokar, solucanlar sivilce yapar. Akılla, ahlakla vb. ile ilgili bütün alanlarda da aynı saçmalıklar.

Önceki gün beni Auteuil'den getiren banliyö treninde, genç bir annenin, pek nazlandığı on yaşında bir kız çocuğunun kulağına, "Sen ve ben; ben ve sen; ötekilere boş ver," diye fısıldadığını işittim.

(Evet! Bunlar halktan insanlardı, biliyorum; ama halk da kızdırabilir bizi. Kocası, vagonun bir köşesinde gazete okuyordu, sakin, boyun eğmiş, belki boynuzlu biie değil).

Bundan daha korkunç bir zehir düşünülebilir mi?

Gelecek piçlerindir. Ne büyük bir anlam var şu sözde: "Doğal bir çocuk!"[1] Ancak bir pıç, doğal olabilir.

6 Kasım

Hiçbir zaman, hiçbir şey uyduramadım. Ama ben de gerçeğin karşısında, modeline: "Şöyle durun, şu anlatıma bürünün," diyen ressam gibiyim. İşleyişlerini bilirsem toplumun bana sağladığı modelleri, istediğim gibi döndürebilirim. hiç değilse kendi kararsızlıklarına kendi tarzlarında çözecekleri

1 *Enfant naturel*, Fransızcada "piç" demektir. Yazar "doğal" sözcüğüne tek başına kullanıldığı zamanki anlamını da yüklediği için, böyle çevrildi. (Ç.N.)

sorunlar sunabilirim, böylece tepkileri yol gösterir bana. Araya girmek, yazgılarına etkimek gereksinimi bir romancı olarak huzurumu kaçırır. Daha çok düş gücüm olsaydı, olayları garip kılıklara sokardım; onları kışkırtıyorum, oyuncuları inceliyorum, sonra onların buyruğu altında çalışıyorum.

7 Kasım

Dün yazdıklarımın hiçbiri doğru değil. Bir şu var: Gerçek beni plastik bir madde gibi ilgilendiriyor; olabilecek olan, olmuş olandan çok daha fazla çekiyor dikkatimi. Baş döndürücü bir biçimde, her yaratığın olanakları üzerine eğiliyor ve törelerin çatısı altında cansızlaşan her şeye ağlıyorum.

Bernard, okumasına bir an ara vermek zorunda kaldı. Gözleri kararıyordu. Okuduğu sürece soluk almayı unutmuşçasına soluk soluğaydı, öylesine canlıydı dikkati. Pencereyi açtı, yeniden dalmadan önce ciğerlerini doldurdu.

Olivier'ye candan bir dostluk duyuyordu kuşkusuz, ondan iyi dostu yoktu, büyüklerini sevemeyeceğine göre de yeryüzünde hiç kimseyi onun kadar sevmiyordu; hatta yüreği geçici olarak, aşırı denilebilecek bir biçimde buna takılıyordu; ama Olivier ile o, dostluğu tamamı tamamına aynı biçimde anlamıyorlardı. Bernard, okudukça, daha fazla şaşıyor, daha fazla hayran kalıyordu, ama biraz acılı bir biçimde, öylesine iyi tanıdığı bu dostun ne değişik biçimlere girebileceğini görüyordu. Olivier bu günlükte anlatılanlar konusunda hiçbir şey söylememişti kendisine. Armand'ın, Sarah'nın varlıklarının da ancak farkındaydı. Olivier, onlara göründüğünden ne kadar farklı görünüyordu kendisine! Sarah'nın o odasında, o yatak üstünde, Bernard dostunu tanıyabilir miydi? Okumasını hızlandıran uçsuz bucaksız meraka bulanık bir huzursuzluk karışıyordu: tiksinti ya da kızgınlık. Az önce

Olivier'yi Edouard'ın kolunda görünce duyduğu şu kızgınlık gibi bir şey, öyle olmamanın kızgınlığı. Çok uzaklara götürebilir bu kızgınlık, çok saçmalıklar yaptırtabilir; bütün kızgınlıklar gibi.

Geçelim. Yukarıda bütün söylediklerimi, bu *günlük*'ün sayfaları arasına biraz hava getirmek için söyledim. Şimdi Bernard iyice soluk aldı, günlüğe dönelim. İşte gene okumaya dalıyor.

XIII

"Yaşlılardan pek iş çıkmaz."

LUC DE CLAPIERS

Edouard'ın günlüğü (Devam)

8 Kasım

Yaşlı La Pérouse çifti gene ev değiştirmiş. Daha bilmediğim yeni daire, Saint-Honoré Mahallesi'nin Haussmann Bulvarı'nı kesmeden önce oluşturduğu şu küçük girintide, zemin katla birinci kat arasında bir yer. Zili çaldım. La Pérouse gelip kapıyı açtı. Gömlekleydi, başında da sararmış bir tür ak kalot vardı, en sonunda bunun eski bir çorap olduğunu anladım (Madam de La Pérouse'un çorabıydı kuşkusuz), çorabın bağlanmış ayağı yanağının üzerinde bir püskül gibi sallanıyordu. Elinde bükük bir maşa tutuyordu.

Bir ocakçı uğraşısı içinde yakalıyordum onu; biraz huzuru kaçmış göründüğü için, "Daha sonra geleyim ister misiniz?" dedim.

"Hayır, hayır... Şuraya girin." Sonra da beni iki penceresi tam sokak lambası hizasında dışarıya bakan, dar ve uzunca bir

odaya itti. "Tam da bu saatte (saat altıydı) bir kız öğrenci bekliyordum; ama telgrafla gelemeyeceğini bildirdi. Öyle sevindim ki sizi gördüğüme."

Maşasını bir yuvarlak masanın üzerine koydu, sonra kılığından dolayı özür dilemek istercesine:

"Madam de La Pérouse'un hizmetçisi sobayı bırakıp söndürmüş; sabahtan sabaha geliyor ancak; boşaltmak zorunda kaldım..."

"Yakmanıza yardım edeyim mi?"

"Hayır, hayır... Üstünüz kirlenir... Ama izin verin de sırtıma bir ceket geçireyim."

Ufak adımlarla yürüyerek gitti, aşağı yukarı hemen sonra da geri döndü, düğmeleri kopmuş, kolları delinmiş, ince bir alpaka ceket vardı üzerinde, öylesine eskimişti ki bir yoksula vermeyi bile göze alamazdı insan. Oturduk.

"Beni değişmiş buluyorsunuz, değil mi?"

Karşı gelmek isterdim ama söyleyecek hiçbir şey bulamıyordum, tanıdığımda öylesine güzel olan bu yüzün bitkin anlatımı beni çok üzmüştü.

Konuşmasını sürdürdü:

"Evet, bu son zamanlarda çok yaşlandım. Belleğimi de yitirmeye başlıyorum. Bach'tan bir füg çalarken defterе başvurmak zorunda kalıyorum."

"Nice gençler sizde kalanıyla yetinebilir."

Başını salladı. "Ah! Zayıflayan yalnız bellek değil," dedi. "Bakın, yürüdüğüm zaman, hâlâ yeterince hızlı yürüyormuşum gibime geliyor; ama şimdi bütün insanlar beni geçiyor sokakta."

"Bugün insanlar çok daha hızlı yürüyorlar da ondan." dedim ona.

"Değil mi ya? Verdiğim derslerde de öyle! Kızlar derslerin ağır gittiğini düşünüyorlar; benden daha hızlı gitmek istiyorlar. Bırakıyorlar beni. Bugün, herkesin işi acele."

Sonra öyle alçak sesle ekledi ki zor işittim:

"Hemen hiç kalmadı."

Onda öyle bir üzüntü seziyordum ki, soru sormayı göze alamıyordum. Gene konuştu:

"Madam de La Pérouse bunu anlamak istemiyor. Gerektiği gibi davranmadığımı söylüyor; onları alıkoymak için hiçbir şey yapmadığımı, yeni öğrenciler bulmak için de hiçbir çaba harcamadığımı söylüyor."

"Beklediğiniz şu öğrenci," diye sordum beceriksizce.

"Ha! O mu, o konservatuara hazırladığım bir kız. Her gün çalışmaya geliyor."

"Yani ücret vermiyor."

"Madam de La Pérouse yeterince başıma kakıyor bunu! Beni yalnız bu derslerin ilgilendirdiğini tınlamıyor; evet, gerçekten... vermekten gerçekten zevk duyduklarımdan olduğunu. Bir zamandır çok düşünüyorum. Bakın... size sormak istediğim bir şey vardı: Kitaplarda neden yaşlılardan öylesine ender olarak söz edilir? Bence yaşlılar yazamaz oldukları, gençlikte de yaşlılara ilgi duyulmadığı için. Bir yaşlı, kimseyi ilgilendirmez. Gene de onlar hakkında söylenecek çok ilginç şeyler olabilir. Bakın, geçmiş yaşamımda öyle şeyler oldu ki bunları daha yeni yeni anlamaya başlıyorum. Evet, eskiden, onları yaparken inandığım anlamları hiç de taşımadıklarını anlamaya yeni başlıyorum. Bütün ömrümce aldatıldığımı ancak şimdi anlıyorum. Madam de La Pérouse, beni kafese koydu; oğlum beni kafese koydu; herkes beni kafese koydu; Ulu Tanrım beni kafese koydu..."

Karanlık çöküyordu. Neredeyse yaşlı öğretmenimin hatlarını seçemez olmuştum; ama komşu sokak lambasının ışığı fışkırdı birden, yanağın gözyaşlarıyla pırıl pırıl gösterdi. İlkin şakağında bir çukur gibi, bir oyuk gibi garip bir leke beni kaygılandırıyordu; ama yaptığı ufak bir devinim üzerine leke yer değiştirdi, bunun korkuluktaki bir tepe çiçeğinden düşen gölgeden başka bir şey olmadığını anladım. Elimi cılız kolunun üzerine koydum: titriyordu.

"Soğuk alacaksınız," dedim. "Gerçekten sobayı yakalım istemiyor musunuz? Hadi."

"Hayır... Zorluklara alışmak gerek."

"Ne! Stoacılığa mı başladık?"

"Biraz. Boğazım biraz hassastır, diye hiç atkı takmadım. Her zaman kendi kendimle çarpıştım."

"İnsan yengi kazandıkça iyidir bu; ama beden çökerse..."

Elimi tuttu, sonra ciddi bir tavırla bir gizini söylermiş gibi, "Gerçek yengi o zaman kazanılırdı işte," dedi.

Eli elimi bırakmıştı; gene konuşuyordu:

"Beni görmeden gidersiniz diye korkuyordum."

"Nereye gidecektim ki?" diye sordum.

"Bilmiyorum. O kadar çok yolculuğa çıkıyorsunuz ki. Size söylemek istediğim bir şey var... Ben de pek yakında gideceğimi sanıyorum."

"Ne! Yolculuğa mı çıkmak niyetindesiniz?" dedim beceriksizce, sesinin gizlemli ve tumturaklı ciddiliğine bakmadan anlamamış gibi yaptım. Başını sallıyordu:

"Çok iyi anlıyorsunuz ne demek istediğimi... Evet, evet; biliyorum, pek yakında çalacak saat. Kazancım masraflarımı karşılamaz oldu; bu da benim için katlanılmaz bir şey. Bir nokta var ki onu aşmamaya karar verdim."

Biraz coşkun bir tavırla konuşuyordu, beni kaygılandırdı:

"Siz de bunun kötü olduğu düşüncesinde misiniz? Dinin bunu neden yasakladığını hiçbir zaman anlayamadım. Şu son zamanlarda çok düşündüm. Gençliğimde, pek sıkı bir yaşam sürüyordum; bir dürtüyü teptiğim her seferde, yaratılış gücümden kıvanç duyuyordum. Kurtulduğumu sanırken gittikçe daha çok tutsak olduğumu, gururuma tutsak olduğumu anlamıyordum. Kendi üzerimdeki bu yengilerin her biri, zindanımın kapısını bir kez daha kilitlemem demekti. Az önce. Tanrı'nın beni kafese koyduğunu söylerken bunu demek istiyordum işte. Gururumu erdem gibi gösterdi bana. Tanrı benimle alay etti. Eğleniyor. Kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor bizim-

le, ben buna inanıyorum. Karşı koyamayacağımızı bildiği çekici şeyler yolluyor bize; gene de karşı koyduk mu daha fazla öç alıyor. Neden kızıyor bize? Sonra neden... Ama bu yaşlı sorularıyla canınızı sıkıyorum."

Somurtan bir çocuk gibi, başını ellerine aldı, sonra öyle uzun zaman sessiz durdu ki varlığımı unutup unutmadığından bile kuşkuya düşer oldum. Karşısında kımıldamadan duruyor, düşüncelerini bulandırmaktan korkuyordum. Sokağın yakın gürültüsüne karşın, bu küçük odanın sakinliği olağanüstü geliyordu bana ve bizi bir tiyatro rampı biçiminde, aşağıdan yukarıya, masalsı bir biçimde aydınlatan sokak lambasının aydınlığına karşın, gölge kuşakları, pencerenin iki yanında, ilerler gibi; karanlık da çevremizde, büyük soğukta durgun bir su nasıl donarsa öylece donar gibiydi; yüreğimin içi bile donar gibiydi. En sonunda bunalımımı silkip atmak istedim, gürültüyle soluk aldım, gitmeyi düşünerek vedalaşmaya hazır bir durumda, görgü gereği, bir de büyüyü bozmak için, "Madam de La Pérouse iyi mi?" diye sordum.

Yaşlı adam uyanır gibi oldu. İlkin sorarcasına, "Madam de La Pérouse," diye yineledi; bu hecelerin onun için her türlü anlamını yitirdiğini sanırdı gören; sonra, birden, bana doğru eğilerek, "Madam de La Pérouse, korkunç bir bunalım geçiriyor," dedi, "beni çok üzen bir bunalım."

"Ne bunalımı?" diye sordum.

"Ah! Hiç," dedi, bunun sözü bile edilmezmiş gibi omuz silkti: "İyiden iyiye deliriyor. Ne uyduracağını bilmiyor artık."

Bu yaşlı karıkoca arasındaki derin uçurumu çoktandır sezinler gibiydim; ama daha fazla bir kesinliğe varmaktan umudu kesiyordum. "Zavallı dostum," dedim acıyarak. "Peki... ne zamandan beri?"

Sorumu iyi anlayamamış gibi bir an düşündü.

"Ha! Çok uzun zamandan beri... Kendisini tanıdığımdan beri." Ama hemen düzeltti: "Hayır; doğrusunu söylemek gerekirse oğlumun eğitimiyle bozulmaya başladı kafası."

Şaşkınca bir hareket yaptım, öyle ya, La Pérouse ailesini çocuksuz biliyordum. O zamana kadar elleri arasında tuttuğu alnını kaldırdı, daha sakin bir tavırla, "Size oğlumdan hiç söz etmedim, değil mi?" dedi. "Dinleyin, her şeyi söylemek istiyorum size. Her şeyi bilmelisiniz bugün. Size anlatacağımı hiç kimseye söyleyemem... Evet, oğlumun eğitimiyle başladı; anlarsınız, çok zaman geçti bunun üzerinden. Evliliğimizin ilk zamanları çok güzel geçmişti. Madam de La Pérouse'la evlendiğim zaman çok saftım. Çocuklar gibi seviyordum onu... Evet, en uygun sözcüğü söyledim. Onda hiçbir kusur görmek istemiyordum. Ama çocuk eğitimi üzerinde görüşlerimiz bir değildi. Oğlumu ne zaman azarlamak istesem her seferinde, Madam de La Pérouse ondan yana çıkıp bana karşı geliyordu; ona kalırsa, her istediğini yerine getirmek gerekirdi. Bana karşı anlaşıyorlardı. Yalan söylemesini öğretiyordu ona... Daha yirmi yaşındayken bir sevgili tuttu. Benim bir öğrencimdi, genç bir Rus kızıydı, çok iyi müzisyendi, çok bağlıydım ona. Madam de La Pérouse işin aslını biliyordu; ama her zamanki gibi her şey benden gizleniyordu. Ve elbette, gebe olduğunun farkına varmadım. Hiç ama hiçbir şeyden kuşkulanmıyordum. Günün birinde, öğrencimin rahatsız olduğunu; bir zaman gelmeyeceğini bildirdiler. Gidip onu görmekten söz ettiğim zaman, adres değiştirdiğini, yolculukta olduğunu söylüyorlardı bana... Doğumunu yapmak için Polonya'ya gitmiş olduğunu çok sonra öğrendim. Oğlum da onun yanına gitmişti... Birkaç yıl birlikte yaşadılar; ama oğlum onunla evlenmeden öldü."

"Peki... Onu bir daha gördünüz mü?"

Alnını bir engele çarpıyor diyeceği gelirdi insanın:

"Beni aldatmasını bağışlayamadım. Madam de La Pérouse onunla mektuplaşıyor. Çocuk yüzünden büyük bir yokluk içinde olduğunu öğrenince para yolladım kendisine... Ama bu konuda Madam de La Pérouse hiçbir şey bilmiyor. Kendisi de öteki de bu paranın benden geldiğini bilmedi."

"Ya torununuz?.."

Tuhaf bir gülümseme geçti yüzünden; kalktı. "Durun bir dakika; size resmini göstereceğim," dedi. Yeniden, başı önde, ufak adımlarla koşarak çıktı. Döndüğü zaman, koca bir cüzdanda resmi ararken parmakları titriyordu. Resmi uzatırken bana doğru eğildi, alçacık bir sesle, "Çaktırmadan Madam de La Pérouse'dan aşırdım. Yitirdiğini sanıyor," dedi.

"Kaç yaşında?" diye sordum.

"On üç. Daha büyük gösteriyor, değil mi? Pek ince."

Gözleri yeniden yaşlarla dolmuştu; çabucak geri almak istiyormuş gibi, elini resme doğru uzatıyordu. Sokak lambasının yetersiz aydınlığına doğru eğildim; çocuk ona benziyor gibime geldi; yaşlı La Pérouse'un iri, çıkık alnını, dalgın gözlerini buluyordum. Bunu ona söylemekle memnun edeceğimi sandım; karşı geldi:

"Hayır, hayır, kardeşime benziyor; yitirdiğim bir kardeşe..."

Çocuk garip, işlemeli bir Rus bluzu giymişti.

"Nerede oturuyor?"

La Pérouse bir tür umutsuzlukla, "Nereden bileyim?" diye atıldı. "Dedim ya, her şeyi gizliyorlar benden."

Resmi geri almış, bir an baktıktan sonra gene cüzdana koymuştu, onu da cebine soktu.

"Annesi Paris'e gelince yalnız Madam de La Pérouse'u görüyor; o da sorduğum zaman, 'Kendisine sorarsınız, olur biter,' diye karşılık veriyor. Böyle diyor ya, onu görsem, yüreğine dert olur. Her zaman kıskançtı. Bana bağlanan kim varsa elimden almak istemiştir hep... Küçük Boris, eğitimini Polonya'da görüyor; Varşova'da bir kolejde, sanırım. Ama sık sık annesiyle yolculuğa çıkıyor." Sonra, büyük bir taşkınlık içinde, "Söylesenize! Hiçbir zaman görmediğimiz bir çocuğu sevebileceğimize aklınız yatar mıydı? Eh işte! Bugün benim için dünyanın en değerli varlığı bu çocuk... Ve bundan haberi bile yok!" diye ekledi.

Zorlu hıçkırıklarla kesiliyordu tümceleri. İskemlesinde

doğruldu, kendini kollarıma attı, düşüyordu neredeyse. Üzüntüsünü biraz giderebilmek için ne olsa yapardım; ama ne gelirdi elimden? Kalktım, çünkü zayıf bedeninin kaydığını duyuyordum, diz çökecek sandım. Onu tuttum, sıktım, bir çocuk gibi salladım. Kendini toplamıştı. Madam de La Pérouse yandaki odadan sesleniyordu.

"Gelecek... Onu pek görmek istemiyorsun, değil mi? Hem iyice sağırlaştı. Çabuk gidin." Sahanlıkta beni geçirirken de, "Uzun zaman gelmemezlik etmeyin," dedi, sesinde yalvarma vardı. "Güle güle; güle güle."

9 Kasım

Yazın, bugüne kadar bir tür "trajik"i gözden kaçırdı gibime geliyor. Roman yazgının terslikleriyle, iyi ya da kötü talihle, toplumsal ilişkilerle, tutkuların çarpışmasıyla, kişiliklerle uğraştı; ama varlığın özünün ta kendisiyle hiç uğraşmadı.

Dramı ruhsal düzlemine getirmek, Hıristiyanlığın çabasıydı oysa. Ama gerçek anlamda, Hıristiyan roman yoktur. Erdem, din duygusu verme ereği güdenler var; ama bunun benim söylemek istediğimle hiç ilgisi yok. Ruhsal trajik; örneğin İncil'deki, "Tuz tadını yitirirse bir daha ona nasıl tuz tadı verilebilir?[1]" sözünü öylesine müthiş kılan trajik. Benim için önemli olan, bu trajik işte.

10 Kasım

Olivier sınavlara girecek. Pauline sonra Normale'e[2] başarsun istiyorum. Meslek yolu tümüyle çizilmiş... Anasız babasız, desteksiz değil; onu sekreter alırdım. Ama bana kulak astığı yok, kendisine gösterdiğim ilginin bile farkında değil; bunu

1. Kutsal Kitap, Yeni Ahit, "Matta", 5:13. (Y.N.)
2. Ecole Normale Supérieure. Fransa'nın ünlü bir yüksekokulu. (Ç.N.)

kendisine belirtsem canını sıkmış olurum. Ben de canını hiç sıkmamak için, yanında bir tür ilgisizlik, alaylı umursamazlık oyunu oynuyorum. Ancak beni görmediği zaman göze alabiliyorum onu istediğim gibi seyretmeyi. Bazı bazı o bilmeden, sokakta ardından gidiyorum. Dün, gene böyle ardından yürüyordum; birdenbire dönüp ters yönde ilerlemeye başladı, ben de gizlenmeye zaman bulamadım, "Böyle hızlı hızlı nereye gidiyorsun?" diye sordum.

"Hiçbir yere. Hiçbir zaman, yapılacak hiçbir şeyim olmadığı sıralardaki kadar aceleci görünmem."

Birkaç adım yürüdük birlikte, ama birbirimize söyleyecek bir şey bulamadan. Rastlaştığımız için sıkılmıştı elbette.

12 Kasım

Annesi, babası, bir büyük kardeşi, arkadaşları var... Gün boyunca yineledim bunu kendi kendime, bir de burada işim olmadığını. Her eksiğini karşılayabilirdim kuşkusuz, ama hiçbir şeyi eksik değil. Hiçbir gereksinimi yok; nezaketi beni büyülüyorsa da hiçbir şeyi aldatmıyor... Ah! Saçma tümce, elimde olmadan yazdığım, yüreğimin ikiyüzlülüğünü ortaya çıkaran tümce... Yarın Londra'ya gitmek üzere yola çıkıyorum. Birdenbire gitmeye karar verdim. Zamanıdır.

Kalmayı çok fazla istediği için gitmek!.. Bir güçlük aşkı ve rahatlık korkusu (kendi kendine duyuları söylemek istiyorum) ilk Protestan eğitimimden geliyor belki de, kurtulmakta en çok zorluk çektiğim.

Dün Smith'ten tam İngiliz işi bir defter satın aldım, bunun devamı olacak, üzerine artık hiçbir şey yazmak istemediğim bir defter. Yeni bir defter...

Ah! Gitmeyebilseydim!

XIV

"Yaşamda öyle kazalar olur ki, iyi atlatmak için biraz deli olmak gerekir."

LA ROCHEFOUCAULD

Bernard, Laura'nın günlüğün arasına sokulmuş mektubuyla bitirdi okumasını. Gözleri karardı birden. Burada derdini haykıran kadının dün akşam Olivier'nin anlattığı o acılı sevgili, Vincent Molinier'nin bıraktığı sevgili olduğundan kuşkusu yoktu. Şimdi Bernard, Edouard'ın günlüğüyle, dostunun çifte gizi yardımıyla bu olayın her iki yüzünü şimdilik yalnız kendisinin bildiğini anlıyordu birden. Uzun zaman elinde tutamayacağı bir üstünlüktü bu; çabuk hem de dikkatli davranmak gerekiyordu. Hemen verdi kararını; okuduklarının hiçbirini unutmadıysa da bundan sonra Laura'dan başka hiçbir şey görünmedi gözüne. Odadan dışarı fırlarken, "Bu sabah ne yapacağım pek belli değildi; şimdi kuşkum yok artık," diye düşündü. "Ötekinin de söylediği gibi, yapılacak şey kesin: Laura'yı kurtarmak. Görevim valizi ele geçirmek değildi belki; ama ele geçirdikten sonra, valizden zorlu bir görev duygusu çıkardığım kesin. Önemli olan, Edouard görmeden bulmak Laura'yı. Beni serseri-

nin biri sanmasına yol açmayacak bir biçimde kendimi tanıtarak buyruklarını beklediğimi bildirmek. Gerisi kendiliğinden gelir. Şimdi cüzdanımda bulunan parayla, Edouardların en cömerti, en yufka yüreklisi kadar tantanalı bir biçimde, dindirebilirim talihsizliği. Ama bunu nasıl yapacağım, elimi kolumu bağlayan tek şey bu. Çünkü, Vedel'in kızı ne de olsa, yasalara aykırı bir biçimde gebe kalmış olsa bile çok duyarlı olmalı. Hani şu ayak direyen, yüzünüze hoşgörüsünü tüküren, iyi niyetle, ama bayağı bir zarf içinde sunulan banknotları parça parça yırtıp atan kadınlardan olsa gerek. Bu banknotları nasıl sunmalı? Ya kendimi? İşin zor yanı bu işte, yasal alandan, çiğnenmiş yollardan çıktın mı öyle bir çalılığa düşersin ki! Bu kadar ağır bir işe burnumu sokmak için biraz gencim kuşkusuz. Ama işimi kolaylaştıracak olan da bu. Saf bir açılma uyduralım; durumuma acındırtacak, ilgisini çekecek bir masal. İşin tatsız yanı şu ki Edouard'a da okumak zorunda kalacağız bu masalı; hem de hiç ara vermeden. Adam sen de! Buluruz elbet. O dakikanın esinine güvenelim..."

Beaune Sokağı'ndaydı, Laura'nın verdiği adresi bulmuştu. Otel alçakgönüllü türdendi ama temizdi; uygun görünüşlüydü. Kapıcıdan aldığı bilgi üzerine, üç kat çıktı. 16 numaranın kapısı önünde durdu, girişini hazırlamak istedi, tümceler aradı, hiçbir şey gelmedi aklına, o zaman, bir anda cesaretini toplayıp kapıyı vurdu. Bir kız kardeş sesi gibi tatlı, ama kulağına biraz korkak gibi gelen bir ses, "Giriniz," dedi.

Laura çok sade giyinmişti, tepeden tırnağa karalar içindeydi, yasta diyeceği gelirdi insanın. Paris'te bulunduğu birkaç günden beri, bulanık bir biçimde kendisini çıkmazdan çıkaracak bir şey ya da bir kimse bekliyordu.

Yanlış yola sapmıştı, burası kesindi; yolunu şaşırdığını seziyordu. Kendi kendinden çok, olaylara bel bağlamak gibi kötü bir alışkanlığı vardı. Erdemsiz değildi öyle, ama güçsüz ve bırakılmış buluyordu kendini. Bernard girince çığlığını tutan ya da gözlerini fazla keskin bir ışıktan korumak isteyen bir insan gibi, elini yüzüne doğru kaldırdı. Ayaktaydı, bir adım geriledi, pencerenin hemen yanına gelmişti, öbür eliyle de perdeye yapıştı.

Bernard, onun bir soru sormasını bekliyordu; ama o da Bernard'ın konuşmasını bekleyerek susuyordu. Bakıyordu ona; yüreği çarpa çarpa, boşu boşuna gülümsemeye çalışıyordu.

"Sizi böyle telaşlandırdığım için özür dilerim, Madam," dedi en sonunda. "Tanıdığınızı bildiğim Edouard X. bu sabah Paris'e gelmiş. Acele bir şey bildirmem gerek kendisine; bana adresini verebileceğinizi düşündüm... Böyle pervasızca gelip sorduğum için de özür dilerim."

Bernard bu kadar genç olmasa, Laura çok korkardı kuşkusuz. Ama bir çocuktu daha; gözleri öyle içten, alnı öyle arı, devimleri öyle çekingen, sesi öyle güvensizdi ki korku şimdiden merak ile ilgiye, saf ve çok güzel bir varlığın uyandırdığı dayanılmaz yakınlığa bırakıyordu yerini. Konuştukça güven kazanıyordu Bernard'ın sesi.

"Ama bilmiyorum ki adresini," dedi Laura, "Paris'teyse gecikmeden beni görmeye gelecektir sanırım. Kimsiniz, söyleyin bana. Kendisine söylerim."

Her şeyi göze almanın tam sırası, diye düşündü Bernard. Çılgınca bir şey geçti gözlerinden. Dosdoğru yüzüne baktı Laura'nın:

"Kim miyim?.. Olivier Molinier'nin dostu..." Hâlâ kuşkulu olduğu için duralıyordu; ama onun bu adı duyduğunda sarardığını görünce göze aldı: "Olivier'nin, yani Vincent'ın, sizi alçakça terk eden sevgilinizin, kardeşinin dostu..."

Durmak zorunda kaldı. Laura, sendeliyordu. Geriye doğru giden iki eli, sıkıntı içinde bir dayanak arıyordu. Ama Bernard'ı en çok altüst eden şey, Laura'nın kopardığı inilti oldu; insansı denmesi güç olan, daha çok yaralı bir hayvanınkine benzeyen (avcı birdenbire bir cellata benzetir kendini, utanır) bir tür inilti, garip bir çığlıktı bu, beklediklerinden öylesine farklıydı ki Bernard titredi. Birdenbire burada gerçek yaşamın, gerçek bir acının söz konusu olduğunu anlıyordu, o zamana kadar bütün duydukları birer gösterişten, birer oyundan başka bir şey değilmiş gibi geldi ona. Bir heyecan yükseliyordu içinde, öylesine yeniydi ki dizginleyemiyordu; gırtlağına çıkıyordu... Daha neler! Bernard hıçkırıyor mu ne? Olacak şey mi? O, Bernard... Laura'yı tutmak için ileri atılıyor, önünde diz çöküyor, hıçkırıklar arasından mırıldanıyor:

"Ah! Bağışlayın beni... Bağışlayın... Kırdım sizi... Çaresiz kaldığınızı öğrenmiştim ve... Size yardım etmek isterdim."

Ama Laura soluk soluğa, kendinden geçtiğini hissediyor. Oturacak bir yer arıyor gözleriyle. Bernard'ın gözleri hep onun üzerinde. Yatağın dibindeki küçük bir koltuğa doğru atılıyor; sert bir devinimle koltuğu Laura'nın yanına kadar getiriyor, o da bırakıyor kendini üzerine.

Burada biraz kaba bir olay girdi araya, anlatmaktan çekiniyorum; ama Bernard'la Laura'yı beklenmedik bir biçimde güçlükten sıyırdı bu olay, bağıntılarını sonuçlandırdı. Öyleyse yapmacıklığa kaçıp da bu sahneyi soylulaştırmaya çalışmayacağım.

Laura'nın ödediği (otelcinin kendisinden istediği demek istiyorum) pansiyon ücreti karşılığında, odadaki eşyaların çok güzel olması beklenemezdi; ama sağlam olduklarını ummak, hakkıydı insanın. Oysa Bernard'ın Laura'ya doğru ittiği, ufak, basık koltuk biraz topallıyor-

du; yani kanatlarının altında ayaklarını büken kuşlar gibi, bir ayağını bükmeye büyük bir eğilim gösteriyordu; kuşta doğal bir şeydi bu, ama bir koltukta yakışıksız ve üzücüydü; bunun için, bu sakatlığını, kalın bir saçak altında, elden geldiğince saklıyordu. Laura koltuğunu tanıyor, büyük bir dikkatle kullanmak gerektiğini biliyordu; ama heyecandan bunu unutmuştu, ancak altında devrildiğini fark edince anımsadı. Az önceki uzun iniltiden pek farklı, bir hafif çığlık kopardı birden, yana kaydı, bir an sonra da üzerine titreyen Bernard'ın kolları arasında, halının üstüne oturup kaldı. Bernard şaşkın, ama gene de keyifliydi, dizini yere bastırmak zorunda kalmıştı. Böylelikle, Laura'nın yüzünün yüzüne dokunmasına ramak kaldı; kızarışına baktı onun. Laura doğrulmaya çalıştı. O da yardım etti.

"Bir yeriniz acımadı ya?.."

"Hayır, teşekkür ederim; sizin yardımınızla. Çok gülünç bu koltuk, bir kez onarmışlardı da... Ayağı dimdik yerleştirilirse durur herhalde."

"Şimdi düzeltirim," dedi Bernard. "İşte!.. Denemek ister misiniz?" Sonra sözünü düzeltti: "Ya da izin verin... İlkin benim denemem daha akıllıca olur. Görüyorum (gülerek yaptı bunu)." Sonra kalktı. "Oturun; bir an daha kalmama izin verirseniz ben de bir iskemle alacağım. Yanınıza oturuyorum, düşmenize engel olacağım; korkmayın... Sizin için başka bir şey yapmak isterdim."

Sözlerinde o kadar alev, tavırlarında o kadar dikkat, devimlerinde o kadar incelik vardı ki, Laura, gülümsemekten kendini alamadı:

"Bana adınızı söylemediniz?"

"Bernard."

"Evet; ama aile adınız?"

"Ailem yok."

"Neyse annenizin babanızın adı?"

"Annem, babam yok. Yani, beklediğiniz çocuk ne olacaksa ben de oyum: bir piç."

Laura'nın yüzündeki gülümseme uçup gitti birdenbire, yaşamının içtenliğine girmekte, sırrına el atmakta dayatılması canını sıkmıştı:

"Ama, nasıl biliyorsunuz?.. Kim söyledi size?.. Bilmeye hakkınız yok."

Bernard açılmıştı artık; şimdi yüksek ve gözü pek bir sesle konuşuyordu, "Hem kendi dostum Olivier'nin hem de sizin dostunuz Edouard'ın bildiğini biliyorum. Ama onların her biri, şimdilik sırrınızın ancak bir kısmını biliyor. Sizinle birlikte bunu bütünüyle bilen bir ben varım anlaşılan... Görüyorsunuz ya dost olmamız gerek," diye ekledi tatlılıkla.

"Erkekler ne kadar da boşboğaz," diye mırıldandı Laura kederle. "Ama... Edouard'ı görmedinizse size anlatamamıştır... Mektup mu yazdı?.. O mu gönderdi sizi?"

Bernard kendi kendini yalanlamıştı; biraz övünmek zevkine kapılarak fazla çabuk konuşmuştu. Olumsuz bir anlamda başını sallıyordu. Laura'nın yüzü gittikçe daha çok kederleniyordu. Bu sırada, kapının vurulduğu işitildi.

İsteseler de istemeseler de ortak bir heyecan, iki yaratık arasında bir bağ yaratır. Bernard tuzağa düştüğünü anlıyordu; Laura da yanında biriyle yakalandığı için üzülüyordu. İki suç ortağı nasıl bakışırsa öyle baktılar birbirlerine. Yeniden vuruldu kapı. İkisi birden, "Girin," dediler.

Edouard, Laura'nın odasında sesler işitince şaşırmıştı, birkaç dakikadır kapının ardında dinliyordu. Bernard'ın son tümceleri onu aydınlatmıştı. Anlamlarından kuşku duyamazdı; böyle konuşan kimsenin valizinin hırsızı olduğundan kuşku duyamazdı. Hemen verdi kararını. Çünkü Edouard, alışılmış durumlarda yetenekleri uyu-

şan, beklenilmeyenin karşısında ise canlanıp geriliveren insanlardandı. Kapıyı açtı ama eşikte kaldı; bir Bernard'a bir Laura'ya bakıyordu gülümseyerek: İkisi de kalkmıştı. İç dökmeleri sonraya bırakmak ister gibi bir deviniyle, "Bir dakika, sevgili dostum," dedi Laura'ya. "Koridora gelmek isterse beyefendiye söyleyecek birkaç sözüm var ilkin."

Bernard yanına gelir gelmez gülümseme daha alaylı oldu.

"Sizi burada bulacağımı düşünüyordum."

Bernard o an, yandığını anladı. Gözü karalığını göstermekten başka bir şey kalmıyordu; o da bunu yaptı, son kozunu oynadığını sezerek, "Ben de sizinle burada karşılaşacağımı umuyordum," dedi.

"Her şeyden önce, bunu hâlâ yapmadınızsa (çünkü bu iş için geldiğinize inanmak istiyorum) aşağıya inecek, valizimde bulduğunuz ve şimdi üzerinizde olması gereken parayla Madam Douviers'nin hesabını ödeyeceksiniz. On dakikadan önce çıkmayın yukarıya."

Bütün bunlar oldukça ciddi bir biçimde; ama azarlamaya da benzemeyen bir sesle söylenmişti. Bernard da yeniden güvene geliyordu bu arada.

"Gerçekten bunun için gelmiştim. Aldanmadınız. Ben de aldanmamış olduğuma inanmaya başlıyorum."

"Ne demek istiyorsunuz bu sözle?"

"Gerçekten umduğum kimse olduğunuzu."

Sert bir tavır takınmaya çalışması boşunaydı, Edouard müthiş eğleniyordu. Bir tür hafif, alaylı selam verdi:

"Teşekkür ederim. Karşılığını incelemek kalıyor geriye. Burada bulunduğunuza göre, kâğıtlarımı okudunuz herhalde?"

Bernard, hiç gözünü kırpmadan, Edouard'ın bakışına dayanıyordu, kendisi de gözü peklikle, neşeyle, pervazsızlıkla gülümsedi, eğilerek, "Hiç kuşkunuz olmasın. Bu-

rada size hizmet etmek için bulunuyorum," dedi. Sonra, bir peri gibi, merdivene koştu.

Edouard odaya döndüğü zaman, Laura hıçkırıyordu. Yaklaştı. Laura, alnını onun omzuna koydu. Heyecan gösterisi rahatını kaçırıyordu. Edouard'ın, neredeyse dayanılmaz geliyordu. Öksüren bir çocukmuş gibi usul usul sırtına vurduğunu fark etti.

"Zavallı Laura'cığım," diyordu, "hadi, hadi... Aklınızı başınıza alın."

"Öf! Bırakın da ağlayayım biraz; iyi geliyor."

"Ama şimdi bütün iş ne yapacağınızı bilmekte."

"Ne yapayım istiyorsunuz ki? Nereye gideyim istiyorsunuz? Kime ne diyeyim istiyorsunuz?"

"Anneniz, babanız..."

"Ama onları bilirsiniz... Onları umutsuzluğa gömmek olur bu. Mutlu olmam için her şeyi yaptılar."

"Douviers?.."

"Hiçbir zaman göze alamayacağım onu görmeyi. Öyle iyi ki. Onu sevmiyorum sanmayın... Bilseydiniz... Bir bilseydiniz... Ah! Beni fazla küçümsemediğinizi söyleyin."

"Tam tersine, sevgili Laura; tam tersine. Nasıl düşünebilirsiniz bunu?" Gene sırtına vurmaya başlıyordu.

"Sahi, sizin yanınızda utanç duymuyorum artık."

"Kaç gündür buradasınız?"

"Bilmiyorum artık. Yalnız sizi beklemek için yaşadım. Bazı bazı dayanamaz oluyordum. Şimdi burada bir gün daha kalamam gibime geliyor."

Büsbütün hıçkırmaya başlıyordu, neredeyse bağırarak, ama boğuk bir sesle, "Götürün beni," dedi. "Götürün beni."

Gittikçe daha çok kaçıyordu Edouard'ın huzuru.

"Dinleyin, Laura... Sakin olun... Ö... öteki... adını bile bilmiyorum."

"Bernard," diye mırıldandı Laura.

"Bernard neredeyse gelecek. Hadi, doğrulun. Sizi böyle görmemeli. Dayanın. Bir şey uydururuz, söz veriyorum size. Hadi! Silin gözlerinizi. Ağlamaktan bir şey çıkmaz. Aynaya bakın. Kıpkırmızı olmuşsunuz. Yüzünüzü yıkayın biraz. Ağladığınızı gördüm mü hiçbir şey düşünemiyorum... İşte geliyor; duyuyorum."

Kapıya gitti, Bernard'ı içeri almak için açtı; Laura da bu arada sahneye sırtını dönmüş, tuvaletinin önünde, hatlarına sakinliği geri getirmeye çalışıyordu.

"Şimdi Mösyö, özel eşyalarımın elime geçmesine ne zaman izin çıkacak, sorabilir miyim?"

Bu sözler, Bernard'ın dosdoğru yüzüne bakarak, dudaklarda hep o güleç alay çizgisiyle söylenmişti.

"Ne zaman isterseniz Mösyö; ama şimdi elinizde bulunmayan bu özel eşyaların eksikliğini benim kadar duyamayacağınızın kuşku götürmeyeceğini de söylemek isterim. Öykümü bilseniz anlardınız, burası kesin. Yalnız şunu bilin ki, sabahtan beri, barınaksız, ocaksız, ailesizim, size rastlamasaydım suya atlamaya hazırdım. Bu sabah, dostum Olivier'yle konuştuğunuz sırada, uzun zaman ardınızdan geldim. O kadar anlatmıştı ki sizi bana! Yanınıza gelip konuşmak isterdim. Bir çare, bir yol arıyordum... Emanetçi makbuzumu düşürdüğünüz zaman, feleğe şükrettim. Yok! Hırsız sanmayın beni. Valizinizi aşırmam her şeyden önce sizinle bağıntı kurmak içindi."

Bernard aşağı yukarı bir solukta söylemişti bütün bunları. Konuşması da yüzü de olağanüstü bir alevle canlanıyordu; iyilik diyeceği gelirdi insanın. Edouard'ın gülümsemesine bakılırsa onu çok sevimli bulmuştu.

"Peki, şimdi?" dedi.

"Evet, şimdi, bir sekreter istemiyor muydunuz? Böylesine büyük bir sevinçle girıştikten sonra, bu işleri elime yüzüme bulaştıracağımı hiç sanmam."

Bu kez Edouard gülmeye başladı. Laura keyifli keyifli onlara bakıyordu.

"Ev-vet!.. Üzerinde durulacak bir sorun, düşünürüz. Yarın gelip beni görün, aynı saatte, burada, Madam Douviers izin verirse eğer... çünkü onunla da kararlaştırılacak birçok şey var. Bir oteldesiniz herhalde, değil mi? Yok! Nerede olduğunuzu öğrenmek istemiyorum. Pek önemi yok. Yarın görüşürüz."

Ona elini uzattı.

"Mösyö, izniniz olursa size, Saint-Honoré Mahallesi'nde, aklımda kaldığına göre, La Pérouse adında, zavallı, yaşlı bir piyano öğretmeninin oturduğunu, kendisini görmeye giderseniz çok sevineceğini anımsatmak isterim," dedi Bernard.

"Başlangıç olarak hiç de fena değil, ilerdeki görevlerinizi gerektiği gibi anlıyorsunuz."

"Öyleyse... Kabul edecek misiniz gerçekten?"

"Yarın konuşuruz. Güle güle."

Edouard, Laura'nın yanında biraz oyalandıktan sonra, Molinierlere gitti. Olivier'yi göreceğini umuyordu. Bernard hakkında konuşmak isterdi onunla. Konukluğu umutsuzca uzattı ama Pauline'den başka kimseyi göremedi.

Olivier, aynı günün akşamı, kardeşinin ilettiği acele çağrıya dayanamayarak *La Barre fixe* yazarının, Passavant Kontu'nun, evine gitmişti.

XV

Robert de Passavant, Olivier'nin girdiğini görünce, "Yolladığım haberi kardeşinizin size iletmemiş olmasından korkuyordum," dedi.

"Geç mi kaldım?" dedi Olivier, neredeyse ayaklarının ucuna basarak, çekine çekine ilerliyordu. Şapkasını elinden bırakmamıştı, Robert aldı:

"Bırakınız şunu. Rahatınıza bakın. Bakın, şu koltukta fazla rahatsız olmazsınız sanırım. Saate bakılırsa hiç de geç kalmadınız; ama sizi görme arzum ondan ileriydi. Sigara içer misiniz?"

Olivier, Passavant Kontu'nun kendisine uzattığı tabakayı geri çevirerek, "Teşekkür ederim," dedi. Tabakanın içinde gördüğü, hiç kuşkusuz Rus sigarası olan bu nefis, amber kokulu sigaralardan tatmayı çok istiyordu; ama çekingenliğinden geri çeviriyordu.

"Evet, gelebildiğinize çok sevindim. Sınav hazırlığına dalmış olmanızdan korkuyordum. Ne zaman giriyorsunuz?"

"On gün sonra yazılı. Ama artık fazla çalışmıyorum. Hazır olduğumu sanıyorum, her şeyden önce sınavlara yorgun girmekten korkuyorum."

"Gene de şimdiden başka şeyle uğraşmaya yanaşmaz mısınız?"

"Hayır... Fazla bağlanmak gerekmezse."

"Gelmenizi neden rica ettiğimi söyleyeyim. Bir kez, sizi yeniden görmek zevkini tatmak için. Geçen akşam, perde arasında, tiyatronun fuayesinde bir iki laf etmiştik. Söylediğiniz çok ilgilendirmişti beni. Unuttunuz herhalde?"

"Yok, yok," dedi Olivier, yalnız saçma sapan şeyler yumurtladığını sanıyordu.

"Ama bugün, kesin bir şey söyleyeceğim size... Dhurmer adındaki Yahudi'yi tanıyorsunuz sanırım? Arkadaşlarınızdan biri değil mi?"

"Az önce ayrıldım kendisinden."

"Ya! Görüşüyorsunuz demek?"

"Evet, yönetmeni olacağı bir dergi hakkında konuşmak için Louvre'da buluşacaktık."

Robert yüksek, yapmacık bir kahkaha kopardı.

"Hah, hah, hah! Yönetmen... Sıkı gidiyor! Çabuk gidiyor... Gerçekten söyledi mi bunu size?"

"Epeydir ediyor sözünü."

"Evet, oldukça uzun zamandan beri düşünüyorum bunu. Geçen gün, bir ara yazıları benimle birlikte okumayı kabul edip etmeyeceğini sormuştum; hemen bunu yazı işleri yönetmenliği diye adlandırdı; ben de sesimi çıkarmadım, hemen sonra da... Tam da ondan beklenecek bir şey, değil mi? Ne herif! Biraz haddini bildirmek ister... Doğru mu sigara içmediğiniz?"

"Neyse, içerim," dedi Olivier, bu kez kabul etti. "Teşekkürler."

"İzin verin de söyleyeyim, Olivier... Size, 'Olivier' dememe kızar mısınız? Ne de olsa 'Mösyö' gibi davranamam size; çok gençsiniz, size 'Molinier' diyemeyecek kadar da kardeşiniz Vincent'ın dostuyum. Neyse, Olivier, sizin beğeninize beslediğim güvenin Dhurmer'in beğenisine olan güvenimden çok daha fazla olduğunu söyle-

yeceğim. Bu yazın yönetimini üzerinize almayı kabul eder misiniz? Biraz benim denetimim altında elbette; hiç değilse ilk zamanlarda, ama kapakta adımın görünmemesini yeğ tutuyorum. Nedenini açıklarım size ilerde... Bir kadeh Porto içersiniz belki, ha? Hiç diyecek yoktur şarabıma."

Elinin uzanabileceği kadar yakın bir yerdeki bir tür küçük büfeden bir şişe ile iki kadeh alıp doldurdu.

"Eee, ne dersiniz?"

"Gerçekten de hiç diyecek yok."

"Porto için söylemiyorum," dedi Robert gülerek; "az önce söz ettiğim şeyi soruyorum."

Olivier anlamamış gibi yapmıştı. Hemen kabul etmekten, sevincini fazla belli etmekten korkuyordu. Biraz kızardı, utana utana kekeledi:

"Sı-na-vım böy-le..."

"Sınavınızın sizi fazla uğraştırmadığını az önce kendiniz söylediniz," diye sözünü kesti Robert. "Sonra dergi hemen çıkacak değil. Hatta mevsim başına bırakmak daha iyi olmaz mı diye düşünüyorum. Ama, nasıl olursa olsun, düşüncenizi öğrenmem gerekiyordu. Ekimden önce birkaç sayıyı hazır bulundurmak gerekir, bu yaz da bunu konuşmak için sık sık görüşmemiz zorunlu. Tatilde ne yapmak niyetindesiniz?"

"Pek bildiğim yok. Bizimkiler Normandiya'ya gidecekler herhalde, her yaz olduğu gibi."

"Sizin de onlarla gitmeniz gerekecek, öyle mi? Bağları azıcık gevşetmeyi kabul etmez miydiniz acaba?"

"Annem razı olmaz."

"Bugün akşam yemeğini kardeşinizle yiyeceğim; konuyu açmama izin verir misiniz?"

"Oo! Vincent bizimle gelmeyecek." Sonra, bu tümcenin sorulan soruya yanıt olmadığını anlayarak, "Hem bu işi ona açmak hiçbir şeye yaramaz," diye ekledi.

"Ama, valide hanıma gösterilecek uygun nedenler bulunursa?"

Olivier hiç yanıt vermedi. Annesini içtenlikle severdi. Robert'in ondan söz ederken takındığı alaylı tavır hoşuna gitmemişti. Robert biraz hızlı gittiğini anladı.

"Demek Porto şarabımı beğeniyorsunuz," dedi sözü değiştirmek için. "Bir kadeh daha ister misiniz?"

"Hayır, hayır, teşekkürler... Ama çok güzel."

"Evet, geçen gece yargılarınızın olgunluğu, sağlamlığı çok şaşırttı beni. Eleştiri yazmayı düşünmüyor musunuz?"

"Hayır."

"Şiir?.. Şiir yazdığınızı biliyorum."

Olivier gene kızardı.

"Evet, kardeşiniz sizi ele verdi. Hiç kuşkusuz işbirliği etmeye şimdiden hazır olan başka gençleri de tanıyorsunuz. Bu dergi gençliğin birleşme alanı olmalı. Varoluş nedeni bu. Yeni eğilimleri fazla açıklamadan belirtecek bir tür tanımlayıcı bildiri yazmama yardım edesiniz isterdim. Gene konuşuruz bunu. İki-üç sıfattan birini seçmek gerek; yeni sözcükler istemez; yepyeni bir anlamla yüklenip de tutturulacak, çok kullanılmış, eski sözcükler daha iyi. Flaubert'den sonra, 'kalabalık ve uyumlu'yu bulduk; Leconte de Lisle'den sonra, 'heybetli ve kesin'i... Bakın şeye... 'Yaşamsal'a ne dersiniz acaba? Ha?.. 'Bilinçsiz ve yaşamsal'... Hayır mı?.. 'İlkel, sağlam ve yaşamsal?'"

Olivier fazla destekler görünmeden gülümsüyordu.

"Daha iyisi bulunabilir sanırım," demeyi göze aldı.

"Hadi, bir kadeh Porto daha..."

"Ağzına kadar dolu olmasın, rica ederim."

"Biliyor musunuz, simgeci okulun büyük zayıflığı yalnızca bir estetik getirmiş olması; bütün büyük okullar, yeni bir deyişle birlikte, yeni bir ahlak, yeni bir tüzük, yeni koşullar, yeni bir aşk anlayışı, bir davranış biçimi

getirmişlerdir. Simgeciye gelince çok basitti onun işi, yaşamda hiçbir davranışı yoktu; anlamaya çalışmıyordu, yadsıyordu onu, ona sırtını dönüyordu. Bu da saçmaydı, öyle değil mi? İştahtan, hatta oburluktan yoksun kimselerdi bunlar. Bizler gibi değillerdi... Ne dersiniz?"

Olivier ikinci Porto kadehini ve ikinci sigarasını bitirmişti. Rahat koltuğunda yarı yarıya yatmış, gözlerini yarı yarıya yumuyor, başını hafifçe oynatarak hak verdiğini belli ediyordu. Bu sırada, kapının çalındığı işitildi, neredeyse aynı zamanda da bir uşak girdi içeriye, Robert'e bir kart uzattı. Robert kartı alıp bir göz attı, sonra da yanına, masanın üstüne bıraktı.

"İyi. Bir saniye beklemesini rica edin." Uşak çıktı. "Dinleyin, Olivier'ciğim, sizi çok seviyorum, çok da güzel anlaşabileceğimizi sanıyorum. Ama mutlaka kabul etmem gereken, hem de beni yalnız görmek isteyen biri geldi."

Olivier kalkmıştı.

"Sizi bahçeden çıkaracağım izniniz olursa... Ha! Aklıma gelmişken söyleyeyim. Yeni kitabımı almak hoşunuza gider mi? Tam da Hollanda kâğıdına basılmış bir örnek var elimde..."

Passavant'ın kitabından pek hoşlanmayan, hem sevimli kalıp hem de dalkavukluğa kaçmadan işin içinden sıyrılmaya çalışan Olivier, "Kitabınızı okumak için sizden izin beklemedim," dedi. Passavant tümcenin söylenişinde hafif bir küçümseme nüansı yakalamış mıydı? Çabucak ekledi:

"Bana bu kitaptan söz etmeye çalışmayın. Onu sevdiğinizi söylerseniz ya beğeninizden ya içtenliğinizden kuşkuya düşmek zorunda kalırım. Hayır, herkesten iyi biliyorum bu kitabın eksiğini. Fazla çabuk yazdım. Doğrusunu söylemek gerekirse hep sonraki kitabımı düşünüyordum bunu yazarken. Ha! Bakın, işte bu kitap sarı-

yor beni. Hem de çok sarıyor. Göreceksiniz, göreceksiniz... Çok üzgünüm, ama şimdi, mutlaka ayrılmalıyız... Ancak... Ama hayır, hayır; yeterince tanımıyoruz daha birbirimizi, sonra büyükleriniz de hiç kuşkusuz akşam yemeğine bekliyorlardır sizi. Hadi, güle güle şimdilik. Çok yakında görüşürüz... Kitabın üstüne adınızı yazacağım; bir dakika."

Kalkmıştı; masasına yaklaştı. O yazmak için eğilirken Olivier bir adım ilerledi gözucuyla, uşağın az önce getirdiği karta baktı:

VICTOR STROUVILHOU

Bu ad onun için hiçbir şey ifade etmiyordu.

Passavant, Olivier'ye *La Barre fixe*'i uzattı; Olivier adamayı, okumaya hazırlanırken Passavant kitabı kolunun altına sokuşturdu, "Sonra bakarsınız," dedi.

Olivier, Passavant Kontu'nun kitabın içinden alıp adama olarak kullandığı bu alıntıyı ancak sokakta görebildi.

Ne olur Orlando, birkaç adım daha atın. Sizi tümüyle anlamayı göze alabileceğimden kesinlikle emin değilim daha.

Bunun altına da şunları eklemişti:

OLIVIER MOLINIER'ye, önceden adanmış dostu,
KONT ROBERT DE PASSAVANT.

Anlamı bulanık bir adamaydı bu, Olivier'yi düşüncelere daldırdı, ama ne de olsa istediği gibi yorumlamakta serbestti.

Edouard beklemekten bıkıp gittikten sonra, Olivier evine döndü.

XVI

Vincent'ın bilimsel eğitimi doğaüstüye inanmasına engel oluyor, bu da iblise büyük üstünlükler sağlıyordu. İblis karşıdan saldırmıyordu Vincent'a; kurnazca, kaçamak yollardan saldırıyordu. Onun ustalıklarından biri de bize bozgunlarımızı birer yengi gibi göstermesidir. Vincent'ı, Laura'ya davranışını, isteminin duygusal içgüdülerine karşı bir yengi saymaya yönelten şey de yaratılıştan iyi olduğundan, ona sert görünmek için, kendini zorlamak, dikleşmek zorunda kalmış olmasıydı.

Vincent'ın kişiliğinin bu olaydaki evrimini iyice incelediğim zaman, değişik aşamalar görüyor, okuru aydınlatmak için, bunları belirtmek istiyorum:

1. Uygun neden evresi: Dürüstlük. İşlenmiş bir hatayı düzeltmenin bilinçli gereksinimi. Bu durumda anasının babasının mesleğinin ilk masraflarını karşılamak için güçlükle biriktirdikleri parayı Laura'ya adamak gibi ahlaksal zorunluk. Kendini feda etmek değil midir bu? Bu neden yerinde, cömert, merhametlice değil midir?

2. Kaygı evresi: Kuşkular. Ona adanan bu paranın yetip yetmeyeceğinden kuşku duymak, iblis Vincent'ın gözleri önünde bu parayı artırmak olanağını ışıldattığı zaman, pes demeye hazırlanmak değil midir?

3. Direnme ve ruh gücü: Bu paranın elden gitmesin-

den sonra, "yıkımın üstünde" bulunduğunu duymak gereksinimi. Kumardaki kayıplarını Laura'ya açmasını da aynı fırsatla, onunla bağıntısını kesmesini de sağlayan bu "ruh gücü"dür işte.

4. Vincent'ın, davranışını uygun göstermek için, uydurmak zorunda kaldığı yeni ahlakın ışığında bir aldatmaca gibi görülen uygun nedenden vazgeçme: Çünkü ahlaklı bir yaratık olarak kalmakta; Şeytan ancak kendini haklı çıkarmasına nedenler sağlayarak alt edebilecektir onu. An içinde içkinlik, bütünlük kuramı; karşılıksız, kendiliğinden, nedensiz sevinç kuramı.

5. Kazananın sarhoşluğu: Ölçülülüğü küçümseme. Üstünlük.

Bundan sonra, iblis oyunu kazanmıştır.

Bundan sonra insan özgür olduğunu sanır, iblisin elinde bir araçtan başka bir şey değildir. Vincent, kardeşini Passavant denilen şu cehennemlik suç ortağına bırakmadıkça iblisin elinden yakayı kurtaramayacaktır.

Gene de Vincent kötü bir insan değil. Bütün bunlar onu hoşnutsuz, rahatsız bir durumda bırakıyor ne de olsa. Bir iki sözcük daha ekleyelim:

Ruhumuzda bir yabancılık duygusu uyandıran, onu dayanak noktalarından yoksun bırakan Maya'nın her türlü alaca kıvrımına "iklim yabancılığı" denilir sanırım. Bir erdem bazı bazı direnebilir ya şeytan saldırmadan önce ülkesinden ayırır onu. Hiç kuşkusuz yeni gökler altında, yakınlarından, geçmiş günlerinin anılarından, tutarlı kalmalarını sağlayan şeylerden uzakta olmasalar ne Laura, Vincent'a boyun eğer ne de Vincent, onu baştan çıkarmaya kalkardı. Hiç kuşkusuz bu aşk eylemi artık hesaba geçmezmiş gibi geliyordu onlara... Çok şeyler söylenebilir daha; ama Vincent'ın durumunu daha iyi açıklamamız için yukarıda söylediklerimiz şimdilik yeter.

Lilian'ın yanında da gene böyle yurdundan uzak buluyordu kendini.

"Gülme bana, Lilian," diyordu gene o akşam. "Biliyorum, beni anlamayacaksın, gene de anlayacakmışsın gibi konuşmak gereksinimindeyim, çünkü seni aklımdan çıkarmama olanak kalmadı artık."

Alçak kanepede yatan Lilian'ın ayakları dibine uzanmıştı, başını sevgilisinin dizlerine bırakıyordu aşkla, o da aşkla okşuyordu.

"Bu sabah kaygılı olmamın nedeni... Evet, belki de korkudur. Bir an ciddi olabilir misin? Bir an, beni anlamak için, inandığın şeyi değil –çünkü hiçbir şeye inanmıyorsun– hiçbir şeye inanmadığını unutabilir misin? Ben de hiçbir şeye inanmıyordum, biliyorsun; hiçbir şeye inanmadığıma inanıyordum; bizden başka, senden benden başka, senin yanında senin gölgende erişeceğim durumdan başka hiçbir şeye..."

"Robert, saat yedide geliyor," diye sözünü kesti Lilian. "Seni sıkıştırmak için söylemiyorum; ama daha çabuk davranmazsan, tam ilginç olmaya başladığın sırada kesecek konuşmamızı. Çünkü onun önünde sürdürmemeyi daha uygun bulursun herhalde. Bugün böylesine önlemli davranmaya kalkman çok tuhaf. Ayağını basmak istediği her yere ilkin değneğiyle dokunan bir körü andırıyorsun. Oysa ciddiyim işte, görüyorsun. Neden güvensizsin?"

"Seni tanıdığımdan beri olağanüstü bir güven duyuyorum," dedi Vincent. "Çok şeyler yapabilirim, seziyorum bunu; sonra görüyorsun, neye el atsam başarıyorum. Ama beni asıl ürperten de bu. Hayır, sus!.. Bütün gün, bu sabah anlattıklarını, La Bourgogne kazasını, kayığa binmek isteyenlerin kesilen ellerini düşündüm. Bana öyle geliyor ki kayığıma binmek isteyen bir şey var –beni anlayasın diye kullanıyorum bu imgeyi– binmesi-

ne engel olmak istediğim bir şey..."

"Benim de onu boğmana yardım etmemi istiyorsun, koca korkak!.."

Vincent ona bakmadan sürdürdü konuşmasını:

"İttiğim, ama sesini işittiğim bir şey... senin hiç işitmediğin bir ses; çocukluğumda dinlediğim bir ses..."

"Peki, ne diyor bu ses? Yinelemeyi göze alamıyorsun. Şaşmam. Bahse girerim ki din kokusu var bunun içinde. Ne dersin?"

"Lilian, anla beni. Bu düşüncelerden kurtulmamın biricik yolu, bunları sana söylemem. Gülersen, yalnız kendime saklayacağım, zehirleyecekler beni."

Lilian boyun eğmiş bir tavırla, "Konuş öyleyse," dedi. Sonra, Vincent susup da alnını çocuksu çocuksu Lilian'ın eteği içinde saklayınca, "Hadi, ne bekliyorsun!" diye ekledi.

Onu saçlarından yakaladı, başını kaldırmaya zorladı:

"Gerçekten de ciddiye alıyor! Sapsarı kesilmiş. Dinle, yavrum, çocukluk etmek istiyorsan bana göre bir şey değil bu. Sonra, biliyorsun: Hilebazları sevmem ben. Kayığına, içinden pazarlılıkla, orada yeri olmayanı bindirmeye çalıştın mı hile yapıyorsun demektir. Oynamak isterim seninle, ama açık oynamak isterim; şimdiden haber vereyim seni başarıya ulaştırmak için. Çok önemli, çok büyük bir adam olabileceğine inanıyorum; büyük bir akıl, büyük bir güç seziyorum sende. Sana yardım etmek istiyorum. Gönül verdikleri adamların işlerini berbat eden kadınlar pek çok bense bunun tersi olsun istiyorum. Doğabilim çalışmaları için hekimliği bırakmak isteğinden söz ettindi bana; bunun için yeterince paran olmamasına üzülüyordun. Bir kez kumarda kazandın işte; elli bin frank, bu da bir şey. Ama artık kumar oynamayacağına söz ver. Kadın sırtından geçindiğini söyledikleri zaman omuz silkmek koşuluyla gereken bütün parayı elinde bil."

Vincent kalkmıştı. Pencereye yaklaştı. Lilian gene konuştu:

"İlkin, Laura işini kapatmak için, kendisine vaat ettiğin beş bin frankı gönderebilirsin bence. Şimdi paran var, neden tutmayasın sözünü? Kendini ona karşı daha da suçlu bulmak gereksinimiyle mi? Hiç de beğenmiyorsun bunu. Rezilliklerden nefret ederim. Elleri tam kesmesini bilmiyorsun. Bu iş bitince, çalışmaların için neresi daha yararlı olursa gider, yazı orada geçiririz. Roskof' tan söz etmiştin bana; ama Monako daha iyi bence, çünkü prensi tanırım, deniz gezintisine çıkarabilir bizi, enstitüsünde de çalışabilirsin."

Vincent susuyordu. Buraya gelmeden önce, Laura' nın kendisini öyle umutsuzca beklediği otele uğradığını Lilian'a söylemek hoşuna gitmiyordu, sonradan anlattı ancak. En sonunda borçtan kurtulmak kaygısıyla, Laura' nın artık bel bağlamaz olduğu o birkaç banknotu bir zarfın içine sokmuştu. Bu zarfı bir garsona vermiş, sonra da Laura'nın eline verilip verilmediğini anlamak için dış odada beklemişti. Az sonra, garson aşağıya inmiş, zarfı geri getirmişti, Laura zarfın üzerine, yanlamasına, "Çok geç," diye yazmıştı. Lilian zile bastı; mantosunu getirmelerini istedi. Hizmetçi çıkınca da, "Ha! O gelmeden söylemek istiyordum," dedi. "Robert sana elli bin frankın için bir yatırım önerirse sakın. Çok zengindir ama durmadan parasız kalır. Baksana, otomobilin kornası çalınıyor galiba. Yarım saat erken geldi ama daha iyi... Konuştuğumuz şey..."

"Erken geliyorum; çünkü akşam yemeğini Versailles' da yemek eğlenceli olur, diye düşündüm," dedi Robert girince, "İyi mi?"

"Hayır," dedi Lady Griffith; "Réservoirs pek sıkar be-

ni. Rambouillet'ye gidelim, daha iyi; zamanımız var. O kadar iyi yemeyiz ama daha iyi konuşuruz. Vincent sana balık öyküleri anlatsın istiyorum. Çok şaşırtıcı şeyler biliyor. Söyledikleri doğru mu, değil mi bilmem; ama dünyanın en güzel romanlarından daha eğlenceli."

"Belki de bir romancı böyle düşünmez," dedi Vincent.

Robert de Passavant, elinde bir akşam gazetesi tutuyordu.

"Brugnard'ın Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı'na getirildiğini biliyor muydunuz? Babanıza nişan verdirtmenin zamanı," dedi Vincent'a dönerek. Vincent omuz silkti.

"Vincent, dostum, izin verin de söyleyeyim. Geri çevirmekten büyük bir mutluluk duyacağı bu küçük hizmeti istemezseniz kendisini çok incitirsiniz," dedi Passavant.

"Bu hizmeti kendiniz için isteseniz nasıl olur," dedi Vincent.

Robert yapmacıklıkla dudak büktü, "Hayır," dedi; "benim fiyakam da kızarmamak, yakamdan bile."

Sonra Lilian'a döndü, "Biliyor musunuz, günümüzde kırk yaşına frengisiz, nişansız gelenler çok ender!"

Lilian omuz silkerek gülümsedi:

"Bir nükte yapmak için yaşlanmaya razı oluyor!.. Söylesenize, gelecek kitabınızda mı geçiyor bu söz? Çok yeni olacak hani... Siz inin, ben mantomu alıp geliyorum."

Vincent, merdivende Robert'e, "Onu bir daha görmek istemediğinizi sanıyordum," dedi.

"Kimi? Brugnard'ı mı?"

"O kadar budala buluyorsunuz ki onu..."

Passavant, Lady Griffith'in geldiğini görüp söylediğini onun da işitmesini istediği için ağırdan alıp basamakta durdu, Molinier'yi de bir ayağı havadayken tutup durdurdu, "Sevgili dostum, şunu bilin ki, biraz uzunca bir

arkadaşlık sonunda budalalığını ortaya koymamış hiçbir dostum yoktur," diye karşılık verdi. "İnanın bana, Brugnard, deneye birçoklarından daha fazla dayanmıştır."

"Örneğin benden," dedi Vincent.

"Ama bu en iyi dostunuz olarak kalmama engel olmuyor; görüyorsunuz."

Lilian yanlarına gelmişti, "Paris'te nükte dedikleri de budur işte," dedi. "Dikkat edin Robert, bundan daha çabuk solan hiçbir şey yoktur!"

"Üzülmeyin dostum, sözcükler ancak yayımlandıkları zaman solarlar."

Otomobile yerleştiler, alıp götürdü onları. Konuşmaları pek nükteli niteliğini sürdürdüğü için, anlatmakta yarar yok. Bir otelin terasında, başlayan gecenin karanlığa gömdüğü bir bahçenin karşısında, sofraya oturdular. Akşamdı ne de olsa, konuşmalar yavaş yavaş ağırlaştı; Lilian ile Robert zorlayınca, Vincent en sonunda konuştu.

XVII

"İnsanlarla bu kadar ilgilenmeseydim, hayvanlarla daha çok ilgilenirdim," demişti Robert. Vincent ona yanıt veriyordu:

"İnsanları onlardan pek farklı sanıyorsunuz da ondan belki. Zooteknikte, insan bilgisinde bir yansıması bulunmayan büyük buluş yoktur. Hepsi birbirine yaklaşır, birbirini tutar; sonra, bana kalırsa ruhbilimci olmakla övünen bir romancı gözlerini doğanın görünümünden başka yana çevirip de onun yasalarından habersiz kalırsa, ister istemez cezasını çeker. Okumam için verdiğiniz Goncourt Kardeşlerin *Journal*'inde Hayvanat Bahçesi'nin doğabilim galerilerinde bir gezinti öyküsüne rastladım, sevimli yazarlarınız burada Doğa'nın ya da Ulu Tanrı'nın hayal dünyasından yoksun olmasına üzülüyorlar.

Bu zavallı yergi, kendi küçük kafalarının budalalığını, anlayışsızlığını ortaya koyuyor. Tam tersine, ne büyük bir çeşitlilik vardır! Doğa bütün canlılık ve devini biçimlerini birbiri ardından denemiş, maddenin ve yasalarının bütün olanaklarını kullanmıştır sanki. Kimi kaba, akla uymaz, paleontolojik uygulamaların ileri sadeliğinde ne büyük bir ders vardır! Kimi biçimlerin sürmesi ne büyük bir tutumluluk sağlamıştır! Ötekilerin

bırakılış nedenini bunları inceleyince anlıyorum. Bitkibilim bile bizi aydınlatabilir. Bir küçük dalı incelediğimiz zaman, yapraklarının her birinin dibinde, ertesi yıl filizlenebilecek bir tomurcuk saklandığını görürüz. Bu kadar tomurcuktan en fazla iki tanesinin geliştiğini, bunların kendi gelişmeleriyle bütün ötekileri körelmeye mahkûm ettiklerini gördüğümüz zaman, insan için de durumun aynı olduğunu düşünmekten kendimizi alamayız.

Doğal olarak gelişen tomurcuklar, her zaman uç tomurcuklar; yani köklerine en uzak olanlardır. Yalnız budama ya da bükme, özsuyu geriye iterek, onu gövdenin yakınındaki, uyumuş filizleri canlandırmaya zorlar. Gönüllerince gelişmeye bırakılınca yapraktan başka bir şey vermeyecek olan en aksi türler de böyle meyvelendirilir. Ah! Bir bahçe ne iyi okuldur! Bir bahçıvan ne iyi bir eğitici olabilir! İnsan azıcık incelemesini bildi miydi, çoğu zaman, bir kümeste, bir köpek evinde, bir akvaryumda, bir tavşanlıkta ya da bir ahırda, kitaplardakinden hatta, inanın bana, her şeyin az çok karışıp bozulduğu bir insan topluluğunda öğrenebileceklerinden çok daha fazlasını öğrenir."

Sonra Vincent, damızlık seçiminden söz etti. Üretimcilerin en güzel tohumları elde etmek için uyguladıkları alışılmış yöntemi, sonra alışılmışa duyduğu nefretle, hatta neredeyse meydan okumayla, tam tersine en cılız örnekleri seçmeyi düşünen gözüpek bir bahçıvanın deney hevesini, elde ettiği eşsiz çiçeklenişleri anlattı.

İlkin sıkıntıdan başka bir şey beklemiyormuş gibi, dalgın dalgın dinleyen Robert, artık sözünü kesmeye çalışmıyordu. Dikkati, sevgilisine bir saygı sunmaymış gibi, Lilian'ı büyülüyordu.

"Geçen gün balıklardan, denizin tuzluluk derecelerine uymalarından söz etmiştin hatırlarsan, onları anlat

bize," dedi ona. "Buydu, değil mi?"

"Kimi bölgeler bir yana bırakılırsa bu tuzluluk derecesi hemen hiç değişmez," diye sürdürdü Vincent; "deniz hayvanları da genellikle ancak çok hafif yoğunluk değişmelerine dayanabilir.

Gene de sözünü ettiğim bölgelerde balık yok değildir; bunlar önemli buharlaşmalara uğrayan, tuz oranına göre su niceliğini azaltan ya da tersine, sürekli bir tatlı su katılımının tuzu erittiği, bir bakıma denizi tuzsuzlaştırdığı bölgeler, büyük ırmakların ya da Gulf Stream gibi çok büyük akıntıların ağızlarına yakın olan bölgelerdir. Bu bölgelerde, *sténohalin* denilen hayvanlar güçlerini yitirir, ölecek duruma gelirler; o zaman kendilerini *euryhalin* denilen hayvanlara karşı koruyabilecek durumda bulunmadıkları, ister istemez onlara av oldukları için, *euryhalin*'ler daha çok büyük akıntıların kıyısında, suların yoğunluğunun değiştiği *sténohalin*'lerin can çekiştiği yerlerde yaşarlar. Anladınız, değil mi, *sténohalin*'lar ancak her zaman aynı tuzluluk derecesine dayanabilenlerdir. *Euryhalin*'ler ise..."

"Açıkgözler,"[1] diye sözünü kesti Robert, her düşünceyi kendine getirir, bir kuramda ancak kullanabileceği şeye dikkat ederdi.

Vincent ciddi ciddi, "Çokları yırtıcıdır," diye ekledi.

Lilian coşkunluk içinde, "Bunun bütün romanlara bedel olduğunu söylememiş miydim," diye atıldı.

Vincent, başka bir yaratık oluvermişti sanki, başarısına aldırdığı yoktu. Olağanüstü derecede ciddiydi, kendi kendisine konuşurcasına daha alçak bir sesle sürdürdü konuşmasını:

"Bu son zamanların en şaşırtıcı buluşu –hiç değilse

1. Fransızca *dessalé* sözcüğü, hem "artık gözu açılmış" hem de "tuzlu olmaktan çıkmış" anlamına gelir. (Ç.N.)

beni en çok aydınlatanı– diplerdeki hayvanların ışık aygıtlarının bulunmasıdır."

"Hadi! Bunu anlat bize," dedi Lilian, sigarasının sönmesine, getirilen dondurmanın erimesine aldırmıyordu.

"Bilirsiniz kuşkusuz, gün ışığı denizin pek derinlerine işlemez. Derinlikler karanlıktır... Uçsuz bucaksız uçurumlar... Buralarda hiçbir hayvanın yaşamadığı sanılmıştı uzun zaman; sonra, buraları taramayı denediler, cehennemlerden bir sürü, garip hayvan çıkardılar. Bu hayvanlar kördü, öyle düşünüyorlardı. Karanlıkta görme duyusunun ne gereği vardı? Elbette, hiç gözleri yoktu; gözleri olamazdı, olmamalıydı.

Gene de inceliyorlar, sonra da, şaşkınlık içinde kimilerinin gözleri olduğunu görüyorlar; hemen hepsinin gözleri olduğunu, hatta bazen ek olarak duyarlıkları şaşkınlık veren antenleri bulunduğunu görüyorlar. Hâlâ kuşku duyuyorlar; büyük bir şaşkınlığa kapılıyorlar: Niçin bu gözler, hiçbir şey görmemek için mi? Duyarlı gözler, elbette, ama neye karşı duyarlı?

Sonra, en sonunda, ilkin karanlıkta olmaları istenen bu hayvanların her birinin önüne, çevresine *kendi* ışığını yaydığını anlıyorlar. Her biri aydınlatıyor, ısıtıyor, gözler kamaştırıyor. Geceleyin uçurumun dibinden çıkarıp da geminin güvertesine boşalttıkları zaman, gece parıl parıl aydınlanıyor.

Oynak, titrek, renk renk ateşler, döner fenerler, yıldız kıvılcımlanmaları, mücevher kıvılcımlanmaları, görenlerin söylediklerine göre, parıltılarına hiçbir şeyin erişemeyeceği şeyler."

Vincent sustu... Uzun zaman konuşmadılar.

"Dönelim; üşüyorum," dedi Lilian birdenbire.

Lady Lilian, şoförün yanına oturdu, kristal paravan onu biraz koruyordu soğuktan. Açık arabanın arka yanında, iki adam kendi aralarında konuşmayı sürdürdüler. Neredeyse bütün yemek boyunca, Robert susmuş, Vincent'ı dinlemişti; şimdi, sıra kendisindeydi.

"Vincent, dostum, bizim gibi balıklar durgun sularda can verirler," dedi ilkin, dostunun omzuna bir yumruk attı. Bazı bazı pek senli benli davranıyordu Vincent'a ama o buna karşılık vermeye kalksa, katlanamazdı; öte yandan, Vincent'ın böyle bir niyeti de yoktu. "Bence şaşırtıcı bir insansınız, biliyor musunuz! Ne zorlu bir konferansçı olurdunuz! Bence tıbbı bırakmalısınız. Müşhiller yazışınızı, hastalarla düşüp kalkışınızı gözlerimin önüne getiremiyorum. Bir karşılaştırmalı dirimbilim kürsüsü ya da buna benzer bir şey, işte böyle bir şey gerek size..."

"Bunu ben de düşündüm," dedi Vincent.

"Lilian, araştırmalarınıza dostu Monako Prensinin ilgisini çekerek bunu size sağlamalı, o da böyle şeylere düşkünmüş anlaşılan... Kendisiyle bir konuşayım bunu."

"Daha önce açtı bana."

"Size yardımda bulunmanın hiç yolu yok demek," dedi kızmış gibi yaparak, "bense sizden bir yardım istemeye hazırlanıyordum."

"Bu kez de siz bana minnettar olacaksınız. Belleğimi pek zayıf sandınız."

"Ne! Hâlâ beş bin frankı mı düşünüyorsunuz? Ödediniz ya, dostum! Hiçbir borcunuz yok artık bana... Birazcık dostluk, belki." Hemen hemen dokunaklı bir sesle ekliyordu bunu, bir elini Vincent'ın kolunun üzerine koymuştu. "Ben bu dostluğa başvuracağım."

"Dinliyorum," dedi Vincent o zaman. Ama Passavant kendi sabırsızlığını Vincent'a yükleyerek karşı geldi hemen:

"Ne kadar acelecisiniz! Paris'e kadar bol bol zamanımız var."

Passavant kendi davranışlarını başkasının üstüne yıkmanın ustasıydı, kendi yeğlemelerini yalanlamanın da ustasıydı.

Sonra, avlarını ürkütmek korkusuyla yemi çok uzağa atıp da hiç belli etmeden geri çeken şu alabalık avcıları gibi, konusunu bırakır gibi yaparak, "Ha, aklıma gelmişken, kardeşinizi yolladığınız için teşekkür ederim," dedi. "Unutursunuz diye korkuyordum."

Vincent bir hareket yaptı. Robert gene başladı:

"Kendisini gördünüz mü o zamandan beri? Zaman bulamadınız, öyle değil mi?.. Öyleyse, bu görüşmenin nasıl geçtiğini sormamanız tuhaf. Aslında, sizi hiç ilgilendirmiyor. Hiç mi hiç ilgilenmiyorsunuz kardeşinizle. Olivier ne düşünüyor, ne duyuyor, nedir, ne olmak ister, bunlara hiç aldırmıyorsunuz."

"Serzeniş mi bunlar?"

"Evet, elbette. Duygusuzluğunuzu anlamıyorum, kabul edemiyorum. Pau'da, hasta olduğunuz sırada, neyse ne; yalnız kendinizi düşünmeniz gerekiyordu; bencillik de bir iyileşme yoluydu. Ama, şimdi... Olacak şey mi! Yanı başınızda bir genç, bir titrek varlık, çok umutlar uyandıran, yalnız bir öğüt, bir destek bekleyen bir uyanık kafa..."

Bu sırada, kendisinin de bir kardeşi olduğunu unutuyordu.

Vincent budala değildi ne de olsa; bu çıkışın aşırılığına bakarak pek de içten olmadığını, Passavant'ın sırf başka bir konuya geçebilmek için kızgın davrandığını seziyor, arkadan gelecekleri bekleyerek susuyordu.

Ama Robert birdenbire duruverdi; Vincent'ın içtiği sigaranın aydınlığında, dudağının üzerinde garip bir kıvrım gördü, bunda bir alay sezdi; alay da en korktuğu şey-

di onun. Ama yalnız bu yüzden mi değişti tavrı? Daha çok kendisi ile Vincent arasında bir tür suç ortaklığının birden geliveren sezgisinden mi yoksa, diye düşünüyorum...

Böylece, tam bir içtenlik numarasıyla, "size yapmacık davranmak yersiz" havasıyla, "Olivier ile çok, çok güzel bir konuşmamız oldu," diye sürdürdü. "Çok hoşuma gidiyor bu çocuk."

Passavant, Vincent'ın bakışını yakalamaya çalışıyordu (gece pek karanlık değildi); ama Vincent hep önüne bakıyordu.

"İşte, sevgili Molinier, işte sizden isteyeceğim küçük yardım..."

Ama, burada da, biraz zaman geçirmek, bir bakıma, onu avucunda tuttuğunu hem ona hem kendi kendine kanıtlamak isteğiyle, seyircilerini avucunda tuttuğundan kuşku duymayan bir oyuncu gibi, rolünü bir an bırakmak gereksinimini duydu.

Böylece öne, Lilian'a doğru eğildi, sonra yüksek sesle, söylediğinin de söyleyeceğinin de bir giz niteliğinde olduğunu belirtmek ister gibi, "Sevgili dostum, üşütmediğinizden emin misiniz?" dedi. "Burada hiçbir iş görmeyen bir yol battaniyemiz var."

Sonra, yanıtını beklemeden, yeniden arabanın gerisine, Vincent'ın yanına çekildi, gene alçak sesle, "İşte," dedi, "bu yaz kardeşinizi yanımda götürmek isterdim. Evet, dosdoğru söylüyorum size; bizim aramızda, dolambaçlı sözlerin gereği ne? Anneniz ve babanızla tanışmak onuruna ermiş değilim, siz araya girmezseniz Olivier'nin benimle gelmesine izin vermezler. Onları bana kazandırmanın bir yolunu bulursunuz kuşkusuz. Onları iyi tanırsınız sanırım, gönüllerini nasıl yapacağınızı herhalde bilirsiniz. Benim için bunu yapar mısınız?"

Bir an bekledi, sonra, Vincent'ın sustuğunu gördüğü

için gene konuşmaya başladı:

"Dinleyin, Vincent... Şimdilik nereye gideceğimi bilmiyorum ama pek yakında Paris'ten ayrılıyorum. Yanıma bir sekreter almak zorundayım... Bir dergi kurduğumu biliyorsunuz. Olivier'ye de açtım bunu. Gerekli bütün nitelikleri var gibi görünüyor bana. Yalnız kendi bencil görüş noktamdan bakmak da istemiyorum. Bütün niteliklerinin burada tam yerlerini bulur gibi göründüklerini söylüyorum. Yayın yönetmenliği görevini önerdim kendisine... Bir derginin yayın yönetmenliği, onun yaşında!.. Siz de kabul edersiniz ki her zaman rastlanan şeylerden değil bu."

"O kadar az rastlanan bir şey ki annemi babamı ürkütmesinden korkuyorum," dedi Vincent, en sonunda ona dönmüş, gözlerini kırpmadan bakıyordu.

"Evet, sanırım haklısınız. Belki de bunu hiç açmamak daha iyi olur. Yalnız, benimle yapacağı bir yolculuğun ilginçliğini, yararını öne sürebilirsiniz, öyle değil mi? Onun yaşında bir insanın memleket görmesinin gerekli olduğunu büyüklerinizin de anlamaları gerekir. Neyse anlaşırsınız değil mi?"

Soluk aldı, bir sigara daha yaktı, sonra tavrını değiştirmeden sürdürdü konuşmasını:

"Çok nazik davrandığınız için ben de size bir iyilikte bulunmaya çalışacağım. Çok güzel bir işte bana sunulan bazı avantajlardan sizi de yararlandırabileceğimi sanıyorum... Büyük bankacı bir dostum, ancak bazı ayrıcalıklı kişileri sokuyor bu işe. Ama, rica ederim, aramızda kalsın; Lilian a tek sözcük söylemeyin. Ne yapayım, elimdeki paylar çok az sayıda; aynı zamanda hem sizin hem de onun katılmasını sağlayamam. Dün akşamki elli bin frankınız..."

Vincent, Lilian'ın uyarısını unutmamıştı, kuru kuru, "Yerini hazırladım bile," dedi.

"İyi, iyi," dedi Robert hemen. "Israr etmiyorum." Sonra, "bunun için size kızamam" havasıyla, "Düşüncenizi değiştirecek olursanız hemen bir haber ulaştırın bana... Çünkü, yarın saat beşten sonra iş işten geçmiş olacak," diye ekledi.

Vincent, Passavant Kontu'nu ciddiye almamaya başlıyalı beri, ona hayranlığı büsbütün artıyordu.

XVIII

Edouard'ın günlüğü

Saat 2

Valizimi yitirdim. İyi oldu. İçindeki bütün nesneler arasında günlüğüme bağlıydım yalnız. Ama ona da fazla bağlıydım. Aslında, serüven çok eğlendirdi beni. Şimdilik, kâğıtlarımı yeniden ele geçirmek isterdim. Kim okuyacak onları? Belki de onları yitireli beri, önemlerini gözümde büyütüyorum. Bu günlük, İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkışımla kesiliyordu. Orada başka bir defter kullandım; şimdi Fransa'ya döndükten sonra da bırakıyorum. Yenisi, üzerine bunları yazdığım, o kadar çabuk ayrılmayacak cebimden. Yanımda dolaştırdığım ayna bu. Karşılaştığım şeylerin hiçbiri, buraya yansıdıklarını görmediğim sürece gerçek bir varlık kazanmıyor benim için. Ama dönüşümden beri, bir düş içinde deviniyormuşum gibime geliyor. Olivier ile konuşmamız ne çetin oldu! Bense o kadar sevinç bekliyordum ki bundan... O da hiç hoşnut değildir herhalde; benden hoşnut kalmadığı gibi kendi kendinden de hoşnut kalmamış olmalı. Yazık! Onu konuşturmayı beceremediğim gibi kendim de konuşmasını bilemedim. Ah! En ufak bir sözcük bile bütün varlığın katılmasını gerektirince ne kadar zorlaşıyor. Yürek işe karıştı mı beyni uyuşturuveriyor, felce uğratıyor.

Saat 7

Valizim bulundu, daha doğrusu alan bulundu. Olivier'nin en yakın arkadaşı olması, aramızda bir ağ örüyor, bunun ilmeklerini sıkıştırmak yalnız bana bakar. İşin tehlikeli yanı, beklenmedik her olayın içinde, ulaşacağım hedefi gözden kaçırtacak kadar büyük bir zevk uyandırması.

Laura'yı gördüm. İşin içine bir güçlük karıştı mı uygun olana, alışılmışa başkaldırmak gerekti mi iyilik etme isteğim şahlanıveriyor.

Yaşlı La Pérouse'u görmeye gittim. Madam de La Pérouse geldi kapıyı açmaya. İki yıldan fazla bir zamandan beri hiç görmemiştim onu; gene de hemen tanıdı beni. (Gelip gidenleri çok olduğunu sanmam.) Öte yandan, kendisi de pek değişmemiş; ama (önceden kulağım büküldüğü için mi, nedir) hatları her zamankinden daha sert, bakışı daha keskin, gülümsemesi daha yapay göründü bana.

"Korkarım ki Mösyö de La Pérouse sizi kabul edecek durumda değil," dedi hemen, beni kendi tekeline almak istediği açıkça belliydi; sonra sağırlığından yararlanarak ben bir şey sormadan yanıt verdi, "Hayır, hayır, hiç de rahatsız etmiyorsunuz beni," dedi. "Buyurun."

Genellikle La Pérouse'un ders yaptığı, iki penceresi avluya açılan odaya aldı beni. Ben oturunca da hemen, "Sizinle bir an baş başa konuşabildiğim için çok mutluyum," dedi. "Kendisine eski ve candan bir dostlukla bağlı olduğunuzu bildiğim Mösyö de La Pérouse'un durumu beni çok kaygılandırıyor. Sizin sözünüzü dinler, kendisine bakması gerektiğini sokamaz mısınız kafasına? Bana gelince, ben ne kadar yinelesem boşuna, *Malborough*'u[1] söylüyorum sanki."

Bundan sonra da sonu gelmez serzenişlere daldı. Yaşlı adam sırf onu üzmek gereksinimiyle kendine bakmaya yanaş-

1. XVIII. yüzyıl başlarından kalma, ünlü bir şarkı. (Ç.N.)

mıyormuş. Yapmaması gereken her şeyi yapıyor, yapması gerekenlerin hiçbirini yapmıyormuş. Durmadan sokağa çıkıyormuş da hiçbir zaman atkısını takmaya yanaşmıyormuş. Yemek yemeye yanaşmıyormuş. "Mösyö'nün karnı aç değil", o da kocasını iştaha getirmek için ne uyduracağını bilemiyormuş; ama geceleyin, yatağından kalkıyor, bir şeyler pişirmek için mutfağın altını üstüne getiriyormuş.

Kadıncağız, hiçbir şey uydurmuyordu kuşkusuz; anlattıklarına bakarak yalnız ufak, günahsız davranışların yorumlandıkça aşağılayıcı anlamlar kazandıklarını seziyorum; gerçek, bu küçük beynin duvarlarına ne korkunç bir gölge düşürüyordu! Yaşlı adam da bu kendini kurban sanan, ama kendisinin cellat yaptığı kadıncağızın bütün özenlerini, bütün bakımlarını yanlış yorumlamıyor muydu? Onları yargılamaktan, onları anlamaktan vazgeçiyorum; daha doğrusu, her zaman olduğu gibi, onları ne kadar iyi anlarsam haklarındaki yargım da o kadar yumuşuyor. Birbirlerine ömürlüğüne bağlanmış, birbirlerine korkunç acı çektiren iki varlık kalıyor ortada. Eşlerde, birinin en küçük bir yaratılış sivriliğinin ötekinde ne katlanılmaz bir kızgınlığa yol açtığını sık sık fark ettim, çünkü 'ortak yaşam' bu sivriliği hep aynı noktaya sürter, sürtünme karşılıklı olunca da evlilik yaşamı bir cehennem olup çıkar.

Solgun yüzünün hatlarını sertleştiren, kara sargılı perukasının altında, pençeler gibi küçük parmakların çıktığı, uzun, kara yarım eldivenleri ile, Madam de La Pérouse bir aladoğan görünüşüne bürünüyordu.

"Kendisini casus gibi gözetliyorum, diye kızıyor bana," diye sürdürdü. "Hep bol bol uyumak istemiştir; ama gece yatıyormuş gibi yapıyor, benim iyice uyuduğuma aklı kesince de kalkıyor; eski kâğıtları karıştırıyor, bazı bazı sabaha kadar oturup ağlaya ağlaya ölmüş kardeşinin eski mektuplarını okuyor. Bütün bunlara ağzımı açmadan katlanayım istiyor!"

Sonra yaşlı adamın kendisini bir huzurevine sokmak istemesinden dert yandı; tek başına yaşayamayacak durumda ol-

duğu, kendi bakımı olmadan edemeyeceği için, bu işin kendisine büsbütün zor geleceğini de ekledi. İkiyüzülük kokan, acımalı bir sesle söylemişti bunu.

O sızlanmalarını sürdürürken arkasından salonun kapısı usulca açıldı, La Pérouse ona hiç duyurmadan içeriye girdi. Karısının son tümceleri üzerine, alaylı alaylı gülümseyerek bana baktı, bir elini alnına götürdü, bu deviniyle karısının deli olduğunu işaret etti bana. Sonra kendisinden hiç mi hiç ummadığım ve yaşlı kadının suçlamalarını haklı çıkarır gibi olan (ama biraz da karısı duysun diye sesini yükseltmesinden ileri gelen) bir sabırsızlık hatta bir sertlikle, "Yeter, yeter, Madam!" dedi. "Gevezeliklerinizle Mösyö'yü yorduğunuzu anlamanız gerekirdi. Sizi görmeye gelmedi benim dostum. Bizi yalnız bırakın."

O zaman yaşlı kadın karşı geldi, oturduğu koltuğun kendi malı olduğunu, koltuğunu bırakmayacağını söyledi.

La Pérouse alaylı alaylı, "Bu durumda, izin verirseniz, biz çıkacağız," dedi.

Sonra bana döndü, tümden yumuşamış bir sesle, "Gelin! Bırakalım onu," dedi.

Huzursuzca bir selam vermeye çalıştım, sonra da ardından bitişik odaya, son gelişimde beni aldığı odaya girdim.

"Kendisini dinleyebildiğinize sevindim," dedi bana. "Eh işte, bütün gün böyle!"

Pencereleri kapatmaya gitti:

"Sokağın gürültüsünden, karşısındakinin konuşmasını duyamıyor insan. Bu pencereleri kapatmakla geçiriyorum zamanımı, Madam de La Pérouse da açmakla. Bunaldığını ileri sürüyor. Her şeyi büyütür. Dışarının içeriden daha sıcak olduğunu kabul etmeye yanaşmıyor bir türlü. Oysa küçük bir termometrem var şurada, kendisine gösterdiğim zaman rakamların hiçbir şey kanıtlamadığını söylüyor bana. Haklı çıkmak istiyor hep, haksız olduğunu bildiği zaman bile. İşi gücü bana zıt gitmek."

Konuşurken kendisi de tam dengede değilmiş gibi geldi bana; gittikçe artan bir coşkunlukla konuşmaya devam etti:

"Yaşamında işlediği bütün kusurları bana yüklüyor. Yargıları hepten yanlış. İşte, bakın; anlatacağım size iyice: Dışarının görüntülerinin beynimize baş aşağı geldiğini, sonra bir sinirin bunları doğrulttuğunu bilirsiniz. Eh işte Madam de La Pérouse'un doğrultucu aracı yok. Her şey baş aşağı kalıyor beyninde. Bunun zorluğunu siz düşünün artık."

Elbette içini dökmekten bir rahatlık duyuyordu, ben de sözünü kesmeye kalkmıyordum. Anlatıp duruyordu:

"Madam de La Pérouse her zaman çok obur olmuştur. Bir de benim fazla yediğimi ileri sürüyor. Az sonra, beni bir parça çikolata ile görse (başlıca besinim budur), 'Hep bir şeyler kemirir bu adam!' diye mırıldanacaktır. Beni gözetliyor. Bir kez mutfakta kendime bir fincan çikolata hazırlarken gördü diye, geceleyin kalkıp gizli gizli bir şeyler yemekle suçluyor beni. Ne yaparsınız? Onun sofrada, karşımda, yemeklere saldırışını görmek bütün iştahımı alıp götürüyor. O zaman da kendisini üzmek için güçlük çıkardığımı ileri sürüyor."

Biraz durdu, sonra içli bir boşanmayla, "Bana yaptığı serzenişlerin şaşkınlığı içindeyim," dedi. "Siyatiği tuttuğu zaman acıyorum ona. O zaman beni durduruyor, omuz silkiyor. 'Yüreğiniz varmış gibi yapmayın,' diyor. Bir de ne yapsam, ne söylesem kendisini üzmek için yaptığımı, kendisini üzmek için söylediğimi ileri sürüyor."

Oturmuştuk; ama o, hastalıklı bir kaygının pençesinde, bir kalkıyor, bir oturuyordu.

"Bu odaların her birinde onun olan mobilyalarla benim olan mobilyalar bulunacağı aklınıza gelir miydi? Az önce koltuğuna nasıl sahip çıktığını gördünüz. Gündelikçi kadın ortalığı temizlerken ona: 'Hayır, bu Mösyö'nündür; dokunmayın,' der. Geçen gün, dikkatsizlikle, onun bir yuvarlak masasının üzerine ciltli bir müzik defteri koyduğum zaman Madam, defteri yere fırlattı. Köşeleri kırıldı... Ah! Daha fazla süremez artık bu... Ama, dinleyin..."

Kolumu tuttu, sesini alçaltarak, "Ben önlemimi aldım,"

dedi. "Bir huzurevine sığınmakla gözdağı veriyor bana durmadan, 'bu davranışları sürdürürsem' gidecekmiş. Sainte-Périne'de kalmasına yetecek kadar para koydum bir köşeye; en iyisi orasıymış, öyle diyorlar. Hâlâ vermekte olduğum birkaç ders hemen hiçbir şey getirmiyor artık. Bir zaman sonra kaynaklarım iyice kuruyacak; bu paraya dokunmak zorunda kalacağım; bunu istemiyorum. Bunun için verdim kararımı... Üç aya varmadan olacak bu iş. Evet, tarihini de kararlaştırdım. Bundan böyle her saatin beni bu tarihe biraz daha yaklaştırdığını düşündükçe ne büyük bir rahatlayış duyuyorum, bir bilseniz!"

Bana doğru eğilmişti, biraz daha eğildi, "Bir yana da bir gelir senedi koydum," dedi. "Büyük bir şey değil öyle ama daha fazlasını yapamazdım. Madam de La Pérouse bunu bilmiyor. Çekmecemde, sizin adınıza yazılmış bir zarfın içinde duruyor, gerekli bilgiler de yazılı. Size güvenebilir miyim, yardım eder misiniz bana? Öyle işlerden hiçbir şey anlamam ben, ama görüştüğüm bir noter bunun gelirinin torunum ergenlik çağına erinceye kadar kendisine doğrudan doğruya ödenebileceğini, sonradan da senedin eline verilebileceğini söyledi. Bunun gerçekleştirilmesine göz kulak olmanızı rica etmek, dostluğunuzdan çok da fazla yararlanmak olmaz diye düşündüm. Noterlerden öyle çekinirim ki! İçimin rahat etmesini isterseniz hemen yanınıza almayı kabul edersiniz... Kabul, değil mi?.. Şimdi getireceğim."

Her zamanki gibi, sık adımlarla yürüyerek çıktı, elinde büyük bir zarfla geri döndü.

"Kapattım ya kusura bakmayın, sırf biçim bakımından. Alın."

Zarfa bir göz attım, adımın alt yanında süslü harflerle yazılmış "ÖLÜMÜMDEN SONRA AÇILMAK ÜZERE" sözcüklerini okudum.

"Çabucak cebinize koyun da güven altında olduğunu bileyim. Teşekkürler... Ah! Öyle bekliyordum ki sizi!"

Sık sık duymuşumdur, böylesine önemli anlarda, her türlü insan heyecanı bende yerini neredeyse gizemsel bir coşkuya, bir tür esrikliğe bırakır, kendi varlığımın da yüceldiğini, daha doğrusu, kendi kendini bırakmış, kişiliğinden sıyrılmışçasına bencil bağlarından koptuğunu sezerim. Bunu duymamış olanlar beni anlayamaz elbet. Ama La Pérouse'un bunu anladığını seziyordum. Ne türlü karşı gelirsem geleyim, hepsi yersiz, uygunsuz kaçacaktı, avucuma bıraktığı elini güçlü bir biçimde sıkmakla yetindim. Gözleri garip bir parıltıyla parlıyordu. İlkin zarfı tutan öbür elinde bir başka kâğıt tutuyordu.

"Buraya adresini yazdım. Nerede bulunduğunu biliyorum şimdi: Saas-Fée. Böyle bir yer biliyor musunuz? İsviçre'de. Haritada aradım ama bulamadım."

"Evet," dedim. "Cervin yakınında küçük bir köydür."

"Çok mu uzak?"

"Gidemeyeceğim kadar uzak değil."

"Ne! Bunu da yapar mıydınız? Ah! Ne kadar iyisiniz," dedi. "Bana gelince ben fazla yaşlandım. Yapamam da sonra, annesi yüzünden... Gene de bana öyle geliyor ki." Duraladı, bir sözcük aradı, sonra gene konuştu. "Onu bir görebilseydim, daha kolay giderdim bu dünyadan."

"Zavallı dostum... Bir insan neler yapabilirse hepsini yapacağım onu size getirmek için. Küçük Boris'i göreceksiniz, söz size."

"Teşekkürler... Teşekkürler..."

Esrimelerle kollarında sıkıyordu beni.

"Ama söz verin bana, artık..."

"Ah! Orası başka," dedi birdenbire sözümü keserek. Sonra hemen, dikkatimi başka yana yönelterek üstelememi önlemek istercesine, "Bir düşünün," dedi, "geçenlerde eski öğrencilerimden birinin annesi tiyatroya götürmek istedi beni. Bir ay kadar oluyor. Français'de bir matine. Yirmi yılı aşkın bir zamandan beri hiçbir gösteri salonuna adım atmamıştım. *Hernani*'yi oynuyorlardı, Victor Hugo'dan. Bilir misiniz? Çok

güzel oynanmış anlaşılan. Herkes coşuyordu. Beni sorarsanız ben anlatılamayacak kadar rahatsız oldum. Kalkıp çıkmak kaba kaçmasa asla durmazdım... Bir locadaydık. Dostlarım beni yatıştırmaya çalışıyorlardı. Halka seslenecektim. Ah! nasıl yapabilirler bunu? Nasıl yapabilirler?.."

"Neye kızdığını anlayamadım ilkin, sordum:

"Oyuncuları çok mu kötü buluyordunuz?"

"Elbette. Ama sahnede böyle rezaletler göstermeyi nasıl göze alıyorlar? Seyirci de alkışlıyordu! Salonda çocuklar da vardı, oynanan oyunu bile bile ana babalarının alıp getirdiği çocuklar... Tüyler ürpertici bir şey. Hem de devletin ödenek verdiği bir tiyatroda!"

"Bu iyi adamın kızgınlığı beni eğlendiriyordu. Şimdi gülüyordum neredeyse. Karşı çıktım, tutkuları bir bir göstermeden tiyatro yapılamayacağını söyledim. O da tutkuları göstermenin ister istemez kötü örnek vermek olduğunu söyledi. Tartışma bir zaman böylece sürdü; ben, bu dokunaklılık öğesini orkestrada bakır çalgıların birden coşuvermelerine benzeterek:

"Örneğin Beethoven'in bir senfonisine hayran olduğunuz yerde, şu trombonların girişinde..." derken olağanüstü bir sertlikle, "Ama ben bu trombonların girişine hiç de hayran değilim," diye atıldı. "Beni rahatsız eden şeye ne diye hayran olayım?"

Bütün bedeniyle titriyordu. Sesindeki kızgınlık, düşmanlığa yaklaşan hava çok şaşırttı beni, kendisini de şaşırtır gibi oldu, daha sakin bir sesle getirdi gerisini:

"Yeni müziğin bütün çabasının önce uyumsuz saydığımız kimi düzenlerini katlanılır, hatta hoş kılmak olduğunu fark ettiniz mi?"

"Elbette," diye atıldım, "her şey en sonunda uyuma varmalı, uyuma indirgenmeli."

"Uyuma," diye yineledi omuz silkerek. "Ben bunda bir kötülüğe, günaha alışmadan başka bir şey görmüyorum. Du-

yarlık körlenir; arılık solar; tepkilerin keskinliği azalır; ılımlılık gösterir insan, boyun eğer..."

"Bu sözlerinizi duyanlar, çocuklarını sütten kesmeyi bile göze alamayacaklar artık."

Ama işitmeden sürdürüyordu konuşmasını:

"Gençliğimizdeki uzlaşmazlığımızı yeniden ele geçirebilseydik, geldiğimiz duruma kızardık en çok."

Teleolojik[1] bir tartışmaya atılmak için vakit çok geçti, onu gene kendi alanına getirmeye çalıştım:

"Ama müziği yalnız huzurun anlatımıyla kısıtlamak istemiyorsunuz herhalde? Bu durumda bir tek düzen yeterdi: Tam ve sürekli bir düzen."

Ellerimi tuttu, bir esrime içindeymiş gibi bakışları bir yüce aşkta kaybolmuştu, üst üste yinelemeye başladı, "Tam ve sürekli bir düzen; evet, bu işte tam ve sürekli bir düzen... Ama bütün evrenimiz düzensizliğin pençesinde," diye ekledi kederli kederli.

Vedalaştım. Kapıya kadar geçirdi beni, beni öperken gene mırıldandı:

"Ah! Ne kadar uzun sürüyor düzenin gerçekleşmesi!"

1. Teoloji (Yun. *telos*, erek; *logos*, bilim). Erekbilim. Felsefede olayların ve ilişkilerin bir amaca ya da sona yönelik olduğu görüşü. (Y.N.)

İkinci bölüm

SAAS-FÉE

I

Bernard'dan Olivier'ye

Pazartesi

Sevgili Dostum,

İlkin bakaloryayı astığımı söyleyeyim sana. Beni görmeyince anlamışsındır. Yolculuğa çıkmak için bulunmaz bir fırsat çıktı karşıma. Dört elle sarıldım hemen, pişman da değilim. Hemen karar vermek gerekiyordu, düşünmeye, hatta sana veda etmeye bile zaman kalmadı. Seni görmeden gittiğinden dolayı yol arkadaşımın da bütün üzüntülerini sana bildirmekle görevliyim. Öyle ya, kim götürüyordu beni, biliyor musun? Sezmeye başladın bile... Edouard, senin ünlü dayın. Daha Paris'e geldiği akşam oldukça olağanüstü, heyecanlı durumlarda karşılaştım onunla, sonra anlatırım sana. Her şey olağanüstü bu serüvende, düşündüm mü başım dönüyor. Bugün bile inanmakta güçlük çekiyorum. Gerçek mi bu olanlar, bu mektubu sana; ben mi yazıyorum, şimdi Edouard'la birlikte İsviçre'de miyim, sonra... Hadi, her şeyi söyleyeyim sana; ama mektubumu yırt, bütün anlattıklarımı da kendine sakla.

Düşün bir kez, kardeşin Vincent'ın bıraktığı, senin de bir gece kapının önünde ağladığını işittiğin (izin ver de söyleyeyim, kendisine kapıyı açmamakla büyük bir budalalık ettiğin) kadın, Edouard'ın çok iyi bir dostu. Vedel'in öz kızı, dostun Armand'ın kız kardeşi değil miymiş! Bunları anlatmamalıydım

sana, çünkü bir kadının onuru giriyor işin içine, ama hiç kimseye anlatmasam geberirim... Gene söylüyorum, kendine sakla bu söylediklerimi. Yeni evlendiğini biliyorsun; evlendikten az bir zaman sonra hastalanıp Güney'e, tedaviye gittiğini de biliyorsun belki. Orada, Pau'da tanışmış Vincent'la. Belki bunu da biliyorsun. Ama senin bilmediğin şey, bu tanışmanın birtakım sonuçları olduğu. Evet, dostum! Senin o aşağılık, o beceriksiz kardeşin bir çocuk yapmış. Kadın gebe gelmiş Paris'e, gelince de ailesinin yanına gitmeyi göze alamamış; hele eşinin evine dönmeyi hiç göze alamıyormuş. Bu arada, kardeşin bildiğin koşullar içinde, yüzüstü bırakıyordu onu. Açıklamalarla başını ağrıtacak değilim ama Laura Douviers'nin ağzından onun için bir tek serzeniş, bir tek kin sözü çıkmadığını söyleyebilirim. Tam tersine, onun davranışını bağışlatmak için ne uydurulabilirse uyduruyor. Çok iyi bir kadın kısacası, tertemiz bir yüreği var. Gerçekten çok iyi olan biri daha varsa o da Edouard. Laura ne yapacağını, nereye gideceğini bilmediği için Edouard kendisini İsviçre'ye götürmeyi önerdi ona. Laura'ya yalnız dostça duygular beslediğinden onunla baş başa yolculuk etmek rahatını kaçırdığı için, bana da kendileriyle gelmemi önerdi. Üçümüz birden yola çıktık böylece. Beş saniyede kararlaştırılıverdi bunlar; ancak valizlerini hazırlayacak, bir de benim üstüme başıma bir şeyler alacak (evden hiçbir şey almadan ayrıldığımı biliyorsun) kadar bir zamanımız vardı. Edouard'ın bu durumda ne büyük bir incelik gösterdiğini sen düşün artık, üstelik de asıl benim kendisine yardımda bulunduğumu yineleyip duruyordu. Evet dostum, hakkın varmış: Dayın çok hoş bir adam.

Yolculuk oldukça çetin geçti, çünkü Laura çok yorgundu; durumu da (gebeliğin üçüncü ayına giriyor) çok özen istiyordu; gitmeyi kararlaştırdığımız (anlatılması çok uzun sürecek nedenlerle) yer de ulaşılması oldukça güç bir yerdi. Öte yandan Laura da önlem almaya yanaşmıyor, sık sık işleri güçleştiriyordu; zorlamak gerekiyordu onu; başına gelebilecek şeyle-

rin en iyisinin bir kaza olacağını yineliyordu durmadan. Ama biz üzerine titriyorduk. Ah, dostum, ne hayranlık verici bir kadın! Onu tanıdıktan sonra eskisi gibi bulmaz oldum kendimi, belirtmeyi göze alamadığım düşüncelerim, yüreğimde bastırdığım atılımlar var, öyle ya, ona layık olmasam yüzüm kızarırdı. Evet, gerçekten, onun yanında oldu mu hep soylu düşünmek zorundaymış gibi oluyor insan. Ama üçümüz arasındaki konuşmaların çok serbest olmasını engellemiyor bu durum, çünkü Laura hiç de şu nanemolla kadınlardan değil, ne olursa olsun, her şeyden söz ediyoruz; ama, inan bana, bazı şeyler var ki, hiç de alaya almak gelmiyor içimden onun önünde, bugün bana çok önemli görünüyor bunlar.

Ona tutkun olduğumu düşüneceksin. Eh, dostum, yanılmış olmazsın! Delice bir şey, değil mi? Saygı gösterdiğim, parmağımın ucuyla bile dokunmayı göze alamayacağım, gebe bir kadına tutkun oluşumu gözlerinin önüne getirebiliyor musun? Görüyorsun, gönül eğlendirdiğim yok...

Sayısız güçlüklerden sonra (Laura için bir el tahtırevanı bulmuştuk, çünkü arabalar buraya kadar çıkamıyor) Saas-Fée'ye geldiğimiz zaman, otelde ancak iki oda verebildiler bize, iki yataklı bir büyük odayla bir küçük oda. Otelcinin önünde, küçük odaya benim geçmem kararlaştırıldı; öyle ya, Laura kimliği gizlensin, diye, "Edouard'ın karısı" diye tanıtılıyor; ama her gece o kalıyor küçük odada, ben de Edouard'ın odasına geçiyorum. Her sabah otel çalışanlarının gözünü boyamak için oraya buraya bir koşuşmadır gidiyor. Bereket versin, iki oda birbirine açılıyor da işimiz kolaylaşıyor.

Altı gündür buradayız işte; daha erken yazmadım sana, çünkü ilkin fazlasıyla şaşkındım, hem de kendimle uyuşmam gerekiyordu. Daha yeni yeni kendime geliyorum.

Edouard'la birkaç ufak dağ gezintisi yaptık, pek eğlenceli geçti; ama doğrusunu söylemek gerekirse, bu memleket pek hoşuma gitmiyor; Edouard'ın da hoşuna gitmiyor pek. Görünümü "fazla cafcaflı" buluyor. Tümüyle böyle.

Buranın en iyi yanı, içlere çekilen havası; ciğerleri arıtan, el değmemiş bir hava. Hem sonra Laura'yı da uzun zaman yalnız bırakmak istemiyoruz, öyle ya, bizimle gelemediğini söylemek bile fazla. Oteldeki insanlar oldukça eğlendirici. Her uyruktan insan var. Biz en çok burada kızı ve kendisine emanet edilmiş bir çocukla birlikte tatilini geçiren bir Polonyalı kadın doktorla düşüp kalkıyoruz. Hatta biz buraya kadar bu çocuğu bulmak için geldik. Bir tür sinir hastalığına tutulmuş, kadın doktor yepyeni bir yöntemle iyileştirmeye çalışıyor bu hastalığı. Ama doğrusu çok sevimli olan bu oğlana en çok iyiliği dokunan şey; doktorun kızına, kendisinden birkaç yaş daha büyük, ama yaşamımda gördüğüm yaratıkların en güzeli olan bu kıza delice tutkun olması. Sabahtan akşama kadar hiç ayrılmıyorlar birbirlerinden. İkisi de baş başa öyle hoş ki hiç kimse dalga geçmeyi düşünmüyor.

Çok çalışmadım, bir tek kitap bile açmadım yola çıkalı beri, ama çok düşündüm. Edouard'ın konuşması son derece ilginç. Bana sekreteriymişim gibi davranır görünüyorsa da doğrudan doğruya konuşmuyor pek benimle; ama başkalarıyla konuşmasını dinliyorum; özellikle Laura'yla konuşmasını, öyle ya, Laura'ya tasarılarını anlatmaktan hoşlanıyor. Benim için ne kadar yararlı, bilemezsin. Kimi günler not alsam diye düşünüyorum; ama hepsini aklımda tuttuğumu sanıyorum. Kimi günler seni müthiş arıyorum, asıl o burada bulunmalıydı diye düşünüyorum; ama başıma gelene üzülemiyor, hiçbir şeyi değiştirmeyi dileyemiyorum. Edouard'ı senin yardımınla tanıdığımı, mutluluğumu sana borçlu olduğumu unutmadığımı düşün hiç değilse. Beni gördüğün zaman değişmiş bulacaksın sanırım; ama bu, her zamankinden de derin bir biçimde senin dostun kalmama engel değil.

Çarşamba

Not: Şimdi zorlu bir geziden döndük. Hallalin'e çıkmıştık. Bizimle birlikte iplere bağlanan rehberler, buzullar, uçurumlar, çığlar vb. Karlar arasında bir sığınağa yatmışız, yığılmış bir durumda başka turistler; gece gözümüzü bile kırpmadığımızı söylemek bile fazla. Ertesi gün, şafakla birlikte yola çıktık... Yok, dostum, İsviçre'ye karşı konuşmayacağım artık. İnsan yukarıda oldu mu her ekimi, her bitkiyi, insanların cimriliğini, budalalığını anımsatan ne varsa hepsini gözden kaybetti mi türkü söylemek, gülmek, ağlamak, başı önde göklere dalmak ya da dizlere kapanmak geliyor içimden. Gözlerinden öperim.

Bernard

Bernard fazlasıyla içten, fazlasıyla doğal, arıydı, hem de Olivier'yi çok az tanıyordu. Bu mektubun onda uyandıracağı bir sürü çirkin duyguyu aklına bile getiremezdi. İçine küskünlük, umutsuzluk, öfke karışan bir zorlu dalgalanıştı Olivier'nin duyduğu. Hem Bernard'ın hem de Edouard'ın yüreğindeki yerini yitirdiğini duydu. İki dostunun dostluğu kendisininkini ortadan siliyordu. Hele Bernard'ın mektubunda bir tümce vardı ki onu kıvrım kıvrım kıvrandırıyordu. Olivier'nin gözlerinin önüne getirebileceği şeyleri sezseydi, Bernard hiç yazmazdı kuşkusuz bu tümceyi: "Aynı odada," diye yineliyordu kendi kendine ve iğrenç bir kıskançlık yılanı yüreğinde sağılıyor, bükülüyordu. "Aynı odada yatıyorlar!" Neler, neler getirmiyordu aklına? Kirli görüntülerle doluyordu beyninin içi, bunları kovmaya bile çalışmıyordu. Özellikle ne Edouard'ı kıskanıyordu ne Bernard'ı, ikisini kıskanıyordu. Ötekini de berikini de birbiri ardından ya da aynı anda gözlerinin önüne getiriyor, ikisini birden kıskanıyordu. Mektubu öğleyin almıştı. Bütün

gün, içinden, "Demek böyle..." diye yineledi. O gece cehennem zebanileri hiç yakasını bırakmadı. Ertesi sabah Robert'in evine koştu. Passavant Kontu kendisini bekliyordu.

II

Edouard'ın Günlüğü

Küçük Boris'i bulmakta güçlük çekmedim. Gelişimizin ertesi günü otelin taraçasına geldi, yolcular kullansınlar diye bir eksen üzerine takılmış dürbünden dağlara bakmaya başladı. Hemen tanıdım onu. Az sonra kendisinden biraz daha büyük bir küçük kız geldi yanına. Hemen oracığa, camlı kapısı açık duran salona oturmuştum, konuştuklarının tek sözcüğünü bile kaçırmıyordum. Büyük bir istek duyuyordum onunla konuşmak için, ama ilkin küçük kızın annesiyle, Boris'in emanet edildiği ve kendisini çok yakından denetleyen Polonyalı doktorla bağıntıya girmenin daha akıllıca olacağını düşündüm. Küçük Bronja pek tatlı, on beş yaşlarında. Beline kadar inen, gür, sarı, örgülü saçları var; bakışı ve sesi insanlarınkinden çok meleklerinkine benziyor. Bu iki çocuğun konuşmalarını buraya geçiriyorum:

"Boris, annem dürbüne dokunmamamızı daha uygun buluyor. Gezmeye gelmek istemiyor musun?"

"Evet, istiyorum. Hayır, istemiyorum."

İki karşıt tümce bir solukta söylenmişti. Bronja yalnız ikincisini önemsedi.

"Neden?" dedi.

"Çok sıcak hava, çok soğuk." Dürbünü bırakmıştı.

"Hadi, Boris, nazık ol! Birlikte gezmeye çıkmamız annemi sevindirir, biliyorsun. Şapkanı nereye koydun?"

"Vibroskomenopatof. Blaf blaf."

"Bu ne demek?"

"Hiç."

"Niçin söylüyorsun öyleyse?"

"Anlamayasın diye."

"Anlamı yoksa anlayıp anlamamam fark etmez."

"Anlamı olsa da anlamayacaktın ama."

"İnsan konuştu mu anlatmak için konuşur."

"İster misin, yalnız ikimiz anlaşmak için sözcük yapmaca oynayalım?"

"İlkin iyi Fransızca konuşmaya çalış."

"Benim annem Fransızca konuşur, İngilizce, Romence, Rusça, Türkçe, Lehçe, İtahopça, İspanyolca, papağanca, cicibikçe konuşur."

Bütün bunlar bir solukta, bir tür içli taşkınlıkla söylenmişti.

Bronja gülmeye başladı:

"Boris, ne diye durmadan doğru olmayan şeyler anlatıyorsun?"

"Sen de neden hiçbir zaman inanmıyorsun benim anlattığıma?"

"Doğru söylediğin zaman inanıyorum."

"Ne zaman doğru olduğunu nereden biliyorsun? Geçen gün meleklerden söz ettiğin zaman ben pekâlâ inandım sana. Söyle, Bronja, çok çok dua edersem ben de görebilir miyim onları?"

"Yalan söyleme alışkanlığın geçerse, Tanrı da sana onları göstermek isterse, belki görürsün; ama sırf onları görmek için dua edersen, göstermez Tanrı. Çok güzel şeyler vardır, bu kadar kötü olmasaydık, hepsini görebilirdik."

"Bronja, sen kötü değilsin, bunun için melekleri görebilirsin. Ben hep kötü olacağım."

"Neden bundan böyle kötü olmamaya çalışmıyorsun? Şeye (burada benim bilmediğim bir yeri belirtti) kadar gidelim de kötü olmaktan kurtulmana yardım etmeleri için her ikimiz

de Tanrı'ya, Meryem Ana'ya, dua edelim ister misin?"

"Evet. Hayır, dinle bir değnek alacağız şimdi; sen bir ucundan tutacaksın, ben bir ucundan. Gözlerimi yumacağım. Söz veriyorum; ancak oraya geldiğimiz zaman açacağım."

Biraz uzaklaştılar; taraçanın basamaklarından inerlerken Boris'in gene konuştuğunu işittim.

"Evet, hayır, bu ucundan değil. Dur da sileyim."

"Neden?"

"Ben dokundum da ondan."

Sabah kahvaltımı tek başıma bitirip tam da kendisine yaklaşmak için bir yol aradığım sırada, Bayan Sofroniska yanıma geldi. Elinde son kitabımı tuttuğunu görünce şaşırdım; gülümsemelerin en sevimlisiyle gülümseyerek gerçekten kitabın yazarıyla konuşmak zevkini mi tattığını sordu; sonra hemen kitabımı uzun uzun övmeye başladı. Görüş noktası edebiyatla ilgili olmaktan çok uzaktı; ama yargısı, övgüleri, eleştirileri her zaman işittiklerimden çok daha akıllıca geldi bana. Aşağı yukarı yalnız ruhbilim sorunlarıyla, insan ruhunu yeni bir ışıkla aydınlatabilecek şeylerle ilgilendiğini söyledi. Ama kalıplaşmış bir ruhbilimle yetinmemesini bilen ozanlar, oyun yazarları ya da romancılar ne kadar ender, diye ekledi. Ben de okurları hoşnut edebilen tek ruhbilimin bu ruhbilim olduğunu söyledim.

Küçük Boris'i yaz tatili boyunca yanında kalmak üzere annesi emanet etmiş ona. Onunla ilgilenmemi gerektiren nedenleri belli etmekten kaçındım. "Çok duyarlıdır," dedi Bayan Sofroniska. "Annesinin düşüp kalktığı insanlar ona hiçbir şey vermiyor. Bizimle Saas-Fée'ye gelmekten söz ediyordu; ama çocukla ilgilenmeyi ancak onu tam olarak benim elime bırakması koşuluyla kabul ettim; yoksa onu iyileştireceğime söz veremezdim. Bir düşünün Mösyö," diye sürdürdü, "bu yavruyu sürekli taşkınlık içinde tutuyor, bu da onda en kötü sinir

bozukluklarının doğmasını kolaylaştırıyor. Çocuğun babasının ölümünden beri, bu kadın yaşamını kendi kazanmak zorunda. Yalnız piyanistti, şunu da söylemeliyim ki eşsiz bir sanatçıydı; ama fazlasıyla usta çalışı büyük kitlenin hoşuna gidemezdi. Konserlerde, gazinolarda şarkı söylemeye, sahneye çıkmaya karar verdi. Boris'i de locasına götürüyordu, tiyatronun yapay havasının bu çocuğun dengesinin bozulmasında büyük etkisi olduğunu sanıyorum. Annesi onu çok sever; ama doğrusunu söylemek gerekirse artık onunla oturmasa daha iyi eder."

"Nesi var?" diye sordum.

Gülmeye başladı:

"Hastalığının adını mı öğrenmek istiyorsunuz? Size güzel bir bilimsel ad söylediğim zaman çok mu ilerlemiş olacaksınız?"

"Neden rahatsız olduğunu söyleyin, yeter."

"Bir sürü ufak huzursuzluktan, tiklerden, manilerden rahatsız. 'Bu çocuk sinirli' dedirten ve genellikle açık havada dinlenmeyle, sağlığa dikkat etmekle iyileştirilen şeylerden. Sağlam bir yapı bu rahatsızlıkların ortaya çıkmasına olanak bırakmazdı kuşkusuz. Ama zayıflık bunları kolaylaştırırsa da asıl nedeni değildir. Bence bunların kaynağı, herhangi bir olaydan doğmuş bir ilk sarsıntıdadır her zaman, bu sarsıntıyı öğrenmek gerekir. Hasta, nedenin bilincine erdi mi yarı yarıya iyileşmiş demektir. Ama bu neden belleğinden kaçar çoğu zaman; hastalığın gölgesine gizlenir sanki; gün ışığına, yani görüş alanına çıkarmak için, bu sığınağın arkasında arıyorum onu. Bir ışık çizgisi kirli bir suyu nasıl durultursa açık bir bakış da bilinci öyle aydınlatır, ben buna inanıyorum."

Sofroniska'ya dün dinlediğim konuşmayı anlattım, bu konuşmaya göre Boris iyileşmiş olmaktan çok uzak görünüyordu bana.

"Ben de Boris'in geçmişi hakkında bilmem gerekenleri bilmekten çok uzağım da ondan. Tedavime başlayalı çok olmadı."

"Neye dayanıyor bu tedavi?"

"Yalnız onu konuşturmaya. Her gün bir-iki saat geçiriyorum yanında. Ona sorular soruyorum, ama çok az. Önemli olan güvenini kazanmak. Daha şimdiden epey şey biliyorum. Ama çocuk direniyor daha, utanıyor; fazla çabuk, fazla zorlu sıkıştırsam, giz vermesini çabuklaştırmak istersem, elde etmek istediğim şeyin, tam bir kendini bırakışın tersi olan bir sonuca varırım. Ayak direr. Suskunluğunu, utancını yenemediğim sürece..."

Sözünü ettiği araştırma bana o kadar aşırı geldi ki, ona katılmadığımı belli etmemek için zor tuttum kendimi; ama merakım daha ağır basıyordu.

"Yoksa siz kimi utanç verici gizler mi bekliyorsunuz bu çocuktan?"

Karşı gelmek ona düştü:

"Utanç verici mi? İnsanın yüreğini dinlettirmesi utanç vericiyse bu da utanç vericidir. Her şeyi, en çok da gizlenmesi için en büyük dikkatin gösterildiği şeyi bilmem gerekiyor. Boris'i tam bir giz vermeye kadar götürmem gerek; bundan önce iyi edemem onu."

"Size açacağı gizleri bulunduğunu sanıyorsunuz demek? Kusura bakmayın, ama söylemesini istediğiniz şeyi kendiniz esinlenemediğinizden emin misiniz?"

"Bu kaygıyı hiç aklımdan çıkarmamak zorundayım, bu kadar ağır davranmamın nedeni de bu. Beceriksiz sorgu yargıçlarının, hiç istememekle birlikte, bir çocuğa baştan başa uydurma tanıklıklar fısıldadıklarını, çocuğun da sorgunun baskısı altında, tam bir iyi niyetle yalan söylediğini, uydurma kötülüklere inandırıcı bir biçim verdiğini gördüm. Benim işim açılmayı kendi akıntısına bırakmak, her şeyden önce de hiçbir şey esinlememek. Olağanüstü bir sabır ister bu iş."

"Yani uzmanın değeri neyse, yöntemin değeri de o."

"Ben böyle söylemeyi göze alamıyordum. İnanın, bu işi bir zaman yaptıktan sonra, olağanüstü bir ustalığa, bir tür ön-

bilgiye erişir insan, isterseniz sezgi deyin buna. Öte yandan bazı bazı yanlış yollara da sapabiliriz. Bakın, bütün konuşmalarımız nasıl başlar, biliyor musunuz? Boris bana geceleyin düşünde gördüklerini anlatır ilkin."

"Uydurmadığı nereden belli?"

"Peki, uydurursa ne olur?.. Hastalıklı bir hayal dünyasının her buluşu aydınlatıcıdır."

Kısa bir zaman sustu, sonra, "Uydurmacılık, hastalıklı bir ruh hali," dedi... "Hayır! Bu değil. Sözcükler iyi belirtemiyor düşüncemizi. Boris, benim önümde, yüksek sesle düşlere dalıyor. Her sabah, bir saat boyunca, görüntüleri aklımızın denetiminden kaçırdığımız bu yarı uyku durumunda kalmayı kabul ediyor. Bunlar artık bildiğimiz mantığa göre değil de önceden bilinmeyen ilişkilere göre toplanır, birleşirler, gizlemli bir iç zorunluluğu karşılık verirler her şeyden önce, bulmam gereken de budur. Bir çocuğun saçmalamaları en bilinçli hastanın en akıllıca çözümlemesinden daha çok aydınlatır beni. Birçok şey akılca anlaşılmaz, yaşamı anlamak için yalnız aklı kullanan kimse, alevi maşayla tutmaya kalkan bir insana benzer. Kömürleşmiş bir odun parçasından başka bir şey yoktur artık önünde, hemen geçer alevleri."

Gene durdu, kitabımı karıştırmaya başladı.

"İnsan ruhunu kavramakta ne kadar yaya kalıyorsunuz," diye haykırdı; sonra, birdenbire, gülerek, "Yok! özel olarak sizden söz etmiyorum," diye ekledi; "siz dediğim zaman romancılar demek istiyorum. Kişilerinizin çoğu kazıklar üzerine kurulmuş gibi, ne temelleri var ne bodrumları. Ozanlarda daha çok gerçek var, buna gerçekten inanıyorum. Yalnız aklın yarattığı şeyler kalp olur. Ama ben kendimi ilgilendirmeyen bir şeyden söz ediyorum... Boris konusunda yönümü şaşırtan nedir, biliyor musunuz? Onun son derece arı olduğuna inanmam."

"Bu durum nie diye şaşırtsın yönümüzü?"

"O zaman derdin kaynağını nerede arayacağım, bilemi-

yorum da ondan. Onda dokuz, böyle bir bozukluğun kaynağında kocaman, yüz kızartıcı bir giz bulunur."

"Hepimizde bulunur o belki," dedim; "ama hepimizi hasta etmez Tanrı'ya şükür."

Bu sırada, Bayan Sofroniska kalktı; pencereden Bronja'nın geçtiğini görmüştü. Bana onu gösterdi, "Bakın, işte Boris'in asıl doktoru," dedi. "Beni arıyor; sizden ayrılmak zorundayım; ama gene görüşürüz, değil mi?"

Sofroniska'nın, eksikliğini roman için kusur saydığı şeyi fazlasıyla anlıyorum; ama sanatla ilgili birtakım nedenler, birtakım üstün nedenler kaçıyor gözünden, bana iyi bir romancının iyi bir doğacıdan çıkmayacağını düşündüren nedenler bunlar.

Laura'yı Bayan Sofroniska'yla tanıştırdım. Anlaşır gibi görünüyorlar, buna seviniyorum. Birlikte çene çaldıklarını bildiğim zaman, tek başıma bir köşeye çekilmekten o kadar sakınmıyorum. Bernard'ın burada kendi yaşında bir arkadaş bulamadığına üzgünüm; ama, hiç değilse, hazırlanacağı sınav günde birkaç saatini alıyor. Romanıma çalışmaya başlayabildim.

III

İlk görünüşe karşın, hem de, beylik bir deyimle, herkes "çorbaya kendinden de tuz katmak"la birlikte, Edouard dayı ile Bernard arasında işler ancak kör topal gidiyordu. Laura da pek hoşnut değildi. Nasıl olabilirdi ki? Koşullar, yaradılışına hiç de uygun düşmeyen bir rol yüklenmeye zorlamıştı onu; dürüstlük duygusu rahatını kaçırıyordu bu durumda. Eşlerin en bağlıları olan şu sevgi dolu, uysal yaratıklar gibi o da, bir destek bulmak için, kimi uygunluklar isterdi. Çevresinden çıkalı beri kendini güçsüz buluyordu. Edouard karşısında durumu günden güne daha sahte görünüyordu ona. Onu her şeyden çok rahatsız eden, birazcık üzerinde durdu mu katlanılmaz gelen şey, koruyucusunun sırtından geçinmesi, daha doğrusu karşılık olarak ona hiçbir şey vermemesi, daha da doğrusu, Edouard'ın karşılık olarak ondan hiçbir şey istememesiydi, oysa ona her şeyi vermeye hazır buluyordu kendini. Tacitus, Montaigne'in kalemiyle, "İyilikler karşılıkları ödenebildiği sürece iyidir," der; bu yalnız soylu ruhlar için doğrudur kuşkusuz... Laura da bunlardandı. Vermek istemesine karşın, durmamacasına alıyor, bu da Edouard'a kızmasına yol açıyordu. Üstelik, geçmişi anımsadığı zaman, hâlâ içinde yaşadığını duyduğu bir aşk uyandırdıktan sonra, bu aşktan kaçıp onu boşlukta

bırakmakla, Edouard kendisini aldatmış gibi geliyordu ona. Hatalarının, kendisinin boyun eğdiği, Edouard'ın desteklediği evlenmesinin, hemen sonra da baharın kışkırtmalarına kapılmasının gizli nedeni bu değil miydi? Öyle ya, kendinden saklayamazdı: Vincent'ın kolları arasında aradığı hâlâ Edouard'dı. Sevgilisinin soğukluğuna bir açıklama bulamayınca bundan kendini sorumlu tutuyor, "Çok güzel, çok gözü pek olsam yenebilirdim onu," diye düşünüyordu; ondan nefret edemeyince de kendini suçluyor, küçük görüyor, her türlü değerini yadsıyor, var olma nedenini silip atıyor, kendine hiçbir erdem tanımıyordu.

Oda durumunun gerektirdiği ve arkadaşlarına alabildiğine eğlenceli gelebilecek bu konaklama yaşamının onda bir sürü ar duygusunu incittiğini de ekleyelim. Bu duruma bir çıkış noktası da göremiyordu, oysa uzatılması çok güçtü.

Laura ancak Bernard'a karşı analık ya da ablalık görevleri uydurarak birazcık avuntu ve sevinç bulabiliyordu. İnceliklerle dolu olan bu delikanlının kendisine beslediği saygıyı sezmekteydi; gördüğü bu büyük sevgi, bu kendi kendini küçümsemenin, bu horgörünün, en kararsız yaratıkları en aşırı kararlara götürebilecek eğimi üzerinde tutmaktaydı. Bernard sabahları, bir dağ gezintisi için şafaktan yola çıkmıyorsa (çünkü erken kalkmasını seviyordu) iki koca saatini yanında İngilizce okumakla geçiriyordu. Ekimde gireceği sınav, bunun için uygun bir bahaneydi.

Gerçekten de sekreterlik görevlerinin çok zamanını aldığı söylenemezdi. İyice belirlenmiş değildi bu görevler. Bernard, bu görevleri üzerine aldığı zaman, bir çalışma masasının başına oturup Edouard'ın söylediklerini yazacağını, müsveddeleri temize çekeceğini tasarlamıştı. Edouard hiçbir şey yazdırmıyordu; müsvedde diye bir

şeyler varsa, onlar da bavulda kapalı duruyorlardı; Bernard günün her saatinde serbestti; ama kullanılmaktan başka bir şey beklemeyen bir güçten yararlanmak yalnız Edouard'a bağlı olduğu için, Bernard boş duruşuna da, bu oldukça rahat yaşamı ancak Edouard'ın cömertliği nedeniyle sürdüğüne de pek aldırmıyordu. Kuşkularla rahatını bozmamaya kararlıydı. Hadi talihine demeyelim ama hiç değilse yıldızına, içine çektiği hava nasıl ciğerlerinin hakkıysa, kendisinin de belirli bir mutluluğa hakkı olduğuna inanıyordu; Bossuet, kutsal söylevcinin tanrısal bilgeliğin bölüştürücüsü olduğunu söyler, Edouard da bu mutluluğun bölüştürücüsüydü. Üstelik şimdiki durumunu geçici sayıyordu. Bernard, günün birinde, yüreğinde ağırlığını yokladığı zenginlikleri paraya çevirir çevirmez borcunu ödemeyi düşünüyordu. Asıl kızdığı şey, kendi içinde duyup da Edouard'da bulamadığı kimi yeteneklere Edouard'ın hiç mi hiç başvurmamasıydı. "Benden yararlanmasını bilmiyor," diye düşünüyordu Bernard, özsaygısını içine atıyor, hemen sonra da bilgece: "Ne yapalım," diye ekliyordu.

Edouard ile Bernard arasında huzursuzluk nereden çıkabilirdi öyleyse? Bernard ancak muhalefette olunca ayaklarını yere sağlam bastığını hisseden insanlardanmış gibi geliyor bana. Edouard'ın kendisine etkimesine katlanamıyor, etkiye boyun eğecek yerde, dikleşiyordu. Onu eğmeyi zerre kadar düşünmeyen Edouard, böyle dikkafalı olduğunu, hep kendini savunmaya, hiç değilse korumaya hazır durduğunu sezdikçe bir kızıyor, bir üzülüyordu. Böylece, görünüşe göre yalnız kendine karşı birleştirmek üzere bir araya getirdiği bu iki insanı yanına alıp gelmekle acemice bir adım atıp atmadığını düşünüyordu. Laura'nın gizli duygularını kavrayamıyor, büzülüşünü, susmalarını soğukluk sanıyordu. Bu duyguları açıkça görmek rahatını kaçırırdı, Laura'nın anladığı da

buydu; böylece, küçümsenmiş aşkı, artık yalnız gizlenmekte, susmakta kullanıyordu gücünü.

Çay saati genellikle her üçünü de büyük odada biraraya getiriyordu; çağırdıkları zaman, Bayan Sofroniska da sık sık onlara katılıyordu; daha çok Boris ile Bronja'nın gezmeye çıktıkları günlerde. Yaşlarına bakmadan çok serbest bırakıyordu onları; Bronja'ya tam bir güveni vardı, çok dikkatli biliyordu onu, hele kendisine çok uysal davranan Boris'e karşı. Burası güvenilir bir yerdi; çünkü onlar için ne dağa çıkmak hatta ne de otelin yakınındaki kayalara tırmanmak söz konusuydu. İki çocuğun yoldan hiç ayrılmamak koşuluyla buzulun dibine kadar gitmek için izin kopardıkları bir gün, çaya çağrılan Bayan Sofroniska, Bernard ile Laura'nın desteğiyle, Edouard'a, kendisi için tatsız bir şey olmayacaksa gelecek romanından söz etmesini rica etmeyi göze alacak kadar gözü peklik gösterdi.

"Hiç de tatsız gelmez; ama anlatamam size."

Bununla birlikte Laura bu kitabın neye benzeyeceğini (elbette ki beceriksizce bir soru) sorunca, neredeyse kızar gibi oldu.

"Hiçbir şeye," diye atıldı; sonra hemen, yalnızca bu kışkırtmayı bekliyormuşcasına, "Başkalarının önceden yaptıklarını ne diye baştan yapmalı," dedi, "ya da daha önce kendi yaptığımı ya da benden başkalarının yapabileceklerini?"

Edouard, daha sözlerini bitirmeden, yakışıksız, aşırı, saçma olduklarını sezdi; ya da kendisine yakışıksız ve saçma göründü bu sözler; hiç değilse Bernard'a böyle görünmelerinden korkuyordu.

Edouard çok alıngandı. Çalışmalarından söz edilmeye, hele söz ettirilmeye görsün, aklı başından giderdi neredeyse.

Yazarların o alışılmış, ahmakça kendini beğenmiş-

liklerini çok küçümserdi; kendisininkini de elinden geldiğince bastırırdı; ama başkasının saygısında alçakgönüllülüğüne bir destek arardı; bu saygı silinmeyegörsün, alçakgönüllülük topu attı demekti. Bernard'ın saygısı son derece gerekliydi ona. Edouard'ın onunla karşı karşıya gelir gelmez, esinini ortaya dökmesi onu kazanmak için miydi? Onu elden kaçırmanın en iyi yoluydu bu, Edouard iyice sezinliyordu bunu; içinden söylüyor, yineliyordu; ama bütün kararlarına karşın, Bernard'ın önüne gelir gelmez, istediğinden büsbütün başka türlü davranıyor, hemen arkasından saçma bulduğu (gerçekten de öyle olan) bir biçimde konuşuyordu. Buna bakıp da onu sevdiği düşünülebilir miydi? Hayır; hiç sanmam. Çok aşk yettiği gibi azıcık kuruntu da yeter bir yüz buruşturması yaratmaya.

"Roman bütün edebî türlerin en özgürü, en *lawless*'ı[1] olduğu için mi, acaba bu yüzden, bu özgürlüğün uyandırdığı korkuyla mı (çünkü, çoğu zaman, bu özgürlüğü elde eder etmez en çok şaşıranlar, özgürlüğün özlemini en çok duyan sanatçılardır) gerçeğe hep böyle korkakça sarılmıştır?" diye anlatıyordu Edouard. "Yalnız Fransız romanından da söz etmiyorum. Tıpkı İngiliz romanı gibi, Rus romanı da zorunluktan ne kadar kurtulmuş olursa olsun, benzerliğin tutsağı olur. Önem verdiği tek ilerleme, doğala daha çok yaklaşmaktır. Roman, hani Nietzsche'nin söz ettiği şu 'kenarların müthiş aşaması'nı hiçbir zaman görmemiştir, örneğin Yunan tiyatro ya da XVII. yüzyıl Fransız trajedi yazarlarının deyişini sağlayan şu istem zoruyla yaşamdan uzaklaşmayı görmemiştir. Bu yapıtlardan daha kusursuz, bu yapıtlardan daha derin biçimde insansı bir şey bilir misiniz? Ama bunlar

1. (Ing.) Kanunsuz. (Ç.N.)

ancak derin bir biçimde insansıdır; öyle görünmekle, ya da hiç değilse gerçek görünmekle böbürlenmezler. Birer sanat yapıtı olarak kalırlar."

Edouard kalkmıştı, ders veriyormuş gibi görünmekten çok korktuğu için, bir yandan konuşurken bir yandan da çay koyuyor, sonra çayına limon sıkıyor, ama gene de konuşmasını sürdürüyordu:

"Balzac bir dâhi olduğu ve her dâhi sanatına kesin ve kendine özgü bir çözüm getirdiği için, romanın baş niteliğinin 'nüfus kütüğüyle yarışmak' olduğu kararına vardılar, Balzac kendi yapıtını kurmuştu; ama hiçbir zaman romanın yasalarını koymaya kalkmadı; Stendhal hakkındaki yazısı çok güzel gösterir bunu. Nüfus kütüğüyle yarışmak! Yeryüzünde suratsızlar, ciğeri beş para etmezler azmış gibi! Bana ne nüfus kütüğünden! Ben sanatçıyım, yapıtım da hiçbir şeyle yarışmaya kalkmıyor."

Edouard yeniden oturdu, ateşleniyordu; ama belki birazcık da yapmacıktan ateşlenmekteydi. Bernard'a hiç mi hiç bakmaz gibi davranıyordu; ama onun için konuşuyordu. Onunla yalnız olsa, hiçbir şey söyleyemezdi; kendisini kışkırttıkları için bu iki kadına minnettardı.

"Edebiyat alanında, örneğin Racine'de Mithridate ile oğulları arasındaki tartışmaya duyduğum hayranlığı başka hiçbir şeye duyamazmışım gibime gelir bazı bazı.[1] Bir baba ile oğullarının hiçbir zaman böyle konuşmadıkları bilinir, gene de –hatta 'işte bu yüzden' demeliydim– bütün babalar, bütün oğullar bu tartışmada kendilerini bulabilirler. Yeri, türü belirlemek daraltmak demektir. Ruhbilimsel gerçek özel olunca gerçektir ancak, orası öyle; ama sanat da ancak genel olunca sanattır. Bütün

1. Racine'in 1673'te yayımladığı ve yaşlanmakta olan zalim bir Doğulu hükümdar ile Yunanlı bir kadın kahramanı karşı karşıya getirdiği esen. (Y.N.)

sorun burada işte; geneli özel ile anlatmak; özele geneli anlattırtmak. Pipomu yakmama izniniz var mı?"

"Yakın, yakın," dedi Sofroniska.

"Ben de *Athalie*, *Tartuffe* ya da *Cinna* gibi aynı zamanda hem gerçek hem de gerçekten uzak, aynı zamanda hem özel hem de genel, hem insansı hem de uydurma olacak bir roman yazmak isterdim."

"Peki... Bu romanın konusu."

Edouard birdenbire, "Konusu yok," diye atıldı; "en şaşırtıcı yanı da bu belki. Romanımın konusu yok. Evet, biliyorum, saçma görünüyor söylediğim. İsterseniz, bir konusu olmayacak diyelim... 'Bir yaşam dilimi' diyordu doğalcı okul. Bu okulun büyük hatası, dilimini hep aynı yönde kesmesidir; zaman yönünde, uzunlamasına. Neden genişliğine değil, ya da neden derinlemesine değil? Bana gelince, ben hiç kesmemek isterdim. Anlayın beni. Her şeyi sokmak isterdim bu romana. Şurasından burasından makaslayıp da özünü durdurmak istemem. Bir yıldan fazla bir zamandan beri çalışıyorum bu romana, hiçbir şey olmuyor ki, ona aktarmak, ona katmak istemeyeyim; gördüğüm, bildiğim, her şey, başkalarının yaşamından, kendi yaşamımdan bütün öğrendiklerim..."

Sofroniska, dikkat kesilmiş gibi davranarak ama hiç kuşkusuz biraz alayla, "Bütün bunları da 'stilize' olarak mı yapacaksınız?" dedi. Laura gülümsemekten kendini alamadı. Edouard hafiften omuz silkti, gene konuşmaya başladı:

"Bu bile değil yapmak istediğim. Benim istediğim bir yandan gerçeği sunmak, bir yandan da, onu 'stilize' etmek için az önce sözünü ettiğim o çabayı sunmak."

"Zavallı dostum, okurlarınızı sıkıntıdan öldüreceksiniz," dedi Laura; artık gülümsemesini saklayamadığından açık açık gülmeye başlamıştı.

"Hiç de değil. Bu etkiyi elde etmek için, iyi dinleyin

beni, bir romancı uyduruyorum, onu temel kişi olarak koyuyorum; kitabın konusu da, bir bakıma, gerçeğin ona sunduğu şey ile onun bu gerçekle yapmak istediği şey arasındaki çarpışmanın ta kendisi."

"Evet, evet; anlar gibiyim," dedi Sofroniska kibarca, Laura'nın gülmesi neredeyse ona da geçecekti. "Oldukça ilginç bir şey olabilir. Ama, bilirsiniz, romanlarda okuyup yazmış kahramanlar sunmak her zaman tehlikelidir. Çok sıkarlar okurları; insan ancak budalaca şeyler söylettirebilir onlara, kendileriyle ilgili her şeye de soyut bir hava verirler."

"Ben iyice anlıyorum ne olacağını," diye atıldı Laura "bu romancıda, kendi kendinizi anlatmaktan başka bir şey yapamayacaksınız."

Bir zamandır, Edouard'la konuşurken alaylı bir tavır takınıyordu, kendisini bile şaşırtıyordu bu, Edouard'ı da şaşkına çeviriyordu, hele bunun yansımasını Bernard'ın şeytansı bakışlarında da görünce. Edouard karşı çıktı:

"Hayır, hayır; onu çok sevimsiz göstermem gerekecek."

Laura oku yaydan çıkarmıştı bir kez, "Tamam işte, herkes sizi bulacak onda," dedi, öyle de içten bir kahkaha kopardı ki, öbür üçünün de gülmesine yol açtı.

Sofroniska yeniden ciddileşmeye çalışarak, "Kitabın taslağını yaptınız mı?" diye sordu.

"Elbette hayır."

"Nasıl! Elbette hayır mı?"

"Böyle bir kitap için bir taslak yapmanın öz bakımından kabul edilmez bir şey olduğunu anlamanız gerekirdi. Herhangi bir şeyi önceden kararlaştırsam, her şey bozulur. Onu gerçeğin söyleyip yazdırmasını bekliyorum."

"Ama ben gerçeğe yan çizmek istediğinizi sanıyordum."

"Romancım gerçeğe yan çizmek isteyecek; ama ben

durmadan yeniden yönelteceğim onu gerçeğe. Doğrusunu söylemek gerekirse, konu bu olacak: Gerçeğin öne sürdüğü olaylarla ülküsel gerçek arasındaki çarpışma."

Konuşmanın mantıksızlığı açıktı, üzücü bir biçimde göze batıyordu. Açıkça görülüyordu ki Edouard uzlaşmaz iki zorunluk barındırıyordu beyninin içinde, bunları uzlaştırmak istemekle kendini yıpratıyordu.

Sofroniska kibarca, "Peki, çok ilerledi mi kitap?" diye sordu.

. "Bu sözden anladığınız şeye bakar. Doğrusunu söylemek gerekirse, asıl kitaptan tek satır yazmadım daha. Gene de çok çalıştım. Her gün, durmamacasına düşünüyorum onu. Çok tuhaf bir biçimde çalışıyorum, bakın nasıl: Bir deftere, günü gününe, bu romanın aklımdaki biçimini geçiriyorum; evet, bir tür günlük tutuyorum, bir çocuk günlüğü tutar gibi... Yani her güçlüğü, ortaya çıktıkça, çözmekle yetinecek yerde (her sanat yapıtı birbirini izleyen ufak güçlüklerin çözümlerinin toplamından ya da ürününden başka bir şey değildir), onları ortaya seriyor, inceliyorum. Kısacası, bu defter romanımın, daha doğrusu genel olarak romanın sürekli bir eleştirisi oluyor. Düşünün bir kez, Dickens ya da Balzac böyle bir defter tutmuş olsa, bizim için ne kadar ilginç olurdu ya da *Duygusal Eğitim*'in, *Karamazov Kardeşler*'in günlüğü olsaydı elimizde! Yapıtın, gebeliğinin öyküsü! Çok çekici olurdu... Yapıtın kendisinden de ilginç olurdu."

Edouard bu notları okumasını rica edeceklerini umuyordu bulanık bir biçimde. Ama hiçbiri en ufak bir merak göstermedi. Bunun yerine, Laura kederli bir sesle, "Zavallı dostum," dedi; "anlıyorum, hiçbir zaman yazmayacaksınız bu romanı."

Edouard sert bir atılışla, "İyi ya," dedi, "ben size bir şey söyleyeceğim: Benim için hiç fark etmez. Evet, bu

kitabı yazmayı başaramazsam kitabın öyküsü beni kitaptan daha çok ilgilendirmiş olacak demektir; onun yerini alacak demektir; bundan iyisi de can sağlığı."

Sofroniska çekine çekine, "Gerçekten ayrılınca ölümüne soyut bölgelere düşmekten, canlı yaratıklarla dolu bir roman değil de bir düşünce romanı yazmaktan korkmuyor musunuz?" diye sordu.

Edouard daha da sert bir sesle, "Öyle olursa ne olurmuş!" diye bağırdı. "Bu işte yolunu şaşırmış beceriksizler yüzünden, düşünce romanını mahkûm mu edeceğiz? Şimdiye kadar düşünce romanı diye aşağılık 'sav romanları' sürdüler önümüze. Ama söz konusu olan bu değil, anlıyorsunuz. Düşünceler... ne yalan söylemeli, düşünceler insanlardan daha çok ilgilendirir beni; her şeyden çok ilgilendirir. Yaşarlar, savaşırlar, can verirler; tıpkı insanlar gibi. Elbette onları ancak insanlar yoluyla tanıdığımızı söyleyebiliriz, yeli de ancak eğdiği kamışlar yoluyla tanıdığımız gibi; ama ne de olsa yel, kamıştan daha önemlidir."

Bernard, "Yelin var olması kamışlara bağlı değildir," dedi.

Araya girişi Edouard'ı yerinden sıçrattı, çoktandır bekliyordu bunu.

"Evet, biliyorum. Düşünceler ancak insanlarla vardır; ama işin dokunaklı yanı da burası; onların zararına yaşarlar."

Bernard sarsılmayan bir dikkatle dinlemişti bütün bunları; çok kuşkucuydu, Edouard'ı boş düşler kuran bir insan gibi görmesine ramak kalmıştı; gene de son dakikalarda Edouard'ın güzel konuşması duygulandırmıştı onu; bu güzel konuşmanın soluğu altında düşüncesinin eğildiğini duymuştu; "Ama bir kamış gibi," diye düşünüyordu. "Yel geçtikten sonra kamış doğruluverir." Sınıfta öğrendiklerini anımsıyordu: İnsanları tutkular yönetir,

düşünceler değil. Bu arada, Edouard hep konuşuyordu:

"Benim yapmak istediğim –anlayın beni– *füg* sanatı gibi bir şey. Müzikte yapılabilen bir şey, neden edebiyatta mümkün olmasın?"

Sofroniska karşı çıkıyor, müziğin matematiksel bir sanat olduğunu, üstelik de Bach'ın, özellikle yalnız rakam yanını göz önüne alıp etkileyici şeyleri ve insanlığı atarak sıkıntının soyut başyapıtını, pek ender olan yetkin kişilerin girebildikleri bir tür astronomik tapınak oluşturmayı başardığını söylüyordu. Edouard da bu tapınağı çok beğendiğini, bunu Bach'ın bütün sanat çabalarının sonu ve doruğu olarak gördüğünü söylüyordu.

"Ondan sonra füg hastalığından uzun süre kurtulduk," diye ekledi Laura. "İnsan heyecanı, burada kalacak yer bulamayınca başka barınaklar aradı."

Tartışma söz cambazlıkları içinde kayboluyordu. Bernard o zamana kadar susmuştu, ama iskemlesinde sabırsızlanmaya başlıyordu, en sonunda tutamadı kendini; Edouard'a bir şey söylediği her seferde olduğu gibi, son derecesine varan, hatta aşırı bir saygıyla, ama bu saygıyı bir tür oyun durumuna sokan bir keyiflilikle, "Kitabınızın adını bildiğim için bağışlayın beni, Mösyö," dedi, "öyle ya, bir saygısızlık edip öğrendim bu adı, siz de bu saygısızlığın üzerine bir sünger çekmek gibi bir incelik gösterdiniz. Bu ad arkadan bir öykü geleceğini belirtir gibiydi, öyle değil mi?.."

"Neydi bu ad, ne olur, söyleyin," dedi Laura.

"Sevgili dostum, isterseniz... Ama hemen söyleyeyim, değiştirmeyeceğim nereden belli? Biraz aldatıcı olmasından korkuyorum... Hadi, Bernard, söyleyin."

"İzin veriyor musunuz? Kalpazanlar," dedi Bernard. "Ama siz de bize söyleyin şimdi, kimler bu kalpazanlar..."

"Kim mi? Hiç mi hiç bilmiyorum," dedi Edouard, Bernard ile Laura birbirlerine, sonra da Sofroniska'ya

baktılar; uzun bir iç çekiş duyuldu; içini çeken Laura'ydı sanırım.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Edouard kalpazanları düşünürken, öncelikle kimi meslektaşlarını, özellikle de Passavant Vikontunu düşünüyordu. Ama çok geçmeden fazlasıyla genişlemişti; düşünce yelinin Roma'dan ya da başka yandan esmesine göre, kahramanları sırasıyla papaz ya da farmason oluyorlardı. Beyni, eğimine bırakıldı mı, çabucak soyuta yuvarlanıyor, rahatça yan gelip yatıyordu buraya. Carlyle'in *Sartor Resartus*'u giysi kuramlarıyla dolduğu gibi, onun kitabını da yavaş yavaş piyasa, değer eksilmesi, enflasyon düşünceleri dolduruyor, kişilerin yerini alıyorlardı. Edouard bundan söz açamayacağı için susuyor, susması bir yokluğun açıklanması gibi görünüyor, öbür üçünün de son derece huzurunu kaçırmaya başlıyordu.

"Avucunuzda bir kalp para tuttunuz mu hiç?" diye sordu sonunda.

"Evet," dedi Bernard; ama iki kadının "hayır"ı onun sesini bastırdı.

"Peki, on franklık bir altın para düşünün, kalp olsun. Topu topu iki *centime* eder aslında. Kalp olduğu anlaşılmadığı sürece on frank edecektir. Böylece, şöyle bir düşünceden yola çıkarsam..."

Bernard sabırsızca sözünü kesti:

"Ama ne diye bir düşünceden yola çıkmalı? Apaçık bir olaydan yola çıkarsanız düşünce kendiliğinden gelip yerleşir onun içine. *Kalpazanlar*'ı ben yazsam, kalp parayı sunmakla başlardım, az önce sözünü ettiğiniz ufak parayı... İşte şu parayı."

Bunu söylerken, yelek cebinden bir on franklık çıkardı, masanın üstüne attı.

Dinleyin, ne güzel ses veriyor. Neredeyse ötekilerin sesi. Altın olduğuna yemin edebilir insan. Bu sabah yut-

tum bunu, bana yutturan bakkal da aldanmış, öyle söyledi. Tam o ağırlıkta değil galiba; ama sahici bir paranın parıltısını da sesini de veriyor neredeyse; üzeri altınla kaplı, bunun için iki *centime*'den biraz daha fazla eder; ama kristalden yapılmış. Kullanıldıkça, saydamlaşacak. Yok yok, ovuşturmayın, bozacaksınız. Şimdiden içi görünecek neredeyse."

Edouard parayı kapmış, dikkatle, merakla inceliyordu.

"Ama bakkal kimden almış bunu?"

"Bilmiyor. Birkaç gündür çekmecesinde bulunduğunu sanıyor. Yutup yutmayacağımı görmek için bana geçirmeye çalışıyordu. Yemin ederim kabul edecektim! Ama dürüst bir adam olduğu için aldandığını söyledi; sonra beş franka bıraktı parayı bana. 'Meraklılar' diye adlandırdığı kimselere göstermek için saklamak istiyordu. *Kalpazanlar* yazarından daha meraklısı bulunmaz, diye düşündüm; size göstermek için aldım bunu. Ama şimdi incelediniz artık, geri verin bana! Görüyorum ki, gerçek sizi ilgilendirmiyor, yazık!"

"Hayır, ilgilendirir," dedi Edouard; "ama rahatımı kaçırır."

"Yazık," dedi Bernard.

Edouard'ın günlüğü

(Aynı akşam)

Sofroniska, Bernard, Laura romanım hakkında sorguya çektiler beni. Ne diye konuştum sanki? Budalaca şeyler söyledim yalnız. Bereket versin, çocuklar döndü de konuşma kesildi; kıpkırmızı, soluk soluğaydılar, çok koşmuşlardı sanki. Döner dönmez Bronja annesine atıldı, hıçkırıverecek sandım.

"'Anne, Boris'i azarla biraz," diye haykırdı. "Çırılçıplak karlara yatmak istiyordu."

Kapının eşiğinde, dar alnının altından, neredeyse kindar

denilebilecek, kımıltısız bir bakışla bakıp duran Boris'e baktı Sofroniska; bu çocuğun yüzündeki aykırı anlatımı fark etmemiş gibiydi, ama hayranlık verici bir sakınlikle, "Dinle, Boris," dedi, "bunu akşam yapmamalısın. İstiyorsan, yarın sabah gideriz oraya; hem de ilkin yalınayak gitmeyi denersin..."

Usul usul kızının alnını okşuyordu; ama Bronja birdenbire yere düştü, çırpına çırpına yuvarlandı. Oldukça kaygılıydık, Sofroniska onu kaldırdı, sofanın üzerine yatırdı. Boris, kocaman, şaşkın gözlerle, kımıldamadan izliyordu bu sahneyi.

Sofroniska'nın eğitim yöntemlerinin kuram olarak çok iyi olduklarına inanıyorum; ama bu çocukların dayanıklılığı konusunda yanılıyor belki de. Bir zaman sonra, kendisiyle yalnız kaldığımız zaman (yemekten sonra akşam yemeğine inememiş olan Bronja'nın nasıl olduğunu sormaya gitmiştim), "İyi, kötüyü her zaman yenermiş gibi davranıyorsunuz," dedim ona.

"Gerçekten de öyle," dedi. "İyinin yeneceğine bütün gücümle inanırım. Güvenim var."

"Gene de, aşırı güven yüzünden, aldanabilirsiniz."

"Ne zaman aldanmışsam güvenim yeterince güçlü olmadığı için aldanmışımdır. Bugün, bu çocukları gezmeye yollarken biraz kaygılandığımı belli etmiştim onlara; bunu sezdiler; ne olduysa bu yüzden oldu."

Elimi tuttu, "Kanıların erdemine... Yani etkin güçlerine inanır gibi görünmüyorsunuz," dedi.

"Öyle," dedim gülerek, "gizemci değilim."

Hayranlık verici bir atılışla, "Bense bütün ruhumla inanıyorum ki gizemcilik olmayınca yeryüzünde büyük olan, güzel olan hiçbir şey yapılamaz," dedi.

Kayıt defterinde Victor Strouvilhou'nun adını buldum. Otelin patronunun verdiği bilgiye bakılırsa, burada bir ay kadar kaldıktan sonra, bizim gelişimizden iki gün önce Saas-Fée'den ayrılmış. Çok isterdim onu görmeyi. Sofroniska onunla ahbaplık etmiştir kuşkusuz. Bir sormalı.

IV

"Size bir şey soracaktım, Laura," dedi Bernard. "Bu yeryüzünde kuşku duyulmayacak bir şey var mıdır sizce? Ben neredeyse kuşkunun kendisi bile bir dayanak noktası olamaz mı diye düşüneceğim; öyle ya, kuşku hiç uzaklaşmayacaktır içimizden. Her şeyin gerçekliğinden kuşku duyabilirim, ama kuşkumun gerçekliğinden kuşku duyamam. İsterdim ki... Düşüncemi ukalaca anlattığım için özür dilerim; yaratılıştan ukala değilim, ama felsefe sınıfından çıktım. Çok sık yapılan yazı ödevleri kafamızda ne derin bir iz bırakır, bilemezsiniz; ama düzelteceğim bunu, yemin ederim."

"Bu ayracın gerçeği ne? Evet, isterdiniz ki..."

"Ne olursa olsun, bir karar vermeden önce herkesi dinleyen Panurge[1] gibi, herkesten akıl danışan birinin öyküsünü yazmak isterdim; ötekinin berikinin kanılarının her noktada çeliştiğini anladıktan sonra, artık kendinden başka hiç kimseyi dinlememeye karar verecek ve böylece çok güçlenecek birinin öyküsünü."

"Bir yaşlı adam tasarısı," dedi Laura.

"Düşündüğünüzden daha olgunum. Birkaç gündür

1. Panurge, Rabelais'nin ünlü kahramanlarından biri. (Ç.N.)

ben de bir defter tutuyorum, Edouard gibi! Soldaki sayfaya buna karşıt bir görüş yazabilecek durumdaysam sağdaki sayfaya bir görüş yazıyorum. Örneğin bakın, geçen akşam, Sofroniska, Boris ile Bronja'yı pencereleri ardına kadar açık bir odada uyuttuğunu söylemişti bize. Bu yöntemin doğruluğu konusunda ne söylediyse hepsi de akla uygun, inandırıcı geliyordu bize, öyle değil mi? Ama dün, otelin fümuarında, şu yeni gelen Alman profesörün karşıt bir kuramı savunduğunu gördüm, ne yalan söylemeli, onun kuramı akla daha uygun, daha tutarlı geldi bana. Önemli olan, uyku boyunca, harcamaları ve yaşam denen alışverişleri elden geldiğince kısmaktır, diyordu; karbonlanma diye adlandırıyordu bunu; uyku ancak o zaman gerçekten canlandırıcı olurmuş. Örnek olarak başlarını kanatlarının altına alan kuşları, uyumak için pek az soluk alacak bir biçimde büzülen bütün hayvanları gösteriyordu; bu bakımdan, doğaya en yakın soylar, en az bilgili köylüler yataklıklara kapanırlar, diyordu; açık havada yatmak zorunda olan Araplar, hiç değilse ehramlarının başlığını çekerler yüzlerinin üzerine. Ama Sofroniska ile yetiştirdiği iki çocuğa yönelince, belki de haksız olmadığını, başkaları için iyi olan şeyin bu küçüklere zararlı olabileceğini düşünüyorum, çünkü, iyi anladıysam, verem tohumları var onlarda. Kısacası, diyorum ki... Ama sıkıyorum sizi."

"Orasına kulak asmayın. Diyorsunuz ki?"

"Unuttum gitti."

"Hadi hadi! İşte somurtmaya başladı! Düşüncelerinizden utanmayın."

"Hiçbir şey herkes için iyi değildir, diyordum kendi kendime, ancak bazılarına göre iyidir, hiçbir şey herkes için doğru değildir, doğru olduğuna inanana göre doğrudur ancak; gelişigüzel, herkese uygulanabilecek hiçbir yöntem, hiçbir kuram yoktur; bir şey yapmak için seç-

mek zorundaysak hiç değilse istediğimizi seçmek hakkımızdır; istediğimizi seçme hakkımız yoksa iş daha da basittir; benim için gerçek olur bu (salt gerçek değil elbet, bana göre gerçek), güçlerimi en iyi bir biçimde kullanmamı, erdemlerimi seferber etmemi sağlar. Çünkü aynı zamanda kuşkumu da alıkoyamam, kararsızlıktan dehşet duyarım. Montaigne'in 'güzelim yumuşak yastığı' benim başıma göre değil, çünkü uykum yok daha, dinlenmek de istemiyorum. Yol, 'ben' sandığımdan belki de 'ben' olana götüren yol, uzun. Bazı bazı fazla erken kalkmış olmaktan korkuyorum."

"Korkuyor musunuz?"

"Hayır, hiçbir şeyden korkum yok. Ama biliyor musunuz, şimdiden çok değiştim; hiç değilse iç görünümüm evden ayrıldığım günkünün aynı olmaktan çok uzak; o günden sonra, sizinle karşılaştım. Hemen sonra her şeyden çok özgürlüğümü aramayı bıraktım. Sizin buyruğunuz altında olduğumu iyice anlamadınız belki de."

"Ne anlam çıkarmalı bundan?"

"Ah! İyi biliyorsunuz. Neden bunu bana söylettirmek istiyorsunuz? Açılma mı bekliyorsunuz benden? Hayır, hayır, rica ederim, gülümsemenizi perdelemeyin, soğuk alırım yoksa."

"Bernard, yavrum, beni sevmeye başladığınızı ileri sürecek değilsiniz ya umarım."

"Yok! Başlamıyorum," dedi Bernard. Siz bunu sezmeye başlıyorsunuz, belki; ama beni bundan alıkoyamazsınız."

"Sizden sakınmak zorunda olmamak öyle hoştu ki benim için. Şimdi size yanıcı bir madde gibi, ancak dikkatle yaklaşacaksam... Ama pek yakında biçimsiz ve şişkin bir yaratık olacağımı düşünün. Sırf beni görmek bile iyileştirecek sizi."

"Evet, yalnız görünüşünüzü sevseydim. Sonra ben

hasta değilim bir kez, ya da sizi sevmek hasta olmaksa iyileşmemeyi yeğ tutarım."

Ağırbaşlılıkla, neredeyse hüzünle söylüyordu bunları; bir garip sevgiyle bakıyordu, ne Edouard ne de Douviers böyle bakmıştı ona. Laura'nın alınmayacağı kadar da saygıyla bakıyordu. Laura, İngilizce bir kitap tutuyordu dizlerinin üzerinde, okumayı bırakmıştı, dalgın dalgın sayfalarını çeviriyordu; hiç dinlemiyor diyeceği gelirdi insanın, Bernard da böylece fazla rahatı kaçmadan konuşuyordu:

"Ben aşkı volkansı bir şey gibi düşünüyordum; hiç değilse duymak için doğduğum aşkı. Evet, gerçekten, ancak yırtıcı, yakıp yıkıcı bir aşkla, Byron'a yakışır bir biçimde sevebileceğimi sanıyordum. Ne kadar az tanıyormuşum kendimi! Beni bana siz tanıttınız Laura; öyle farklıymışım ki düşündüğümden! İğrenç bir kişi rolü oynuyor, ona benzemeye çabalıyordum. Evden ayrılmadan önce sahte babama yazdığım mektubu düşündükçe yüzüm kızarıyor, inanın bana. İsteğine engel olan her şeyi ayaklar altında çiğneyen, başkaldırmış bir kişi, yasadışı bir insan sayıyordum kendimi; oysa şimdi, sizin yanınızda, isteklerim bile silindi.

Özgürlüğü, en yüce şey diye özgürlüğü istiyordum, özgürlüğüme ermemle size boyun eğmem bir oldu... Ah! Kafamızda büyük yazarların yığın yığın tümceleri, içten bir duyguyu belirtmek istedik mi karşı konulmaz bir biçimde dilimizin ucuna gelen tümceler bulunması ne çıldırtıcıdır, bir bilseniz. Bu duygu benim için öylesine yeni ki, kendi dilini bulamadı daha. Sözcükten hoşlanmadığınıza göre, bu duygu aşk değil diyelim, bağlılık olsun. Bu özgürlük o zamana kadar sınırsız görünürdü bana, sizin yasalarınız ona sınırlar çizdi sanki. İçimde gürültülü, biçimsiz olarak kaynayan ne varsa hepsi birden uyumlu bir rond yapıyor sanki çevrenizde. Bir dü-

şüncem sizden uzaklaştı mı onu bırakıyorum. Laura, beni sevmenizi istemiyorum sizden; alt tarafı bir öğrenciyim daha; dikkatinize değmem; ama şimdi bütün istediğim, şeyinizde... (Ah! Sözcük çok çirkin)... azıcık olsun gözünüzde bir değer kazanmak."

Önünde diz çökmüştü, Laura ilkin iskemlesini biraz geriye çekmişti, ama Bernard'ın alnı Laura'nın giysisine dokunuyordu; bir tapma belirtisi gibi kollarını geriye atmıştı; ama Laura'nın elinin alnına konduğunu duyunca bu eli tuttu, dudaklarının üzerine bastırdı.

"Ne çocuksunuz, Bernard! Ben de özgür değilim," dedi elini çekerek. "Alın, okuyun şunu."

Korsajından buruşmuş bir kâğıt çıkardı, Bernard'a uzattı.

Bernard ilkin imzayı gördü. Korktuğu gibi Félix Douviers'nin imzasıydı. Bir an, okumadan elinde tuttu mektubu; gözlerini Laura'ya doğru kaldırıyordu. Laura ağlıyordu. Bernard o zaman yüreğinde bir bağın daha, her birimizi kendi kendimize, bencil geçmişimize bağlayan şu gizli bağlardan birinin daha koptuğunu duydu. Sonra okudu.

Sevgili Laura'cığım,

Doğacak olan ve babasıymış gibi sevmeye yemin ettiğim bu küçük çocuk adına, dönmen için yalvarıyorum sana. Dönüşünde burada herhangi bir serzenişle karşılanabileceğini aklına bile getirme. Fazla suçlama kendini, beni en çok bu üzüyor. Gecikme. Sana tapan ve önünde diz çöken bütün ruhumla bekliyorum seni.

Bernard yere, Laura'nın önüne oturmuştu, ama ona bakmadan sordu:

"Ne zaman aldınız bu mektubu?"

"Bu sabah."

"Hiçbir şeyden haberi yok sanıyordum. Yazmış mıydınız ona?"

"Evet, her şeyi açıkladım."

"Edouard bunu biliyor mu?"

"Hiçbir şey bilmiyor."

Bernard bir zaman başı eğik, sessiz durdu; sonra, gene ona dönerek, "Peki, şimdi ne yapmak niyetindesiniz?" dedi.

"Gerçekten soruyor musunuz? Onun yanına döneceğim. Onun yanıdır benim yerim. Onunla yaşamam gerek. Biliyorsunuz."

"Evet," dedi Bernard.

Çok uzun bir sessizlik oldu. Sonra Bernard gene konuştu:

"Bir insanın başkasının çocuğunu kendi öz çocuğu kadar sevebileceğine gerçekten inanıyor musunuz?"

"İnanıyor muyum, bilmem; ama umuyorum."

"Beni sorarsanız, ben inanıyorum. Tam tersine, büyük bir budalalıkla 'kanın sesi' dedikleri şeye inanmıyorum. Evet, o ünlü sesin bir masaldan başka bir şey olmadığına inanıyorum. Avustralya adalarının bazı ilkel topluluklarında başkasının çocuklarını evlat edinmenin görenekten olduğunu, bu evlat edinilen çocukların ötekilere yeğ tutulduklarını okumuştum. Çok iyi anımsıyorum, 'Daha çok nazlanırlar,' diyordu kitap. Şimdi ne düşünüyorum, biliyor musunuz? Bana babalık eden kişi, hiçbir zaman beni gerçek oğlu olduğundan kuşkuya düşürebilecek hiçbir şey söylemedi, hiçbir şey yapmadı; aradaki farkı her zaman sezdiğimi yazarken yalan söylemiştim; tam tersine, beni ötekilere yeğ tutar gibiydi, bunu da sezerdim; ona karşı kötü davrandığım ölçüde iğrençleşiyor nankörlüğüm. Laura, dostum, sormak isterdim size... Sizce beni bağışlaması için ona yalvarmalı, yanına dönmeli miyim?"

"Hayır," dedi Laura.

"Neden? Siz Douviers'nin yanına döndüğünüze göre..."

"Az önce kendiniz söylüyordunuz, biri için doğru olan, bir başkası için doğru değildir. Ben kendimi zayıf buluyorum, siz güçlüsünüz. Mösyö Profitendieu sizi sevebilir; ama bana anlattıklarınıza bakılırsa pek anlaşabilecek yaradılışta değilsiniz... Hiç değilse, biraz daha bekleyin. Yıkılmış olarak dönmeyin ona. Düşüncemi olduğu gibi söyleyeyim mi size? Onun için değil, benim için niyetleniyorsunuz bunu yapmaya; gözümde değer kazanmak dediğiniz duruma ulaşmak için. Bernard, sizi ancak takdirimi aramadığınızı sezersem takdir edebilirim. Ancak doğal olursanız sevebilirim sizi. Pişmanlığı bana bırakın, o size göre bir şey değil, Bernard."

"Sizin ağzınızdan duydum mu adımı neredeyse sevecek gibi oluyorum. Orada en çok neden nefret ederdim, biliyor musunuz? Lüksten. Onca konfor, onca kolaylık... Kargaşadan yana çıkmaya başladığımı seziyordum. Şimdi de, tersine, eskiyi sürdürmekten yana çıkmaya başladım sanırım. Bunu geçen gün, birdenbire, sınırdaki turistin gümrükten mal kaçırmaktan aldığı zevkten söz edişini duyunca kapıldığım kızgınlıktan anladım. 'Devletin malını çalmak, hiç kimseden bir şey çalmamaktır,' diyordu. Bunun tepkisiyle, birdenbire, devletin ne olduğunu anladım. Sırf kendisine haksızlık edildiği için sevmeye başladım devleti. Bunu hiç düşünmemiştim. 'Devlet bir uzlaşmadan başka bir şey değildir,' diyordu sonra. Yalnız dürüst insanlar bulunsaydı... Herkesin iyi niyetine dayanan bir uzlaşma ne güzel bir şey olurdu. Bakın, bugün bence en güzel erdemin hangisi olduğunu sorsalardı, hiç duralamadan yanıt verirdim: Dürüstlük! Ah! Laura! Bütün yaşamım boyunca, en ufak bir çarpmada, arı, dürüst, özüne uygun bir ses vermek

isterdim. Tanıdığım insanların hemen hepsi sahte bir ses veriyorlar. Tam göründüğü değerde olmak; değerinden fazla göstermeye çalışmamak... Aldatmak ister insan, görünüşle öylesine uğraşır ki en sonunda kim olduğunu bilmez olur... Sizinle böyle konuşmamı bağışlayın. Geceki düşüncelerimi söylüyorum size."

"Dün bize gösterdiğiniz parayı düşünüyordunuz. Ben gidince..."

Tümcesini bitiremedi; gözlerine yaşlar doluyordu. Bernard, gözyaşlarını tutmak için harcadığı çabayla, dudaklarının titrediğini gördü.

"Demek gideceksiniz, Laura," dedi kederle. Sizi yanımda duymaz olunca, hiçbir değerim kalmayacak, diye korkuyorum ya da çok az bir değerim... Ama, söylesenize, sormak isterdim size... eğer Edouard... nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum... (Laura kızarıyordu.) Eğer Edouard daha fazla bir değer taşısaydı... gider miydiniz, bu açıklamaları yazar mıydınız? Yok yok! Karşı gelmeyin. Onun hakkındaki düşüncelerinizi iyi biliyorum."

"Dün Edouard konuşurken gülümsediğimi gördünüz de ondan söylüyorsunuz bunu; kendisini benim de sizin gibi yargıladığımı sandınız hemen. Hayır; yanılıyorsunuz. Doğrusunu söylemek gerekirse, onun hakkında ne düşündüğümü bilmiyorum. Uzun süre aynı insan olarak kalmaz hiç. Hiçbir şeye bağlanmaz; ama hiçbir şey kaçışı kadar bağlayıcı değildir. Daha yeni tanıdınız onu, yargılayamazsınız. Varlığı çözülüp yeniden kurulur durmadan. İnsan onu kavrayıp tuttuğunu sanır. Proteus'tur.[1] Sevdiğinin biçimine girer. Onu anlayabilmek için sevmek gerekir."

"Onu seviyorsunuz. Ah! Laura, Douviers değil kıs-

1. Yunan mitolojisinde yaşlı deniz adamı ve kâhin, deniz sürülerinin çobanı. İstediği biçime girmek gibi bir özelliği vardır. (Y.N.)

kandığım. Vincent de değil, Edouard'ı kıskanıyorum."

"Neden kıskanıyorsunuz? Douviers'yi seviyorum; Edouard'ı seviyorum; ama farklı olarak. Sizi sevecek olursam bu da başka bir aşkla olur."

"Laura, Laura, Douviers'yi sevmiyorsunuz siz. Sevgi, acıma, saygı duyuyorsunuz ona, bu aşk değil! Bence sizin kederinizin gizi (çünkü kederlisiniz, Laura) yaşamın sizi bölmüş olması; aşk ancak eksikli olarak istedi sizi; bir tek kişiye vermek istediğinizi birkaçına paylaştırıyorsunuz. Bana gelince, ben kendimi bölünmez buluyorum; ancak bütünüyle verebilirim kendimi."

"Böyle konuşamayacak kadar gençsiniz. Yaşamın sizi de, söylediğiniz gibi, 'bölmeyeceğini' şimdiden bilemezsiniz. Sizden ancak bana sunduğunuz şu ... bağlılığı kabul edebilirim. Gerisinin gerekleri olacak, bunları da başka yerlerde doyurmak gerekecek."

"Doğru olabilir mi bunlar? Daha şimdiden hem kendi kendimden hem de yaşamdan tiksindirteceksiniz beni."

"Yaşamın hiçbir şeyini bilmiyorsunuz. Her şeyi bekleyebilirsiniz ondan. Benim kabahatim neydi, biliyor musunuz; hiçbir şey beklememek. Bekleyeceğim hiçbir şey kalmadığına inandım, kapıp koyuverdim kendimi. Pau' da bu bahar başka baharlar görmeyecekmiş gibi yaşadım. Artık hiçbir şeyin önemi kalmamış gibi. Bernard, şimdi bunun cezasını yedikten sonra söyleyebilirim size. Hiçbir zaman yaşamdan umudunuzu kesmeyin."

Yanıp tutuşan bir gençle böyle konuşmak neye yarar? Laura'nın söyledikleri Bernard'ın bir kulağından girip bir kulağından çıkıyordu. Sevgisinin çağrısıyla, onun önünde, elinde olmadan, yüksek sesle düşünüyordu. Yapmacıklığı beceremezdi, kendini tutmayı beceremezdi, Edouard'ı düşünür düşünmez kendisini alıp götüren, içinde aşkı sezilen bu atılışa kapıldığı gibi, hiç

kuşkusuz babasından aldığı uzun öğütler verme gereksinimine de kapılmıştı. Ama Bernard, Laura'nın ağzından bile çıksa, uyarılardan, öğütlerden nefret ederdi; gülümsemesi Laura'ya her şeyi anlattı, daha sakin bir sesle konuştu Laura:

"Paris'e dönünce de Edouard'ın sekreteri olarak kalmayı düşünüyor musunuz?"

"Evet, beni çalıştırmaya razı olursa; ama yapılacak hiçbir şey vermiyor. Ne isterdim, biliyor musunuz? O kitabı onunla birlikte yazmayı, tek başına hiçbir zaman yazamayacak; dün bunu çok güzel söylediniz kendisine. Bize anlattığı çalışma yöntemini saçma buluyorum. İyi bir roman daha çok bir saflık ister. Her şeyden önce de anlattığına inanması gerekir insanın, öyle düşünmüyor musunuz? Ve yalnızca anlatması gerekir. İlkin ona yardım edebileceğimi sanmıştım. Bir dedektif isteseydi, belki bu işin de altından kalkabilirdim. Ortaya çıkaracağım olaylar üzerinde çalışırdı. Ama karşımızdaki en yüceyi arıyorsa ne yapsak boşuna. Onun yanında, bir gazeteci ruhu seziyorum kendimde. Hatasında dayatırsa ayrı çalışacağım. Yaşamımı kazanmam gerekecek. Bir gazeteye başvuracağım. Bu arada, şiir yazacağım."

"Çünkü, gazetecilerin yanında, kendinizde bir ozan ruhu bulacaksınız."

"Yok! Alay etmeyin benimle. Gülünç olduğumu biliyorum; bunu bana fazlasıyla duyurmayın."

"Edouard'la kalın; ona yardım edersiniz, bırakın, o da size yardım etsin. Çok iyidir."

Öğle yemeği zili duyuldu. Bernard kalktı. Laura elini tuttu:

"Söylesenize," dedi, "dün bize gösterdiğiniz şu parayı, gideceğim zaman –duraladı, sonra tümcesini tamamlayabildi– sizden bir anı olarak... Bana vermek ister misiniz?"

"İşte; alın," dedi Bernard.

V

Edouard'ın günlüğü

"İnsan kafasının iyileştirilmiş olmakla övünülen bütün hastalıklarında görülen bir şeydir bu. Hekimlerin dediği gibi, yalnızca yeni tepkilerle yayılır bunlar, yerlerine başkaları getirilir."

SAINTE-BEUVE (Lundis, I)

Kitabımın "derin konusu" diye adlandırabileceğim şeyi sezinlemeye başlıyorum. Gerçek dünya ile onun düşüncemizdeki yansıması arasındaki çekişmedir bu konu, hiç kuşkusuz böyle de kalacak. Görünüşler dünyasının bize kendini benimsetme biçimiyle, bizim dış dünyaya kendi özel yorumumuzu benimsetmeye çalışma biçimimiz yaşamımızın dramını oluşturur. Olayların direnmesi, ülküsel kurgumuzu düşe, umuda, gelecek yaşama götürmeye çağırır bizi, buna inancımız oradaki bütün düş kırıklıklarımızla beslenir. Gerçekçiler olaylardan yola çıkar, düşüncelerini olaylara uydururlar. Bernard bir gerçekçi. Onunla anlaşamamaktan korkuyorum.

Sofroniska gizemcilikten çok uzak olduğumu söylediği zaman ona nasıl hak verebildim? Gizemcilik olmadıkça, insanoğlunun büyük olan hiçbir şey yapamayacağını onunla birlikte kabul etmeye hazırım. Ama kendisine kitabımdan söz ettiğimde, Laura'nın eleştirdiği şey, benim gizemciliğim değil de

nedir?.. Onlara bırakalım bu uzlaşmazlığı.

Sofroniska, bana gene Boris'ten söz etti, gizlerini tümüyle açtırmayı başardığına inanıyor. Zavallı çocuğun içinde doktorun bakışlarından korunmak için en ufak bir koru, en ufak bir ağaçlık yok artık. Tümüyle açıkta. Sofroniska, temizlediği saatin parçalarını önüne seren bir saatçi gibi, akıl yapısının en gizli çarklarını sökülmüş olarak gün ışığına seriyor. Bundan sonra çocukçağız zamanında çalmazsa, gel de çık işin içinden! İşte Sofroniska'nın bana anlattıkları:

Boris, dokuz yaşına doğru, Varşova'da koleje verilmiş. Bir sınıf arkadaşıyla, kendisinden bir-iki yaş daha büyük olan, Baptistin Kraft adında bir çocukla dostluk kurmuş, arkadaşı bu çocukların, saflıkla gözleri kamaşarak "büyü" olduğuna inandıkları gizli ve aykırı şeylere alıştırmış onu. Büyünün, arzulanan şeyi gizlemli bir biçimde ele geçirmeyi sağladığını, gücü sınırsızlaştırdığını, vb. işittikleri, ya da okudukları için, kusurlarına bu adı veriyorlarmış.

Gerçek yokluğun üzüntüsünü bir düşsel varlıkla gideren bir giz bulduklarına gönülden inanıyor, asılsız şeyler görüyor, fazlasıyla yorgun imgelemlerinin hazla desteklenen harikalarla tıka basa doldurduğu bir boşlukta coşuyorlarmış. Söylemek bile fazla, Sofroniska bu deyimleri kullanmadı; olduğu gibi Boris'in sözlerini anlatsın isterdim, ama doğruluklarından hiç kuşku duymamamı söylediği bu yukarıdaki şeyleri, ancak bir yapmacıklar, susuşla geçiştirmeler, gevelemeler kargaşalığı içinden çıkarabildiğini ileri sürüyor.

"Boynundan sarkan küçücük bir mahfaza içinde, annesinin zorla taşıttırdığı aziz madalyonlarının yanında, her zaman üzerinde taşıdığı parşömen parçasının çoktandır aradığım açıklamasını bunlarda buldum," diye ekledi.

Bu parşömen üzerine, çocuksu, özenli büyük harflerle yazılmış beş sözcük vardı, anlamını sorup sorup da bir türlü yanıt alamadığım beş sözcük: Gaz, telefon, yüz bin ruble.

Kendisini sıkıştırdığım zaman, "Hiçbir anlamı yok. Büyü

işte," diye yanıtlıyordu hep.

Bütün elde edebildiğim buydu. Şimdi bu anlaşılmaz sözcüklerin büyük büyü ustası ve profesörü genç Baptistin'in kaleminden çıktığını, bu beş sözcüğün bu çocuklar için sihirli bir kalıp, şehvetin onları içine daldırdığı yüz kızartıcı cennetin, "Açıl susam, açıl!"ı gibi bir şey olduğunu biliyorum. Boris bu parşömeni "tılsım"ım diye adlandırıyordu. Bunu bana göstermeye razı etmek için çok güçlük çekmiştim, ondan vazgeçmeye razı etmek için daha da çok güçlükle karşılaştım (buraya gelişimizin ilk günlerinde oluyordu bu); çünkü bundan vazgeçsin istiyordum, şimdi kötü alışkanlıklarından daha önceden sıyrıldığını biliyorum. Bu "tılsım"la, birlikte, tiklerin, manilerin de yok olacağı umudundaydım. Ama sıkı sıkı sarılıyordu buna, hastalık da ona bir sığınağa sarılır gibi sarılıyordu.

"Ama alışkanlıklarından kurtulmuştu diyorsunuz."

"Sinir hastalığı bundan sonra başlamıştı. Boris'in kurtulmak için kendi kendine yaptığı baskıdan doğmuştu kuşkusuz. Annesinin bir gün onu kendi deyimiyle 'büyü yaparken' yakaladığını kendisinden öğrendim. Annesi neden hiç söz etmedi bana bundan? Utançtan mı?"

"Hiç kuşkusuz düzeldiğini bildiği için."

"Saçma bir şey... hem de ne zamandır arayıp durduğum neden bu. Boris'in tertemiz olduğuna inandığımı söylemiştim size."

"Hatta sizi rahatsız eden şeyin de bu olduğunu söylemiştiniz."

"Haklı mıymışım, görüyorsunuz!.. Annesi bildirmeliydi bana. İşin içyüzünü hemen öğrenseydim, Boris şimdi iyileşmiş olacaktı."

"Bu sıkıntıların sonradan başladığını söylüyordunuz."

"Karşı gelişten doğduklarını söylüyorum. Öyle sanıyorum ki, annesi ona söylendi, yalvardı, öğüt verdi. Arkadan babasının ölümü çıkageldi. Boris alabildiğine kötü gösterilen gizli işlerin cezasını bulduğuna inandı; babasının ölümünden

sorumlu tuttu kendini; bir suçlu, bir cehennemlik olduğuna inandı. Korkuya kapıldı; sıkıştırılmış bir hayvan gibi, zayıf yapısı gizli acısının arındığı ve her biri birer açılmadan farksız olan bu bir sürü küçük kaçamağı o zaman uydurdu işte."

"Sözlerinizi iyi anlıyorsam, Boris kendini rahat rahat 'büyü'süne vermeyi sürdürseydi, bu kadar zararlı olmazdı diye düşünüyorsunuz, öyle mi?"

"Onu bundan kurtarmak için gözünü korkutmak zorunlu değildi, buna inanıyorum. Babasının ölümünün getirdiği yaşam değişikliği onu bundan ayırmaya yeterdi kuşkusuz. Varşova'dan ayrılmak da dostunun etkisinden kurtulması için yeterliydi. Korku yoluyla iyi bir şey elde edilmez.

Durumu öğrendiğim zaman, bütün bunlardan yeniden söz edip geçmişe dönerek düşsel şeyleri gerçek şeylere yeğ tuttuğunu söyleyerek utandırdım onu, gerçek şeylerin bir çabanın ödülü olduklarını söyledim. Kusurunu kötüleyecek yerde, bunu ona bir tür tembellik gibi göstermekle yetindim; gerçekten de öyle olduğuna inanıyorum; tembelliklerin en kurnazı, en haini..."

Bu sözcükler üzerine, La Rochefoucauld'nun birkaç satırını anımsadım, ona göstermek istedim, bunları akıldan da söyleyebilirdim ona, ama yine de hiçbir yolculukta yanımdan ayırmadığım *Özdeyişler* kitabını getirmeye gittim. Okudum ona:

"Tutkularımız içinde, en az tanıdığımız tembelliktir; şiddeti duyulmasa, yol açtığı zararlar çok gizli bile olsa, tutkuların en azgını, en kurnazıdır... Tembelliğin rahatlığı, ruhun gizli bir büyüsüdür, ruh onun yüzünden en ateşli kovalamaları ve en inatçı kararları birdenbire havada bırakır.

Bu tutku hakkında gerçek bir fikir verebilmek için tembelliğin, ruh için bir mutluluk, bütün yitiklerinin avuntusu olan, bütün iyiliklerin yerini tutan bir mutluluk olduğunu söylemek gerekir."

Bunun üzerine Sofroniska, "La Rochefoucauld bunları

yazarken bizim söylediğimizi mi belirtmek istiyordu diyorsunuz," dedi.

"Olabilir; ama sanmıyorum. Bizim klasik yazarlarımız yol açtıkları bütün yorumlarla zengindirler. Kesinlikleri bir tek noktaya bağlanmadığı ölçüde hayranlık vericidir."

Boris'in o ünlü tılsımını bana göstermesini rica ettim. Artık kendisinde olmadığını, Boris'le ilgilendiği için, bunu bir anı olarak kendisine bırakmasını rica eden birine verdiğini söyledi. "Strouvilhou adında biri, siz gelmeden burada tanışmıştık."

Bu adı, otelin defterinde gördüğümü, bir zamanlar bir Strouvilhou tanıdığımı, o olup olmadığını çok merak ettiğimi söyledim Sofroniska'ya. Betimlemesine bakılırsa, aldanmak olanaksızdı; ama merakımı giderebilecek hiçbir şey söyleyemedi. Ancak çok cana yakın, çok nazik olduğunu, çok akıllı, ama biraz tembel göründüğünü öğrenebildim.

"Bu sözcüğü kullanmak da uygun düşer mi bilmem," diye ekledi gülerek. Ben de ona Strouvilhou hakkında bildiklerimi anlattım; bunlar beni onunla karşılaştığımız pansiyondan, Laura'nın büyüklerinden (Laura da gizlerini anlatmıştı ona), sonra yaşlı La Pérouse'dan, onu küçük Boris'e bağlayan akrabalık bağlarından, yanından ayrılırken kendisine bu çocuğu getireceğime söz verdiğimden söz etmeye götürdü.

Sofroniska geçenlerde bana Boris'in annesiyle yaşamasının istenecek bir şey olmadığını düşündüğünü söylediği için, "Onu, Azaïs Pansiyonu'na verseniz, nasıl olur?" diye sordum. Ona, bunu esinlerken, büyükbabanın Boris'in hemen yanı başında, dostların yanında olduğunu, her zaman gidip görebileceğini bilmekten alacağı sonsuz sevinci düşünüyordum her şeyden önce; ama çocuk orada rahat eder mi, pek bilmem. Sofroniska bu konuyu düşüneceğini söyledi; şimdilik, anlattıklarıma son derece ilgilenmiş durumda.

Sofroniska küçük Boris'in iyileştiğini yineleyip duruyor; bu, bakım yöntemini doğrulayacak; ama biraz erken davranıyor diye korkuyorum. Ona karşı gelmek istemiyorum hiç kuşkusuz; tiklerin, pişmanlık davranışlarının, susmayla geçiştirmelerin hemen hemen kaybolduğunu da kabul ediyorum; ama hastalık hekimin inceleyici bakışından kaçmak istercesine varlığın daha derin bir bölgesine sığınmış, şimdi ruhun ta kendisi yaralanmış gibi geliyor bana. Kendi uzvundan kendi başına zevk çıkarmanın yerini sinirli davranışlar aldığı gibi, bunlar da şimdi hangi görünmez coşkuya boyun eğiyorlar, kim bilir? Sofroniska, Boris'in Bronja'nın ardında bir tür çocuksu gizemciliğe atıldığını gördükçe kaygılanıyor, orası doğru; Boris'in aradığı bu yeni "ruh mutluluğu"nun, ilkin yapay yoldan uyandırmaya çalıştığı mutluluktan pek de farklı olmadığını, yapıya verdiği yorgunluk ve zarar daha az olmakla onu çabadan ve gerçekleştirmeden uzaklaştırmadığını fark etmezlik edemeyecek kadar anlayışlı. Ama bunu kendisine açtığım zaman, Boris ve Bronja gibilerin ruhlarının bir düşsel besinden vazgeçemeyeceklerini, bu besin ellerinden alındı mı Bronja'nın umutsuzluğa, Boris'in bayağı bir maddeciliğe kapılacağı yanıtını veriyor; üstelik, bu iki çocuğun güvenini yıkmaya hakkı olmadığı düşüncesinde. Sonra inançlarının köksüz olduğunu bilmekle birlikte, bunu bayağı içgüdülerin bir yükseltilişi, üstün bir istek, bir kışkırtma, bir koruma gibi görüyor; daha ne bileyim?.. Kendisi, Kilise'nin öğretilerine inanmıyor; ama inancın etkinliğine inanıyor. Birlikte "Vahiy"i okuyan, coşan, meleklerle konuşan, ruhlarına ak kefenler giydiren bu iki çocuğun dindarlığından coşkuyla söz ediyor. Bütün kadınlar gibi, çelişkilerle dolu. Ama hakkı vardı. Gerçekten bir gizemci değilim ben... tembel de olmadığım gibi. Boris'in çalışkan bir insan durumuna getirilmesi, "düşsel şeyler" arama hastalığının iyileştirilmesi konusunda, Azaïs Pansiyonu'na ve Paris'in havasına çok güvenim var. Kurtuluşu orada onun. Sofroniska onu bana emanet etmek düşüncesine alışır gibi; ama Azaïs'lere yerleşmesine kendisi göz

kulak olmak, böylece de bu tasarı karşısında üzülecek olan annesini yatıştırmak düşüncesiyle onunla Paris'e kadar gelecek kuşkusuz.

VI

Olivier'den Bernard'a

"Öyle kusurlar vardır ki, iyi kullanıldılar mı,
erdemden de fazla parlarlar."

LA ROCHEFOUCAULD

Sevgili dostum,

İlkin bakaloryayı başardığımı söyleyeyim sana. Ama bunun önemi yok. Yolculuğa çıkmak için bulunmaz bir fırsat çıktı karşıma. Kararsızdım daha; ama mektubunu okuduktan sonra, dört elle sarıldım hemen. Başlangıçta annem biraz direndi; ama Vincent çabucak yendi bu direnci, ummadığım bir incelik gösterdi. Mektubunda belirttiğin durumda, bir kereste gibi davranmış olabileceğini sanmıyorum. Bu yaşımızda, insanları fazla sert yargılamak, amansızca suçlamak gibi kötü bir eğilimimiz vardır. Birçok eylem, sırf nedenlerini yeterince kavrayamadığımız için cezalandırılmaya değer, hatta iğrenç görünür bize. Vincent da öyle... Ama bu konu çok uzaklara götürecek beni, oysa söyleyeceklerim var sana.

Sana bu mektubu yazan kişinin, yeni Avant-Garde dergisinin yayın yönetmeni olduğunu bil. Bir-iki görüşmeden sonra, Kont Robert de Passavant'ın bana yakıştırdığı bu görevi üzerime almayı kabul ettim. Derginin sermayesini veren o; ama bunun bilinmesini pek istemiyor, benim adım çıkacak kapakta.

Ekimde çıkmaya başlayacağız; bana ilk sayı için bir şey yollamaya çalış; ilk yazarlar dizelgesinde adın, adımın yanında parlamazsa çok üzülürüm. Passavant ilk sayıda pek serbest, pek tuzlu biberli bir şey çıksın istiyor; yeni bir derginin karşılaşabileceği en ölümcül serzenişin çekingenlik olduğu düşüncesinde; ben de ona hak vermiyor değilim. Çok konuşuyoruz bunu. Bunu benim yazmamı istedi, bir de oldukça tehlikeli bir küçük öykü konusu verdi; annem aklıma geldikçe biraz canımı sıkıyor bu iş, onu üzebilir; ama ne yapalım, Passavant'ın dediği gibi, yaşımız ne kadar küçükse, skandalın bizi güç duruma düşürme derecesi de o kadar azdır.

Vizzavone'dan yazıyorum sana. Vizzavone, Korsika'nın en yüksek dağlarından birinin eteklerinde, sık bir orman içinde küçük bir köy. Kaldığımız otel; köyden oldukça uzak; turistler için gezilerin çıkış noktası oluyor. Birkaç gün önce geldik buraya. Başlangıçta güzelim Porto Körfezi yakınlarında bir otele yerleşmiştik, körfez tam anlamıyla ıssızdı, sabahları yüzmeye iniyorduk oraya, orada bütün gün boyunca çıplak yaşayabilirdi insan. Çok güzel bir şeydi; ama hava çok sıcaktı, dağa gelmek zorunda kaldık.

Passavant çok hoş bir yol arkadaşı, unvanına hiç de düşkün değil, kendisine "Robert" dememi istiyor, bana da "Olive"[1] demeyi çıkardı. Ne dersin, hoş değil mi? Yaşını unutturmak için elinden geleni yapıyor, doğrusu başarıyor da, inan bana. Annem onunla yola çıkmamdan biraz ürküyordu, öyle ya, pek tanımıyordu onu. Annemi üzmekten korkuyor, karar veremiyordum, vazgeçmiştim. Vincent, annemi kandırdı, senin mektubun da birdenbire yüreklendirdi beni. Yola çıkmadan önce, son günleri, o mağaza senin, bu mağaza benim, koşmakla geçirdik. Passavant o kadar cömert ki bana her şeyi armağan etmek istiyor, ben de durmamacasına kendisine engel olmak zorunda

1. (Fr.) Zeytin. (Ç.N.)

kalıyordum. Ama benim zavallı giysiciklerimi pek çirkin buluyordu; ne gömlek ne kravat ne çorap, üzerimdekilerin hiçbirini beğenmiyordu; bir zaman kendisiyle birlikte yaşayacağıma göre, gerektiği gibi, yani kendi hoşlandığı gibi giyindiğimi görmeyecek olursa, fazlasıyla acı çekeceğini yineleyip duruyordu. Elbette, annemi kaygılandırmak korkusuyla, bütün alınanlar onun evine yollanıyordu. Kendisi çok güzel giyiniyor; ama her şeyden önce beğenisi olan bir adam, bir zamanlar katlanılabileceğini düşündüğüm birçok şey, bugün bana iğrenç geliyor. Dükkânlarda ne kadar eğlendiriciydi, düşünemezsin. Öyle nüktedan ki! Bu konuda bir fikir vermek isterdim sana: Brentano'daydık, dolmakalemini onarıma vermişti. Arkasında kocaman bir İngiliz vardı, sırasından ileri geçmek istiyordu. Robert kendisini biraz sertçe ittiği için, birtakım anlaşılmaz şeyler homurdanmaya başladı; Robert geriye döndü, çok sakin bir biçimde, "Boşuna yormayın kendinizi, İngilizce bilmem," dedi.

Öteki, hıddet içinde, kusursuz bir Fransızcayla karşılık verdi:

"Bilmeniz gerekirdi, Mösyö."

O zaman Robert, gülümseyerek, çok nazik bir tavırla, "Görüyorsunuz, yorulmaya değmezmiş," dedi.

İngiliz kuduruyordu ama ne diyeceğini bilemedi. Çok hoştu doğrusu.

Bir başka gün, Olympia'daydık. Perde arasında, salonda geziniyorduk, bir sürü orospu dolaşıyordu. İçlerinden ikisi, daha çok kılıksız görünüşlü iki orospu, yanıma sokuldu. Biri, "Bir bira ısmarlar mısınız, cicim?" dedi.

Onlarla birlikte bir masaya oturduk.

"Garson! Şu hanımlara bir bira."

"Peki, beylere?"

"Ha, bize mi? Biz şampanya içeceğiz," dedi önemsemeden. Sonra da bir şişe Moët ısmarladı, biz ikimiz şampanya çektik. Zavallı karıların suratını bir görseydin! Orospulardan nefret ettiğini sanıyorum. Hiçbir zaman geneleve girmediğini

söyledi bana, gidecek olursam bana da küseceğini çıtlattı. Görüyorsun ya, çok temiz bir insan, alaylı davranış ve sözlerine karşın yolculukta, *before lunch*[1], yatmak isteği uyandıracak beş kişiyle karşılaşmadığı günü "sönük bir gün" diye adlandırdığını söylediği zamanki gibi. Söz arasında o işe daha başlamadığımı söyleyeyim sana... Anlıyorsun ya.

Tümüyle eğlenceli ve kendine özgü bir ahlak dersi vermesi var. Geçen gün bana:

"Biliyor musun, aslanım, yaşamda önemli olan, akıntıya kapılmamaktır. Bir şey bir başkasını getirir, sonra insan nereye gittiğini bilmez artık. Bak örneğin, kusursuz bir genç tanımıştım, aşçının kızıyla evlenecekti. Bir gece, rastlantı sonucu, ufak bir kuyumcu dükkânına girdi, adamı öldürdü. Sonra soydu. Sonra da sakladı. Nerelere varır bunun sonu, görüyorsun. Kendisini son gördüğümde, yalancı olmuştu. Dikkat et."

Hem de hep böyle. Senin anlayacağın hiç sıkılmıyorum. Çok çalışmak niyetiyle yola çıkmıştık; ama şimdiye kadar denize girmekten, güneşte yanmaktan ve gevezelik etmekten başka bir şey yapmadık pek. Her konuda çok değişik kanıları, çok değişik düşünceleri var. Derin denizlerdeki hayvanlar, onlara güneşin ışığı olmadan da görmelerini sağlayan (kendisinin "tanrı vergisi" ve "gerçeği görme" ışığıyla birleştirip "kişisel ışıklar" diye adlandırdığı) şeyler hakkında bana anlattığı kimi yepyeni kuramları yazması için, elimden geldiği kadar sıkıştırıyorum onu. Böyle birkaç sözcükle açıklandı mı hiçbir şey anlaşılmıyor; ama inan bana, o anlatınca bir roman kadar ilginç oluyor. Doğabilim konusunda çok bilgili olduğu bilinmez genellikle; ama bilgilerini saklamak bir tür fiyaka onun için. "Gizli mücevherlerim," diyor bunlara. Süslerini herkesin gözleri önüne sermekten yalnız ne idüğü belirsiz, yabancı zenginlerin hoşlandıklarını söylüyor, hele bir de bunlar sahte olunca.

1. (İng.) "Öğle yemeğinden önce." (Ç.N.)

Düşünceleri, imgeleri, insanları, nesneleri kullanmasını çok iyi biliyor; her şeyden yararlanıyor kısacası. Asıl büyük yaşama sanatının, zevk çıkarmaktan çok, yarar sağlamayı bilmek olduğunu söylüyor.

Birkaç şiir yazdım, ama sana yollayacak kadar beğenmiyorum.

Hoşça kal, dostum. Ekimde görüşürüz. Sen de beni değişmiş bulacaksın. Her gün biraz daha artıyor güvenim. İsviçre'de olmana sevindim, görüyorsun ya, sana imrenmem için hiçbir neden yok.

Olivier

Bernard bu mektubu Edouard'a uzattı, o da içinde uyanan duyguları hiç belli etmeden okudu. Olivier'nin Robert hakkında büyük bir hoşgörüyle anlattığı bütün bu şeyler kendisini sinirlendiriyor, ona kin beslemesine yol açıyordu. Her şeyden çok, bu mektupta adının bile anılmamasına, Olivier'nin kendisini unutmuş görünmesine üzülüyordu. Kalın çizgiler altında kalmış, "ek" olarak yazılmış şu üç satırı sökebilmek için boşuna uğraştı:

E. dayıya durmamacasına kendisini düşündüğümü, beni ekmesini bağışlayamadığını, bu yüzden yüreğimde ölümcül bir yara kaldığını söyle.

Bu satırlar, baştan sona, kızgınlığın yazdırdığı bu gösteriş mektubunda içten olan tek satırlardı. Olivier bunları karalamıştı.

Edouard, bu çirkin mektubu tek sözcük söylemeden, Bernard'a geri vermiş, Bernard da tek sözcük söylemeden almıştı. Birbirleriyle çok konuşmadıklarını söylemiştim; baş başa kaldılar mı bir garip, bir açıklanmaz tutukluk çöküyordu üzerlerine (Bu "açıklanmaz" sözcüğünü sevmem, geçici yetersizlik yüzünden yazdım yal-

nız buraya). Ama o akşam, odalarına çekilince, yatmaya hazırlandıkları sırada, Bernard, büyük bir çabayla, gırtlağı sıkışa sıkışa, "Laura, Douviers'den aldığı mektubu gösterdi mi size?" diye sordu.

"Douviers'nin bu sorunu böyle ele alacağından kuşkum yoktu," dedi Edouard, yatağa girdi. "Çok iyi bir adam. Biraz zayıf belki, gene de çok iyi. Çok sevecek bu çocuğu, eminim. Çocuk da güçlü olacak, kendisi öyle bir çocuk yapamazdı kuşkusuz. Öyle ya, pek de öyle topuz gibi bir adama benzemiyor."

Bernard çok fazla seviyordu Laura'yı, Edouard'ın böyle umursamazca konuşması karşısında sarsılmaması olanaksızdı, gene de hiç belli etmedi. Edouard mumu söndürürken, "Neyse," dedi, "umutsuzluktan başka çıkış yolu yokmuş gibi görünen bu sorunun en iyi sonuçla bitmesine seviniyorum. Yanlış adım atmak herkesin başına gelir. Önemli olan, dayatmamaktır..."

Bernard, tartışmaya yol açmamak için, "Elbette," dedi.

"Ne yalan söylemeli, Bernard, ben de sizinle böyle bir şey yapmış olmaktan korkuyorum..."

"Yani yanlış bir adım atmış olmaktan mı?"

"Yemin ederim, evet. Sizi çok severim; ama birkaç gündür, birbirimizle anlaşabilecek insanlar olmadığımıza, sonra..." (Biraz duraladı, sözcüklerini aradı.) "Benimle uzun zaman arkadaşlık etmenin yolunuzu şaşırmanıza yol açtığına inanmaya başladım."

Edouard konuşmadığı sürece, Bernard da böyle düşünüyordu; ama Edouard, Bernard'ı kendine yeniden bağlamak için bundan daha etkili bir şey söyleyemezdi kuşkusuz. Uyuşmazlık içgüdüsüne kapılarak karşı geldi:

"Beni iyi tanımıyorsunuz, ben de iyi tanımıyorum kendimi. Beni denemediniz. Bana karşı bir kızgınlığınız yoksa, biraz daha beklemenizi rica edebilir miyim? Bir-

birimize pek benzemediğimizi kabul ediyorum; ama ben fazla benzeşmeyişimizin her ikimiz için de daha iyi olduğunu düşünüyordum. Size yardım edebilirsem, her şeyden önce farklı yanlarımla, size getireceğim yeni şeylerle yardım edebilirim sanırım. Yanılırsam, her an dikkatimi çekebilirsiniz. Dert yanacak, dırıltı yapacak insanlardan değilim ben. Ama bakın, şöyle bir önerim var size, belki de budalaca bir şey... Küçük Boris, Vedel-Azaïs Pansiyonu'na girecek yanılmıyorsam. Sofroniska orada biraz yalnız ve umutsuz kalmasından korktuğunu söylemiyor muydu size? Gidip başvurursam, Laura da beni salık verirse, burada bir iş bulamaz mıyım, belleticilik, yardımcılık, daha ne bileyim? Yaşamımı kazanmam gerek. Yapacağım işlere karşılık fazla bir şey de istemem; yiyip içmek, yatıp kalkmak yeter bana... Sofroniska'nın bana güveni var. Boris de iyi anlaşıyor benimle. Onu korur, ona yardım ederim, öğretmeni, dostu olurum. Gene de size bağlı kalır, arada sizin için çalışırım, en ufak bir işaretiniz üzerine koşup gelirim. Söyleyin, ne dersiniz buna?"

"Buna" daha bir ağırlık vermek istercesine, "İki gündür düşünüyorum bunu," diye ekledi.

Doğru değildi söylediği. Bu güzel tasarıyı hemen o anda uydurmasa, daha önce Laura'ya anlatmış olurdu. Ama doğru olup da söylemediği şey, izinsiz olarak Edouard'ın günlüğünü okuyalı ve Laura'yla karşılaşalı beri, Vedel Pansiyonu'nu sık sık düşündüğüydü; Armand'ı, Olivier'nin kendisinden hiç söz etmediği bu dostunu tanımak istediğiydi. Sarah'yı, küçük kız kardeşi tanımayı daha da çok istediğiydi; ama merakı gizli kalıyordu; Laura'ya duyduğu saygı, bunu kendi kendine açmasını bile önlüyordu.

Edouard hiçbir şey söylemiyordu; ama Bernard'a kalacak bir yer sağlaması bakımından, bu tasarı hoşuna gidiyordu. Onu bir yerde barındırmak zorunda oluşuna

pek aldırmıyordu. Bernard mumu üfledi, sonra gene konuştu:

"Kitabınız konusunda söylediklerimizden hiçbir şey anlamadım sanmayın. Kurduğunuz uzlaşmazlık..."

"Ben kurmuyorum," dedi Edouard, "bu uzlaşmazlık var."

"Ama işte bunun için çarpışasınız diye kimi olayları üzerinize sürmem iyi olmaz mıydı? Sizin için birçok şeyi incelerdim."

Edouard, karşısındakinin biraz alay etmesinden kuşkulanıyordu. Aslında, kendisini Bernard'ın küçülttüğünü duyuyordu içinde. Bernard çok güzel anlatıyordu anlatmak istediğini...

"Bunu düşünürüz," dedi Edouard.

Uzun bir zaman geçti. Bernard boşu boşuna uyumaya çalışıyordu. Olivier'nin mektubu huzurunu kaçırmaktaydı. En sonunda, dayanamadı, Edouard'ın da yatağında kımıldadığını duyduğu için, "Uyumuyorsanız, bir şey daha sormak isterdim size," diye mırıldandı. "Passavant Kontu hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"Aman Tanrım, bunu pekâlâ kestirebilirsiniz," dedi Edouard. Biraz sonra da, "Ya siz?" diye sordu.

"Ben mi," dedi Bernard vahşice, "ben onu öldürebilirim."

VII

Yolcu, tepenin üstüne gelince oturur, artık iniş aşağı sürecek olan yürüyüşüne yeniden başlamadan önce, saptığı bu dolambaçlı yolun kendisini en sonunda nereye götürdüğünü görmeye çalışır: Yol gölgede silinir gibidir; çünkü akşam olmaktadır. Gafil yazar da böylece bir an durur, soluk alır, öyküsünün kendisini nereye götüreceğini düşünür kaygıyla.

Küçük Boris'i, Azaïs'lerin eline bırakmakla Edouard'ın bir düşüncesizlik etmiş olmasından korkuyorum. Nasıl önlemeli bunu yapmasını? Her varlık, kendi yasasına göre davranır. Edouard'ın yasası da durmamacasına deney yapmaya yöneltiyor kendisini. Kuşkusuz iyi yürekli, ama başkalarının iyiliği için, çıkar duygusuyla davrandığını görmeyi yeğ tutardım çoğu zaman; çünkü ona yön veren iyilik, acımasız da olabilecek bir merakın arkadaşından başka bir şey değil genellikle. Azaïs Pansiyonu'nu bilir; orada, şu bunaltıcı ahlak ve din çatısı altında, ciğerlere çekilen marazlı havayı da bilir.

Onu ne örselenmelerle karşı karşıya bıraktığını önceden görmesi gerekirdi. Ama yaşlı Azaïs'in sertliğinin çocuğun köksüz saflığını koruyacağını, güçlendireceğini, destekleyeceğini göz önüne alıyor yalnız. Hangi safsatalara kapılıyor böyle? Herhalde Şeytan fısıldıyor ona

bunları, öyle ya, bunlar başkasının ağzından çıksa dinlemezdi.

Edouard birçok kez sinirlendirdi beni (örneğin Douviers'den söz ettiği zaman), hatta kızdırdı bile; umarım, bunu fazla belli etmemişimdir; ama şimdi pekâlâ söyleyebilirim. Laura'ya karşı kimi zaman mertçe olan davranışı, kimi zaman da ayaklandırıcı gibi geldi bana.

Edouard'da hoşuma gitmeyen şey, kendisini haklı bulmak için çıkardığı nedenler. Şimdi de ne diye Boris'in iyiliğini düşündüğüne inandırmaya çalışıyor kendini? Başkalarına yalan söylemek neyse hadi; ama kendi kendine yalan söylemek! Bir çocuğu boğan sel, ona su verdiğini ileri sürebilir mi?

Yeryüzünde soylu, mert hatta çıkardan uzak eylemler bulunduğunu yadsımıyorum; yalnız her güzel nedenin altında, çoğu zaman, kendisinden aşırıldığı sanılan şeyden kazanç sağlamasını bilen, becerikli bir şeytan gizlendiğini söylüyorum.

Kişilerimizin her birini bir yere dağıtan bu yaz mevsiminden yararlanalım da rahat rahat inceleyelim onları. Üstelik öykümüzün orta yerinde, gidişinin yavaşladığı, hemen sonra akışını hızlandırmak üzere yeni bir hız alır gibi olduğu yerdeyiz. Bernard bir olaylar dizisinin yönetimini yüklenemeyecek kadar genç daha. Boris'i korumayı üzerine alıyor; olsa olsa gözetler onu. Bernard'ın değiştiğini önceden gördük; tutkular daha da değiştirebilir kendisini. Bir defterde birkaç tümce buldum, daha önce onun hakkında düşündüklerimi belirtmek için yazmıştım bunları:

Bernard'ın öyküsünün başında, onun davranışı gibi aşırı bir davranıştan sakınmam gerekirdi. Sonraki eğilimlerine göre yargılanırsa bütün kargaşa stoklarını bu davranışta tüketmiş gibi geliyor bana, oysa bunlar, uygun geldiği gibi, aile baskısı

altında yeşermelerini sürdürseydi, ayakta kalabilirdi. Bundan sonra bu davranışın tepkisi, sanki inancası içinde yaşadı. Edindiği ayaklanma ve karşıtlık alışkanlığı, kendi ayaklanmasına karşı ayaklanmaya yöneltiyor onu. Hiçbir kahramanım ondan fazla düş kırıklığına uğratmazdı beni, öyle ya, hiçbir kahramanım onun kadar umut vermemişti bana. Belki de fazla erken bıraktı kendini hayatın akışına.

Ama bunu daha şimdiden fazla doğru bulmamaya başladım. Ona hâlâ güvenmek gerek sanıyorum. Büyük bir yiğitlik ona hız veriyor. Bir erkeklik, bir güç seziyorum onda; haksızlık karşısında dikleşebilir. Biraz fazla dinliyor kendini; ama bu biraz da iyi konuştuğu için. Kolaylıkla belirtilebilen duygulardan sakınırım. Çok iyi bir öğrencidir Bernard; ama yeni duygular, öğrenilmiş kalıplara kolay kolay akmaz öyle. Azıcık buluşu olsa, kekelemek zorunda kalırdı. Çok okudu, çok şey tuttu aklında, kitaplardan öğrendikleri, yaşamdan öğrendiklerinden çok daha fazla.

Edouard'ın yanında Olivier'nin yerini onun almasını sağlayan değişikliğin içinde uyandırdığı üzüntü de bir türlü dinmiyor. Olaylar iyi düzenlenmedi. Olivier'yi seviyordu Edouard. Ne büyük bir özenle olgulaştırmazdı onu? Nasıl aşk dolu bir saygıyla ona yol göstermez, desteklemez, onu kendi kendine kadar götürmezdi ki? Passavant bozacak onu, buna kuşku yok. Bu umursamaz çevrelenmeden daha zararlı hiçbir şey olamaz onun için. Olivier'nin kendini daha iyi koruyacağını umuyordum; ama yumuşak yaratılışa, pohpohlamalara da dayanamıyor. Her şey başına vuruyor. Üstelik Bernard'a yazdığı mektuptaki kimi belirtilere bakarak biraz kuruntulu olduğunu anlar gibi oldum. Şehvet, kızgınlık, kuruntu, bütün bunlar nasıl da egemenlik altına alıyor onu! Edouard onu gördüğü zaman, iş işten geçmiş olacak, bundan korkuyorum. Ama yaşı genç daha, umut etmek de hakkımız.

Passavant... Hiç sözünü etmemek daha iyi, öyle değil mi? Bu tür insanlar herkesten daha zararlıdır; ama herkesten daha çok alkışlanırlar, Lady Griffith gibi kadınları saymazsak elbet. Ne yalan söylemeli, ilk zamanlarda ben de az önemsemiyordum bu kadını. Ama hatamı çabuk anladım. Böyle kimseler, kalınlıktan yoksun bir kumaştan biçilmişlerdir. Amerika bol bol çıkarıyor böylelerini; ama bu türlü kimseler yetiştiren tek memleket Amerika değil. Servet, kafa, güzellik, her şeyleri var gibidir, bir ruhtan başka her şeyleri. Vincent da pek yakında bunu anlayacaktır kuşkusuz. Hiçbir geçmişin, hiçbir borcun ağırlığını duymazlar; yasasız, öndersiz, kuşkusuzdurlar; özgürdürler, kendiliğindendirler, romancıyı umutsuzluğa düşürürler, romancı ancak değersiz tepkiler koparabilir bunlardan. Umarım, Lady Griffith'i uzun zaman görmeyiz. Vincent'ı elimizden aldığı için üzgünüm. Vincent daha çok ilgilendiriyordu beni, ama onunla düşüp kalktıkça bayağılaşıyor; bu kadın onu istediği yöne çevirdikçe, başlıca niteliklerini yitiriyor. Yazık; oldukça güzel yanları vardı.

Gene bir öykü uyduracak olursam, artık yalnız çelik yaratılışlar, yaşamın körletmek şöyle dursun, büsbütün keskinleştirdiği kişiler barındıracağım içinde... Laura, Douviers, La Pérouse, Azaïs... ne yapmalı bütün bu insanlarla? Hiç de aradığım yoktu onları; Bernard ile Olivier'yi izlerken yolumun üstünde buldum. Ne yapayım, oldu işte; bundan böyle, onlara bağlıyım.

Üçüncü bölüm

PARİS

"Daha birkaç güzel yeni bölge incelemesi yazıldığı zaman –o zaman, ama yalnız o zaman veriler bir araya getirilip inceden inceye karşılaştırılacak, böylelikle bütün sorunu yeniden ele alınabilecek, yeni ve kesin bir adım atılabilecektir. Başka bir yol tutmak, basit ve kaba iki-üç düşünceyle bir tür acele gezintiye çıkmak olur. Çoğu durumlarda özeli, bireyseli, kurala aykırıyı –kısacası en ilginç olanı– atlamak olur."

LUCIEN FEBVRE
(*La Terre et l'évolution humaine*)

I

"Paris'e dönmek hiç de zevk vermedi ona."

FLAUBERT (*Duygusal Eğitim*)

Edouard'ın günlüğü

22 Eylül

Sıcak; sıkıntı. Sekiz gün erken döndüm Paris'e. Acelem çağından önce getirecek beni hep. Çabadan çok merak, zamanından önce yapma isteği. Susuzluğumla hiçbir zaman uyuşamadım.

Boris'i büyükbabasına götürdüm. Bir gün önce kendisini haberdar etmeye giden Sofroniska, Madam La Pérouse'un huzurevine girdiğini bildirmişti bana. Off!

Zili çaldıktan sonra, ilk baş başa kalışta hazır bulunmamanın daha saygılı olacağını düşünerek sahanlıkta kalmıştım; yaşlı adamın teşekkürlerinden korkuyordum. Daha sonra çocuğu sorguya çektim, hiçbir şey koparamadım. Sofroniska'yı gene gördüm, kendisiyle de fazla konuşmadığını söyledi bana.

Bir saat sonra, kararlaştırıldığı gibi, onu almaya gittiği zaman, bir hizmetçi açmış kapıyı. Sofroniska, yaşlı adamı bir dama partisi başında oturur bulmuş; çocuk da odanın öbür ucunda, bir köşede somurtuyormuş.

"Tuhaf," dedi, "La Pérouse çok perişan bir durumdaydı; eğlenir gibiydi; ama birdenbire bıkıverdi. Korkarım, biraz sabırsız..."

Onları uzun zaman yalnız bırakmak hataydı.

27 Eylül

Bu sabah, Odéon'un altında Molinier'ye rastladım. Pauline ile Georges iki gün sonra dönecekler ancak. Dünden beri yalnızmış Paris'te, Molinier de benim kadar sıkılıyorsa beni görünce çok memnun davranmasında şaşılacak bir şey yok. Gittik, birlikte yemeyi kararlaştırdığımız öğle yemeğine kadar Luxembourg Bahçesi'nde oturduk.

Molinier eğlendirici bir tavır takınıyor benim yanımda, hatta fazla açık saçık şeyler söylüyor, bir sanatçı böylesinden hoşlanır sanıyor kuşkusuz. Bir de hâlâ genç görünmek kaygısı var.

"Aslında, bir tutkuluyum ben," dedi bana. "Şehvete düşkün bir adamım," demek istediğini anladım. Güzel bacakları olduğunu söyleyen bir kadına nasıl gülümsenirse öyle gülümsedim, "Bundan hiç kuşkum olmadı, inanın," anlamına gelen bir gülümsemeyle. Bugüne kadar yalnız yargıç yanını görmüştüm onun; en sonunda insan yanı da aralıyordu kisvesini.

"Olivier'den söz açmak için Foyot'da sofraya oturmamızı bekledim; geçenlerde arkadaşlarının birinden kendisiyle ilgili haber aldığımı, Korsika'da Passavant Kontu'yla yolculuk ettiğini öğrendiğimi söyledim ona.

"Evet, Vincent'ın bir dostu, onu da yanında götürmeyi önermişti. Olivier, bakaloryasını oldukça parlak geçtiği için, annesi onu bu zevkten yoksun bırakmamak gerektiğini düşündü... Bir edebiyat adamı bu Passavant Kontu. Herhalde tanırsınız."

Kitaplarını da kendisini de pek sevmediğimi saklamadım ondan.

"Meslektaş yargıları bazı bazı biraz ağır olur," diye yanıt verdi. "Kimi eleştirmenlerin göklere çıkardığı son romanını okumaya çalıştım. Fazla bir şey bulamadım; ama biliyorsunuz, ben bu işin adamı değilim..." Sonra, ben Passavant'ın Olivier üzerinde yaratabileceği etki hakkındaki korkularımı belirtince de sözlerini geveleye geveleye, "Doğrusunu söylemek gerekirse, ben bu yolculuğu uygun bulmuyordum," diye ekledi. "Ama belirli bir yaştan sonra, çocukların elimizden kaçtığını göz önüne almak gerek. Kuraldandır, hiçbir şey gelmez elden. Pauline, üzerlerine eğilip durmak ister. Bütün anneler gibi. 'Ama sıkıyorsun oğullarını. Onları rahat bırak. Sorularınla sen kışkırtıyorsun onları...' derim bazı bazı. Çocukları öyle uzun zaman gözaltında tutmanın hiçbir şeye yaramayacağı düşüncesindeyim. Önemli olan, ilk eğitimin onlara birkaç iyi ilke aşılamasıdır. Önemli olan, her şeyden önce benzeyecekleri bir kimse bulunmasıdır. Biliyor musunuz, dostum, soyaçekim her şeyi yener. Hiçbir şeyin düzeltemediği kötü insanlar vardır; 'adanmışlar' deriz bunlara. Bunları sıkı tutmak zorunludur. Ama karşımızda iyi yaratılışlar varsa dizginleri gevşetebilirsiniz."

"Ama Olivier'nin götürülmesine razı olmadığınızı söylüyorsunuz," dedim.

"Ah! Benim rızam... benim rızam," dedi tabağına eğilerek, "bazı bazı benim rızamı hiç beklemiyorlar. Ailelerde, hatta en iyi uyuşanlarında bile, kararı her zaman koca vermez. Siz evli değilsiniz, bu sizi ilgilendirmez..."

"Kusura bakmayın ama ben de romancıyım," dedim gülerek.

"Öyleyse bir adamın yuları karısının eline vermesinin her zaman zayıf yaratılışlıktan ileri gelmediğini anlamışsınızdır kuşkusuz."

Pohpohlar gibi bir tavırla, "Gerçekten de bazı sert, hatta yetkeli insanlar vardır ki evlerinde kuzular gibi uysal olurlar," dedim.

"Bu da neden ileri gelir, bilir misiniz?" dedi. "Onda do-

kuz, bir koca, karısına boyun eğdi mi, bağışlattırtacağı bir şey vardır. Erdemli bir kadın, her şeyden bir üstünlük payı koparır. Erkek bir an sırtını eğmeye görsün, kadın hemen omuzlarına sıçrar. Ah! Dostum, bazı bazı zavallı kocaların durumu çok acıklıdır. Gerçekten, erdemlerinin bize nelere mal olacağını bilmez, tertemiz eşler isteriz."

Dirsekler masanın üstünde, çene avuçlarda, Molinier'yi seyrediyordum. Zavallı adam dert yandığı bükük duruşun belkemiğine ne kadar doğal geldiğinin farkında bile değildi; ikide bir alnını kuruluyor, bir oburdan çok, bir pisboğaz gibi yiyor, her şeyden çok da ısmarladığımız eski Burgonya şarabını beğenir görünüyordu. Dinlenildiğini, anlaşıldığını, üstelik de öyle düşünüyordu kuşkusuz, haklı görüldüğünü duymanın mutluluğu içinde, giz üstüne giz döküyordu.

"Bir yargıç olarak," diye sürdürüyordu, "kocalarına ancak gönülsüzce razı olanlarını tanıdım... Gene de, zavallı adam kısmetini başka yerde aradı mı kızarlar."

"Yargıç geçmiş zamanla başlamıştı tümcesine; ama koca, yadsınmaz bir kişisel dönüş içinde, şimdiki zamanla bitiriyordu. İki lokma arasında, bir özdeyiş yumurtlarcasına, "Başkasının istekleri paylaşılmayınca aşırı görünür," diye ekledi. Şarabı başına dikip epeyce içti; sonra, "Bu da size bir kocanın evinin yönetimini nasıl elden kaçırdığını açıklar, sevgili dostum," dedi.

Sözlerinin görünüşteki tutarsızlığı altında, yenilgilerinin sorumluluğunu karısının erdemi üzerine yüklemek istediğini fazlasıyla anlıyordum. Bir kukla gibi parçalanmış bu yaratıklar, yüzlerinin kopuk öğelerini birbirlerine bağlı tutmak için, bütün bencilliklerini de seferber etseler fazla gelmez, diyordum içimden. Kendilerini azıcık unutuverseler, parça parça olup gidiverirlerdi. Susuyordu. Uzun bir devir tamamlamış bir makineye yağ boşaltılır gibi, bir-iki düşünce boşaltmak gereksinimini duydum, gene onu konuşturmak için, "Bereket versin ki, Pauline akıllıdır," dedim.

Kuşkusunu ortaya koyacak kadar uzayan bir "evet!" çıktı

ağzından, sonra da, "Ama gene de anlamadığı şeyler var," dedi. "Bir kadın ne kadar akıllı olursa olsun, bilirsiniz ki... Öte yandan, ben de pek becerikli davranmadım doğrusu. İşin daha ileri gitmeyeceğini sandığım, buna kendim de inandığım bir sırada, ona küçük bir serüvenden söz etmeye başlamıştım. İş daha ileri gitti... Pauline'in kuşkuları da öyle. İçine kuşku düşürmekle iyi etmedim. Gizlemem, yalanlar söylemem gerekti... Dilini tutmamanın sonu budur işte. Ne yaparsınız? Güvenli bir yaratılıştayım... Ama Pauline de müthiş kıskanç, ne kurnazlıklar etmek zorunda kaldım, bilemezsiniz."

"Çok eskiden mi geçti bunlar?" diye sordum.

"Aşağı yukarı beş yıldır sürüyor; onu iyice yatıştırmıştım, öyle sanıyorum. Ama her şey yeniden başlayacak. Bir düşünün, önceki gün, eve dönünce... İkinci bir Pommard[1] istesek mi?"

"Ben istemem."

"Belki küçük şişeleri de vardır. Sonra dönüp biraz uyuyacağım. Sıcak dokunuyor bana... Ne diyordum, önceki gün, eve dönünce, bazı kâğıtları yerleştirmek için sekreterimi açınca bir de ne göreyim? Şeyin... Yani sözü geçen kimsenin mektuplarını sakladığım çekmece boş! Elbette, bal gibi anlıyorum ne olduğunu! On beş gün kadar oluyor, Pauline meslektaşlarından birinin kızının düğünü için Georges'la Paris'e gelmişti, benim düğünde bulunmama olanak yoktu; Hollanda'daydım, biliyorsunuz... Hem sonra böyle törenler, daha çok kadın işidir. Bu boş dairede işsiz kalınca düzeltmek bahanesiyle... kadınlar nasıldır, bilirsiniz, biraz meraklıdırlar her zaman... araştırmaya başlamış olacak... yo! Kötülük düşünmeden. Suçlamıyorum onu. Ama Pauline her zaman körolası bir yerleştirme gereksinimi duymuştur! Bütün kanıtlar elinde şimdi, ona ne diyeyim istiyorsunuz? Kızcağız adımla seslenmiyorsa da!.. Böylesine tutkun bir aile! Düşünüyorum da, alacağım..."

1. Burgonya bölgesinde yetişen Pinot Noir cinsi üzümden yapılan kırmızı şarap. (Y.N.)

Adamcağız giz dökme içinde bocalayıp duruyordu. Alnını sildi, yelpazelendi. Ben ondan çok daha az içmiştim. Yürek, ısmarlama acımalara yer vermiyor; yalnız tiksinti duyuyordum ona. Onu aile babası (Olivier'nin babası olduğunu düşünmek zoruma gidiyorsa da), mazbut, dürüst, kendi halinde bir kenter olarak kabul ediyordum; âşıklığına gelince, ancak gülünç olarak canlandırıyordum kafamda. Her şeyden önce de sözlerinin, yüz devimlerinin beceriksizliği, bayağılığı rahatımı kaçırıyordu; yüzü de sesi de anlattığı duyguları belirtmek için yaratılmamış gibi geliyordu bana; alto sesi vermeye kalkan bir kontrbas diyeceği gelirdi insanın; çalgısı falsolardan başka bir şey çıkaramıyordu.

"Georges'un da yanında olduğunu söylüyordunuz..."

"Evet; onu yalnız bırakmak istememişti. Ama Paris'te, hep burnunun dibinde değildi elbet... Dostum, yirmi altı yıllık evlilik yaşamımızda, onunla en ufak bir kavgam, en ufak bir tartışmam olmadığını söylesem size... Bu hazırlananı düşünüyorum da... Öyle ya, Pauline iki güne kadar dönüyor... Neyse, başka şeyler konuşalım. Vincent'a ne dersiniz? Monako Prensi, bir deniz gezisi... Pes yani!.. Nasıl, bilmiyor muydunuz? Evet, Açores taraflarında iskandillerin, balık avlarının başında bulunacak. Bakın işte, onun için kaygılanmak tümden yersiz, inanın bana! Tek başına da ilerleyecektir yolunda."

"Sağlığı?"

"Tümüyle düzeldi. O akıl onda olduktan sonra, şan, şeref yolunda olduğuna inanıyorum. Passavant Kontu, onu karşılaştığı insanların en dikkate değerlerinden biri saydığını saklamadı benden. Hatta en dikkate değeri diyordu... ama büyütme payını düşmek gerek..."

Yemek bitiyordu; bir sigara yaktı.

"Size Olivier'nin durumu konusunda bilgi veren dostunun kim olduğunu sorabilir miyim? Çocuklarımın düşüp kalktığı kimselere son derece önem veririm. Buna fazla dikkat edilmez kanısındayım. Bereket versin ki, benim çocuklarımın

yalnız en iyilerle düşüp kalkmaya doğal bir eğilimleri var. Baksanıza, Vincent, prensle; Olivier, Passavant Kontu'yla... Georges da Houlgate'ta küçük bir sınıf arkadaşı, bir genç Adamanti buldu, o da kendisiyle Vedel-Azaïs pansiyonuna gelecek; güvenilir bir çocuk; babası Korsika senatörü. Ama gene de sakınmak gerek: Olivier'nin çok iyi aile çocuğu gibi görünen bir arkadaşı vardı: Bernard Profitendieu adında biri. Baba Profitendieu'nün meslektaşım olduğunu da söylemeliyim size; dikkate değer, ayrıca saygı duyduğum bir adam. Ama... (aramızda kalsın bu)... adını taşıyan çocuğun babası olmadığını öğrendim işte! Ne dersiniz buna?"

"Bana Olivier'den söz eden de Bernard Profitendieu'nün ta kendisi," dedim.

Molinier, sigarasından derin derin soluklar çekti, kaşlarını çok yukarı kaldırdı, alnı kırışıklarla kaplandı.

"Olivier bu çocukla fazla düşüp kalkmasa daha iyi olur. Üzücü bilgiler edindim hakkında; pek de şaşırtmadı bunlar beni. Bu üzücü durumlarda doğmuş bir çocuktan iyi şeyler beklememek gerektiğini bilmemiz gerekir. Yasal olmayan bir çocuğun büyük nitelikleri hatta erdemleri olamayacağından değil; ama kargaşalık ve dikkafalılığın meyvesi ister istemez kargaşa tohumları taşır içinde... Evet, dostum; olacak olan oldu. Genç Bernard, hiç girmemesi gereken aile ocağını birdenbire bırakıverdi. Emile Augier'nin dediği gibi, 'kendi hayatını yaşamaya' gitti; kim bilir nasıl, kim bilir nerede... Zavallı Profitendieu kendi ağzıyla anlattı bana bu işi, ilkin son derece üzgün görünüyordu. Bu konuyu bu kadar dert etmemesi gerektiğini anlatmaya çalıştım ona. Uzun sözün kısası, bu çocuğun gidişi her şeyi düzene sokuyor."

Karşı çıktım, Bernard'ı inceliğine, dürüstlüğüne güvence verecek kadar iyi tanıdığımı (söylemeye ne hacet, valiz öyküsünü açmadım) söyledim. Ama Molinier, hemen yerinden sıçrayarak, "Anlaşıldı! Size daha fazlasını anlatmam gerekiyor," dedi.

Sonra, öne doğru eğilerek, alçak sesle:

"Meslektaşım Profitendieu'nün omzuna aslında olduğu kadar, sonradan çıkabilecek dedikodular ve sonuçlar bakımından da son derece tehlikeli, huzur bozucu bir işin kovuşturmasını yapma görevi yüklendi. Akıl almaz bir iş bu, inanmak istemiyor insan... İşin içindeki gerçek bir fuhuş kurumu, bir... iğrenç sözcükler kullanmak istemem; bir çayhane diyelim, bunun asıl rezil yanı şu ki buradaki salonlara gelip gidenler çoğunlukla, hatta neredeyse tümüyle, daha çok genç lise öğrencilerinden oluşuyor. Söyledim ya inanılır şey değil. Bu çocuklar yaptıklarının ağırlığının farkında değiller, öyle ya, pek öyle gizlenmeye bile çalışmıyorlar. Okuldan çıkışta oluyor işler. Bu kadınlarla çay içiyor, konuşuyor, eğleniyorlar; sonra eğlenceler salonlara bitişik odalarda sürüyor. Elbette, her önüne gelen giremiyor içeri. Önerilmek, alıştırılmak gerek. Kim veriyor bu şölenlerin masraflarını? Dairenin kirasını kim ödüyor? Bunu bulmak o kadar güç görünmüyordu; ama araştırmalar ancak büyük bir önlemle yürütülebilirdi, gereğinden fazlasını öğrenmek, olayların akıntısına kapılmak, sonra çocuklarının başlıca müşteriler arasında bulunduğundan kuşku duyulan saygıdeğer aileleri kovuşturup güç durumda bırakmak zorunda kalmak korkusu vardı. Böylece, Profitendieu'nün çabasını biraz yavaşlatmak için elimden geleni yaptım, bir boğa gibi atılıyordu bu işe, farkında bile değildi ki, ilk boynuz vuruşuyla... (Ah! Affedersiniz; mahsus söylemedim. Hah, hah, ha! Pek tuhaf; ağzımdan kaçtı...) oğlunu şişlemek gibi bir tehlikeye atılıyordu. Bereket versin ki, yaz tatili herkesi dağıttı; öğrencilerin her biri bir yana gitti; umarım ki, bütün bu iş şapa oturacak, gürültüsüz patırtısız birkaç gözdağından, cezadan sonra kapatılacaktır."

"Bernard Profitendieu'nün de bu işe burnunu soktuğundan iyice emin misiniz?"

"Tam değil, ama..."

"Neye dayanarak inanıyorsunuz?"

"Bir kez, yasadışı bir çocuk. Onun yaşında bir çocuk işle-

medik ayıp bırakmadıkça evden kaçmaz.... Anlarsınız... Hem sonra Profitendieu'nün de bazı kuşkulara kapıldığını sanıyorum, çünkü çabası birdenbire gevşeyiverdi; ne diyorum, geriye çark eder gibi oldu, işin ne durumda olduğunu sorduğum zaman, huzuru kaçmış gibiydi. 'Sonunda hiçbir şey çıkmayacak sanıyorum,' dedi bana, çabucak değiştirdi sözü. Zavallı Profitendieu! Biliyor musunuz, başına gelenleri hiç de hak etmemişti. Dürüst bir adamdır, sonra böyleleri daha da enderdir; mert bir çocuktur! Ha! Geçenlerde kızı, kusursuz bir adamla evlendi. Düğünde bulunamadım, çünkü Hollanda'daydım, ama Pauline ile Georges bunun için dönmüşlerdi. Daha önce söylemiş miydim size? Gidip uyumak zamanı geldi... O da nesi! Hepsini siz mi ödemek istiyorsunuz? Bırakın canım! Delikanlılar arkadaşça paylaşır masrafı... Olmaz mı! Öyle olsun, hoşça kal. Unutmayın, Pauline iki gün sonra dönüyor. Bizi görmeye gelin. Sonra, bana Molinier de demeyin artık canım; Oscar desenize yalnız!.. Bunu çoktandır rica etmek istiyordum sizden."

Bu akşam Rachel'den, Laura'nın kız kardeşinden birkaç satırlık bir mektup aldım:

"Size söyleyeceğim önemli şeyler var. Fazla zor olmayacaksa, yarın öğleden sonra pansiyona uğrayabilir misiniz? Bana büyük bir yardımda bulunmuş olursunuz."

Laura'dan söz etmek için olsaydı, bu kadar beklemezdi. İlk kez mektup yazıyor bana.

II

Edouard'ın günlüğü (Devam)

28 Eylül

Rachel'i pansiyonun alt katında, büyük çalışma odasının eşiğinde buldum. İki hizmetçi döşemeyi temizliyordu. Kendisi de hizmetçi önlüğü giymiş, eline bir toz bezi almıştı. Uysal, boyun eğmiş, her şeye karşın güleç, güzellikten de dokunaklı bir anlatımla, "Size güvenebileceğimi biliyordum," dedi elini uzatırken. "Fazla aceleniz yoksa en iyisi yukarı çıkıp büyük babamı, sonra annemi birkaç dakika görün. Gelip de kendilerini görmediğinizi öğrenirlerse çok üzülürler. Bana birazcık zaman ayırın; sizinle mutlaka konuşmalıyım. Gelip burada bulursunuz beni; görüyorsunuz, işlere göz kulak oluyorum."

Bir tür utanca kapılır, "Çalışıyorum," demez hiç. Rachel bütün yaşamını sildi, onun erdemi kadar sessiz, alçakgönüllü hiçbir şey yoktur. El çekişi öylesine doğaldır ki, ailesinden hiçbiri, sürekli özverisinden dolayı şükran duymaz ona. Tanıdığım kadınlar içinde en güzel ruhlusu.

İkinci kata, Azaïs'in odasına çıktım. Yaşlı adam koltuğundan pek ayrılmıyor artık. Beni yanına oturttu, aşağı yukarı hemen sonra da La Pérouse'dan söz etmeye başladı.

"Yalnız olması beni kaygılandırıyor, gelip pansiyonda kalmaya razı etmek isterdim onu. Biz eski dostlarız, bilirsiniz. Geçenlerde kendisini görmeye gittim. Korkarım, sevgili karısının Sainte-Périne'e gidişi onu çok üzmüş. Hizmetçisi hemen

hiçbir şey yemediğini söyledi bana. Genellikle çok yediğimiz düşüncesindeyim ben; ama her şeyde ölçüyü gözetmek gerekir ve her iki yönde de aşırılık olabilir. Yalnız kendisi için yemek pişirmesini yararsız buluyor; ama yemeklerini bizimle yese, başkalarının yiyişini görmek onu da gayrete getirir. Burada çok sevimli torununun da yanında bulunur, onu görmeye pek fırsat bulamaz başka türlü, öyle ya Vavin Sokağı'ndan Saint-Honoré Mahallesi'ne gelmek, koca bir yolculuk demektir. Üstelik çocuğu Paris'te tek başına gezmeye bırakmak istemem. Anatole de La Pérouse'u uzun zamandır tanırım. Biraz gariptir. Bir serzeniş değil bu; ama biraz gururludur. Belki de konukseverliğimi kabul etmez, emeğiyle ödemek ister. Bunun için çalışma saatlerinde öğrencilerin başında bulunmasını önerebileceğimi düşündüm, kendisini çok yormaz bu iş, üstelik de onu oyalamak, kendi içine kapanmaktan kurtarmak gibi iyi bir etkisi olur. İyi matematikçidir, gerekirse geometri ya da cebir dersleri de verebilir. Şimdi hiç öğrencisi kalmadıktan sonra, eşyaları ve piyanosu hiç işine yaramıyor artık; bırakmalı; sonra buraya gelmek onu kira parasından kurtaracağı için gönlü rahat olsun, bana bir borçluluk duymasın diye küçük bir pansiyon ücreti üzerinde anlaşabileceğimizi düşündüm. Onu ikna etmeye çalışmalısınız, hem de fazla gecikmeden, çünkü, o kötü yaşayış yüzünden çabucak çökmesinden korkuyorum. Üstelik iki gün sonra da okullar açılıyor; olanaklarımızın neler olduğunu ve... Kendisi bize güvenebileceği gibi... Bizim de kendisine güvenip güvenemeyeceğimizi bilmemiz yararlı olur."

Hemen ertesi gün gidip La Pérouse'la görüşeceğime söz verdim. Hemen sonra, rahatlamış gibi, "Ha!" dedi, "Kanatlarınız altına aldığınız şu Bernard ne iyi çocuk öyle. Büyük bir sevimlilikle, burada küçük hizmetlerde bulunabileceğini söyledi; çalışma saatlerinde küçüklerin başında bulunmaktan söz ediyordu; ama biraz fazla genç, kendisini saydıramaz diye korkuyorum. Uzun uzun konuştum onunla, pek cana yakın buldum. En iyi Hıristiyanlar bu yaratılıştaki insanlardan çıkar. Bu ruhun

yönetiminin ilk eğitimiyle yanlış yola sapmış olması üzücü kuşkusuz. Dine inanmadığını açıkladı bana; ama içimde umut uyandıran bir sesle söyledi, Hz. İsa'nın yiğit bir küçük askeri olması için gerekli bütün nitelikleri kendisinde bulacağımı umduğumu, Tanrı'nın kendisine emanet ettiği yetenekleri değerlendirmeyi düşünmesi gerektiğini söyledim ona. İncil'den bir meseli birlikte okuduk, iyi tohumun kötü bir toprağa düşmediğini sanıyorum. Sözlerimle çok sarsılmış gibi göründü, bu konuyu düşüneceğine söz verdi."

Bernard yaşlı adamla bu görüşmesinden daha önce söz etmişti bana; ne düşündüğünü biliyordum, bu yüzden konuşma oldukça zor geliyordu bana. Gitmek üzere kalkmıştım, ama o, uzattığım eli avuçlarında tutarak, "Ha! Bakın," dedi; "Laura'mızı gördüm geçenlerde! Bu sevgili çocuğun dağlarda sizinle koca bir ay geçirdiğini biliyordum; çok yaramışa benziyor. Yeniden kocasının yanında bulunmasına sevindim, adamcağız yokluğunun uzaması yüzünden acı çekmeye başlayacaktı. İşinin onun da aranıza katılmasına engel olması üzücü bir şey."

Gitmeye çalışıyordum, gittikçe huzurum kaçıyordu, çünkü Laura'nın ona neler söylemiş olabileceğini bilmiyordum, sert ve yetkeli bir deviniyle kendine doğru çekti beni, öne, kulağıma eğilerek, "Laura bana bir umudu olduğunu açtı," dedi: "Ama şişşt!.. Şimdilik bilinmemesini yeğ tutuyor. Durumu bildiğinizi, sonra ikimizin de sıkı ağızlı olduğumuzu biliyorum da onun için söylüyorum bunu size. Zavallı çocuk çok şaşkındı benimle konuşurken, kıpkırmızıydı; öyle sessizdir ki. Önümde diz çökmüştü, bu birleşmeyi kutsadığı için ikimiz birlikte Tanrı'ya şükrettik."

Laura şimdilik açmak zorunda olmadığı bu gizi biraz ileriye atsaydı, daha iyi ederdi gibi geliyor bana. Bana danışmış olsaydı, bir şey söylemeden önce Douviers ile görüşmesinin sonunu beklemesini öğütlerdim. Azaïs hiçbir şey anlamıyor; ama bütün yakınları onun kadar saf olmayacak.

Yaşlı adam değişik kır havaları üzerinde birkaç çeşitleme daha yaptı, sonra kızının beni görünce pek sevineceğini söyledi. Vedel'lerin katına indim.

Yukarıda yazdıklarımı yeniden okuyorum. Azaïs'ten böyle söz etmekle kendimi iğrençleştiriyorum ben. Şu birkaç satırı da sevimli saygısızlığın, kendisini bu deftere yeniden burnunu sokmaya yönelteceği durumunu göz önüne alarak, Bernard için ekliyorum. Yaşlı adamla biraz daha düşüp kalksın, ne demek istediğimi anlayacaktır. Onu severim, kendi deyimiyle, "üstelik de" saygı duyarım ona; onun yanına gelir gelmez, kendimi duymaz olurum! Bu da onunla arkadaşlık etmeyi oldukça güçleştirir.

"Kızını, rahibin karısını çok severim. Madam Vedel Lamartine'in Elvire'ine pek benzer; yaşlanmış bir Elvire. Konuşması çekicilikten yoksun değildir. Sık sık tümcelerini bitirmediği olur, bu da bir tür şiirli bulanıklık verir düşüncesine. Belirsizle, bitmemişle sonsuzu yaratır. Yeryüzünde bulamadığı ne varsa hepsini gelecek yaşamdan bekler, bu da umutlarını alabildiğine genişletmesini sağlar. Toprağının darlığından hız alır. Vedel'i pek az görmesi onu sevdiğini düşlemesini sağlar. Adamcağız hep bir yerlere gitmek üzeredir; binlerce özen, binlerce kaygı için vaazlar, kongreler... Yoksullara, hastalara ziyarette bulunmak için gitmek zorundadır. Ancak geçerken sıkar elinizi, bunun için de daha bir dostça sıkar.

"İşim çok acele, bugün konuşamayacağız."

"Ne çıkar! Gökyüzünde buluşuruz!" derim ona; ama ışitmeye bile vakti yoktur.

"Bir dakikacık bile kalmadı kendisine," diye içini çekiyor Madam Vedel. "Omzuna ne yükler aldı, bir bilseniz, şeyden beri... Hiçbir şeyden sakınmadığı bilindiği için, herkes onu... Akşam dönünce, bazı bazı öylesine yorgun oluyor ki, neredeyse konuşmayı bile göze alamıyorum, korkuyorum ki... Kendini başkalarına öylesine veriyor ki, çoluğuna çocuğuna hemen hiçbir şey kalmıyor."

O benimle konuşurken ben, pansiyonda kaldığım günlerde, Vedel'in bazı dönüşlerini anımsıyordum. Başını avuçlarına aldığını, birazcık durduktan sonra bağırdığını görürdüm. Ama, daha o zaman bile, bu duruşu istemekten çok, bu duruştan korktuğunu, ona verilebilecek en çetin şeyin azıcık düşünme zamanı olduğunu düşünürdüm.

Bir hizmetçi kız dolu bir tepsi getiriyordu, Madam Vedel, "Bir çay içersiniz, değil mi?" diye sordu.

"Madam, yeterince şeker kalmadı."

"Matmazel Rachel'den istemeniz gerektiğini daha önce söyledim size. Çabuk gidin... Bu beylere haber verdiniz mi?"

"Mösyö Bernard ile Mösyö Boris çıktılar."

"Peki, ya Mösyö Armand?.. Çabuk olun."

Sonra, hizmetçinin çıkmasını beklemeden, "Bu kızcağız Strasbourg'dan geldi," dedi. "Hiçbir... Her şeyi söylemek zorundasınız kendisine... Peki! Ne bekliyorsunuz?"

Hizmetçi kuyruğuna basılmış bir yılan gibi geri döndü:

"Belletici aşağıda, yukarı çıkmak istiyor. Parasını almadıkça gitmeyeceğini söylüyor."

Madam Vedel'in hatlarında acıklı bir sıkıntı belirdi.

"Hesap işleriyle benim uğraşmadığımı daha kaç kez yineleyeceğim size? Matmazele başvurmasını söyleyin. Hadi!.. Bir saatçik rahat yok! Rachel ne düşünüyor, bilmem."

"Onu çaya beklemeyecek miyiz?"

"Hiç içmez ki... Ah! bu açılış çok kaygılar veriyor bize. Başvuran belleticiler haddinden fazla ücret istiyorlar, istedikleri para kabul edilebilecek gibi olunca da kendileri öyle olmuyor. Babam da sonuncusundan dert yanmak zorunda kaldı; fazla zayıf davrandı ona; şimdi o bize gözdağı veriyor. Kızın söylediklerini duydunuz. Bütün bu insanlar paradan başka bir şey düşünmüyorlar... yeryüzünde daha önemli hiçbir şey yokmuş gibi... Bu arada, onun yerini nasıl dolduracağımızı bilmiyoruz. Prosper her şeyin düzelmesi için Tanrı'ya yalvarmak yeter sanıyor..."

Hizmetçi, şekerle geri geliyordu.

"Mösyö Armand'a haber verdiniz mi?"

"Evet, Madam; hemen şimdi gelecek."

"Ya Sarah?" diye sordum.

"İki gün sonra dönüyor o. Dostlarında, İngiltere'de; bizde gördüğünüz şu genç kızın ailesinin yanında. Çok nazik davrandılar, ben de memnunum doğrusu. Sarah biraz... Laura da öyle. Çok iyi göründü bana. Güneyden sonra İsviçre'de kalmak çok yaramış, ne iyi ettiniz de ona bunu kabul ettirdiniz. Yalnız şu zavallı Armand, bütün tatil boyunca Paris'ten ayrılmadı."

"Ya Rachel?"

"Evet," doğru, o da. Gitmesi için zorlayanlar olmadı değil ama Paris'te kalmayı yeğledi. Hem dünyada her zaman istediğini yapamaz ki insan. Arada sırada, bunu çocuklara yinelemem gerekiyor. Başkalarını da düşünmek gerek. Saas-Fée'ye gezmeye gitmek beni de eğlendirmez miydi sanırsınız? Ya Prosper? Prosper yolculuk edince zevk için mi yolculuk ediyor sanırsınız? Armand, buraya yakanı takmadan gelmenden hoşlanmadığımı biliyorsun," diye ekledi; oğlunun girdiğini görmüştü.

"Sevgili anneciğim, siz bana dinî inançlarınız gereği, kılığıma hiç önem vermememi öğrettiniz," dedi Armand, bana elini uzattı; bu da yerinde oldu, "çünkü çamaşırcı kadın ancak salıya geliyor, kalan yakalarım da yırtıldı."

Olivier'nın, bana, arkadaşı hakkında söylediği geliyordu aklıma, gerçekten de o kötü alaycılığının ardında derin bir kaygı anlatımı gizlenir gibiydi. Armand'ın yüzü incelmişti, burnu büzülüyor, incelmiş ve rengi solmuş dudaklarının üzerinde kemerleniyordu. Konuşmasını sürdürdü:

"Saygıdeğer soylu konuğunuza kış mevsiminin açılışı dolayısıyla topluluğumuza olağanüstü bırkaç yıldız kattığımızı söyledinız mi? Aydın bir senatörün oğlu, sonra genç Passavant Vikontu, ünlü bir yazarın kardeşi. Daha önceden tanıdığınız,

ama bundan dolayı ancak daha bir büyükleşen iki üye de caba: Prens Boris ile Marki de Profitendieu. Sonra unvanları ile erdemlerini ileride anlayacağımız birkaç kişi daha."

"Görüyorsunuz, hiç değiştiği yok," dedi zavallı anne, bu şakalara gülümsüyordu.

Laura'dan söz etmeye başlamasından o kadar korkuyordum ki konukluğu kısa kestim, çabucak Rachel'i bulmak için aşağıya indim.

Çalışma odasının düzeltilmesine yardım etmek için kollarını sıvamıştı; ama benim yaklaştığımı görünce çabucak geri indirdi. Beni özel derslerde kullanılan yandaki küçük odaya götürürken, "Size başvurmak son derece zor geliyor bana," diye başladı. "Douviers'ye başvurmak isterdim, bunu benden rica da etmişti. Ama Laura'yı gördükten sonra, artık bunu yapamayacağımı anladım..."

Çok solgundu, bu son sözcükleri söylerken çenesi, dudakları bir zaman konuşmasına engel olan, seyiren bir titremeyle sarsıldı. Huzurunu kaçırmak korkusuyla, gözlerimi başka yana çevirdim. Kapattığı kapıya yaslandı. Elini tutmak istedim ama çekti ellerimden. En sonunda, sesi sonsuz bir çabayla kısılmış gibi, yeniden konuştu:

"On bin frank ödünç verebilir misiniz bana? Açılış oldukça umut verici görünüyor, yakında ödeyebileceğimi sanıyorum."

"Ne zaman gerekiyor? Bin franktan biraz fazla para var üzerimde," dedim. "Üstünü de hemen yarın sabah tamamlarım... Gerekliyse, hemen bu akşam."

"Hayır, yarın da olur. Ama bin frankı hemen bırakmak sizin için bir..."

Parayı cüzdanımdan çıkarıp ona uzattım.

"Bin dört yüz ister misiniz?"

Başını önüne eğdi, fısıldar gibi bir "evet." dedi ki, güç işittim. Sonra sendeleyerek bir öğrenci sırasına gitti, buraya bırakıp kendini, dirseklerini önündeki sıraya dayadı, yüzünü

avuçlarına alıp bir zaman öylece durdu. Ağladığını düşündüm ama elimi omzuna koyduğum zaman, başını kaldırdı, gözlerinin kuru olduğunu gördüm.

"Rachel," dedim, "bunu benden istediniz diye utanmayın. Size yardım edebildiğim için mutluyum."

Ciddi ciddi baktı bana:

"Güç olan, büyükbabama da, anneme de bundan söz etmemenizi rica etmek zorunda olmam. Pansiyonun hesaplarını bana bıraktıklarından beri, onlara... Neyse, bilmiyorlar kısacası. Hiçbir şey söylemeyin onlara, yalvarırım. Büyükbaba yaşlı, annem de o kadar çabalıyor ki."

"Rachel, o kadar çabalayan o değil, sizsiniz."

"Çok çabaladı. Şimdi yorgun. Sıra bende. Yapacak başka hiçbir şeyim yok."

Bu çok basit sözcükleri çok basit bir biçimde söylüyordu. Hiçbir üzüntü sezemiyordum boyun eğmişliğinde, tam tersine, bir tür huzur seziyordum.

"Ama durum çok kötü sanmayın," dedi. "Yalnız güç bir zaman bu, kimi alacaklılar çok sabırsız davranıyorlar da."

"Az önce hizmetçinin alacağını isteyen bir belleticiden söz ettiğini işittim."

"Evet; gelip büyükbabamla üzücü bir patırtı çıkarmış, yazık ki önleyemedim. Kaba ve bayağı bir adam. Gidip parasını vermeliyim."

"Sizin yerinize ben gideyim ister misiniz?"

Bir an duraladı, boşu boşuna gülümsemeye çalışıyordu.

"Teşekkür ederim; hayır; benim gitmem daha iyi... Ama benimle çıkın olur mu? Biraz korkuyorum ondan. Sizi görürse, bir şey söylemeyi göze alamaz."

Pansiyonun avlusu, hemen sonra başlayan bahçeden birkaç basamak yukarıdadır; bahçe ile avlu, bir parmaklıkla ayrılır. Belletici dirseklerini geriye verip bu parmaklığa dayanmıştı. Başında kocaman, yumuşak bir fötr şapka vardı, bir pipo tüttürüyordu. Rachel onunla görüşürken Armand yanıma geldi

"Rachel ceplerinizi boşaltmış," dedi alaylı alaylı. "Tam zamanında geldiniz, pis bir bunalımdan kurtardınız onu. Alexandre, yani benim o domuz kardeşim yüzünden borçlanmış. Büyüklerimizden saklamak istedi bunu. Daha önce Laura'nın drahomasını biraz kabartmak için kendi drahomasının yarısını bırakmıştı, şimdi geri kalanı da eridi. Bahse girerim ki bunun sözünü bile etmemiştir size. Alçakgönüllülüğü deli ediyor beni. Bu bayağı dünyanın en uğursuz şakalarından biri işte. Bir insan, başkaları için özveride mi bulunuyor, onlardan daha üstün olduğuna inanabilirsiniz... Laura için neler yapmadı ki! O orospu da iyi ödüllendirdi kendisini!"

"Armand," diye atıldım öfkeyle, "kardeşinizi yargılamaya hakkınız yok."

Ama kesik ve ıslıklı bir sesle sürdürdü:

"Tam tersine, ondan daha iyi olmadığım için yargılıyorum onu. Bilirim ben. Rachel bizi yargılamıyor. Hiçbir zaman, hiç kimseyi yargılamaz... Evet, orospu, orospu... Hakkındaki düşüncemi kendisinden de saklamadım, yeminle söylüyorum size... Siz de bütün bunları kapattınız, onu korudunuz! Biliyordunuz... Büyükbabanın hiçbir şey anladığı yok. Annem hiçbir şey anlamamaya çalışıyor. Babama gelince Tanrı'ya dayıyor sırtını, böylesi daha rahat. Her güçlükte, diz çöküp dua ediyor, sonra da her şeyi Rachel'e bırakıyor. Bütün istediği, gerçeği açıkça görmemek. Koşuyor, çırpınıyor, hemen hiçbir zaman evde değil. Burada bunaldığını anlıyorum, bense geberiyorum. Kendini avutmaya çalışıyor, elbette! Bu arada, annem şiir düzüyor. Evet, palavra sıkmıyorum; ben de yazıyorum. Ama ben eşeğin biri olduğumu biliyorum hiç değilse, hiçbir zaman başka türlü görünmeye çalışmadım. Siz söyleyin, tıksindirici bir şey değil mi? Büyükbaba, kendisine bir belletici gerektiği için, La Pérouse'a acıma ayaklarında... Sonra birdenbire, "Şu domuz orada kardeşime ne diyor öyle?" diye atıldı. "Giderken onu selamlamazsa pis suratına yumruğu indirdim gitti..."

Derbeder öğretmene doğru atıldı, yumruğu indirecek

sandım. Ama öteki, Armand yaklaşınca, gösterişli ve alaylı bir biçimde şapkasını çıkararak selam verdi, sonra kemerin altına doğru yürüdü. Bu sırada araba kapısı açıldı, rahip içeriye girdi. Redingot, silindir şapka giymişti, kara eldivenler takmıştı; bir vaftizden ya da cenazeden döner gibiydi. Eski belleticiyle gösterişli bir biçimde selamlaştılar.

Rachel ile Armand birbirlerine yaklaşıyorlardı. Vedel yanlarına gelince, "Her şey düzeldi," dedi Rachel babasına.

Babası alnından öptü:

"Görüyorsun ya, çocuğum, söylemiştim ben sana. Tanrı kendine güveneni yalnız bırakmaz."

Sonra bana elini uzattı, "Ne o, gidiyor musunuz? Bugünlerde görüşürüz, değil mi?" dedi.

III

Edouard'ın günlüğü (Devam)

29 Eylül

La Pérouse'u görmeye gittim. Hizmetçi beni içeriye bırakıp bırakmamakta kararsızdı. "Mösyö hiç kimseyi görmek istemiyor." O kadar ısrar ettim ki en sonunda salona aldı beni. Panjurlar kapalıydı; yaşlı öğretmenim büyük, dik bir koltuğa gömülmüştü, onu yarı karanlıkta güç fark edebiliyordum. Kalkmadı. Bakmadan, yandan, gevşek gevşek elini uzattı, ben sıktıktan sonra düştü eli. Yanına oturdum, böylece ancak yandan görebiliyordum onu. Hatları sert, kımıltısız duruyordu. Bazı bazı dudakları kımıldıyordu ama hiçbir şey söylemiyordu. Buna bakarak beni tanıdığından kuşkuya düşeceğim geliyordu. Saat dördü vurdu; o zaman, bir saat çarkıyla canlanmışçasına ağır ağır başını çevirdi ve tumturaklı, güçlü ama gevşek ve sanki öbür dünyadan gelen bir sesle, "Niçin sizi içeri bıraktılar? Hizmetçiye, beni sormaya geleceklere, Mösyö de La Pérouse'un öldüğünü söylemesini bildirmiştim," dedi.

Çok üzüldüm, bu saçma sözlerden çok da söylenişindeki ses tonu üzdü beni; cafcaflı, anlatılamayacak kadar yapmacık bir sesti; bana genellikle öyle doğal, öyle güvenli davranan yaşlı öğretmenim buna hiç de alıştırmamıştı beni.

"Kızcağız yalan söylemek istemedi," diye yanıt verdim en sonunda. "Bana kapıyı açtığı için homurdanmayın ona. Sizi gördüğüme sevindim."

"Mösyö de La Pérouse öldü," diye yineledi budalaca. Sonra gene sessizliğe gömüldü. Birdenbire sinirlendim, kalktım, bu acı güldürünün nedenini araştırmayı başka güne bırakarak gitmeye hazırdım. Ama bu sırada hizmetçi geldi, üzerinden buğular çıkan bir fincan sıcak çikolata getiriyordu.

"Mösyö, azıcık çaba gösterin. Hiçbir şey yemediniz bugün."

"La Pérouse, ikincil bir oyuncunun beceriksizliği yüzünden istediği etkiyi yapamayan bir oyuncu gibi, öfkeyle irkildi.

"Daha sonra. Bu Mösyö gidince," dedi.

Ama daha hizmetçinin kapıyı kapamasına bile zaman kalmadan, "Dostum," dedi, "bir iyilik edin; bir bardak su getirin bana, rica ederim, bir bardakçık su. Susuzluktan ölüyorum."

Yemek odasında bir sürahi ile bir bardak buldum. Bardağı doldurdu, bir dikişte içti, sonra eski alpaka ceketinin yeniyle dudaklarını kuruladı.

"Ateşiniz mi var?" diye sordum.

Sorum ona hemen kendini anımsattı, "Mösyö de La Pérouse'un ateşi yok," dedi. "Hiçbir şeyi yok artık. Çarşamba akşamından beri, Mösyö de La Pérouse'un yaşadığı söylenemez."

Yapılacak en iyi şeyin oyununa katılmak olup olmadığına karar veremiyordum.

"Küçük Boris de tam çarşamba günü görmeye gelmedi mi sizi?"

Başını benden yana çevirdi; Boris'in adı geçince hatları bir gülümsemeyle, eskisinin gölgesi olan bir gülümsemeyle, aydınlandı; sonra, en sonunda rol yapmayı bırakmaya razı olarak, "Dostum, size söyleyebilirim bu işi: O çarşamba bana kalan son gündü," dedi. Sonra daha da alçak bir sesle, "Şeyden... İşi bitirmeden önce kendime bıraktığım son gün," diye ekledi.

Le Pérouse'un bu uğursuz konuya döndüğünü görmek benim için son derece acıydı. Bu konuda daha önce söylediğini pek ciddiye almadığımı anlıyordum, çünkü bundan sıyrılsın diye olu-

runa bırakmıştım belleğimi, bundan dolayı kızıyordum kendime. Şimdi her şeyi anımsıyordum; ama şaştım, çünkü ilkin daha uzak bir süreden söz etmişti bana, bunu kendisine belirtince, yeniden doğallaşmış bir sesle, hatta biraz da alayla, beni tarih üzerinde aldattığını, kendisini alıkoymaya çalışırım ya da bu yüzden erken dönerim korkusuyla bu tarihi biraz geriye attığını; ama birçok gece art arda diz çöküp ölmeden önce Boris'i görmesini bahşetmesi için Tann'ya yalvardığını söyledi.

"Hatta gerekirse yolculuğumu birkaç gün geriye bırakmakta onunla anlaşmıştım," diye ekledi... "Onu bana getireceğinize söz verdiğiniz için, anımsıyor musunuz?"

Elini tutmuştum; buz gibiydi, avuçlarımda ısıtıyordum onları. Tekdüze bir sesle sürdürdü konuşmasını:

"O zaman, dönmek için tatilin sonunu beklemediğinizi, yolculuk tarihimi değiştirmeden de küçüğü görebileceğimi görünce sandım ki... Tanrı, duamı göz önüne alıyormuş gibi geldi bana. Benimle alay ettiğini hemen anlayamadım, her zamanki gibi."

Elini avuçlarımdan çekti, daha canlı bir sesle konuştu:

"Böylece, işimi çarşamba akşamı bitirmeye karar vermiştim; çarşamba günü Boris'i getirdiniz bana. Onu görünce, doğrusu ya, umduğum kadar sevinemedim. Sonra, düşündüm bunu. Elbette bu çocuğun beni görünce mutluluk duyabileceğini ummaya hakkım yoktu. Annesi ona hiç benden söz etmemişti."

Durdu; dudakları titredi, ağlayacak sandım.

"Boris sizi sevmeye can atıyor ama sizi tanıması için zaman verin ona," diyecek oldum.

La Pérouse, sözlerimi işitmeden, "Çocuk benden ayrıldıktan sonra, akşam yalnız kalınca (çünkü, biliyorsunuz, Madam de La Pérouse burada değil artık), 'Hadi! Vakit geldi işte!' dedim kendi kendime," dedi. "Şunu da bilin ki, kardeşim, kaybettiğim kardeşim, bana bir çift tabanca bırakmıştı, bunları her zaman bir kılıf içinde yanımda, yatağımın başucunda saklarım.

Bu kılıfı alıp geldim. Bir koltuğa oturdum; şuraya, şimdi oturduğum gibi. Tabancalardan birini doldurdum..."

Benden yana döndü, sonra birdenbire, sertçe, sanki söylediğinden kuşku duyuyormuşum gibi, "Evet, doldurdum," diye yineledi. "Bakabilirsiniz, hâlâ da dolu. Ne oldu, bir türlü anlayamıyorum. Tabancayı başıma götürdüm. Uzun zaman tuttum öyle, şakağımın üstünde. Tetiğe basmadım. Yapamadım... Son saniyede, ayıptır söylemesi... Ateş etmeyi göze alamadım."

Konuşurken heyecanlanmıştı. Bakışı daha canlı olmuştu, kanı da yanaklarını hafiften renklendiriyordu. Başını sallayarak bana bakıyordu.

"Siz nasıl açıklarsınız bunu? Kararlaştırdığım bir şey; aylardır, durmamacasına düşündüğüm bir şey... Belki de bu yüzden. Belki de, önceden, bütün gözü pekliğimi düşüncede tükettiğim için..."

"Boris'i görmek sevincini de o gelmeden önce tükettiğiniz gibi," dedim ama o hep konuşuyordu:

"Tabanca şakağımda, uzun zaman öyle kaldım. Parmağım tetikteydi. Biraz bastırıyordum; ama yeterince bastırmıyordum. 'Biraz sonra daha fazla basacağım, tabanca patlayacak,' diyordum içimden. Demirin soğukluğunu hissediyordum. 'Bir an sonra hiçbir şey hissetmeyeceğim artık. Ama bundan önce müthiş bir gürültü duyacağım...' diyordum. Düşünsenize! Kulağımın öylesine yakınında! Her şeyden önce bu tuttu beni: gürültü korkusu... Saçma bir şey, öyle ya, insan öldükten sonra... Evet! Ama ben ölümü bir uyku gibi umarım; patlama ise uyutmaz, uyandırır... Evet, bundan korkuyordum kuşkusuz. Uyuyacağım derken, birdenbire uyanmaktan korkuyordum."

Kendine gelir, daha doğrusu kendini toplar gibi oldu, birkaç saniye boyunca, dudakları gene ses vermeden kımıldadı.

"Bütün bunları sonradan geçirdim aklımdan," dedi sonra. "Aslında, özgür değildim de ondan öldürmedim kendimi. Şim-

di korktum, diyorum; ama hayır, korkudan değildi. İstemime tümüyle yabancı, istemimden daha güçlü bir şey tutuyordu beni... Sanki Tanrı bırakmak istemiyordu. Oyun bitmeden sahneden ayrılmak isteyen bir kukla düşünün... Dur bakalım! Oyunun sonunda da işin var. Ya! İstediğin zaman gidebileceğini mi sanıyordun! Anladım artık: İstemimiz dediğimiz şey, kuklayı oynatan ipler, ipleri çeken de Tanrı. Kavrayamıyor musunuz? Şimdi açıklayacağım size. Bakın, şimdi ben, 'Sağ kolumu kaldıracağım,' diyorum, sonra da kaldırıyorum (Gerçekten de kaldırdı). Ama, 'Sağ kolumu kaldırmak istiyorum,' diye düşünüp söylemem için ip önceden çekilmişti de ondan... Özgür olmadığımın kanıtı da, öbür kolumu kaldırmam gerekseydi, 'Sol kolumu kaldıracağım,' derdim size...

Hayır, görüyorum ki anlamıyorsunuz beni. Anlamakta özgür değilsiniz... Ah! İyice anlıyorum şimdi Tanrı'nın eğlendiğini. Aslında bize yaptırmak istediğini, kendi isteğimizle yaptığımıza inandırarak bizimle eğleniyor. İğrenç oyunu burada... Çıldırıyor muyum sanıyorsunuz? Ha, sırası gelmişken... Düşünün bir kez, Madam de La Pérouse... Bir huzurevine girdiğini biliyorsunuz... Eh işte, düşünün bir kez orasının bir delilerevi olduğunu, kendisini deli diye tanıtmak isteyip başımdan atmak için oraya yerleştirdiğimi sanıyor... Tuhaf değil diyemezsiniz buna. Sokakta rastladığınız herhangi bir kimse, kendisine yaşamınızı verdiğiniz kimseden daha iyi anlar sizi... İlk zamanlarda, her gün görmeye gidiyordum onu. Ama, beni görür görmez: 'Gene mi siz! Gene beni gammazlamaya geliyorsunuz.' diyordu. Onu sınırlendirmekten başka bir şeye yaramayan bu görüşmelerden vazgeçmek zorunda kaldım. Hiç kimseye iyilik edemez olduktan sonra, insan hâlâ nasıl bağlanabilir yaşama?"

Sesi hıçkırıklarla boğuldu. Başını eğdi, gene o durgunluğa gömülür gibi oldu. Ama, beklenmedik bir atılışla, "Gitmeden önce ne yaptı, biliyor musunuz?" dedi. "Çekmecemi kırıp ölmüş kardeşimin bütün mektuplarını yaktı. Her zaman kıskan-

mıştır kardeşimi, öldükten sonra bile. Geceleyin beni onun mektuplarını okurken yakaladı mı kavgalar çıkarırdı. Ya, 'Yatmamı bekliyordunuz. Benden gizleniyorsunuz,' diye bağırırdı ya da 'Gidip uyusanız çok daha iyi ederdiniz. Gözlerinizi yoruyorsunuz,' derdi. Üzerime titriyor, diyeceği gelirdi insanın; ama ben onu tanırım, kıskançlıktan böyle yapıyordu. Beni onunla baş başa bırakmak istemedi."

"Sizi seviyordu da ondan. Aşksız kıskançlık olmaz."

"Ama aşkın yaşamın mutluluğunu sağlayacak yerde, yıkımı olmasının acı bir şey olduğunu da kabul edersiniz... Tanrı da bizi böyle seviyor kuşkusuz."

Çok ateşlenmişti konuşurken, sonra birden, "Karnım aç," dedi. "Yemek istediğim zaman, bu hizmetçi hep çikolata getiriyor. Madam de La Pérouse ona başka hiçbir şey yemediğimi söylemiş olmalı. Bir zahmet mutfağa kadar gitseniz... koridorda, sağdan, ikinci kapı... yumurta var mı, bir baksanız. Var, demişti hizmetçi sanırım."

"Size bir yumurta mı pişirsin?"

"İki yumurta da yerim sanıyorum. Bu iyiliği yapar mısınız? Ben bir türlü anlatamıyorum derdimi."

"Sevgili dostum, yumurtalarınız hemen hazır," dedim dönünce. "İzniniz olursa burada kalıp yiyişinizi göreceğim; evet, sevindirir bu beni. Az önce artık hiç kimseye iyilik edemediğinizi ağzınızdan işitmek zor geldi bana. Torununuzu unutur gibisiniz. Dostunuz Azaïs, gelip yanında, pansiyonda oturmanızı öneriyor. Bunu size söylemekle görevlendirdi beni. Madam de La Pérouse artık burada olmadığına göre, sizi tutan hiçbir şey kalmadığını düşünüyor."

Biraz direnme bekliyordum, ama kendisine sunulan yeni yaşamın koşullarını bile sordu.

"Kendimi öldürmedim diye ölmüşlüğüm azalmadı. Ha orası, ha burası, önemi yok," diyordu. "Götürebilirsiniz beni."

İki gün sonra gelip kendisini almayı kararlaştırdım; o zamana kadar da iki sandık getirecektim, içlerine kendisine ge-

rekecek giysileri, bir de götürmek istediği şeyleri yerleştirecekti.

"Hem kira anlaşması sona erinceye kadar daire emrinizde kalacağına göre, eksiklerinizi gelip almak için bol bol zaman bulursunuz," diye ekledim.

"Çok yoruyorum sizi," diye yineliyordu; "çok iyisiniz."

İki tabancasını bana bıraksın istedim, artık hiçbir işine yaramayacağını söyledim; ama bırakmaya razı olmadı.

"Korkacağınız bir şey yok artık," dedi. "O gün yapmadığımı, bir daha hiçbir zaman yapamayacağımı biliyorum. Bunlar şimdi bana kardeşimden kalan tek anıdır, hem de bana, Tanrı'nın elinde bir oyuncaktan başka bir şey olmadığımı anımsatacaklar."

IV

Hava çok sıcaktı o gün. Vedel Pansiyonu'nun açık pencerelerinden, bahçenin ağaçlarının tepeleri görünüyordu, bahçenin üzerinde uçsuz bucaksız bir incelikte, hazır bekleyen bir yaz vardı daha.

Bu açılış günü, yaşlı Azaïs için bir söylev fırsatıydı. Uygun düştüğü gibi, yüzü öğrencilere dönük, ayakta, kürsünün dibinde duruyordu. Kürsüde yaşlı La Pérouse oturmaktaydı. Öğrenciler girince ayağa kalkmıştı; ama Azaïs'in dostça bir hareketi gene oturmaya çağırmıştı onu. Kaygılı bakışı Boris'in üzerine konmuştu ilkin, bu bakış da, hele Azaïs söylevinde yeni öğretmeni, çocuklara tanıtırken onun içlerinden biriyle akrabalığını duyurmak gereğini duyduktan sonra, Boris'in huzurunu kaçırıyordu. La Pérouse, Boris'in bakışıyla karşılaşmayışına üzülüyordu; ilgisizlik, soğukluk, diye düşünüyordu.

"Of! Rahat bıraksın beni," diye düşünüyordu Boris, "Dikkatleri üzerime çektirtmesin!"

Arkadaşları dehşete düşürüyordu onu. Liseden çıkınca, onlara katılmak zorunda kalmıştı, liseden "kümes"e gelinceye kadar konuşmalarını işitmişti; büyük sevgi gereksinimiyle onlara uymak isterdi, ama fazlasıyla duyarlı yaratılışı bundan tiksindirtiyordu onu; sözcükler dudaklarında kalıyordu; huzursuzluğundan dolayı kızıyordu

kendine, bunu hiç belli etmemeye çalışıyor, alayı önlemek için gülmeye çabalıyordu; ama ne yapsa boşunaydı; bir kızı andırıyordu ötekilerin arasında, bunu seziyor, üzülüyordu.

Hemen o anda topluluklar oluşmuştu. Léon Ghéridanisol adında biri, merkezi oluşturuyordu, hemen kabul ettirtmişti kendini. Ötekilerden biraz daha büyüktü, öte yandan sınıfı da daha yüksekti; esmer, kara saçlı, kara gözlüydü, ne fazla iriydi ne de olağanüstü bir gücü vardı, ama gözü pekliğine, küstahlığına diyecek yoktu. Zorlu bir küstahtı gerçekten. Küçük Georges Molinier bile Ghéridanisol karşısında ağzının açık kaldığını kabul ediyordu: "Bilirsin, benim ağzım da kolay kolay açık kalmaz öyle!" Bu sabah, o genç kadına yaklaştığını kendi gözleriyle görmemiş miydi? Kadın, kollarında bir çocuk tutuyordu.

"Bu çocuk sizin mi, Madam? (Gösterişli bir selamla söylenmişti bu sözcükler.) Çok çirkinmiş. Ama üzülmeyin; yaşamayacak nasıl olsa."

Georges hâlâ kahkahalarla gülüyordu buna. Georges'un anlattıklarını dinleyen dostu Philippe Adamanti de, "Yapma be! Sahi mi?" diyordu.

Bu arsız söz, neşeye gömüyordu onları; bundan daha nükteli bir şey düşünemiyorlardı. Bu çoktan eskimiş nükteyi Léon, akrabası Strouvilhou'dan öğrenmişti ama Georges nereden bilecekti?

Pansiyonda, Molinier ile Adamanti, belleticinin gözü önünde olmamak için beşinci sıraya, Ghéridanisol'ün sırasına, oturmanın bir yolunu buldular. Molinier'nin solunda Adamanti, sağında da Ghéridanisol vardı; sıranın başına Boris oturdu. Onun arkasında da Passavant vardı.

Gontran de Passavant, babasının ölümünden beri hüzünlü bir yaşam sürmüştü; daha önce sürdüğü yaşam

da pek keyifli değildi ya. Kardeşinden hiçbir yakınlık, hiçbir destek beklemeyeceğini çoktan anlamıştı. Tatilini kendisini götüren yaşlı hizmetçisi, sadık Séraphine'in ailesi arasında Bretagne'da geçirdi. Bütün varlığını bir noktada toplamış, çalışıyor. Gizli bir istekten hız alıyor, kardeşine kendisinden daha üstün olduğunu kanıtlama isteğinden. Pansiyona kendi isteğiyle, kendi kararıyla girdi; bir de kardeşinin yanında, Babylone Sokağı'ndaki o aklına acı anılar getiren köşkte kalmama isteğiyle. Kendisini bırakmak istemeyen Séraphine, Paris'te bir ev tuttu; ölen kontun vasiyetnamesindeki açık koşula göre, iki çocuğunun ödediği ufak gelir sağlıyor bunu. Gontran'ın kendi odası var burada, çıkış günlerinde kalıyor; kendi beğenisine göre süsledi onu. Haftada iki yemeğini Séraphine'le yiyor; Séraphine, ona bakıyor, hiçbir eksiği kalmamasına özen gösteriyor. Gontran, yüreğine oturmuş şeylerin hiçbirini onunla konuşamıyorsa da seve seve gevezelik ediyor yanında. Pansiyonda, başkalarına kapılmıyor hiç; arkadaşlarının şakalarını fazla kulak asmadan dinliyor, çoğu zaman da oyunlarına katılmıyor. Biraz da açık havada yapılmayan oyunlara okumayı yeğ gördüğü için böyle yapıyor. Sporu seviyor, bütün sporları; ama yalnız yapılanlarını yeğ tutuyor; biraz da mağrur olduğu, herkesle bağıntı kurmadığı için. Pazarları, mevsimine göre, kızak kayıyor, yüzüyor, kürek çekiyor ya da sonu gelmez koşular için kıra gidiyor. Kimi tiksintileri var, bunları yenmeye çalışmıyor, kafasını genişletmeye çalışmadığından değil, daha çok sağlamlaştırmaya çalıştığından. Düşündüğü, olmaya çalıştığı kadar basit değil belki; babasının ölüm döşeğinin başında görmüştük onu; ama gizlemi sevmez, değişecek gibi oldu mu rahatı kaçar hemen. Sınıfının birincisi olarak kalmayı başarıyorsa da kolaylıkla değil, dikkati, özeniyle başarıyor. Boris aramasını bilseydi, onda bir destek bulabilirdi; ama komşu-

su Georges çekiyor onu. Georges'a gelince Ghéri'den başkasını görmüyor gözü, Ghéri'ninse hiç kimseye kulak astığı yok.

Georges'un Philippe Adamanti'ye verilecek önemli haberleri vardı, ama bunları yazmamayı daha akıllıca bulmuştu.

Bu açılış sabahı, derslerin başlamasından bir çeyrek zaman önce, lisenin kapısına gelmiş, onu boşu boşuna beklemişti. Léon Ghéridanisol'ün genç bir kadınla o çok nükteli konuşmasını da kapının önünde bir aşağı bir yukarı dolaşırken işitmişti; bundan sonra iki haylaz, konuşmaya başlamışlar, Georges'u çok sevindiren şeyi, pansiyon arkadaşı olacaklarını anlamışlardı.

En sonunda, dersler bitince Georges ile Philippe buluşmuşlardı. Öteki pansiyonerlerle birlikte ama serbestçe konuşabilecek bir biçimde onlardan biraz ötede, Azaïs Pansiyonu'na doğru giderlerken Georges, Phiphi'nin hâlâ yakasında taşıdığı sarı rozeti parmağıyla göstererek, "Bunu gizlesen iyi edersin," diye başlamıştı.

"Neden?" diye sormuştu Philippe, Georges'un kendi rozetini artık taşımadığını fark ediyordu.

"Enselenmek tehlikesindesin de ondan. Yavrucuğum, dersten önce söylemek istiyordum bunu sana; daha erken gelsen iyi ederdin. Kapının önünde bekledim seni, haber verecektim."

"Bilmiyordum ki," demişti Phiphi.

Georges da ona öykünerek, "Bilmiyordum ki. Bilmiyordum ki," diye yinelemişti. "Houlgate'da görüşemediğimize göre, sana söyleyeceğim şeyler olabileceğini düşünmeliydin."

Bu iki çocuğun sürekli kaygısı, birbirlerinden daha baskın çıkmak. Phiphi, babasının toplumsal durumu ile servetine bazı üstünlükler borçlu; ama Georges gözü pekliğiyle, alaycılığıyla çok geride bırakıyor onu. Phi-

lippe, geride kalmamak için biraz çaba göstermek zorunda. Kötü bir çocuk değil; ama gevşek.

"İyi ya! Çıkar ağzındaki baklayı," demişti.

Léon Ghéridanisol, yanlarına yaklaşmış, onları dinliyordu. Sözlerini onun da işitmesi Georges'un hoşuna gitmiyor değildi; öteki daha önce kendisini şaşırtmıştı, ama Georges da onu şaşırtacak şeyleri yedekte saklıyordu; böylece çok doğal bir sesle Philippe'ye, "Küçük Praline kodesi boyladı," demişti.

"Praline mi?" diye haykırmıştı Phiphi, Georges'un soğukkanlılığı tüylerini ürpertiyordu. Léon ilgilenir gibi yapınca da Phiphi, Georges'a, "Ona söylenebilir mi?" diye soruyordu.

Georges da omuz silkerek, "Elbette!" diyordu.

O zaman Phiphi, Ghéri'ye, Georges'u göstererek, "Bunun pilici," diyor, sonra da Georges'a, "Nereden biliyorsun?" diye soruyordu.

"Germaine'e rastladım da o söyledi."

Sonra da Phiphi'ye, on iki gün önce Paris'e gelişinde, Molinier'nin daha önce "bu şölenlerin sahnesi" diye belirttiği bir daireyi yeniden görmek isteyince, nasıl kapıyı kapalı bulduğunu anlatıyordu; oralarda dolaşırken, Germaine'e, Phiphi'nin pilicine, rastlamış, o kendisine bilgi vermişti; tatilin başında polis bir baskın yapmıştı. Bu kadınlar ile bu çocukların bilmediği, Profitendieu'nün, bu işlem için, onları ağa düşürmemek, ana babalarını bu rezaletten esirgemek için, olgunluk çağına gelmemiş suçluların dağılmış olacağı bir tarihi beklemeye son derece özen gösterdiğiydi, "Vay ahbap, vay," diye yineliyordu Phiphi başka bir şey demeden. "Vay, ahbap vay..." Georges'un da kendisinin de yakayı iyi sıyırdıkları düşüncesindeydi.

Georges alaylı alaylı, "Düşündükçe yüreğin ağzına geliyor, değil mi?" diyordu. Kendisinin de dehşet içinde

kalmasına gelince bunu söylemeyi tümüyle yararsız buluyordu, hele Ghéridanisol'ün önünde.

Bu konuşmaya bakılınca bu çocukların çok bozulmuş oldukları sanılabilirdi. Ama, hiç kuşkum yok, her şeyden önce, kendilerine bir hava vermek için böyle konuşuyorlar. Biraz palavracılık giriyor işin içine. Ne çıkar! Ghéridanisol, onları dinliyor, dinliyor ve konuşturuyor. Bu sözler, o akşam anlatılınca, akrabası Strouvilhou'yu pek eğlendirecek.

Gene o akşam, Bernard, Edouard'a gelmişti.

"İyi geçti mi açılış?"

"Fena değil."

Bernard susuyordu.

"Mösyö Bernard, kendiliğinden konuşacak havada değilseniz, sizi zorlayacağımı ummayın," dedi Edouard. "Sorgulardan nefret ederim. Ama izin verin de bana hizmet önerisinde bulunduğunuzu, sizden bir-iki öykü beklemeye hakkım olduğunu anımsatayım..."

"Neyi öğrenmek istiyorsunuz?" dedi Bernard isteksizce. "Azaïs Baba'nın bir açılış konuşması yaptığını mı? Konuşmasında çocuklara 'Bir ortak hızla, bir gençlik ateşiyle ileri atılmayı,' öneriyordu. Bu sözcükleri aklımda tuttum, çünkü üç kez kullanıldı. Armand yaşlı adamın bunları her söylevine sıkıştırdığını ileri sürüyor. Onunla ben sınıfın ta gerisine, arka sıraya, oturmuştuk; hayvanların gelişini seyreden Nuh Peygamber gibi, oğlanların dönüşünü seyrediyorduk. Her türlüsü vardı: geviş getirenler, kalın derililer, sürüngenler ve başka omurgasızlar... Söylevden sonra, aralarında konuşmaya başladıkları zaman, Armand ile ben, tümcelerinin onda dördünün, 'Bahse girerim ki sen...' ile başladığını fark ettik."

"Ya öbür altısı?"

"Ben ile..."

"İşte bu hiç de fena görülmemiş. Daha başka?"

"Kimilerinin yapma bir kişiliği varmış gibi geliyor bana."

"Yani ne demek istiyorsunuz?" diye sordu Edouard.

"Özellikle içlerinden birini, küçük Passavant'ın yanında oturanı düşünüyorum, Passavant'sa yalnızca uslu bir çocuk gibi geliyor bana. Ama uzun uzun incelediğim komşusu, eskilerin *Ne quis nimis*'ini[1] yaşam kuralı olarak benimsemişe benziyor. O yaşta saçma bir ilke değil mi sizce? Giysileri daracık, kıravatı sımsıkı; kundura bağları bile tam düğümde bitiyor. Onunla her ne kadar az konuştuysam da, her yerde, boşuna güç harcama gördüğünü söyleyecek bir nakarat gibi: 'Yararsız çaba istemez,' diye yineleyecek zamanı buldu."

"Tutumluluklara lanet olsun!" dedi Edouard. "Sanatta da uzun sözlüleri doğurur."

"Neden?"

"En ufak şeyleri bile yitirmekten korkarlar da ondan. Daha başka? Armand hakkında hiçbir şey söylemiyorsunuz."

"Garip bir oğlan. Doğrusunu söylemek gerekirse çok da hoşuma gitmiyor. Yapmacık insanları sevmem ben. Budala bir çocuk değil, buna kuşku yok; ama yalnızca yıkmaya kafa yoruyor; öte yandan, en çok da kendi kendine sert davrandığı seziliyor; içinde iyi, cömert, soylu ya da sevecen olan ne varsa, hepsinden utanıyor. Spor yapsa havalansa iyi olur. Bütün gün kapanıp kaldıkça ekşiyor. Beni arar gibi görünüyor; ondan kaçmıyorum, ama düşünüşünü benimseyemem."

"Acı takılmalarının, alaylarının aşırı bir duyarlığı, belki de büyük bir acıyı gizlediğini düşünüyor musunuz? Olivier öyle diyor."

1. (Lat.) Aşırılıktan kaçınmalı. (Ç.N.)

"Olabilir; benim de aklımdan geçti. İyi tanımıyorum onu daha. Düşüncelerimin gerisini olgunlaştıramadım. Düşünmeliyim daha, size söylerim; ama daha sonra. Bu akşam sizden ayrılmamı hoş görün. İki gün sonra sınavım var; bir de ne diye saklayayım sizden... bir keder var içimde."

V

"Bana kalırsa her nesnenin en iyi yanını almalı."

FÉNELON

Olivier dünden beri Paris'teydi, iyice dinlenmiş de kalkmıştı. Hava sıcak, gökyüzü dupduruydu. Gücünü, gençliğini, güzelliğini duya duya, yeni tıraş olmuş, duşunu almış, güzelce giyinmiş olarak sokağa çıktığı zaman, Passavant hâlâ uyukluyordu.

Olivier hızlı hızlı Sorbonne'a doğru yürüyor. Bernard bu sabah girecek yazılıya. Olivier bunu nereden biliyor? Ama belki de bilmiyordur. Öğrenecek. Acele ediyor. Gelip odasına sığındığı o geceden beri görmedi dostunu. Ne değişiklikler olmadı o günden beri! Onu görmekten çok, ona görünmek için acele etmediğini kim söyleyebilir? Bernard'ın güzel giyinmeye hiç önem vermemesi üzücü! Bazı bazı bollukla birlikte gelen bir beğeni bu. Olivier denedi bunu, Passavant Kontu'nun yardımıyla.

Yazılıya giriyor Bernard bu sabah. Ancak öğleye çıkacak. Olivier onu avluda bekliyor. Birkaç arkadaş görüyor, birkaç el sıkıyor, sonra uzaklaşıyor. Kılık kıyafeti, rahatını kaçırıyor biraz. En sonunda kurtulup avluda iler-

leyen, kendisine elini uzatarak haykıran Bernard'ı görünce daha da kaçıyor rahatı.

"Ne kadar da yakışıklı!"

Olivier artık hiç kızarmayacağını sanıyordu, işte kızarıyor. Söylenişleri dostça ama bu sözcüklerde alay sezmemek elde mi? Bernard'sa kaçtığı akşam üzerinde bulunan giysiyi giyiyor hâlâ. Olivier'yi bulacağını ummuyordu. Bir yandan sorular sorarken bir yandan da götürüyor onu. Onu yeniden görmekten duyduğu sevinç, beklenmedik bir şey. Giyiminin güzelliği karşısında ilkin biraz gülümsedi ama alay etmek aklından bile geçmedi; iyi yüreklidir; kötülük yoktur içinde.

"Yemeği benimle yiyorsun, değil mi? Evet, Latince için bir buçukta geri dönmeliyim. Bu sabahki Fransızcadandı."

"Memnun musun?"

"Ben memnunum. Ama yumurtladıklarım, hocaların beğenisini okşayacak mı, bilmem. La Fontaine'in şu dörtlüğü konusunda ne düşündüğümüzü anlatmamızı istiyorlardı:

Parnassos Dağı'nın kelebeğiyim, tıpkı arılar gibi,
Koca Platon'un harikalarımızı benzettiği,
Hafifim, uçarım her konuya.
Giderim çiçekten çiçeğe, nesneden nesneye.

Söylesene, sen bununla ne yapardın?"

Olivier, parlamak isteğine dayanamadı:

"La Fontaine'in kendi kendini anlatırken sanatçının, dünyadan yalnız dışı, yalnız yüzeyi, yalnız çiçeği olmaya razı olanın portresini çizdiğini söylerdim. Sonra bunun karşısına bilginin, araştırıcının, derine inmek için yüzeyi oyan kişinin portresini koyardım; sonra da, bilgin ararken, sanatçının bulduğunu; oyan kimsenin gömüldüğü-

nü, gömülen kimsenin körleştiğini; gerçeğin dış görünüş olduğunu; gizlemin biçim olduğunu; insanda en derin şeyin deri olduğunu gösterirdim."

Bu son tümceyi Olivier Passavant'dan almıştı, Passavant da bir salonda dinlediği Paul-Ambroise'ın[1] dudaklarından koparmıştı. Basılmamış olan her şey, iyi bir ganimetti Passavant için; "havadaki düşünceler" diye adlandırırdı bunu, yani, başkasının düşünceleri.

Olivier'nin sesinde bir şeyler, bu tümcenin kendi malı olmadığını belli etti Bernard'a. Bu tümceye gelince Olivier'nin sesi titrer gibi olmuştu. Bernard, "Kimden bu?" diye soracaktı neredeyse; ama dostunu kırmak istemediği gibi, Passavant'ın adını işitmekten de çekiniyordu; dostu da şimdiye kadar anmamıştı bu adı. Bernard, dostuna garip bir ısrarla bakmakla yetindi; Olivier, ikinci kez kızardı.

Duygulu Olivier'nin eskiden bildiklerinden tümüyle farklı düşünceler ileri sürdüğünü görünce, Bernard'ın duyduğu şaşkınlık, hemen sonra zorlu bir öfkeye bıraktı yerini; beklenmedik, şaşırtıcı, bir kasırga gibi karşı konulmaz bir şey. Hem bu düşünceleri saçma bulmakla birlikte, tam olarak bunlara kızmıyordu. Hatta o kadar saçma da değildi belki. Karşıt kanılar defterinde, bunları kendi görüşlerinin karşısına yazabilirdi. Gerçekten Olivier'nin düşünceleri olsaydı, ne Olivier'ye kızardı ne de onlara... Ama geride birinin gizlendiğini seziyordu, Passavant'a kızıyordu o. Boğuk, ama sert bir sesle, "Fransa işte böyle düşüncelerle zehirleniyor," diye atıldı. Passavant'ı alçaklarda bırakmak isteğiyle, ona çok yüksekten davranıyordu. Söylediği kendisini de şaşırttı, tümcesi düşüncesinden önce gelmişti sanki; oysa bu sabah; ödevinde geliştir-

1. Paul Valéry'nin ön adlarından. (Ç.N.)

diği düşünce de bundan başka bir şey değildi; ama bir tür utanç duygusuyla, konuşmasında, hele Olivier'yle konuşurken "büyük duygular" taslamaktan tiksiniyordu. Bunlar, söylenir söylenmez, içtenliklerini yitirir gibi görünüyordu ona. Olivier, dostunun Fransa'nın yararlarından söz ettiğini hiç işitmemişti; bu kez de o şaşırdı.

Gözlerini büyük büyük açıyor, artık gülümsemeyi bile düşünmüyordu. Bernard'ını tanıyamıyordu artık. Sersem sersem yineledi:

"Fransa mı?" Sonra, Bernard'ın hiç de şaka yapmadığını görünce, "Ama, ahbap, ben değilim böyle düşünen; La Fontaine böyle düşünüyor."

Bernard neredeyse saldırganlaştı, "Elbette," diye atıldı, "elbette biliyorum böyle düşünenin sen olmadığını. Ama ahbap, La Fontaine de böyle düşünmüyor. Yaşamının sonunda pişmanlık duyduğu, bağışlattırmak istediği bu hafiflik yalnız kendi hafifliği olsaydı, hayran kaldığımız sanatçı olamazdı hiçbir zaman. İşte bu sabahki ödevimde bunu söyledim, bunu ortaya koymaya çalıştım, andığım parçalarla da iyice destekledim; çünkü, bilirsin, belleğim oldukça güçlüdür. Ama La Fontaine'i çabucak bir yana bırakıp kimi yüzeysel insanların bu dizelerde dört elle sarılacakları şey üzerinde durarak kaygısızlık, palavra, alay anlayışına, kısacası 'Fransız anlayışı' diye adlandırılan, bazı bazı dışarıda bizim için çok üzücü bir ün sağlayan şeye karşı bir söylev çekmekten sakınmadım. Bunda bir gülümseme bile değil, Fransa'nın yüz buruşturmasını görmek gerektiğini, Fransa'nın gerçek anlayışını bir inceleme, mantık, aşk ve sabırlı sezgi anlayışı olduğunu söyledim; La Fontaine'i bu anlayış yönlendirmeseydi, belki öykülerini yazardı; ama masallarını da açıklamamız için verilen dizelerin alındığı o hayranlık veren mektubu da –bu yapıtı bildiğimi gösterdim– hiçbir zaman yazamazdı, dedim. Evet, ahbap, temelli bir saldırıya

giriştim, belki de çıkmama yol açacak bu. Ama umurumda bile değil, bunu söylemek gereksinimindeydim."

Olivier pek de dayatmıyordu az önce söylediğinde. Parlamak gereksinimine, dostunun ağzını açık bırakacak sandığı bir tümceyi hiç önemsemiyormuşcasına söylemek gereksinimine, boyun eğmişti. Şimdi bu tavrı dostu takındığına göre, yelkenleri indirmekten başka bir şey kalmıyordu. Bernard onun sevgisine gereksinim duymaktan ne kadar uzaksa kendisi o kadar gereksinim duyuyordu Bernard'ın sevgisine, büyük zayıflığı bundan ileri geliyordu. Bernard'ın sözü onu alçaltıyor, incitiyordu. Fazla acele konuştuğu için kızıyordu kendine. Şimdi iş işten geçmişti, tükürdüğünü yalayamaz; arkadan yetişemezdi, ilkin Bernard'ı konuştursaydı, hiç kuşkusuz yapabilirdi bunu. Son görüşmelerine kadar her şeyi yeren bir insan olan Bernard'ın böyle duyguların, böyle düşüncelerin savunucusu kesileceğini nereden bilecekti? Passavant bu türlü duygu ve düşünceleri gülümsemeden ele almamayı öğretmişti ona. Ama ne gülümsemesi? Gülümsemeyi düşünen kimdi. Utanıyordu o! Sözünden dönemeyeceğine, gerçek heyecanına saygı duymaya başladığı Bernard'ın karşısına da dikilemeyeceğine göre, kendini savunmaktan, geri çekilmekten başka bir şey kalmıyordu.

"Neyse," dedi, "bunları yazına koyduğuna göre, bana karşı söylemiyorsun demektir... Böylesi daha iyi."

Dilediği sesle değil de, kızgın bir insan gibi konuşuyordu.

"Ama şimdi sana söylüyorum," dedi Bernard. Bu tümce yüreğinden vurdu Olivier'yi. Bernard düşmanca bir kasıtla söylememişti bunu; ama nasıl başka türlü yorumlanırdı? Olivier sustu. Bernard'la kendisi arasında bir uçurum oluşuyordu. Bir-iki soru aradı, uçurumun bir ucundan öbür ucuna atabileceği, bağıntıyı yeniden kuracak bir-iki soru. Umutsuzca arıyordu. "Üzüntümü anla-

mıyor mu?" diyordu içinden; üzüntüsü artıyordu. Gözyaşlarını tutmak zorunda kalmadı ama belki ağlamanın tam sırası olduğunu düşünüyordu. Kendi kabahatiydi bu. Daha az sevinç bekleseydi, bu kadar hüzünlü gelmeyecekti bu görüşme. İki ay önce, Edouard'ı karşılamaya koştuğu zaman da böyle olmuştu. Hep böyle olacaktı, böyle düşünüyordu. Bernard'ı bırakıp nereye olursa olsun bir yerlere gitmek, Passavant'ı, Edouard'ı unutmak isterdi... Beklenmedik bir karşılaşma düşüncesinin kederli akışını durduruverdi.

Yürümekte oldukları Saint-Michel Bulvarı'nda, birkaç adım önlerinde, Olivier küçük kardeşi Georges'u görmüştü. Bernard'ın koluna yapıştı, hemen yönünü değiştirerek hızlı hızlı götürdü onu.

"Bizi gördü mü dersin? Evdekiler döndüğümü bilmiyorlar."

Küçük Georges yalnız değildi, Léon Ghéridanisol ile Philippe Adamanti vardı yanında. Üç çocuğun konuşması çok ateşliydi; ama Georges'un bu konuşmaya gösterdiği ilgi, kendi deyimiyle "dikizlemeyi" engellemiyordu. Bir an için Olivier ile Bernard'ı bırakalım da onları dinleyelim; hem dostlarımız bir lokantaya girdiler, bir zaman için, konuşmaktan çok, yemeğe dalmışlar, bu da Olivier'nin içine büyük bir rahatlık veriyor doğrusu.

"Peki, sen git öyleyse," diyor Phiphi Georges'a.

"Ödü patlıyor! Ödü patlıyor," diye atılıyor Georges; Philippe'i kışkırtmak için ne kadar alaylı küçümseme katabilirse katıyor sesine. Ghéridanisol da yüksekten yüksekten, "Yavrularım," diyor, "istemiyorsanız, hemen söyleyin, daha iyi. Sizden daha yüreklilerini bulmak iş değil benim için. Hadi bakalım, ver şunu bana."

Georges'a dönüyor, Georges küçük bir para tutuyor

kapalı avucunda. Beklenmedik bir atılışla, "Bu da iş mi, gidiyorum!" diyor. "Gelin benimle." (Bir tütüncü dükkânının önündeler.)

"Hayır," diyor Léon; "sokağın başında bekliyoruz seni. Gel, Phiphi."

Georges bir an sonra çıkıyor dükkândan; "lüks" denilen türden bir paket sigara var elinde; dostlarına ikram ediyor.

"Ne haber?" diye soruyor Phiphi sıkıntıyla.

"Ne olacakmış?" diye yanıtlıyor Georges, yapmacık bir umursamazlık havasına bürünmüş, yaptığı şey sözünü etmeye değmeyecek kadar doğal bir şey oluvermiş sanki. Ama Philippe ısrar ediyor:

"Yutturdun mu?"

"Elbette!"

"Hiçbir şey demediler mi?"

Georges omuz silkiyor.

"Ne diyeceklermiş ki?"

"Paranın üstünü verdiler mi peki?"

Bu kez Georges yanıt vermeye bile gönül indirmiyor. Hâlâ biraz kuşkulu ve korkulu olan arkadaşı. "Göster," diye ısrar edince, Georges parayı cebinden çıkarıyor. Philippe sayıyor, tam yedi frank. "Bunların sağlam olduklarından emin misin bari?" diye sormak geliyor içinden, ama kendini tutuyor.

Georges bir frank vermişti sahte paraya. Paranın paylaşılması kararlaştırılmıştı. Üç frank uzatıyor Ghéridanisol'e, Phiphi'ye gelince beş para bile alamayacak o, çok çok bir sigara alır işte, bu da ona ders olur.

Phiphi bu ilk başarıyla yiğitleşmek, aynı şeyi kendisi de yapmak isterdi. Léon'dan kendisine ikinci bir para satmasını istiyor. Ama Léon hilebaz buluyor Phiphi'yi, onu iyice kurmak için de önceki ödlekliğine biraz horgörü gösteriyor, somurtur gibi yapıyor. "Daha hızlı karar

verseydi; onsuz oynardık." Öte yandan Léon, birincisine fazlasıyla yakın bir yeni denemeye girmeyi de önlemsizlik sayıyor. Hem sonra çok geç artık. Akrabası Strouvilhou, öğle yemeğine bekliyor kendisini.

Ghéridanisol paralarını kendi başına yutturamayacak kadar uyuşuk değil, akrabasının buyruğuna uyarak kendine suç ortakları bulmaya çalışıyor. Yerine getirilmiş görevin hesabını verecek.

"İyi aile veletleri gerek bize, anlarsın ya, çünkü sonra, iş açığa çıkacak olursa, ana babaları örtbas etmeye çalışırlar. (Öğle yemeklerini yedikleri sırada, veli vekili Strouvilhou ağabeysi böyle konuşan.) Yalnız paraları böyle tek tek satma yöntemi fazla ağır sürülmelerine yol açıyor. Her birinde yirmilik bulunan elli iki kutu var daha yatırılacak. Tanesi yirmi franktan satmak gerek bunları; ama her önüne gelene değil, anlarsın ya. En iyisi hiç kimsenin güvencesiz katılamayacağı bir birlik kurmak. Veletler kendilerini tehlikeye sokmalı, büyüklerini de sımsıkı bağlayacak şeylere girişmeli. Liraları vermeden önce, onlara bunu anlatmaya çalışacaksın; ama hiç ürkütmeden! Çocukları hiçbir zaman ürkütmemeli. Molinier'nin babasının yargıç olduğunu söylemiştin, değil mi? Çok güzel. Ya Adamanti'ninki?"

"Senatör."

"İşte bu daha da iyi. Sırsız aile bulunmadığını, ilgililerin bu sırrı belli ederiz, diye tir tir titrediklerini anlayacak kadar olgunsun. Veletleri ava çıkarmak gerek, oyalanırlar böylece. Genellikle insan öyle sıkılır ki ailesinin içinde! Hem sonra böylelikle incelemeyi, araştırmayı da öğrenirler. Çok basit bir şey; hiçbir şey getirmeyen, hiçbir şey alamaz. Kafese girdiklerini anladıkları zaman, bazı babalar susulması için ardına kadar açacaklardır kesenin ağzını. Onlara şantaj yapmak niyetinde değiliz elbette, dürüst insanlarız. Niyetimiz onları avucumuzda

tutmaktan başka bir şey değil. Bizim susmamıza karşılık onların da susmaları. Sussunlar, bir de sustursunlar; o zaman biz de susarız. Onların sağlığına içelim."

Strouvilhou iki kadeh doldurdu. Tokuşturdular.

"Yurttaşlar arasında karşılıklı bağlar yaratmak iyidir, hatta zorunludur," diye sürdürdü, "sağlam toplumlar böyle doğar. Birbirini tutar insan işte! Biz ufaklıkları tutuyoruz, onlar ana babalarını, onlar da bizi, oldu bitti! Çaktın mı dalgayı?"

Çakmak da söz müydü Léon için. Dalga geçiyordu.

"Küçük Georges," diye başladı.

"Ee, ne olmuş? Küçük Georges..."

"Molinier; o tam kıvamında bence. Olympia'dan bir kadının, babasına yazdığı mektupları aşırmış."

"Gördün mü mektupları?

"Gösterdi. Adamanti'yle konuştuğu sırada dinliyordum onu. Dinlemem hoşlarına gidiyordu; ne olursa olsun, benden gizlenmiyorlardı; bunun için önlemlerimi almış, güvene getirmek için, senin yapacağın türden bir yem atmıştım önlerine. Georges, Phiphi'ye (şaşırtma dalgası), 'Babamın bir metresi var,' diyordu. Phiphi de altta kalmamak için, 'Benim babamın iki metresi var,' diye karşılık veriyordu. Budalaca bir şeydi bu, pek öyle sarsıcı bir şey de değildi; ama yanlarına yaklaştım, sonra da Georges'a, 'Nereden biliyorsun ki?' diye sordum. 'Mektuplarını gördüm,' dedi. İnanmıyormuş gibi yaptım, 'Amma da palavra,' dedim. Kısacası, sonuna kadar işlettim; mektupların kendi üzerinde olduğunu söyledi sonunda; kocaman bir cüzdandan çıkarıp gösterdi."

"Okudun mu mektupları?"

"Vaktim olmadı. Yalnız aynı yazıyı taşıdıklarını; birinin de, 'Benim koca pisipisime,' diye başladığını gördüm."

"Peki, imza?"

"'Senin beyaz faren.' Georges'a, 'Bunları nasıl al-

dın?' diye sordum. O zaman, gülerek, pantolonunun cebinden kocaman bir anahtar demeti çıkardı: 'Bunlar bütün çekmecelerin hakkından gelir,' dedi."

"Peki, Mösyö Phiphi ne diyordu?"

"Hiç. Kıskanıyordu herhalde."

"Georges bu mektupları sana verir mi dersin?"

"Gerekirse, onu kışkırtmasını bilirim. Elinden almak istemem mektuplarını. Phiphi de işlerse verir. İkisi birbirini kışkırtıyor."

"Özenme dedikleri budur işte. Daha başkaları yok mu pansiyonda?"

"Arayacağım."

"Bir şey daha söyleyecektim sana... Pansiyondakiler arasında, bir de küçük Boris olacaktı. Onu rahat bırak." Biraz durdu, sonra, daha alçak bir sesle, "Şimdilik," diye ekledi.

Olivier ile Bernard şimdi bulvarda bir lokantada sofraya oturmuşlar. Dostunun sıcak gülümsemesi karşısında, Olivier'nin üzüntüsü, güneş altındaki kırağı gibi eriyor. Bernard, Passavant'ın adını anmaktan sakınıyor; Olivier seziyor bunu; bir gizli içgüdü haber veriyor; ama bu ad dudaklarının üstünde; konuşması gerek, ne olursa olsun.

"Evet, evdekilere söylediğimden daha erken döndük. Bu akşam *Argonautes*'çular bir şölen veriyorlar. Passavant bulunmak istiyor. Yeni dergimizin büyük kardeşiyle iyi geçinmesini, rakip çıkmamasını istiyor... Sen de gelsen iyi olur; sonra, biliyor musun... Edouard'ı da getirmelisin... Şölene değil belki, çünkü şölene çağrılmış olmak gerek... Ama hemen sonra, Panthéon Tavernası'nda birinci katta, bir salonda toplanılacak. *Argonautes*'un başlıca yazarları orada olacak, *L'Avant-Garde*'a yazacakların

da birçokları. İlk sayımız neredeyse hazır ama söylesene, ne diye bir şey yollamadın bana?"

Bernard biraz kuruca, "Hazır bir şeyim yoktu da ondan," diye yanıtlıyor.

Olivier'nin sesinde neredeyse bir yalvarma beliriyor.

"Adını adımın yanına koydum yazarlar dizelgesinde... Gerekirse biraz bekleyebiliriz... Herhangi bir şey; ama bir şey... Aşağı yukarı söz vermiştin bize..."

Olivier'yi üzmek zor geliyor Bernard'a; ama sarsılmıyor, "Bak, dostum," diyor, "hemen söyleyeyim daha iyi. Passavant'la pek anlaşamamaktan korkuyorum."

"Ama dergiyi ben yönettiğime göre! Tümüyle serbest bırakıyor beni."

"Hem sonra, asıl hoşuma gitmeyen de sana 'herhangi bir şey' yollamak. 'Herhangi bir şey' yazmak istemiyorum ben."

"Senin yazacağın bir şeyin 'herhangi bir şey' olmadığını, her zaman iyi olacağını ... hiçbir zaman 'herhangi bir şey' olmayacağını bildiğim için 'herhangi bir şey' diyordum."

Ne diyeceğini bilmiyor. Saçmalıyor. Dostunun yanında olduğunu duymayınca bu dergi ilgilendirmez oluyor onu. Şu ilk adımı birlikte atmak düşü öylesine güzeldi ki.

"Sonra, dostum, yapmak istemediğimi çok iyi bilmeye başladımsa da ne yapacağımı iyice bilmiyorum daha. Yazıp yazmayacağımı bile bilmiyorum."

Bu söz, Olivier'yi üzüntüye boğuyor. Ama Bernard gene başlıyor konuşmaya:

"Kolayca yazabileceğim hiçbir şey beni çekmiyor. Tümcelerimi iyi kuruyorum da onun için nefret ediyorum iyi kurulmuş tümcelerden. Güçlüğü, güçlük olduğu için sevdiğimden değil; ama gerçekten, bugünün yazarlarının kendilerini pek sıkmadıklarını düşünüyorum. Bir

roman yazmak için, başkalarının yaşamını yeterince tanımıyorum; kendim de yaşamadım daha. Şiir canımı sıkıyor: Aleksandren[1] ipliği görünecek derecede yıpranmış; serbest dize de biçiminden yoksun. Bugün bana yeterli gelen tek ozan, Rimbaud."

"Benim bildiride söylediğim de bu işte.

"Öyleyse yinelememe değmez. Hayır, dostum, hayır, yazıp yazmayacağımı bilmiyorum. Bazı bazı, yazmak yaşamaya engel olurmuş; insan eylemleriyle, kendini sözcüklerle anlatacağından daha iyi anlatırmış gibime geliyor."

Olivier korkakça, "Sanat yapıtları sürüp giden eylemlerdir," diyecek oldu; ama Bernard onu dinlemiyordu.

"Rimbaud'da en çok hayran kaldığım şey de bu; yaşamı yeğlemiş olması."

"Kendi yaşamını harcadı."

"Ne biliyorsun?"

"Dostum, orası..."

"Başkalarının yaşamı dışarıdan bakılarak yargılanamaz. Ama diyelim ki yaşamını berbat etti; talihsizliğe uğradı, sefalete, hastalığa tutuldu... O biçimiyle de imreniyorum yaşamına; evet, iğrenç sonuyla birlikte bile, şeyinkinden..."

Bernard tümcesini bitirmedi; ünlü bir çağdaş sanatçının adını söylemek isterken, bir sürü ad arasında bocalıyordu. Omuz silkti, sonra gene konuşmaya başladı:

"İçimde, bulanık bir biçimde, olağanüstü eğilimler duyuyordum, dip dalgalarına benzer bir şeyler, deviniler, anlaşılmaz çırpınışlar ki anlamaya çalışmak istemiyorum, gözetlemek bile istemiyorum, oluşmalarına engel olmaktan korkuyorum. Pek yakın zamanlara kadar, durmama-

1. Fransız şiirinde en çok kullanılan ölçü. On iki hecelik bir dizeden oluşur. (Ç.N.)

casına çözümlerdim kendimi. Sürekli olarak kendi kendimle konuşmak alışkanlığındaydım. Artık, istesem bile yapamıyorum. Birdenbire, ben farkında bile olmadan sona erdi bu hastalık. Bu tekli söyleşimin öğretmenimizin deyimiyle bu 'iç konuşma'nın bir tür ikilenme gerektirdiğini düşünüyorum, kendimden başka birini kendimden fazla sevmeye başladığım günden sonra bunu yapamaz oldum."

"Laura'dan söz etmek istiyorsun," dedi Olivier. "Hâlâ o kadar çok mu seviyorsun onu?"

"Hayır," dedi Bernard, "gittikçe daha çok seviyorum. Aynı kalamamak, azalmak korkusuyla gelişmek zorunda bulunmak, aşka vergidir, aşkı dostluktan ayıran şey de budur sanırım."

"Ama o da zayıflayabilir," dedi Olivier kederli kederli.

"Dostluğun o kadar geniş marjları yoktur sanıyorum."

"Söylesene... Sana bir şey sorsam kızar mısın?"

"O zaman görürsün."

"Seni kızdırmak istemem de."

"Sorularını içinde saklarsan daha çok kızarım."

"Şunu bilmek istiyorum: Laura'ya istek duyuyor musun?"

Bernard birdenbire çok ciddileşti.

"Sen kendin şey ettiğin için..." diye başladı. "Dostum, çok garip bir şey oluyor; onu tanıyalı beri hiçbir istek yok artık içimde. Ben ki, bir zamanlar, anımsarsın, sokakta rastladığım yirmi kadına birden yanıp tutuşurdum (beni içlerinden birini seçmekten alıkoyan da buydu), şimdi öyle sanıyorum ki, artık hiçbir güzellik beni çekmeyecek, onun alnından başka bir alnı, onun dudaklarından başka hiçbir dudağı, onun bakışından başka hiçbir bakışı sevemeyeceğim. Onun yanında her türlü tensel düşüncenin bana kirli görünmesi kendisine saygımdan. Eskiden kendi hakkımda yanıldığımı, yaratılıştan arı olduğumu sanıyo-

rum. Laura'nın yardımıyla, içgüdülerim yüceleşti. El değmemiş, büyük güçler seziyorum içimde. Bunları kullanmak isterdim. Kural altında gururunu eğen rahibe imreniyorum, kendisine, 'Sana güveniyorum,' denilene imreniyorum. Askere imreniyorum... Daha doğrusu, hayır, hiç kimseye imrenmiyorum; ama içimdeki gürültü baskı yapıyor üzerime, onu zaptırapta sokmak istiyorum. İçimde bir buhar varmış gibi; ıslık ıslık çıkabilir dışarıya (bu da işin şairane yanı), pistonları, tekerlekleri işletebilir, hatta makineyi parçalayabilir. Bazı bazı içimdekini en iyi hangi eylemle anlatabilirmişim gibime geliyor, biliyor musun? Şeyle... Yok! Kendimi öldürmeyeceğimi iyi biliyorum; ama kardeşine coşkunlukla, sırf yaşam fazlalığıyla, patlayışla insanın kendini öldürüp öldüremeyeceğini soran Dmitriy Karamazov'u çok iyi anlıyorum."

Olağanüstü bir parıltı yayılıyordu bütün varlığından. Ne güzel anlatıyordu içindekini! Olivier bir tür esrimeyle seyrediyordu onu.

"Ben de," diye mırıldandı korkakça, "ben de anlarım insanın kendini öldürmesini; ama arkadan gelecek bütün yaşamı solduracak derecede güçlü bir sevinç tattıktan sonra; bu kadarı yeter, memnunum, bundan sonra hiçbir zaman... diye düşündürtebilecek bir sevinçten sonra..."

Ama Bernard onu dinlemiyordu. Sustu. Havaya anlatmak neye yarardı? Bütün göğü kaplamıştı gene. Bernard saatini çıkardı, "Gitme zamanı geldi," dedi. "Demek bu akşam... Kaçta?"

"Ha! Saat on çok geç sayılmaz sanıyorum. Gelecek misin?"

"Evet, Edouard'ı da getirmeye çalışacağım. Ama, bilirsin, Passavant'dan pek hoşlanmaz, yazar toplantıları da çok sıkar onu. Sırf seni görmek için gelir gelirse. Söyleşene Latince sınavından sonra görebilir miyim seni?"

Olivier hemen yanıt vermedi. Saat dörtte *Avant-*

Garde'ın basılacağı basımevinde buluşmak üzere Passavant'a söz verdiğini umutsuzlukla düşünüyordu. Serbest olmak için neler vermezdi!

"Çok isterdim; ama birine sözüm var."

Üzüntüsü dışarıdan hiç belli olmuyordu; Bernard da, "Ne yapalım," diye yanıtladı. Bunun üzerine, dostlar ayrıldılar.

Olivier, söylemeyi kurduğu şeylerin hiçbirini söylememişti Bernard'a. Hoşuna gitmemiş olmaktan korkuyordu. Kendi kendisinin de hoşuna gitmiyordu. Daha bu sabah öylesine atakken şimdi başı eğik yürüyordu. Passavant'ın dostluğundan son derece gurur duyuyordu ilkin, şimdi bu dostluk huzurunu kaçırıyordu; çünkü bu dostluğun üzerine Bernard'ın tiksintisinin çöktüğünü duyuyordu. Bu akşam, bu şenlikte, dostunu herkesin bakışı altında bulursa, onunla konuşamayacaktı. Ancak ilkin uzun uzun konuşup görüşselerdi, eğlenceli olabilirdi bu şölen. Sonra boş gurura kapılarak Edouard dayıyı da çağırmak ne kötü bir düşünceydi! Passavant'ın yanında, büyüklerin, meslektaşların, *Avant-Garde*'ın yazarlarının ortasında, kendini göstermesi gerekecekti; Edouard daha yanlış düşüncelere kapılacaktı hakkında, bir daha düzelmemesiye yanlış yargıya varacaktı kuşkusuz... Bari onu şölenden önce görebilseydi! Hemen görebilseydi, boynuna atılırdı; ağlardı belki; ona içini dökerdi... Saat dörde kadar zaman var daha. Çabuk, bir otomobil!

Şoföre adresi veriyor. Kapının önüne geliyor, yüreği çarpa çarpa zili çalıyor... Edouard çıkmış

Zavallı Olivier! Ailesinden saklanacak yerde, ne diye eve dönmüyor? Edouard dayıyı, annesinin yanında bulurdu.

VI

Edouard'ın günlüğü

Romancılar, bireyi çevrenin baskılarını göz önüne almadan geliştirdikleri zaman aldatırlar bizi. Ağacı orman biçimlendirir. Her birine o kadar az yer bırakılmıştır ki! Ne sürgünler dumura uğramaz! Her biri nereye salabilirse oraya salar dallarını. Gizemli dal da daha çok boğulmaktan doğar. Kurtulmanın yolu yalnız yukarı doğru çıkmaktır. Pauline nasıl ediyor da gizemli dalı sürdürmüyor, bilmiyorum; fazladan hangi baskıları beklediğini de bilmiyorum. O zamana kadar olduğundan daha içten konuştu benimle. Ne yalan söylemeli, mutluluk görünüşleri altında ne acılar, ne boyun eğişler sakladığını aklıma bile getirmiyordum. Ama Molinier'nin karşısında düş kırıklığına uğramamış olmak için insanın çok bayağı bir ruhu olması gerektiğini de kabul ederim. İki gün önce, onunla konuşmamda, sınırlarını ölçebilmiştim. Pauline nasıl evlenebilmiş onunla? Ne yazık! En üzücü yokluk, yani kişilik yokluğu, gizlidir, ancak yavaş yavaş çıkar ortaya.

Pauline, Oscar'ın yetersizliklerini, eksikliklerini örtbas etmek, bunları herkesin, her şeyden önce de çocukların gözlerinden uzak tutmak için elinden geleni yapıyor. Çocukların, babalarını saymalarını sağlamak için yollar arayıp duruyor; gerçekten çok iş düşüyor omzuna; ama öyle bir beceriyor ki bunu benim gözlerimi bile boyamıştı. Kocasından horgörüsüz bir dille ama çok şeyler söyleyen bir hoşgörüyle söz ediyor.

Çocukları üzerinde daha çok yetkesi olmamasına üzülüyor; Olivier'nin Passavant'la gitmesi karşısında duyduğum üzüntüleri belirtince anladım ki, bu iş yalnız ona kalmış olsaydı Korsika yolculuğu gerçekleşemeyecekti.

"Bu yolculuğu doğru bulmuyordum," dedi. "O Mösyö Passavant da pek hoşuma gitmiyor doğrusu. Ama ne yaparsınız? Önleyemeyeceğimi gördüğüm şeyi, iyilikle benimsemeyi yeğlerim. Oscar'a gelince hep boyun eğer, bana da boyun eğer. Ama çocukların bir tasarısına karşı gelmem, direnmem, onlara kafa tutmak gerektiğini düşündüğüm sıralarda, bana destek olmaz. Vincent da işe karıştı. Bundan sonra, Olivier'nin güveninden el çekmek tehlikesine girmeden nasıl direnebilirdim karşısında? Bu güvene dayanıyorum her şeyden önce."

Eski çorapları onarıyordu; Olivier'nin artık beğenmeyeceği çorapları, diyordum içimden. İğneye iplik geçirmek için durdu, sonra daha alçak, sanki daha içli dışlı, daha kederli bir sesle yeniden konuşmaya başladı:

"Güveni... Hâlâ bana güvendiğini bilsem bari! Ama nerede, yitirdim güvenini..."

İnanmadan karşı gelişime gülümsedi. İşini elinden bıraktı, gene konuştu:

"Bakın! Paris'te olduğunu biliyorum. Georges bu sabah ona rastlamış; söz arasında söyledi, ben de işitmemiş gibi yaptım, çünkü kardeşini ele verişini görmek hoşuma gitmiyor. Ama biliyorum işte. Olivier benden saklanıyor. Kendisini gördüğüm zaman, bana yalan söylemek zorunda olduğunu sanacak, ben de, benden her gizlenişinde babasına inanır gibi, ona da inanıyormuş gibi davranacağım."

"Sizi üzmekten korkuyor da ondan."

"Böyle daha çok üzüyor. Hoş görmeyen bir insan değilim. Hoş gördüğüm, göz yumduğum birçok ufak kusurları var."

"Şimdi kimden söz ediyorsunuz?"

"Babadan da, oğullardan da."

"Görmezlikten gelmekle siz de onlara yalan söylüyorsunuz."

"Ama ne yapayım istiyorsunuz? Dert yanmamam yeter; onlara hak da verecek değilim ya! Hayır, insanın er geç dizgini elinden kaçırdığını, en içten aşkın bile bunu engelleyemeyeceğini düşünüyorum. O da söz mü? Rahatsız eder, can sıkar. Bu aşkı gizlediğim bile oluyor."

"Şimdi oğullarınızdan söz ediyorsunuz."

"Neden böyle söylüyorsunuz? Artık Oscar'ı sevemediğimi mi ileri sürüyorsunuz? Bazı bazı aklımdan geçiriyorum bunu; fazla acı çekmekten korktuğum için onu daha fazla sevmediğimi de geçiriyorum aklımdan. Ama... Evet, hakkınız var herhalde. İşin içindeki Olivier olunca acı çekmeyi yeğ tutarım."

"Ya Vincent?"

"Birkaç yıl önce olsaydı, şimdi Olivier hakkında bütün söylediklerimi onun hakkında da söylerdim."

"Zavallı dostum... Pek yakında da Georges hakkında söyleyeceksiniz."

"Ama yavaş yavaş katlanıyor insan. Oysa yaşamdan çok şey de istemiyorduk. Daha da azını istemeyi öğreniyor insan... Gittikçe daha azını." Sonra, uysalca ekledi: "Ama kendinden, gittikçe daha fazlasını."

Ben de gülümsedim, "Bu kanıları taşıyan insan, neredeyse Hıristiyan olmuş demektir," dedim.

"Ben de böyle düşünüyorum bazı bazı. Ama Hıristiyan olmak için bu kanıları taşımak yetmez."

"Bu kanıları taşımak için Hıristiyan olmanın yetmediği gibi."

"Sık sık düşündüm, bırakın da söyleyeyim size, babalarının yokluğunda, çocuklarla konuşabilirsiniz."

"Vincent uzakta."

"Onun için çok geç. Olivier'yi düşünüyorum ben. Ben sizinle gitsin isterdim."

Düşüncesizce serüveni kabul etmesem neler olurdu, birdenbire bunları göz önüne getirmeme neden olan bu sözcükler üzerine, müthiş bir heyecan sardı içimi, ilkin söyleyecek hiçbir şey bulamadım; sonra, gözlerime yaşlar dolunca heyecanıma bir neden görünüşü vermek isteğiyle, "Onun için de çok geç olmasından korkuyorum," diye içimi çektim.

Pauline elimi tuttu o zaman, "Ne kadar iyisiniz," diye atıldı.

Böyle yanıldığını görmek canımı sıktı, yanıldığını söyleyemediğim için, hiç değilse konuşmayı rahatımı kaçıran bir konudan uzaklaştırmak istedim.

"Peki Georges?" diye sordum.

"O öbür ikisinden de fazla kaygılandırıyor beni. Onun dizginlerini elimden kaçırdığımı söyleyemem, öyle ya, o ne güven duyar ne de söz dinler."

Bir-iki saniye duraladı. Hiç kuşkusuz aşağıdaki sözleri söylemek zor geliyordu ona, "Bu yaz kötü bir şey oldu," diye sürdürdü en sonunda; "anlatması bana oldukça acı gelen bir şey, öte yandan, bazı kuşkularım da var bu konuda... Her zaman paramı koyduğum dolaptan yüz franklık bir banknot yok oldu. Haksız yere kuşkulanmak korkusu, herhangi bir kimseyi suçlamaktan alıkoydu beni; otelde işlerimizi gören hizmetçi çok dürüst görünen, çok genç bir kızdı. Georges'un önünde bu parayı yitirdiğimi söyledim; kuşkularım ona yöneliyordu sizin anlayacağınız. Heyecanlanmadı, kızarmadı... Kuşkularımdan utandım, yanıldığıma inanmak istedim, yeniden yaptım hesaplarımı. Ama yanılmam olanaksızdı, yüz frank eksikti. Onu sorguya çekip çekmemekte bir karar veremedim, sonunda yapmadım bunu. Hırsızlığa bir de yalan eklediğini görmek korkusu alıkoydu beni. Kötü mü ettim? Evet, şimdi onu sıkıştırmadığım için kızıyorum kendime, belki fazla sert olmak zorunda kalmaktan korktum, belki de yeterince sert olamamaktan... Bir kez daha, bilmez gibi davrandım ama yüreğim sızlaya sızlaya, inanın. Hele biraz daha zaman geçsin, diyor-

dum, şimdiden çok geç olacağını, cezanın suçu çok geriden kovalayacağını düşünüyordum. Hem nasıl cezalandırılırdı ki? Hiçbir şey yapmadım, kendime kızıyorum bu yüzden... ama ne yapabilirdim?

Onu İngiltere'ye göndermeyi düşünmüştüm; hatta bu konuda size danışmak istiyordum ama nerede olduğunuzu bilmiyordum... Hiç değilse üzüntümü ve kaygımı saklamadım ondan, bunun karşısında duygusuz kalmamıştır sanırım; çünkü iyi yüreklidir, bilirsiniz. Bu işi gerçekten o yaptıysa benim kendisine yapabileceğim serzenişlerden çok, kendi kendine yapabileceği serzenişlere güveniyorum. Bir daha yapmayacaktır, buna güveniyorum. Orada çok zengin bir arkadaşı vardı, o çocuk kendisini masrafa sürüklüyordu kuşkusuz. Dolabı açık bırakmış olmalıyım... Sonra bir kez daha söylüyorum, bu işi onun yaptığından iyice emin değilim. Gelip geçici birçok insan dolaşıyordu otelde..."

Çocuğunu mazur gösterebilecek şeyleri öne sürüşündeki ustalığa hayran kalıyordum.

"Parayı aldığı yere koysun isterdim," dedim.

"Ben de düşündüm bunu. Bunu yapmamasını da suçsuzluğunun bir kanıtı gibi gördüm. Göze alamadığını da düşündüm."

"Babasına söz ettiniz mi bundan?"

Birkaç saniye duraladı, "Hayır," dedi en sonunda. "Hiçbir şey bilmemesi daha iyi bence."

Yandaki odada bir gürültü duyar gibi kalktı, kimse var mı diye bakmaya gitti, sonra yanıma otururken, "Oscar geçen gün öğle yemeğini birlikte yediğinizi söyledi," dedi. "Sizi bana öyle övdü ki onu bol bol dinlediğinizi düşündüm." (Bu sözcükleri söylerken acı acı gülümsüyordu.) "Size sırlarını döktüyse, bunlara saygı göstermek isterim... Özel yaşamı hakkında sandığından çok daha fazlasını biliyorsam da... Ama, dönüşümden beri, neyi var, bilmem. Öyle uysal davranıyor ki, şey diyecektim: öyle alçakgönüllü davranıyor ki... Hemen hemen hu-

zurum kaçıyor. Benden korkuyor sanki. Yanılıyor. Sürdürdüğü ilişkileri çoktandır biliyorum... Kiminle olduğunu bile biliyorum. Bilmiyorum sanıyor, benden saklamak için büyük önlemler alıyor; ama bu önlemler o kadar açık ki, ne kadar gizlerse, o kadar ele veriyor kendini. Evden çıkmak üzereyken çok işi varmış, sıkıntılı, kaygılıymış gibi davrandı mı zevkine koştuğunu anlıyorum. 'Dostum, seni tuttuğum yok; kıskanmamdan mı korkuyorsun?' demek geliyor içimden. Yüreğim götürseydi, gülerdim buna. Biricik korkum, çocukların bir şey fark etmeleri; öyle dalgın, öyle beceriksiz ki! Bazı bazı, o farkında bile olmadan, oyununa katılıyormuşum gibi, ona yardım etmek zorunda olduğumu görüyorum. Eğlenmeye başlayacağım neredeyse, inanın bana; özürler uyduruyorum onun için, şurada burada bıraktığı mektupları pardösüsünün cebine koyuyorum."

"O da mektupları yakalamış olmanızdan korkuyor," dedim.

"Size söyledi mi bunu?"

"Onu öylesine korkaklaştıran bu işte."

"Bunları okumaya çalıştığımı sanır mısınız?"

Bir tür yaralı gururla doğruldu.

"Dikkatsizlikle yitirmiş olabilecekleri değil söz konusu olan," diye eklemek zorunda kaldım; "bir çekmeceye koyduğu mektuplar bunlar, bir daha bulamadığını söylüyor. Sizin aldığınızı sanıyor."

Bu sözcükleri duyunca Pauline'in sarardığını gördüm, aklından geçen korkunç kuşku geldi birden aklıma. Konuştuğuma pişman oldum ama iş işten geçmişti. Gözlerini başka yana çevirdi, sonra mırıldandı:

"Şükür ki benden kuşkulanmış!"

Ezilmiş gibiydi.

"Ne yapmalı?" diye yineliyordu; "Ne yapmalı?" Sonra gözlerini gene üzerime dikti: "Acaba siz, siz onunla konuşamaz mıydınız?"

O da benim gibi Georges'un adını anmaktan kaçmıyordu, onu düşündüğü açıktı.

"Deneyeceğim. Düşüneceğim," dedim kalkarken. Dış odada beni uğurlarken de, "Rica ederim, Oscar'a hiçbir şey söylemeyin bu konuda," dedi. "Benden kuşkulanmayı, inandığı şeye inanmayı sürdürsün... Böylesi daha iyi. Gene beklerim."

VII

Bu arada Olivier, Edouard dayıyı bulamamanın üzüntüsü içindeydi. Yalnızlığına da katlanamıyordu, dostluk arayan yüreğini Armand'a yöneltmeyi düşündü. Vedel pansiyonuna doğru yürüdü.

Armand onu odasına aldı. Bir servis merdiveniyle çıkılıyordu buraya. Küçük, dar bir odaydı, penceresi, tuvaletlerin, mutfakların, komşu yapının da baktığı bir iç avluya açılıyordu. Bir çinko reflektör yukarının ışığını toplayıp çok solgun olarak aşağıya düşürüyordu. Oda iyi havalandırılmamıştı, dayanılmaz bir koku vardı.

"Ama insan alışıyor," diyordu Armand. "Bizimkiler en iyi odaları, para ödeyen pansiyonerlere ayırdılar, anlarsın. Doğal bir şey. Ben geçen yıl kaldığım odayı bir vikonta, senin ünlü dostun Passavant'ın kardeşine, bıraktım. Çok iyi bir odadır; ama Rachel'in odasının denetimi altındadır. Bir sürü oda var burada; ama hepsi bağımsız değil. Zavallı Sarah da yeni odasına girmek için, ya annemlerin odasından (bu onun işine gelmez) ya da benimkinden geçmek zorunda. Benim oda, doğrusunu söylemek gerekirse, başlangıçta bir tuvalet ya da bir sandık odasından başka bir şey değildi. Burada, hiç değilse, kimsece gözetlenmeden, istediğim zaman girip çıkmak gibi bir rahatlığım var. Uşakların yerleştirildiği çatı katlarına

yeğ tuttum burasını. Doğrusunu söylemek gerekirse kötü bir yerde oturmayı severim; babam olsa bunu, 'çile zevki' diye adlandırır, sonra da bedene zararlı olan şeyin ruhun kurtuluşunu hazırladığını açıklardı. Hem hiç girmedi buraya. Anlarsın, oğlunun maskesini düşünmekten başka kaygıları var. Çok şaşırtıcıdır babam. Yaşamın başlıca olaylarında kullanılacak, bir sürü avutma tümcesi bilir ezbere. Dinlemesi güzel olur. Yazık ki konuşmaya zamanı olmaz... Resim galerime mi bakıyorsun? Sabahları daha iyi çıkarılır zevki. Bu renkli bir estamptır, Paolo Uccello'nun bir öğrencisinin yapıtı; baytarlar için. Hayranlık verici bir bireşim çabası içinde, sanatçı bütün dertleri bir tek at üzerinde toplamış. Tanrı, at ruhunu bütün bu dertlerden arıtıyor. Bakışın ruhsallığını görüyorsun... Bu da beşikten mezara kadar yaşamın dönemlerini gösteren simgesel bir tablo. Resim olarak pek parlak değil; ama her şeyden çok ereğiyle değer kazanıyor. Daha ötede de Titien'in bir yüksek yosmasının fotoğrafını görüp hayran kalacaksın; içime şehvet düşünceleri doğsun, diye yatağımın üst başına astım bunu. Bu kapı da Sarah'nın odasının kapısı."

Odanın neredeyse iğrenç görünüşü acı bir etki yapıyordu Olivier'nin üzerinde; yatak yapılmamış, tuvalet masasının üstündeki küvet de boşaltılmamıştı. Armand, onun kaygılı bakışına yanıt olarak, "Evet, odamı kendim düzeltiyorum," dedi. "Şu gördüğün çalışma masam. Bu odanın havası, içimde neler uyandırmıyor, bilemezsin:

Havası sevgili bir köşenin...

Son şiirim 'Gece Çömleği'nin konusunu da bu havaya borçluyum."

Olivier, dergisinden söz açıp onun da yazmasını sağlamak düşüncesiyle gelmişti Armand'a; artık göze alamı-

yordu. Ama Armand kendiliğinden geliyordu konuya.

"'Gece Çömleği', ne güzel ad, değil mi!.. Başına da Baudelaire'in şu tümcesini koyacağım:

Gözyaşı bekleyen ölüm çömleği misin?

Burada çok eski, ama her zaman genç kalan benzetmeyi, kim bilir neyi içine alacak bir çömleğe biçim verir gibi, her insana biçim veren yaratıcı çömlekçi benzetmesini yeniden ele alıyorum. Kendimi, içten bir atılışla, sözü geçen çömleğe benzetiyorum; düşünce, söylediğim gibi, çok doğal olarak, bu odanın kokusunu içime çekerken geldi. Şiirin başından özellikle hoşnudum:

Kırkında hemoroidi olmayan her kişi...

İlkin okuru yatıştırmak için, 'Ellisinde...' demiştim; ama ses yinelemelerini bozuyordu. 'Hemoroid'e gelince hiç kuşkusuz Fransız dilinin en güzel sözcüğü... Anlamından ayrı olarak da," diye ekledi alayla.

Olivier susuyordu, yüreği daralmıştı. Armand alayla konuşmasını sürdürdü:

"Söylemek bile fazla, senin gibi güzel kokularla dolu bir çömlek, kendisini görmeye gelince gece çömleğinin koltukları kabarıyor."

Olivier, en sonunda, umutsuzca, "Peki, bundan başka bir şey yazmadın mı?" diye sordu.

"'Gece Çömleği'ni senin ünlü dergiye önerecektim, 'bundan' deyişinden anlıyorum ki hoşuna gitmesi olanaksız. Bu durumda, ozan her zaman bir dayanak bulabilir: 'Ben hoşa gitmek için yazmıyorum,' der ve büyük bir yapıt yumurtladığına inanır. Ama şiirimi iğrenç bulduğumu senden saklayacak değilim. Hem yalnız ilk dizesini yazdım. Sonra, 'Yazdım,' demem de sözün gelişi,

çünkü senin onuruna şu anda uydurdum... Ama sen gerçekten benden bir şey yayımlamayı düşünüyor muydun? Benim de katılmamı istiyor muydun? Demek temiz olan herhangi bir şey yazamayacak bir insan gibi görmüyordun beni? Solgun alnımda deha belirten izler görmüş olmayasın? Burası pek aydınlık değil, aynaya bakılmıyor; ama Narkissos gibi, kendimi aynada seyrettiğim zaman, top atmış bir adam suratı görüyorum yalnızca. Ama belki de yalancı ışığın etkisiyle... Hayır, sevgili Olivier, hayır, hiçbir şey yazmadım bu yaz, dergin için bana güvendiysen, avucunu yalarsın. Ama yeter kendimden konuştuğum... Söyle bakalım, Korsika'da her şey yolunda gitti mi? İyice tadını çıkardın mı yokluğunun? İyice yararlandın mı? İyice attın mı yorgunluğunu? İyice..."

Olivier kendini tutamadı artık, "Kes artık dostum," dedi; "bırak palavrayı. Bunları eğlenceli bulduğumu sanıyorsan..."

"Ya ben!" diye atıldı Armand. "Yok, dostum, yok, değil elbette! O kadar da hayvan değilim artık. Söylediklerimin zırvalığını anlayacak kadar aklım var daha."

"Ciddi konuşamaz mısın sen?"

"Ciddi türden hoşlandığına göre, ciddi konuşacağız. Rachel, ablam, kör oluyor. Son zamanlarda gözleri çok zayıfladı. İki yıldır gözlüksüz okuyamıyor. İlkin gözlük değiştirmesi yeter sanıyordum. Yetmiyordu. Benim ricam üzerine bir göz hekimine gitti. Retinanın duyarlılığı azalıyormuş anlaşılan. Bilirsin, birbirinden çok farklı iki şey söz konusu: Bir yanda merceğin kusurlu çalışması var, bunu camla düzeltebiliyorlar. Ama, görüntü uzaklaştırmalarından ya da yaklaştırmalarından sonra bile, bu görüntü retinaya yeterince etkiyemiyor, görüntü ancak bulanık olarak gidiyor beyne. Anlatabiliyor muyum? Rachel'i pek tanımazsın; bunun için yazgısına seni acındırmaya çalıştığımı sanma. Öyleyse bütün bunları neden

anlatıyorum sana?.. Onun durumunu düşünürken düşüncelerin de tıpkı görüntüler gibi, beynimize az ya da çok açık gidebileceğini anladım da ondan. Kalın bir kafa bulanık sezişleri kavrar ancak; ama, işte bu yüzden, kalın olduğunu açıkça fark etmez. Ahmaklığından rahatsız olması için, ahmak olduğunu kavraması, bunu kavraması için de akıllı olması gerekirdi. Bir an gözlerinin önüne getir bu canavarı: budala olduğunu anlayabilecek kadar akıllı bir budala."

"Ama budala olmaz ki o zaman."

"Olur, dostum, inan bana. Biliyorum ben, bu budala ben olduğuma göre."

Olivier omuz silkti. Armand gene konuştu:

"Gerçek budala kendi düşüncesinden öte bir düşüncenin bilincinde değildir. Ben 'öte'nin bilincindeydim. Ama gene de bir budalayım, öyle ya, bu 'öte'ye hiçbir zaman erişemeyeceğimi biliyorum..."

Olivier bir sevgi atılışıyla, "Ama hepimiz böyleyiz, zavallı dostum," dedi, "daha iyi olamayız, bence en yüksek aklın sınırlarından en çok rahatsız olan da akıldır."

Olivier sevgiyle Armand'ın kolunun üzerine koyuyordu elini, Armand itti.

"Başkaları ellerinde bulunanı hisseder," dedi; "ben yalnız eksiklerimi hissediyorum. Para eksikliği, güç eksikliği, kafa eksikliği, aşk eksikliği. Hep açık veriyorum, hep geride kalacağım."

Tuvalet masasına yaklaştı, küvetin kirli suyuna bir saç fırçası daldırdı, saçlarını çirkin bir biçimde alnına yapıştırdı.

"Hiçbir şey yazmadığımı söyledim sana; oysa şu son günlerde bir deneme düşünüyorum, 'Yetersizlik Üstüne Deneme' diye adlandırabileceğim bir deneme. Ama elbette bunu yazmak için yetersizim. Diyecektim ki... Ama kafanı şişiriyorum."

"Konuş, konuş; şaka yapınca şişiriyorsun kafamı; şimdi çok ilgilendiriyorsun."

"Bütün doğa içinde son noktayı, berisinde hiçbir şeyin var olmadığı noktayı arayacağım bu denemede. Bir örnek verirsem anlarsın. Gazeteler elektrik akımına çarpılıp ölen bir işçinin öyküsünü anlattılar. Kaygısızca elektrik tellerine dokunuyormuş, voltaj pek yüksek değilmiş; ama adamın bedeni ter içindeymiş anlaşılan. Ölümünü bu ıslak tabaka açıklıyor: Akımın bedeni sarmasını sağlamış. Beden daha kuru olsa kaza olmayacaktı. Ama teri damla damla ekledik, diyelim. Bir damla daha, tamam."

"Anlamıyorum," dedi Olivier.

"Örnek kötü seçildi de ondan. Her zaman kötü seçerim örneklerimi. Bir tane daha: Kazaya uğramış altı kişiyi bir kayığa almışlar. On gündür fırtınada sürükleniyorlar. Üçü ölmüş, ikisi kurtarılmış. Altıncısı bitkin. Yaşama döndürüleceği umuluyor. Yapısı son noktasına gelmiş."

"Evet, anlıyorum," dedi Olivier; "bir saat önce olsa kurtarılabilirdi."

"Bir saat mi? Amma da hızlı gidiyorsun! Son saniyeyi hesaplıyorum ben; kurtarılabilir daha... Kurtarılabilir. Kurtarılamaz artık! Bir incecik çizgi bu, aklım bunun üzerinde geziniyor. Varlıkla yokluk arasındaki bu sınır çizgisini her yere çizmeye çalışıyorum. Direnç sınırı... Örneğin bak, babamın 'iğva' diye adlandırdığı şey! Şimdilik dayanıyorsun; ip kırılacak derecede gerilmiş, iblis çekiyor ucundan... Birazcık daha, ip kopuyor; cehennemdesin artık. Anlıyor musun şimdi? Azıcık daha in: yokluk. Tanrı dünyayı yaratmayacaktı. Hiçbir şey olmayacaktı... 'Dünyanın çehresi değişecekti,' diyor Pascal, "eğer Kleopatra'nın burnu daha kısa olsaydı."[1] Bu dü-

1. Blaise Pascal'in, önemsiz olduğunu düşündüğümüz şeylerin bazen çok önemli olduğunu ifade eden ünlü sözü. (Y.N.)

şünce yetmez bana. Üstelerim. Sorarım: Daha kısa, ne kadar daha kısa? Öyle ya, pek az da kısalabilirdi, değil mi? Derece derece çıkış, sonra birden atlama... *Natura non facit saltus*,[1] palavra! Bana gelince, ben çölün ortasında, susuzluktan ölmek üzere olan Arap gibiyim. Bir damla su... Ya da bir damla gözyaşıyla kurtulabilecek noktadayım, anlıyor musun?"

Sesi kısılıyordu, acıklı bir havaya bürünmüştü. Olivier'yi şaşırtıyor, heyecanlandırıyordu. Daha yumuşak bir sesle, neredeyse sevgiyle sürdürdü:

"Anımsarsın: 'O gözyaşını senin için döktüm...'"

Olivier elbette anımsıyordu Pascal'ın tümcesini; hatta dostu bunu doğru olarak söylemediği için rahatsız olmuştu. Düzeltmekten kendini alamadı: "O kan damlasını senin için döktüm..."

Armand'ın taşkınlığı birdenbire geçiverdi. Omuz silkti:

"Ne gelir elimizden? Hep 'sınırda' olduğunu duymak ne demekmiş, anlıyor musun şimdi? Hep bir derece geride kalacağım."

Gene gülmeye başlamıştı. Olivier bunun ağlamak korkusundan geldiğini düşündü. Kendisi de konuşmak, Armand'a, sözleriyle ne kadar heyecanlandığını, bu sinirlendirici alay altında ne büyük bunalımlar sezdiğini söylemek isterdi. Ama Passavant'la buluşma saati çok yaklaşmıştı. Saatini çıkardı.

"Senden ayrılmak zorundayım," dedi. "Bu gece boş musun?"

"Neden sordun?"

"Panthéon Taverması'nda buluşalım diye. *Argonautes*'çular bir şölen veriyorlar. Sonunda gelirsin. Az çok

1 (Lat.) "Doğa atlama yapmaz." yani devrimlerle değil, evrimlerle gelişir, anlamında. (Ç.N.)

ünlü, biraz da sarhoş bir sürü insan olacak. Bernard Profitendieu de geleceğine söz verdi. Eğlenceli olabilir."

Armand somurtkan bir tavırla, "Tıraş olmadım," dedi. "Hem sonra ünlüler ortasında ne işim var benim? Ama, dur bakalım. Sarah'ya sor, bu sabah İngiltere'den döndü. O çok hoşlanacaktır, kuşkum yok. Senin adına çağırayım ister misin? Bernard da gelir."

"Tamam dostum, oldu," dedi Olivier.

VIII

Bernard ile Edouard, akşam yemeğini birlikte yedikten sonra, saat ona doğru gelip Sarah'yı almayı kararlaştırmışlardı. Sarah öneriyi Armand'dan öğrenince sevinçle kabul etmişti. Dokuz buçuğa doğru odasına çekilmiş, annesi de kendisiyle birlikte gelmişti. Buraya gelmek için, annesi ile babasının odasından geçilirdi; ama sözde battal edilmiş bir başka kapıdan da Sarah'nın odasından Armand'ın odasına geçilir, bu oda da, söylemiştik, bir servis merdivenine açılırdı.

Sarah, annesinin önünde, yatar gibi yapmış, uyumak için yalnız bırakılmasını rica etmişti; ama yalnız kalır kalmaz, dudaklarının ve yanaklarının parıltısını canlandırmak için tuvaletine yaklaşmıştı. Tuvalet masası battal edilmiş kapıyı kapatıyordu; ama sessizce yerinden çekilemeyecek kadar da ağır değildi. Gizli kapıyı açtı.

Sarah kardeşiyle karşılaşmaktan çekiniyordu; alaylarından korkuyordu. Armand en aşırı davranışlarını bile destekliyordu, orası öyle; bundan zevk alıyor diyeceği gelirdi insanın, yalnız geçici bir hoşgörüyle yapıyordu bunu, çünkü ilerde, daha sert yargılayacaktı onu; öyle ki Sarah bu iyiliklerinin bile bir yerici oyunu olmadığını söyleyemezdi.

Armand'ın odası boştu. Sarah küçük, basık bir is-

kemleye oturdu, bir yandan beklerken, bir yandan da düşünmeye başladı. Bir tür körü körüne karşı çıkmayla, bütün aile erdemlerine karşı, kolay bir horgörü besliyordu içinde. Aile baskısı gücünü germiş, ayaklanma içgüdülerini kışkırtmıştı. İngiltere'de geçirdiği günler boyunca gözü pekliğini tam kıvamına getirmişti. Genç İngiliz pansiyoner Miss Aberdeen gibi o da özgürlüğünü fethetmeye, hiçbir aykırılıktan kaçınmamaya, her şeyi göze almaya kararlıydı. Bütün horgörülere, bütün ayıplamalara kafa tutmaya hazır, her şeye meydan okuyacak güçte buluyordu kendini. Olivier'ye pas vermelerinde de doğal alçakgönüllülüğünü, doğuştan gelen birçok utancını yenmişti. İki kız kardeşinin durumu gözünü açmıştı Sarah'nın: Rachel'in dindarca boyun eğmişliğini bir aldatmaca sayıyor, Laura'nın evliliğinde de tutsaklıkla sonuçlanan bir acı alışverişten başka bir şey görmeye yanaşmıyordu. Gördüğü, kendi edindiği, aldığı öğrenim "aile bağı" diye adlandırdığı şeye hiç de yatkın göstermiyordu onu, böyle düşünüyordu. Evlenebileceği kimse ne bakımdan kendisinden üstün olabilirdi, hiç mi hiç anlamıyordu. O da tıpkı bir erkek gibi, sınavlar vermemiş miydi? Onun da kendi kanıları, kendi görüşleri yok muydu? Hem de hangi konuda olursa olsun! Hele cinslerin eşitliği konusunda. Hatta ona öyle geliyordu ki yaşamın yönetilmesinde, işlerde, hatta gerekirse politikada, kadın; çoğu zaman, nice erkekten daha sağduyulu olduğunu ortaya koymuştu...

Merdivende ayak sesleri. Kulak verdi, sonra kapıyı usulca açtı.

Bernard ile Sarah birbirlerini tanımıyorlardı daha. Koridor ışıksızdı. Karanlıkta, birbirlerini güçlükle fark ediyorlardı.

"Matmazel Sarah Vedel mi?" diye mırıldandı Bernard.

"Edouard, sokağın köşesinde bir otomobilde bizi bekliyor. Büyüklerinizle karşılaşmak korkusuyla, inmemeyi daha uygun buldu. Bana gelince benim için bir önemi yok bunun; burada kaldığımı biliyorsunuz."

Bernard, kapıcının dikkatini çekmemek için, giriş kapısını aralık bırakmıştı. Birkaç dakika sonra otomobil, her üçünü de Panthéon Tavernası'nın önüne bırakıyordu. Edouard şoförün parasını verirken, saatin gongu onu vuruyordu.

Şölen bitmiş, tabaklar kaldırılmıştı; ama masa hâlâ kahve fincanlarıyla, şişelerle, kadehlerle doluydu. Herkes sigara içiyordu; hava solunulmaz olmaktaydı. Madam des Brousses, *Argonautes*'un yönetmeninin karısı, hava istedi. Tiz sesi özel konuşmaları delip geçiyordu. Pencere açıldı. Ama araya bir söylev sıkıştırmak isteyen Justinien, "akustik" nedeniyle aşağı yukarı hemen sonra yeniden kapattırdı pencereyi. Ayağa kalkmış, bir kaşıkla kadehine vuruyor, bir türlü dikkati çekemiyordu. *Argonautes*'un, "Başkan des Brousses" diye adlandırılan yönetmeni araya girdi, en sonunda biraz sessizlik sağladı, Justinien'in sesi bol sıkıntı dalgaları biçiminde yayıldı. Düşüncesinin bayağılığı bir imgeler dalgasının ardına gizleniyordu. İncelik yerini tutan bir tumturaklılıkla konuşuyor, herkese anlaşılmaz bir övgü yetiştirmenin yolunu buluyordu; Edouard, Bernard ve Sarah'nın içeri girdikleri sırada, hatırsever alkışlar koptu; kimileri sürdürdü alkışlarını; ama biraz alaylı bir biçimde, sanki söylevi bitirtmek umuduyla sürdürdüler ya boşuna! Justinien gene başladı, hiçbir şey kesemiyordu parlak sözlerinin hızını. Bu sırada, söylevinin çiçeklerini Passavant Kontu'nun üzerine yağdırıyordu. Yeni bir *İlyada*'dan söz eder gibi söz etti *Barre fixe*'ten. Passavant'ın

sağlığına içti. Edouard'ın kadehi yoktu elinde. Bernard ile Sarah'nın da yoktu, böylece kadeh tokuşturmaktan kurtuldular.

Justinien'in söylevi yeni dergi için dilekler ve yöneticisi, "Esin tanrıçalarının sevgilisi, temiz ve soylu alnı defne dallarını fazla beklemeyecek olan, genç ve çok değerli "Olivier Molinier"ye birkaç övgüyle sona erdi.

Olivier, dostlarını hemen karşılayabilmek için kapının yanında durmuştu. Justinien'in aşırı övgüleri gözle görülecek ölçüde huzurunu kaçırmıştı; ama arkadan gelen hafif alkıştan kurtulamadı.

Yeni gelen üç arkadaş, kendilerini topluluğun havasına uyduramayacak kadar sönük bir akşam yemeği yemişlerdi. Bu tür toplantılarda, geç gelenler ötekilerin taşkınlığını kötü ya da gereğinden fazla iyi açıklarlar kendi kendilerine. Yargılamak uygun düşmemekle birlikte yargılarlar, istemeyerek de olsa, horgörüsüz bir yergiye saparlar; hiç değilse, Edouard ile Bernard bu durumdaydı. Sarah'ya gelince, bu çevrede her şey yeniydi onun için, bilgisini artırmaktan başka bir şey düşünmüyor, havaya ayak uydurmaktan başka bir şeye kulak asmıyordu.

Bernard, hiç kimseyi tanımıyordu. Olivier koluna girmişti, Passavant ve des Brousses'la tanıştırmak istedi onu. Kabul etmedi. Ama Passavant durumu zorladı, ilerledi, elini uzattı, Bernard saygısızlık etmeden itemezdi elini artık.

"O kadar uzun zamandır sözünüzü işitiyorum ki, sizi çoktan tanıyormuşum gibime geliyor."

"Ben de öyle," dedi Bernard, ama öyle bir tavırla konuştu ki, Passavant'ın sevimliliği donuverdi. Hemen sonra, Edouard'a yaklaştı.

Çoğu zaman yolculukta olmak ve Paris'te bile herkesten uzak yaşamakla birlikte, Edouard çağrılıların çoğunu tanıyor, hiç de canı sıkılmıyordu. Meslektaşlarınca

pek sevilmez; ancak sayılırdı, aslında yalnızca uzak durmakla birlikte, mağrur bilinmesine bir şey demezdi. Konuşmaktan çok dinlemeyi severdi.

Passavant tatlı ve neredeyse alçak bir sesle, "Yeğeniniz siz de geleceksiniz, diye umutlandırmıştı beni," diye başladı. "Çok seviniyordum, çünkü ben de..."

Edouard'ın alaylı bakışı tümcesini yarıda bıraktırdı. Passavant insanları tavlamakta ustaydı, beğenilmeye alışmıştı, parlamak için karşısında gönül alıcı bir ayna bulunduğunu sezmek gereksinimindeydi. Gene de topladı kendini, güvenini öyle uzun boylu yitirenlerden, şaşkın durumlara düşürülmeye boyun eğenlerden değildi. Başını kaldırdı, gözlerini pervasızlıkla doldurdu. Edouard oyununa katılmıyorsa, o da kendisini mat etmesini bildirdi.

"Ben de şeyi soracaktım," diye başladı yeniden, sanki düşüncesini sürdürüyordu: "Öbür yeğeninizden, dostum Vincent'dan, haber aldınız mı? Ben daha çok onunla içli dışlıyım."

Edouard soğukça, "Hayır," dedi.

Bu "hayır" yeniden sendeletti Passavant'ı, bunu kışkırtıcı bir yalanlama mı, yoksa sorusuna basit bir yanıt olarak mı görmesi gerektiğini bilmiyordu pek. Sıkıntısı ancak bir an sürdü; Edouard, aşağı yukarı hemen sonra, masumca, "Yalnız babasından Monako Prensiyle yolculuk ettiğini öğrendim," diye ekleyerek yeniden dengesini sağladı.

"Evet, hanım dostlarımdan birine onu Prens'e tanıtmasını rica etmiştim. Olivier'nin söylediğine göre... Sizin de tanıdığınız şu Madam Douviers ile yaşadığı üzücü serüvenden sonra biraz oyalanması için, ona böyle bir eğlence bulduğum için mutluydum. Bu iş yaşamını mahvedebilirdi."

Passavant küçümsemeyi, horgörüyü, anlayışı güzel kullanıyordu; ama bu partiyi kazanarak Edouard'ın elini

kolunu bağlamak yetiyordu ona. Edouard şöyle kamçılayıcı bir şey arıyordu. Nedense aklı başında değildi pek. Hiç kuşkusuz bu yüzden sevmiyordu kalabalığı; burada parlamasını sağlayacak hiçbir şeyi yoktu. Kaşları çatılıyordu bu arada. Passavant'ın keskin bir sezgisi vardı; kendisine tatsız bir şey söylenecek oldu mu sözü daha ağızdan çıkmadan sezerek çark ederdi. Soluk bile almadan sesini birdenbire değiştirip gülümseyerek, "Yanınızdaki bu güzel çocuk da kim?" diye sordu.

"Matmazel Sarah Vedel," dedi Edouard, "dostumun, Madam Douviers'in kız kardeşi."

Daha iyisini bulamadığından, "dostum" sözünü bir ok gibi biledi; ama ok hedefine ulaşamadı, Passavant düşürdü bunu:

"Kendisiyle tanıştırırsanız çok sevindirirsiniz beni."

Bu son sözcüklerle önceki tümcesini Sarah'nın işitebileceği kadar yüksek sesle söylemişti; Sarah kendilerinden yana döndüğü için, Edouard yakayı sıyıramadı, zorlama bir gülümsemeyle, "Sarah, Kont da Passavant sizinle tanışmak onuruna ermek istiyor," dedi.

Passavant üç yeni kadeh getirmişti, kümmelle[1] doldurdu. Dördü de Olivier'nin sağlığına içtiler. Şişe neredeyse boşalmıştı. Sarah dipte kalan saydam ve sert nesnelere şaşıyordu, Passavant bunları kamışlarla çıkarmaya çalıştı. Gülünç suratlı, kara kehribar gözlü, saçları koton kadifeden bir *kalot*[2] gibi yapışmış bir tür garip uşak yaklaştı, her heceyi belirli bir çabayla çiğneyerek, "Yapamayacaksınız. Şişeyi bana verin de kırayım," dedi.

1. Sözcük, köken olarak Almanca, Hollandaca ve Yidiş dillerinden türemiştir ve hepsinin de anlamı kimyondur. Kümmel aynı zamanda, kimyon ve rezeneden yapılan tatlı renksiz bir liköre de verilen isimdir. Hollandalılara göre ilk kümmel likörü, XVI. yuzyılda Lucas Bols tarafından distile edilmiştir. (Y.N.)

2. Takke, kipa gibi başı saran şapka. (Y.N.)

Aldı, pencerenin kıyısında bir vuruşta kırıverdi, dibini Sarah'ya sunarak, "Cici küçükhanım, bu kesici nesnelerle orasını kolayca delebilir," dedi.

Sarah, Passavant'a, "Kim bu soytarı?" diye sordu.

Passavant onu oturtmuş, kendisi de yanına geçmişti.

"Alfred Jarry, *Kral Übü*'nün yazarı. Oyunu ıslıklandı diye *Argonautes*'çular dâhilik veriyorlar kendisine. Ne olursa olsun, çoktandır bu kadar garip bir tiyatro yapıtı çıkmamıştı."

"*Kral Übü*'yü çok severim," dedi Sarah, "Jarry ile karşılaştığıma çok sevindim. Her zaman sarhoş olduğunu söylemişlerdi bana."

"Bu akşam da olması gerekirdi. Bu yemekte iki koca kadeh absent içtiğini gördüm, hem de su katılmamışından. Rahatı kaçmışa benzemiyor. Bir sigara içmez misiniz? Başkalarının dumanından zehirlenmemek için insan kendisi de tüttürmeli."

Sigarasını yakarken ona doğru eğildi. Sarah o saydam ve sert nesnelerden bir-ikisini ağzında çatırdattı, "Hintşekeriymiş," dedi, biraz üzülmüş gibiydi. "Çok sert olacak sanıyordum."

Bir yandan Passavant'la konuşurken, bir yandan da yanında kalmış olan Bernard'a gülümsüyordu. Şen gözleri olağanüstü bir parıltıyla parlıyordu. Bernard karanlıkta iyice görememişti onu, şimdi, Laura'yla benzerliği karşısında sarsılmıştı. Aynı alın, aynı dudaklar... Hatlarının güzelliği o kadar meleksi değildi, orası öyle, bakışları da bir garip karışıklık uyandırıyordu yüreğinde. Huzuru kaçmıştı biraz, Olivier'ye döndü:

"Dostun Bercail'la tanıştırsana beni."

Daha önce Luxembourg Bahçesi'nde karşılaşmıştı Bercail'la ama hiç konuşmamıştı. Olivier'nin aracılığıyla girdiği, ama çekingenliği nedeniyle fazla hoşlanmadığı bu çevrede biraz şaşkındı. Bercail, dostu, kendisini *Avant-*

Garde'ın başlıca yazarlarından biri diye tanıttıkça kızarıyordu. Ama öykümüzün başında Olivier'ye anlattığı allegorik şiir, derginin başında, bildiriden hemen sonra yer alacaktı.

"Sana ayırdığım yerde," diyordu Olivier, Bernard'a. "O kadar eminim ki beğeneceğinden! Derginin en iyi parçası. Öyle değişik ki!"

Olivier, kendisinin övüldüğünü duymaktan çok, arkadaşlarını övmekten zevk alıyordu. Bernard'ın yaklaşması üzerine, Lucien Bercail ayağa kalkmıştı; kahve fincanını elinde öyle beceriksizce tutuyordu ki, heyecandan yarısını yeleğine döktü. Bu sırada yanı başında, Jarry'nin metelik sesi duyuldu:

"Küçük Bercail zehirlenecek, fincanına zehir koydum."

Jarry, Bercail'in çekingenliğiyle eğleniyor, onu çileden çıkarmaktan zevk alıyordu. Ama Bercail'in Jarry'den korktuğu yoktu. Omuz silkti, sakin sakin bitirdi kahvesini.

"Kim bu?" diye sordu Bernard.

"Nasıl! *Kral Übü*'nün yazarını tanımıyor musun?

"Olamaz! Jarry mi bu? Ben onu bir uşak sanıyordum."

"Yok! O kadar da değil," dedi. Olivier, biraz kızmıştı, çünkü büyük adamlar koltuklarını kabartmaktaydı. "İyi bak. Olağanüstü değil mi sence?"

"Olağanüstü görünmek için elinden geleni yapıyor," dedi Bernard, yalnız doğal olana değer verirdi, bununla birlikte *Übü*'ye de saygı duyuyordu.

Jarry, geleneksel "hipodrom Gugusse'ü" kılığına girmişti, her hali yapmacıktı, hele o heceleri üstüne basa basa vurgulaması, acayip sözcükler uyduran, kimilerini çok garip bir biçimde bozan konuşması... Argonautes'çuların çoğu imrenerek öykünüyordu buna, ama duruluktan, sıcaklıktan, titreşimden, derinlikten yoksun olan bu sesi çıkarmada Jarry'nin üstüne yoktu.

"İnan bana, insan onu tanıdıktan sonra çok sevimli buluyor," dedi Olivier.

"Tanımamayı yeğ tutarım. Yırtıcı bir görünüşü var."

"Öyle gösteriyor kendini. Passavant aslında pek yumuşak olduğuna inanıyor. Ama müthiş içti bu akşam; bir damla su da karıştırmadı. İnan bana, şarap bile içmedi; yalnız absent ve başka sert içkiler. Passavant bir acayiplik edecek, diye korkuyor."

Elinde olmadan, Passavant'ın adı dudaklarına geliyordu hep, ne kadar kaçınmak istiyorsa o kadar inatla geliyordu.

Kendini tutamadığını görünce kızmıştı, kendi kendini sıkıştırmış gibiydi, alan değiştirdi, "Gidip Dhurmer'le biraz konuşsan iyi olur," dedi. "*Avant-Garde*'ın yönetimini elinden aldığım için bana ölümüne kızacak, diye korkuyorum; ama kabahat bende değil, kabul etmekten başka bir şey yapmış değilim. Ona bunu anlatmaya, onu yatıştırmaya çalışmalısın. Pass... Bana çok kızgın olduğunu söylediler."

Sendelemişti, ama düşmemişti bu kez.

"Umarım yazısını geri almıştır. Onun yazdıklarından hoşlanmıyorum," dedi Bercail; sonra, Profitendieu'ye döndü:

"Ama siz, Mösyö, sanıyordum ki..."

"Aman! Mösyö demeyin bana... Söylemesi güç ve gülünç bir adım olduğunu biliyorum... Yazacak olursam bir takma ad kullanacağım."

"Niçin hiçbir şey vermediniz bize?"

"Elimde hazır bir şey yoktu da ondan."

Olivier, iki dostunu baş başa bırakarak Edouard'a yaklaştı.

"Ne iyi ettiniz de geldiniz! Sizi özlemiştim. Neresi olursa olsun, buradan başka bir yerde görmek isterdim sizi... Bugün öğleden sonra, gidip kapınızı çaldım. Söy-

lediler mi? Çok üzgündüm sizi bulamadığıma, nerede olduğunuzu bilseydim..."

Edouard'ın karşısında heyecandan dili tutulduğu bir zamanı anımsıyordu, böylesine rahat konuştuğu için çok mutluydu. Yazık ki bu rahatlığını sözlerinin sıradanlığına bir de içtiği şeylere borçluydu. Edouard acı acı dinliyordu bunu.

"Annenizdeydim."

"Eve dönünce öğrendim," dedi Olivier, Edouard'ın siz deyişi karşısında şaşkına dönüyordu. Bunu söyleyip söylememeye karar veremiyordu.

Edouard gözlerini üzerine dikerek, "Bundan böyle bu çevrede mi yaşayacaksınız?" diye sordu.

"Sıkı dururum, bozulmam."

"Emin misiniz?"

Öyle ciddi, öyle yumuşak, öyle kardeşçe bir tavırla söylenmişti ki bu... Olivier güveninin sarsıldığını duyuyordu.

"Bu insanlarla düşüp kalkmakla kötü mü ediyorum diyorsunuz?"

"Hepsiyle değil belki ama bazılarıyla kesinlikle."

Olivier bu çoğulu tekil olarak aldı. Edouard'ın özellikle Passavant'ı belirtmek istediğini düşündü, içindeki gökte, sabahtan beri yüreğinde korkunç yoğunlaşan bulutu delip geçen, göz kamaştırıcı, acılı bir şimşek gibi oldu bu. Bernard'ı da Edouard'ı da gözlerinden düşmeye katlanamayacak kadar çok severdi. Edouard'ın yanında, en iyi yanları coşup taşardı. Passavant'ın yanında ise en kötü yanı, şimdi bunu kendisi de kabul ediyordu, hatta her zaman kabul etmemiş miydi? Passavant'ın yanında kendi istemiyle kör davranmamış mıydı? Kontun bütün iyilikleri karşısında duyduğu minnet, kine dönüşüyordu. Alabildiğine dönüşüyordu. Alabildiğine yadsıyordu onu. Gördüğü şey de kinini perçinledi.

Passavant, Sarah'ya doğru eğilmiş, kolunu beline dolamıştı, gittikçe daha çok sokuluyordu. Olivier ile bağıntıları hakkında dolaşan yakışıksız söylentileri duymuştu, göz boyamak istiyordu şimdi. Büsbütün dikkati çekmek için, Sarah'yı kucağına oturtmayı koymuştu kafasına. Sarah, şimdiye kadar pek de karşı gelmemişti, ama gözleri Bernard'ın gözlerini arıyor, karşılaştıkları zaman da, "Bak, benimle neler yapılabilir," demek istercesine gülümsüyordu.

Passavant fazla hızlı gitmekten korkuyordu. Alışmamıştı bu işlere.

Serbest kalan elini bir curaçao[1] şişesine doğru uzatırken, "Ona birazcık daha içirebilirsem, bunu da göze alırım," diyordu içinden.

Kendisini gözetleyen Olivier daha erken davrandı. Sırf Passavant almasın diye aldı şişeyi; hemen sonra, içkide biraz gözü peklik bulacakmış gibi bir duygu uyandı içinde; dudaklarına yükselen yakınmayı Edouard'a kadar ulaştırmak için gereksinim duyduğu, ama uçtuğunu sezinlediği gözü pekliği:

"Yalnız size bakardı..."

Olivier kadehini doldurdu, bir dikişte boşalttı. Bu sırada, topluluktan topluluğa dolaşan Jarry'nin, Bercail'ın arkasından geçerken, alçak sesle, "Şimdi de küçük Bercail'ı öldüreceğiz," dediğini işitti.

Bercail birdenbire geriye döndü:

"Bunu yüksek sesle yineleyin bakalım."

Jarry uzaklaşmıştı bile. Masanın öbür yanına geçti ve ince bir şarkıcı sesiyle, "Şimdi de küçük Bercail'ı öldüre-

1. Curaçao likörü, ilk olarak Karayipler'deki İspanyol Yahudi göçmeni olan Senior ailesi tarafından üretilip pazara sunulmuştur. Karayipler'deki Curaçao Adası'na İspanyollar tarafından getirilen tatlı Valancia portakalının burada yetiştirilmesiyle türeyen yeni bir tür portakalın (*Citrus aurantium curassuviencis*) kabuğu ve baharatlarla yapılır. (Y.N.)

ceğiz," diye yineledi; sonra Argonautes'lerin elinde sık sık gördükleri kocaman tabancayı çıkardı cebinden; nişan aldı.

Jarry, iyi atıcılığıyla ün yapmıştı. Karşı çıkanlar oldu. Böylesine sarhoşken, oyunla kalıp kalmayacağı pek bilinmiyordu. Ama küçük Bercail korkmadığını göstermek istedi, bir iskemlenin üstüne çıkarak kollarını arkasında birleştirip Napoléon'su bir poz aldı. Biraz gülünçtü, birkaç kahkaha yükseldi; ama hemen arkasından alkışlar bastırdı kahkahaları.

Passavant Sarah'ya, çabucak, "Kötü bitebilir bu iş. Körkütük sarhoş. Masanın altına saklanın," dedi.

Des Brousses, Jarry'yi tutmaya çalıştı; ama Jarry sıyrılarak kendisi de bir iskemlenin üzerine çıktı (Bernard ayaklarına küçük balo iskarpinleri giymiş olduğunu fark etti). Bercail'ın tam karşısında, nişan almak için kolunu uzattı.

Des Brousses, "Söndürün ışığı! Söndürün," diye bağırdı.

Edouard kapının yanında kalmıştı, düğmeyi çevirdi.

Sarah, Passavant'ın uyarısı üzerine kalkmıştı; karanlık çöker çökmez Bernard'a sokuldu, kendisiyle birlikte masanın altına sürükledi onu.

Tabanca patladı. Kurusıkı doldurulmuştu. Gene de bir acı çığlık duyuldu: Sıkı, Justinien'in gözüne gitmişti.

Işık yeniden açıldığı zaman, küçük Bercail'ı iskemlesinin üstünde, aynı duruşta, yüzü azıcık ama azıcık daha solgun bulup hayran kaldılar.

Bu arada başkanın hanımı bir sinir bunalımı geçirmek çabasına girmişti. Koşuştular.

"Böyle heyecanlar yaratmaya hayvanlık denir!"

Heykel ayaklığından inen Jarry, masada su bulunmadığından, özür makamında kadının şakaklarını ovmak üzere bir mendili alkole daldırdı.

Bernard ancak bir an kalmıştı masanın altında; Sarah'nın dudaklarının kendi dudaklarına şehvetle çöktüğünü duyacak kadar bir zaman. Olivier arkalarından gelmişti; dostluktan, kıskançlıktan... Sarhoşluk çok iyi bildiği o iğrenç duyguyu kışkırtıyordu. Kendisi de masanın altından çıktığı zaman, biraz başı dönüyordu. O zaman Dhurmer'in haykırdığını işitti:

"Molinier'ye bakın! Karı gibi ödlek."

Bu kadarı fazlaydı. Olivier, ne yaptığını pek bilmeden yumruğu havada, Dhurmer'in üzerine atıldı. Bir düşte çırpınıyormuş gibi bir duygu vardı içinde. Dhurmer yumruğu savuşturdu. Bir düşteymiş gibi, Olivier'nin eli yalnız boşlukla karşılaştı.

Kargaşa herkesi sarmıştı, kimileri tiz çığlıklar koparak elini kolunu sallayan başkan karısıyla uğraşırken, kimileri, "Vuramadı. Vuramadı!" diye bağıran Dhurmer'in, kimileri de yüzü ateşler içinde, gene atılmaya hazırlanan, bir türlü yatıştırılamayan Olivier'nin çevresinde toplanıyordu.

Tokat değse de değmese de, Dhurmer'in kendini tokatlanmış sayması gerekirdi; Justinien bir yandan gözünü ovuştururken bir yandan da ona, bunu anlatmaya çalışıyordu. Bir onur sorunuydu bu. Ama onun onur derslerine hiç mi hiç kulak astığı yoktu, Dhurmer'in. İnatla yineleyip durduğu duyuluyordu:

"Vuramadı... Vuramadı..."

"Rahat bırakın," dedi des Brousses. "İnsanları zorla dövüştüremeyiz."

Olivier, her şeye karşın, Dhurmer tatmin olmamışsa, onu gene tokatlamaya hazır olduğunu bildiriyordu yüksek sesle; ötekini de meydana çıkarmaya kararlıydı, Bernard ile Bercail'dan kendisine tanık olmalarını rica ediyordu. Hiçbiri "onur meselesi" denilen şeylerden bir şeycik anlamıyordu; Olivier de Edouard'a başvurmayı

göze alamıyordu. Kravatı çözülmüştü; saçları tere batmış, alnına dökülmüştü; elleri esrimeli bir titremeyle sarsılıyordu.

Edouard kolundan tuttu:

"Gel de biraz yüzünü yıka. Delilere benziyorsun."

Bir lavaboya doğru götürdü onu.

Salondan çıkar çıkmaz Olivier ne kadar sarhoş olduğunu anladı. Edouard'ın elinin, koluna dokunduğunu duyunca kendinden geçecek gibi olmuş, direnmeden gelmişti istediği yere. Edouard'ın söylediklerinden kendisine artık sen dediğini anlamıştı yalnız.

Fırtına yüklü koca bir bulutun yağmur olarak çatladığı gibi, yüreği birdenbire gözyaşlarıyla doluyormuş gibi geliyordu ona. Edouard'ın alnına bastırdığı ıslak bir havlu, sarhoşluğunu geçirdi. Ne olmuştu? Bir çocuk gibi, bir kereste, gibi davrandığı konusunda belirsiz bir düşünce kalmıştı içinde... Gülünç, iğrenç buluyordu kendini. O zaman, kederden, sevgiden, titreye titreye, Edouard'a doğru atıldı, hıçkırarak ona sarıldı:

"Götür beni."

Edouard da son derece içlenmişti.

"Annen baban?" diye sordu.

"Döndüğümü bilmiyorlar."

Çıkmak için kahvenin içinden geçtikleri sırada, Olivier kısa bir mektup yazacağını söyledi yoldaşına.

"Bu gece postaya verirsem, yarın sabah varır."

Kahvede bir masaya oturup yazmaya başladı:

Sevgili Georges,

Evet, ben yazıyorum sana, bana küçük bir hizmette bulunmanı rica etmek için. Paris'e döndüğümü söylemekle sana bir şey bildirmiş olmayacağım, çünkü bu sabah Sorbonne'un oralarda beni gördüğünü sanıyorum. Passavant Kontu'nun evine inmiştim (adresi verdi), özel eşyalarım hâlâ orada. Anla-

tılması çok uzun sürecek, seni de pek ilgilendirmeyecek nedenlerle, onun evine dönmemeyi yeğ görüyorum. O eşyaların bana getirilmesini ancak senden rica edebilirim. Bu yardımı benden esirgemezsin, değil mi? Ben de bunun altında kalmam. Kapalı bir bavul var. Odada bulunan özel eşyalara gelince, bunları kendi elinle valizime koyar, hepsini birden Edouard dayının evine getirirsin. Otomobil parasını ben öderim. Bereket versin ki yarın pazar, mektubu alır almaz yapabilirsin bu işi. Sana güveniyorum, ne dersin?

Ağabeyin
Olivier

Not: Becerikli olduğunu biliyor, bütün bunları çok güzel yapacağından kuşku duymuyorum. Ama Passavant'la karşılaşırsan ona soğuk davran. Yarın sabah görüşürüz.

Dhurmer'in küçük düşürücü sözlerini işitmemiş olanlar, Olivier'nin öyle birdenbire saldırıvermesine pek akıl erdiremiyorlardı. Aklı başından gitmişe benziyordu. Soğukkanlılığını sürdürebilseydi, Bernard ona hak verirdi; Dhurmer'i sevmezdi; ama Olivier'nin çılgınca davrandığını, bütün suçu kendisi yüklenir gibi olduğunu kabul ediyordu. Bernard, Olivier'nin böyle amansızca yargılandığını işitmekten rahatsız oluyordu. Bercail'a yaklaştı, randevu aldı ondan. İş ne kadar saçma olursa olsun, her ikisi de gerektiği gibi davranmalıydı. Ertesi sabah, saat dokuzda, harekete geçeceklerdi.

İki dostu gittikten sonra, Bernard'ın burada kalması için hiçbir neden yoktu, kalmak için en ufak bir istek duymuyordu. Gözleriyle Sarah'yı aradı, Passavant'ın kucağında oturduğunu görünce, bir tür öfkeyle kabardı yüreği. Her ikisi de sarhoş görünüyordu; ama Sarah, Bernard'ın yaklaştığını görünce kalktı.

"Gidelim," dedi koluna girerek.

Yürüyerek dönmek istedi. Yol uzun değildi; tek söz konuşmadan yürüdüler. Pansiyonda, bütün ışıklar sönmüştü. Dikkati çekmekten korkarak servis merdivenine kadar el yordamıyla geldiler, sonra kibritleri çaktılar. Armand uyanık, bekliyordu. Yukarı çıktıklarını işitince elinde bir lambayla sahanlığa çıktı.

"Al lambayı," dedi Bernard'a (dünden beri "sen" diyorlardı birbirlerine). "Sarah'ya tut; odasında mum yok... Kibritini de bana ver, kendi mumumu yakayım."

Bernard, Sarah'yla ikinci odaya girdi. Ama daha girer girmez, Armand arkalarından eğilerek lambayı üfleyip söndürdü, sonra da alaylı alaylı, "İyi geceler," dedi. "Gürültü etmeyin. Yanda bizimkiler uyuyor."

Sonra birden geriye çekildi, kapıyı üzerlerine kapayıp sürgüyü çekti.

IX

Armand, giysisini çıkarmadan uzanmış. Uyuyamayacağını biliyor. Gecenin sonunu bekliyor. Düşünüyor. Dinliyor. Ev dinleniyor, kent dinleniyor, bütün doğa dinleniyor, çıt yok.

Reflektörün dar göğün yükseklerinden odasına düşürdüğü hafif bir aydınlık, odanın çirkinliğini yeniden fark etmesini sağlar sağlamaz, kalkıyor. Dün gece sürgülediği kapıya doğru gidiyor, usulca aralıyor...

Sarah'nın odasının perdeleri kapatılmamış. Söken şafak camı ağartıyor. Armand, kız kardeşi ile Bernard'ın yattığı yatağa doğru ilerliyor. Bir yorgan birbirine sarılmış kollarını, bacaklarını yarı yarıya örtüyor. Ne kadar güzeller! Armand uzun uzun seyrediyor onları. Uykuları, öpüşleri olmak isterdi. İlkin gülümsüyor, sonra, yatağın dibine atılmış çarşaflar arasına diz çöküyor birdenbire. Böyle avuçlarını birleştirip hangi tanrıya dua edebilir? Anlatılmaz bir heyecan sarıyor içini. Dudakları titriyor... Kan lekeli bir mendil görüyor yastığın altında, kalkıyor, alıyor bunu; götürüyor, küçük, kehribar rengi masanın üstünde, hıçkırarak dudaklarına bastırıyor.

Kapının eşiğinden geri dönüyor. Bernard'ı uyandırmak isterdi. Pansiyonda hiç kimse kalkmadan odasına gitmesi gerek onun. Armand'ın yaptığı hafif gürültü üze-

rine, Bernard gözlerini açıyor, Armand sıvışıyor kapıyı açık bırakarak. Odadan ayrılıyor, merdivenden iniyor, nereye olursa olsun, bir yere saklanacak; varlığı Bernard'ın huzurunu kaçırır sonra; onunla karşılaşmak istemiyor.

Az sonra, çalışma odasının bir penceresinden, bir hırsız gibi duvarları sıyıra sıyıra geçtiğini görecek...

Bernard çok uyumadı. Ama uykudan daha dinlendirici bir unutuş tattı bu gece; varlığının hem coşması hem yok olması, aynı zamanda. Yeni bir günün içine kayıyor, kendi kendine yabancı, dağınık, hafif, bir tanrı gibi titrek ve sakin, Sarah'yı uyur bıraktı; usulca sıyrıldı kollarının arasından. Daha neler? Bir yeni öpüş, son bir bakış, son bir aşk kucaklaması yok, öyle mi? Duygusuzluktan mı böyle ayrılıyor ondan? Bilmem. Kendisi de bilmiyor. Bu öncesiz geceyi öyküsünün önceki gecelerine katmak zorunda olmak huzurunu kaçırmıştı, hiç düşünmek istemiyordu. Hayır, bir parça, bir ek bu, kitabın içinde yaşamöyküsünün hiçbir şey olmamış gibi süreceği, değil mi ya, yeniden yola düşeceği kitabın bütününde yer bulamayacak bir ek.

Küçük Boris'le paylaştığı odasına çıktı. Boris derin derin uyuyor. Ne çocuk! Bernard göz boyamak için yatağını bozuyor, çarşaflarını buruşturuyor. Bol suyla yıkanıyor. Ama Boris'i görmek Saas-Fée'ye götürüyor onu. Laura'nın o zaman söylediğini anımsıyor: "Sizden ancak bana sunduğunuz şu bağlılığı kabul edebilirim. Gerisinin gerekleri olacak, bunları da başka yerlerde doyurmak gerekecek." Bu tümce ayaklandırıyordu onu. Hâlâ işitir gibi. Bunu düşünmüyordu artık; ama bu sabah, belleği son derece duru ve canlı. Kendisi istemese bile, beyni eşsiz bir sevinçle çalışıyor. Bernard itiyor Laura'nın görüntüsünü, bu anıları boğmak istiyor; düşünmemek için bir ders kitabı alıyor eline, sınavına hazırlanmaya zorluyor kendini. İnsan boğuluyor bu odada. Bahçeye iniyor

çalışmak için. Sokağa çıkmak, yürümek, koşmak, açılmak, havalanmak isterdi. Giriş kapısına dikiyor gözlerini; kapıcı kapıyı açar açmaz, sıvışıyor.

Kitabıyla Luxembourg Bahçesi'ne geliyor, bir banka oturuyor. Düşüncesi ipek gibi sağılıyor; ama çürük; çekti mi kırılıyor tel. Çalışmak istedi miydi, kitabıyla kendisi arasında, saygısız anılar geziniyor; sevincinin keskin anlarının anıları da değil bunlar, acayip, miskin, ufacık ayrıntılar; onuru yapışıyor bunlara, didikleniyor, eziliyor. Bundan böyle böylesine toyca davranmayacak.

Dokuza doğru kalkıyor, Lucien Bercail'ı bulmaya gidiyor. Birlikte Edouard'a gidecekler.

Edouard, Passy'de, bir yapının son katında otururdu. Odası geniş bir atölyeye açılırdı. Kuşluk vakti, Olivier kalktığı zaman, Edouard kaygılanmamıştı ilkin.

"Sedirin üstünde dinleneceğim biraz," demişti Olivier. Edouard soğuk almasından korktuğu için, battaniye götürmesini söylemişti Olivier'ye. Biraz sonra Edouard da kalkmıştı. Farkında olmadan uyumuştu kuşkusuz, öyle ya, havanın iyice aydınlık olmasına şaşıyordu şimdi. Olivier'nin nasıl yerleştiğini bilmek istiyordu, yeniden görmek istiyordu onu, belki de belirsiz bir önsezi kendisine yön veriyordu...

Atölye boştu. Battaniyeler divanın dibinde, açılmamış bir durumda duruyordu. Korkunç bir gaz kokusundan anladı her şeyi. Atölyeye açılan küçük bir oda banyo işi görürdü. Koku oradan geliyordu kuşkusuz. Oraya koştu; ilkin kapıyı itemedi, bir şey engel oluyordu: Olivier'nin bedeniydi bu, banyonun dibine yıkılmış, çıplak, donmuş, mosmor, çok çirkin bir biçimde kusmuklara batmış...

Edouard, şofbenin gaz musluğunu hemen kapadı.

Ne olmuştu? Kaza mı? Kan toplanması mı? Buna inanamıyordu. Banyo boştu. Can çekişen hastayı kollarına aldı, atölyeye getirdi, ardına kadar açık pencerenin önüne, halının üstüne yatırdı. Diz çöküp sevgiyle eğilerek yüreğini dinledi. Olivier hâlâ soluk alıyordu ama zayıf zayıf. O zaman Edouard, çılgıncasına sönmek üzere olan azıcık yaşamı yeniden canlandırmaya çabaladı; gevşek kolları uyumla kaldırdı, böğürlerine çöktü, göğsünü ovdu, hepsini birden yapamadığına üzüle üzüle, boğulmalarda yapılması gereken şeyler hakkında bütün anımsadıklarını denedi. Olivier'nin gözleri kapalıydı. Edouard parmağıyla gözkapaklarını kaldırdı, gözkapakları cansız bir bakışın üstüne düştü yeniden. Ama yürek vuruyordu. Boşu boşuna konyak, eter aradı. Su ısıtmış, bedeninin üst yanını, yüzünü yıkamıştı. Sonra bu kımıltısız bedeni sedirin üzerine yatırdı, üstüne battaniyeler örttü. Bir hekim çağırmak isterdi ama uzaklaşmayı göze alamıyordu. Her sabah bir hizmetçi ortalığı toplamaya gelirdi; ama dokuzdan önce gelmezdi. Gürültüsünü duyar duymaz, mahalleden herhangi bir hekim çağırmaya yolladı; ama bir soruşturmaya uğramak korkusuyla, hemen sonra geri çağırdı.

Olivier bu arada, yavaş yavaş yaşama dönüyordu. Edouard sedire, başucuna oturdu. Bu kapalı yüzü seyrediyor, gizlemini anlamaya çalışıyordu. Neden? İnsan akşam sarhoşlukla düşüncesiz davranabilir; ama kuşluk vaktinin kararları erdemle yüklü gelir. Olivier'nin kendisine en sonunda açılabileceği dakikayı bekleyerek herhangi bir anlam çıkarmaktan vazgeçiyordu. Bundan böyle, ayrılmayacaktı ondan. Bir elini avucuna almıştı. Sorusunu, düşüncesini, bütün yaşamını bu dokunuşta topluyordu. En sonunda Olivier'nin elinin bu dokunuşa zayıf zayıf karşılık verdiğini duyar gibi oldu... O zaman eğildi, uçsuz bucaksız ve anlaşılmaz bir acıyla kırışan bu alna dudaklarını bastırdı.

Kapı çalındı. Edouard açmak için kalktı. Bernard ile Lucien Bercail'dı gelen. Edouard onları dış odada tutup durumu bildirdi; sonra Bernard'ı bir kenara çekerek Olivier'nin baş dönmeleri, bunalımları olduğunu bilip bilmediğini sordu... Bernard birdenbire dünkü konuşmalarını, özellikle de Olivier'nin kimi sözlerini, o zaman pek dinlemediği, ama şimdi açık açık yeniden işittiği bazı sözlerini anımsadı.

"Ona intihardan söz ediyordum," dedi Edouard'a. "İnsanın sırf yaşam fazlalığıyla, Dmitriy Karamazov'un dediği gibi, 'coşkunlukla' kendini öldürebilmesini anlayıp anlamadığını soruyordum ona. Tümüyle düşünceme dalmıştım, yalnız kendi sözlerime dikkat ettim o zaman; ama şimdi ne söylediğini anımsıyorum."

"Peki, ne söyledi?" diye üsteledi Edouard, çünkü Bernard duruyordu, daha fazlasını söylemek istemiyor gibiydi.

"İnsanın kendini öldürmesini anladığını, ama bir kez tadıldıktan sonra, ister istemez, aşağısına inilecek bir sevinç doruğuna eriştikten sonra öldürmesini anladığını."

Her ikisi de, fazla bir şey eklemeden, birbirlerine baktılar. Anlıyorlardı. Edouard gözlerini başka yana çevirdi sonunda; Bernard da konuştuğu için kendi kendine kızdı. Bercail'a yaklaştılar. Bercail, "Dövüşmekten kaçınmak için kendini öldürmek istediğini sanabilirler, işin can sıkıcı yanı bu," dedi.

"Hiçbir şey olmamış gibi yapın," dedi. "Gidip Dhurmer'i bulun, sizi tanıklarıyla bağlantıya geçirmesini isteyin. Bu saçma iş kendiliğinden çözümlenmeyecek olursa, onlarla anlaşırsınız. Dhurmer pek istekli görünmüyordu."

"Hiçbir şey söylemeyiz ona, geri çekilmenin bütün utancını ona bırakırız," dedi Lucien. "Çünkü kaçacaktır, hiç kuşkum yok."

Bernard, Olivier'yi görüp göremeyeceğini sordu. Ama Edouard dinlenmesini istiyordu.

Bernard ile Lucien'in çıkacakları sırada Georges geldi. Passavant'ın evinden geliyordu, kardeşinin özel eşyalarına el koyamamıştı.

"Kont çıktı, bize de bir emir bırakmadı," yanıtını vermişlerdi.

Sonra uşak kapıyı suratına kapatmıştı.

Edouard'ın sesinde, öbür ikisinin de görünüşündeki ciddilik Georges'u kaygılandırdı. Yolunda gitmeyen bir şeyler sezdi, sordu. Edouard her şeyi anlatmak zorunda kaldı.

"Ama annene, babana hiçbir şey söyleme."

Georges bir sır öğrendiği için mest olmuştu.

"Susmasını biliriz," dedi. Sonra, o sabah boş olduğu için de, Dhurmer'in evine Bernard ve Lucien'le gitme önerisinde bulundu.

Üç konuk ayrıldıktan sonra Edouard, hizmetçi kadını çağırdı. Odasının yanında, bir konuk odası vardı. Olivier'yi yerleştirebilmek için bu odayı hazırlamasını istedi. Sonra, sessizce atölyeye döndü. Olivier yatıyordu. Edouard gene yanına oturdu. Bir kitap almıştı eline, ama hemen sonra, daha açmadan attı, dostunun uyuyuşunu seyretti.

X

"Ruha gelen şeylerin hiçbiri basit değildir; ruh da hiçbir nesneye basit olarak sunmaz kendini."

PASCAL

Ertesi gün, Edouard, Bernard'a, "Seni gördüğüne sevinecek sanırım," dedi. "Bu sabah, dün gelip gelmediğinizi sordu. Sesinizi işitmiş olacak, oysa ben kendinde değil sanıyordum... Gözleri kapalı duruyor ama uyumuyor. Hiçbir şey söylemiyor. İkide bir, acısını belli edercesine, elini alnına götürüyor. Bir şey söyledim mi alnı kırışıyor hemen; ama uzaklaştım mı çağırıyor, gene yanına oturtuyor... Hayır, atölyede değil. Benim odanın yanındaki odaya yerleştirdim, böylece onu rahatsız etmeden kabul edebiliyorum konuklarımı."

Girdiler. Bernard çok yumuşak bir sesle, "Durumunu sormaya gelmiştim," dedi. Dostunun sesini işitince Olivier'nin hatları canlandı. Gülümsedi neredeyse.

"Bekliyordum seni."

"Seni yorarsam giderim."

"Kal."

Ama bu sözcüğü söylerken Olivier, parmağını dudaklarının üzerine koyuyordu. Bir şey söylenmesin isti-

yordu. Üç gün sonra sözlü sınavlara girecek olan Bernard, sınav derslerinin acılığının bir iksir gibi toplandığı şu ders kitaplarından birini yanına almadan dolaşmıyordu artık. Dostunun başucuna yerleşti, okumaya daldı. Olivier, yüzü duvara dönük, uyur gibiydi. Edouard odasına çekilmişti; bazı bazı, aradaki açık kapıdan göründüğü oluyordu. Her iki saatte bir, Olivier'ye bir bardak süt içiriyordu, bu sabah başlamıştı buna ancak. Dün, bütün gün, hastanın midesi hiçbir şey kabul etmemişti.

Uzun bir zaman geçti. Bernard gitmek üzere kalktı. Olivier döndü, elini uzattı ona, sonra gülümsemeye çalışarak, "Yarın gene gelecek misin?" diye sordu.

Tam çıkarken, geri çağırdı onu, sesinin işitilmemesinden korkuyormuş gibi, eğilmesini işaret etti, sonra alçacık bir sesle, "Ne dersin, aptallık mı ettim sence?" diye sordu.

Sonra, Bernard'ın bir itirazını önlemek istercesine parmağını dudaklarına götürdü gene:

"Hayır, hayır... Daha sonra, açıklayacağım sizlere..."

Ertesi gün Edouard, Londra'dan bir mektup aldı; Bernard gelince mektubu ona uzattı:

Sevgili dostum,

Saçma bir yıkımı önlemeye çalışmak amacıyla çok acele yazıyorum. Eminim, yardım edersiniz bana, yeter ki, bu mektup zamanında varsın elinize.

Félix sizi görmek üzere Paris'e gitti. Benim vermeye yanaşmadığım bilgileri sizden koparacağını, düelloya çağırmak istediği kimsenin adını sizden öğreneceğini sanıyor. Elimden gelenı yaptım onu tutmak için, ama kararı hiç sarsılmıyor, bütün söylediklerim bu kararı perçinlemekten başka bir şeye yaramıyor. Belkı yalnız siz başarabileceksiniz onu caydırmayı.

Size güveni vardır, umarım, sizi dinler. Düşünün bir kez, hiçbir zaman ne bir tabanca ne de bir meç[1] almış eline. Benim uğrumda yaşamını tehlikeye atabileceğini düşünmek, katlanılır şey değil; ama, söylemeyi pek göze alamıyorum ya, her şeyden önce kendini gülünç duruma düşürmesinden korkuyorum.

Dönüşümden beri Félix, sonsuz bir özen, sonsuz bir nezaket, sonsuz bir incelik gösteriyor bana; ama ben duyduğumdan daha fazla bir aşk duyar gibi görünemiyorum. Acı çekiyor bu yüzden; onu bu nedenle tutarsız bulacaksınız, ama her gün düşündüğü, ben döneli beri bir saplantı durumuna getirdiği davranışa iten de benim saygımı kazanmak, beni zorla kendine hayran bırakmak isteğidir, sanıyorum. Beni bağışladı kuşkusuz; ama ötekine ölümüne kızıyor.

Kendisini, sanki beni karşılarmış gibi, sevgiyle karşılamanızı rica ederim; beni bundan daha çok duygulandıracak bir başka sevgi kanıtı gösteremezsiniz. Bağlılığınızdan, İsviçre'de geçirdiğimiz günler boyunca beni gark ettiğiniz özenden dolayı bütün minnetimi belirtmek için daha önce yazmamamı bağışlayın. O günlerin anısı beni gayrete getiriyor ve yaşama katlanmama yardım ediyor.

Her zaman kaygılı, her zaman güvenli dostunuz
Laura

Bernard mektubu geri verirken, "Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Ne yapayım istiyorsunuz?" dedi Edouard, biraz kızmıştı, ama Bernard'ın sorusuna değil, aynı soruyu daha önce kendi kendine de sorduğu için kızmıştı. "Gelirse elimden geldiğince iyi karşılayacağım. Bana akıl danışırsa, elimden geldiğince akıl vereceğim; yapacağı en iyi şe-

1. (Fr. *Mèche*) Süngü gibi yalnız batırılarak yaralamaya yarayan düz ve ensiz kılıç. (Y.N.)

yin sakin olmak olduğuna inandırmaya çalışacağım onu. Bu zavallı Douviers gibi insanlar öne geçmeye çalışmakla hiç iyi etmiyorlar. Kendisini tanısanız siz de böyle düşünürdünüz, inanın bana. Laura ise başroller için doğmuş. Her birimiz kendi boyumuza göre bir dram yükleniriz, her birimiz kendi payımıza düşen trajediyi alırız. Ne gelir elden? Laura'nın dramı ikincil bir oyuncuyla evlenmiş olmak. Buna karşı yapılacak hiçbir şey yok."

"Douviers'nin dramı da, ne yaparsa yapsın, kendisinden üstün kalacak biriyle evlenmiş olmak," dedi Bernard.

"Ne yaparsa yapsın," diye yineledi Edouard. "Ve Laura ne yaparsa yapsın. İşin güzel yanı, kusurundan dolayı, üzülerek, pişmanlık duyarak, Laura'nın onun önünde kendini alçaltmak istemesiydi; ama o kendisinden daha aşağılara eğiliyordu hemen; her ikisinin de yaptıkları, adamı küçültmekten, Laura'yı büyütmekten başka hiçbir şeye yaramıyordu."

"Çok acıyorum ona," dedi Bernard. "Ama bu eğilmede onun da büyüyebileceğini neden kabul etmiyorsunuz?"

Edouard karşı konulmaz bir tavırla, "İçlilikten yoksun da ondan," dedi.

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Duyduğu şeyde kendini unutmuyor, böylece de hiçbir zaman büyük bir şey duymuyor. Fazla zorlamayın beni. Elbette birtakım düşüncelerim var; ama bu düşünceler ölçüye gelmez, ben de fazla ölçmeye çalışmıyorum. Paul-Ambroise rakama vurulamayacak hiçbir şeyi hesaba katmaya yanaşamadığını söylemek alışkanlığındadır; burada 'hesaba katmak' deyimi üzerinde oynuyor sanırım; çünkü, dedikleri gibi, 'bu hesaba göre', insan Tanrı'yı atlamak zorundadır. İstediği, arzuladığı budur... Bakın, içlilik dediğim şeyin Tanrı'ya yenilmeye razı olan insanın durumu olduğunu sanıyorum."

"Bu da 'coşkunluk' sözcüğünün belirttiği şeyin ta kendisi değil midir?"

"Belki de 'esin' sözcüğünün. Evet, söylemek istediğim bu işte. Douviers, esine erişemeyecek bir varlık. Paul-Ambroise'ın, esini, sanata en zararlı şeylerden biri saymakla haklı olduğunu kabul ederim; insanın ancak içliliğini dizginlemekle sanatçı olabildiğine inanırım; ama dizginlemek için, ilkin duymuş olmak gerekir."

"Bu tanrısal yoklama durumunun fizyolojik bakımdan da..."

"Neye yarar!" diye sözünü kesti Edouard. "Böyle düşünceler, doğru oldukları için, ancak budalaların rahatını kaçırır. Maddesel karşılığı olmayan hiçbir gizemsel devinim yoktur. Peki sonra? Ruh, tanıklık etmek için, maddeden geçemez. Tanrı'nın insan olma gizlemi bundan gelir."

"Buna karşılık, madde pekâlâ ruhsuz da edebilir."

Edouard güldü, "Bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz," dedi.

Bernard onun böyle konuştuğunu işittiği için pek eğlenmişti. Edouard, genellikle pek açılmazdı. Bugün gösterdiği taşkınlık Olivier'nin varlığından geliyordu. Bernard bunu anladı.

"Şimdiden onunla konuşmak istediği gibi konuşuyor benimle," diye düşündü. "Olivier'yi sekreter alması gerekir. Olivier iyileşir iyileşmez, ben çekileceğim; başka yanlarda benim yerim."

Hiçbir keder duymadan düşünüyordu bunu, bundan böyle hep Sarah vardı aklında, dün gece gene görmüştü onu, bu gece de görmeye hazırlanıyordu.

"Douviers'den iyice uzaklaştık," dedi kendisi de gülerek. "Vincent'dan sözedecek misiniz ona?"

"Hayır elbette. Neye yarar?"

"Kuşkularını kime yönelteceğini bilememenin Dou-

viers için zehirleyici bir şey olduğunu düşünmüyor musunuz?"

"Belki de haklısınız. Ama bunu Laura'ya söylemek gerekir. Ben konuşursam ona ihanet etmiş olurum... Hem nerede bulunduğunu bile bilmiyorum."

"Vincent'ın mı?.. Passavant bilir kuşkusuz."

Bir zil sesi konuşmalarını yarıda bıraktı. Madam Molinier, oğlunun durumunu sormaya geliyordu. Edouard atölyeye, onun yanına gitti.

Edouard'ın günlüğü

Pauline geldi. Ona durumu nasıl bildireceğimi bilemiyordum; ama oğlunun hasta olduğundan habersiz de bırakamazdım. O anlaşılmaz intihar girişimini anlatmayı yararsız buldum; şiddetli bir karaciğer sancısından söz ettim yalnız, gerçekten de bu işin en açık sonucu olarak kalıyor bu.

"Olivier'nin sizde olduğunu bilmek bile güvene getirdi beni," dedi Pauline. "Sizden daha iyi bakamazdım ona; çünkü sizin de onu benim kadar sevdiğinizi iyice anlıyorum."

Bu son sözcükleri söylerken garip bir ısrarla baktı bana. Bu bakışa kattığını görür gibi olduğum anlamı düşündüm mü? Pauline'in önünde hani şu "gönül huzursuzluğu" diye adlandırılan şeyi duyuyordum içimde, belirsiz bir şeyler kekelemekten başka bir şey gelmedi elimden. Şunu da söylemek gerekir ki iki gündür gereğinden fazla heyecanlanmış, kendi kendime hiç mi hiç hükmedemez olmuştum; şaşkınlığım çok açık olmalıydı, çünkü, "Kızarmanız çok şeyler anlatıyor," diye ekledi... "Zavallı dostum, serzeniş beklemeyin benden. Onu sevmeseniz, o zaman serzenişte bulunurdum. Onu görebilir miyim?"

Olivier'nin yanına götürdüm onu; Bernard, geldiğimizi duyunca çekilmişti.

"Ne kadar yakışıklı," diye mırıldandı, yatağın üzerine eği-

lerek. Sonra, bana döndü: "Benim için öpersiniz. Uyandırmaktan korkuyorum."

Hiç kuşku yok, Pauline olağanüstü bir kadın. Yalnız bugün düşünmüyorum bunu. Ama anlayışı bu kadar ileri götüreceğini ummazdım. Bununla birlikte, sözlerindeki dostlukla, sesine kattığı şu bir tür neşe içinde, biraz zorlama sezer gibiydim (belki de huzursuzluğumu gizlemek için harcadığım çabadan dolayı); bir de, önceki konuşmamızda geçen bir tümceyi, bilgece bulmaya çalışmasam da bana bilgece tümcelerden biri gibi gelen bir tümceyi anımsıyordum: "Önleyemeyeceğim bir şeyi iyilikle kabul etmeyi yeğ tutarım." Hiç kuşkusuz, Pauline iyi olmaya çalışıyordu; sonra, gene atölyeye geldiğimiz zaman, gizli düşünceme karşılık verircesine:

"Az önce incinmemekle sizi incitmiş olmaktan korkuyorum. Erkeklerin kendi tekellerinde bulundurmak istedikleri bazı düşünce özgürlükleri vardır. Ama duyduğumdan daha fazla bir kızgınlık duyuyormuş gibi davranamam size. Yaşam gözlerimi açtı. Çocukların arılığının, çok iyi korunur görünmekle birlikte, ne kadar iğreti kaldığını anladım. Ayrıca, en arı delikanlıların ileride en iyi kocalar olacaklarına da inanmıyorum en sadık kocalar olacaklarına da," diye ekledi acı acı gülümseyerek. "Kısacası, babalarını tanıdıktan sonra, oğullarıma başka erdemler dilemeye başladım. Ama aşırı hazza düşmelerinden ya da düşürücü dostluklar kurmalarından korkuyordum. Olivier başkalarının etkisine kolayca kapılıyor. Onu tutmaya gönülden çalışacaksınız. Ona iyilik edebileceğinize inanıyorum. İsteyin yeter..."

Böyle sözlerle utanca, şaşkınlığa gömülüyorum.

"Olduğumdan daha iyi gösteriyorsunuz beni."

Bundan başka söyleyecek bir şey bulamadım, hem de en güç, en zoraki biçimde. Pek tatlı bir incelikle sürdürdü:

"Olivier daha iyi yapacak sizi. İnsan aşkla neler çıkaramaz kendinden?"

Havayı azıcık değiştirmek düşüncesiyle, "Benim yanımda

olduğunu Oscar biliyor mu?" diye sordum.

"Paris'te olduğunu bile bilmiyor. Oğullarımla ilgilenmediğini söylemiştim. Bunun için istiyordum Georges'la konuşmanızı. Konuştunuz mu acaba?"

"Hayır, konuşmadım daha."

Pauline'in alnı birdenbire kederlenmişti.

"Gittikçe artıyor kaygım. Umursamazlıktan, alaydan, kendini beğenmişlikten başka bir şey olmadığını sandığım bir güvene büründü. İyi çalışıyor; öğretmenleri kendisinden memnun; kaygımı neye dayandıracağımı bilmiyorum..."

Sonra, birdenbire, sakinliği bırakarak, hiç ummadığım bir taşkınlıkla, "Yaşamım ne duruma geldi, farkında mısınız?" dedi. "Mutluluğumu kıstım, onu yıldan yıla budamak zorunda kaldım, birer birer umutlarımı kısalttım. Boyun eğdim, hoş gördüm, anlamıyormuş, görmüyormuş gibi davrandım... Ama en sonunda, bir şeye yapışıyor insan; bu yapıştığınız da elinizden kaçınca!.. Akşam, gelip yanımda, lambanın altında çalışıyor; bazı bazı başını kitabından kaldırdığı zaman, gözlerinde gördüğüm şey sevgi değil, meydan okuma. O kadar az hak ettim ki bunu... Bazı bazı ona olan sevgim kine dönüşüyormuş gibime geliyor birden; hiç çocuğum olmasın isterdim."

Sesi titriyordu. Elini tuttum.

"Olivier ödüllendirecek sizi. Bunu ben üzerime alıyorum."

"Evet, delilik böyle konuşmam; sanki üç oğlum yokmuş gibi. Birini düşündüm mü artık yalnız onu görüyorum... Pek mantıklı bulmayacaksınız beni... Ama bazı bazı gerçekten de akıl ermiyor."

Onu yatıştırmak umuduyla, dümdüz bir sesle, "Gene de sizde en hayran olduğum şey, akıl," dedim. "Geçen gün Oscar'dan o kadar bilgece söz ediyordunuz ki..."

Pauline birdenbire dikleşti. Bana baktı, omuz silkti.

"Hep böyledir, bir kadın ne kadar boyun eğmiş gibi davranırsa, o kadar mantıklı görünür," diye atıldı, hırçınlığa benzer bir şeyler vardı sesinde.

Bu düşünce sırf doğruluğu dolayısıyla kızdırdı beni. Belli etmemek için, hemen konuştum:

"Mektuplar konusunda yeni bir şey yok mu?"

"Yeni bir şey mi? Yeni bir şey!.. Oscar ile benim aramda nasıl yeni bir şey olsun istiyorsunuz?"

"Bir açıklama bekliyordu."

"Ben de bir açıklama bekliyordum. Bütün ömrü boyunca açıklamalar bekler insan."

"Oscar, durumunu çapraşık buluyordu," dedim, biraz sinirlenmiştim.

"Ama, dostum, iyi bilirsiniz ki, ölümsüzleşmek için çapraşık durumlar gibisi yoktur. Bunları çözmeye çalışmak sizlere, romancılara düşer. Yaşamda, hiçbir şey çözülmez; her şey sürer. Belirsizlik içinde kalır insan; sonuna kadar da neye dayanacağını bilemeden öyle kalacaktır; bu arada, hiçbir şey olmamışçasına yaşam sürüp gider. Buna da razı olur insan; her şeye, her şeye razı olduğu gibi... Neyse, hoşça kal."

Konuşmasında dikkatimi çeken bazı yeni seslerin yankısı pek dokunuyordu bana; bir tür saldırganlıktı bu, bana (belki hemen o anda değil ama konuşmamızı anımsayınca) Pauline'in, Olivier ile ilişkilerimize söylediğinden çok daha zor, her şeyden daha zor razı olduğunu düşündürttü. Bu ilişkileri açıkça suçlamadığına, hatta, kendisinin de söylediği gibi, bazı bakımlardan buna sevindiğine inanmak istiyordum; ama belki kendi kendine bile açamadan, bundan kıskançlık duymaktan geri durmuyor.

Hemen sonra, hem de aslında hiç de fazla önemsemediği bir konuda, bu beklenmedik ayaklanışını yalnız bununla açıklayabiliyorum. İlkin, en çok değer verdiğini bana bağışlamakla, iyilik yedeğini tüketmiş, birdenbire bundan yoksun kalmış diyeceği gelirdi insanın. Kıskançlığını belli eden, belki sonradan düşündüğü zaman kendisini de şaşırtan, tutarsız, hatta acayip sözleri bundan ileri geliyordu.

Boyun eğmemiş bir kadının durumu ne olabilirdi, diye düşünüyorum. Dürüst bir kadının, demek istiyorum... Sanki

kadınlarda dürüstlük, diye adlandırılan şey, her zaman boyun eğmişliği gerektirmezmiş gibi!

Akşama doğru, Olivier gözle görülür derecede iyileşmeye başladı. Ama geri dönen yaşam, kaygıyı da kendisiyle birlikte getiriyor. Onu yatıştırmanın yollarını arıyorum.

Düello mu? – Dhurmer, köye kaçmış. Ardından koşamazdık ya!

Dergi mi? – Bercail uğraşıyor dergiyle.

Passavant'ta bıraktığı özel eşyaları mı? – En önemli nokta bu. Georges'un bunları ele geçiremediğini söylemek zorunda kaldım, ama hemen yarın kendim gidip getirmeyi üzerime aldım. Anlaşıldığına göre, Passavant'ın bunları rehin olarak alıkoymasından korkuyordu; bir an bile kabul edemiyorum bunu.

Dün, bu sayfaları yazdıktan sonra atölyede oyalanıyordum, Olivier'nin beni çağırdığını işittim. Yanına koştum.

"Fazla zayıf olmasaydım, ben gelecektim," dedi. "Kalkmak istedim; ama ayağa kalktım mı başım dönüyor, düşmekten korktum. Hayır, hayır, daha kötü bulmuyorum kendimi; tersine... Ama seninle konuşmam gerek."

"Bana söz vereceksin... Önceki gün neden kendimi öldürmek istediğimi hiçbir zaman öğrenmeye çalışmayacağına dair. Artık bunu kendim de bilmediğimi sanıyorum. Söylemek istesem de gerçekten, söyleyemezdim! Ama bunun yaşamımdaki gizli bir şeyden, senin tanımayacağın bir şeyden olduğunu düşünmemelisin." Sonra daha alçak bir sesle, "Utançtan olduğunu da düşünme," diye ekledi.

Karanlıktaydık ama, gene de alnını omzumda saklıyordu.

"Utanıyorsam da geçen akşamki o şölenden, sarhoşluğumdan, kızgınlığımdan, gözyaşlarımdan utanıyorum; bir de şu yaz aylarından... Bir de seni gerektiği gibi beklememekten."

Sonra artık bunların hiçbirinde kendini görmeye razı ol-

madığını; bütün bunları öldürmek istediğini, öldürdüğünü, yaşamından sildiğini söyledi.

Çırpınmasında bile zayıflığını duyuyordum; hiçbir şey söylemeden, bir çocuk gibi okşuyordum onu. Dinlenmek gereksiniminde olabilirdi; susmasına bakarak uyuyacağını umuyordum; ama en sonunda mırıldandığını duydum:

"Senin yanında, uyuyamayacak kadar mutluyum."

Sabaha kadar bırakmadı beni.

XI

Bernard erkenden geldi o sabah. Olivier daha uyuyordu. Bernard, önceki günlerde de yaptığı gibi, elinde bir kitapla dostunun başucuna yerleşti, bu da Edouard'ın nöbete ara vermesini, sonra sözünü yerine getirmek için, Passavant'ın evine gitmesini sağladı. Bu erken saatte, evde bulunacağı kesindi.

Güneş parlıyordu; sert bir hava, ağaçları son yapraklarından da temizliyordu; her şey duru, gök rengi görünüyordu. Edouard üç gündür dışarı çıkmamıştı. Uçsuz bucaksız bir sevinçle genişliyordu yüreği; hatta bütün varlığı, açılmış ve boşalmış bir zarf gibi, bölüntüsüz bir deniz, tanrısal bir iyilik okyanusu üzerinde dalgalanıyormuş gibi geliyordu ona. Aşk ve güzellik, varlığımızın çevrelerini böyle sınırsızlaştırır.

Edouard, Olivier'nin özel eşyalarını getirmek için bir otomobil gerektiğini biliyordu; ama taksi çağırmakta acele etmiyordu; yürümekten zevk almaktaydı. Doğa karşısında duyduğu iyilik durumu, Passavant'ın karşısına çıkmasını daha bir güçleştiriyordu. Ondan tiksinmesi gerektiğini düşünüyordu; bütün kızgınlıklarını aklından geçiriyordu bir bir, ama batmalarını duymuyordu artık. Daha dün nefret ettiği bu rakibi şimdi geride bırakmıştı, daha uzun zaman ondan nefret edemeyecek kadar geri-

de bırakmıştı. Hiç değilse, bu sabah nefret edemezdi ondan. Öte yandan mutluluğunu belli edebilecek bu değişmeyi sezdirmemesi gerektiğini düşündüğü için, silahsız görünmektense, görüşmemeyi yeğ tutardı. Gerçekten de, ne diye kendisi, o, Edouard gidiyordu sanki? Babylone Sokağı'na gidecek, Olivier'nin özel eşyalarını isteyecekti, ne sıfatla? Düşüncesizce kabul edilmiş bir iş, diyordu yürürken. Olivier'nin kendi evini seçtiğini belli edecekti bu iş, bu da tam saklamak istediği şeydi işte... Gerilemek için çok geçti. Olivier söz almıştı. Hiç değilse, Passavant'a karşı çok soğuk, çok sağlam davranmak gerekirdi. Bir taksi geçiyordu, seslendi.

Edouard, Passavant'ı iyi tanımazdı. Yaratılışının başlıca özelliklerinin birinden habersizdi. Hiçbir zaman ansızın yakalanamayan Passavant, oyuna gelmeye katlanamazdı. Bozgunlarını kabul etmek zorunda kalmamak için başına geleni kendisi istemiş gibi davranır, her başına geleni kendi istediğini ileri sürerdi. Olivier'yi elinden kaçırdığını anlar anlamaz, öfkesini gizlemekten başka bir şey düşünmedi. Ardından koşmaya çalışmak, gülünç olmayı göze almak şöyle dursun, katılaştı, omuz silkmeye çalıştı. Heyecanları avucunda tutamayacağı kadar güçlü değildi. Kimileri sevinirler buna, kendilerini tutabilmelerini çoğu zaman yaratılışlarının güçlülüğünden çok, yoksulluğuna borçlu olduklarını bilmezler de ondan. Genelleştirmeyelim de bu söylediğim yalnız Passavant'a uygulanabilir, diyelim. Passavant kendisinin de Olivier'den bıktığına kendini inandırmakta fazla güçlük çekmedi; bu iki yaz ayında, yaşamını tıkamak tehlikesi gösteren serüvenin bütün çekiciliği tükenmişti; bu çocuğun yakışıklılığını, inceliğini, aklının kaynaklarını fazla büyütmüştü gözünde; hatta bir derginin yönetimini bu kadar genç, bu kadar toy bir kimseye bırakmanın uygunsuzluklarını görmesinin de tam zamanıydı. İyice düşünülünce, Strouvilhou çok daha

iyi görürdü işini; dergi yönetmenliğinden çakardı. Ona mektup yazmış, bu sabah evine çağırmıştı.

Passavant'ın, Olivier'nin kaçma nedeni konusunda yanıldığını da ekleyelim. Sarah'ya fazla ilgi gösterdiği için kıskançlığını uyandırdığını düşünüyor, doğal kendinibeğenmişliğini pohpohlayan bu düşünceden hoşlanıyordu; kızgınlığı yatışıyordu bununla.

Strouvilhou'yu bekliyordu işte; hemen içeri alınmasını emrettiği için, Edouard, paroladan yararlandı, geldiği bildirilmeden, Passavant'ın karşısına çıktı.

Passavant şaşkınlığını hiç belli etmedi. Bereket versin, oynayacağı rol yaradılışına uyuyor, düşüncelerinin yolunu şaşırtmıyordu. Edouard geliş nedenini söyler söylemez, "Bu söylediklerinize ne kadar sevindim," dedi. "Gerçek demek? Onunla ilgilenmek istiyorsunuz, öyle mi? Rahatınızı fazla kaçırmaz mı bu iş?.. Olivier çok sevimli bir çocuktur; ama burada varlığı müthiş huzurumu kaçırmaya başlamıştı. Belli etmeyi göze alamıyordum; öyle naziktir ki... Sonra ailesinin yanına dönmemeyi yeğ gördüğünü de biliyordum... Aile, değil mi ya, bir kez ayrıldı mı insan... Ama annesi, üvey kardeşiniz değil miydi? Ya da buna benzer bir şey? Olivier bir ara anlatmıştı galiba, Öyleyse, sizde kalmasından daha doğal bir şey olamaz. Hiç kimse gülümseyecek bir şey bulamaz bunda (bu sözcükleri söylerken, kendisi de bunda kusur etmiyordu). Benim evimde, anlarsınız ya, varlığı daha tehlikeliydi. Gitmesini istememin nedenlerinden biri de buydu... Kamuoyuna kulak asmak alışkanlığında değilsem de. Hayır, onun iyiliği için daha çok..."

Görüşme fena başlamamıştı; ama Passavant, Edouard'ın mutluluğu üzerine hainliğinin zehrinden birkaç damla damlatma hazzından kendini alamıyordu. Her zaman yedek olarak saklardı bu zehirden, ne olacağı bilinmez ki...

Edouard sabrının tükendiğini fark etti. Birdenbire, Vincent geldi aklına, Passavant'ın ondan haberinin olması gerekirdi. Douviers gelip soracak olursa, ona Vincent'dan söz etmemeye iyice karar vermişti elbet; ama soruşturmasından daha iyi sıyrılmak için, kendisinin de haberli olması daha iyi olur gibi geliyordu ona; direncini güçlendirirdi bu. Konuyu değiştirmek için bu bahaneye dört elle sarıldı.

"Vincent mektup yazmadı bana," dedi Passavant; "ama Lady Griffith'den, biliyorsunuz, ötekinin yerini tutan bir mektup aldım, ondan uzun uzun söz ediyor bu mektupta. Alın, işte mektup... Neden siz de bilmeyecekmişsiniz bu mektubun içindekini?"

Mektubu uzattı. Edouard okudu:

25 Ağustos

My dear,[1]

Prens'in yatı bizsiz ayrılacak Dakar'dan. Götürdüğü bu mektup elinize ulaştığı zaman, biz kim bilir nerede olacağız? Belki de Vincent'ın ot toplamak, benimse avlanmak istediğimiz Casamance kıyılarında... Ben mi onu götürüyorum, o mu beni götürüyor, yoksa ikimizin de canına okuyan serüven iblisi mi, bildiğim yok artık. Gemide tanıştığımız sıkıntı iblisi tanıştırdı bizi onunla... Ah! *Dear,* sıkıntıyı iyice tanımak için bir yatta yaşamalı. Kasırgalı bir zamanda, yaşam biraz çekilir gibi oluyor; geminin telaşına katılıyor insan. Ama Tenerife'den sonra, bir soluk bile kalmadı, denizin üstünde bir kırışık bile kalmadı, deniz ki;

...büyük aynası
Umutsuzluğumun.

1. (İng.) Sevgili dostum. (Y.N.)

Ve o zamandan beri neyle uğraşıyorum, biliyor musun? Vincent'dan nefret etmekle. Evet, dostum, aşk bize fazlasıyla yavan geldiğinden, birbirimizden nefret etmeye karar verdik. Doğrusunu söylemek gerekirse, çok önceden başladı bu; evet, gemiye binmemizle başladı; ilkin, sinirlilikten, beden bedene gelmelere engel olmayan, boğuk bir hiddetti. Havalar güzelleşince yırtıcı bir şey oluverdi. Ah! Birine tutku duymanın ne demek olduğunu iyi biliyorum şimdi...

Mektup uzundu daha.

"Gerisini okumasam da olur," dedi Edouard, mektubu Passavant'a geri verdi. "Ne zaman dönüyor?"

"Lady Griffith dönüşten söz etmiyor."

Mektubu okumasına izin verdiğine göre, bu meraksızlığı bir aşağılama sayması gerekirdi. Seve seve geri iterdi sunulanları, ama kendisi sunduklarının küçümsenmesine güç katlanırdı. Bu mektup çok rahatlaştırmıştı onu. Lilian'a da Vincent'a da biraz sevgisi vardı, hatta onlara iyilik edebileceğini, yardımlarına koşabileceğini de kanıtlamıştı; ama karşısındakiler bunu umursamaz oldular mı hemen zayıflıyordu sevgisi. İki dostu kendisinden ayrılırken, mutluluğa doğru yelken açmamalıydılar, bu da onun, "iyi oldu" diye düşünmesine yol açıyordu.

Edouard'a gelince, sabah mutluluğu kızgın duyguların betimlenişi karşısında huzursuzluk duymamasına olanak bırakmayacak kadar içtendi. Mektubu verirken hiçbir yapmacıklığı yoktu.

Ama Passavant hemen üste çıkmak istiyordu, "Ha! Bir söyleyeceğim daha vardı size," dedi. "Olivier'yi bir derginin yönetmenliğine getirmeyi düşünmüş olduğumu biliyor musunuz? Elbette böyle bir şey söz konusu değil artık."

"●rasını söylemek bile fazla," diye yanıtladı Edouard. Passavant, farkında olmadan, büyük bir kaygıdan

kurtarıyordu onu. Edouard'ın sesinden onun işini kolaylaştırdığını anladı, dudaklarını ısıracak kadar bir zaman bile beklemeden, "Olivier'nin bıraktığı özel eşyalar kaldığı odada," dedi. "Bir taksiniz vardır herhalde. Taşırlar. Ha, kendisi nasıl, iyi mi bari?"

"Çok iyi."

Passavant kalkmıştı. Edouard da kalktı. En soğuğundan birer selamla ayrıldılar.

Edouard'ın gelişi müthiş canını sıkmıştı Passavant Kontu'nun, "Uff!" dedi Strouvilhou'nun girdiğini görünce.

Strouvilhou kendisine kafa tutardı ya Passavant onun yanında pek rahat bulurdu kendini, daha doğrusu hiç canını sıkmazdı. Elbette, yutulması güç bir lokma vardı karşısında, bunu bilirdi, ama kendisi de ona denk olduğunu sanır, bunu kanıtlamaya çalışırdı.

"Sevgili Strouvilhou, oturun," dedi, bir koltuğu ona doğru itti. "Gerçekten sevindim sizi gördüğüme."

"Sayın Kont, beni istemişler. İşte emirlerindeyim."

Strouvilhou onun yanında bir uşak pervasızlığı takınmaktan hoşlanırdı; ama Passavant onun bu davranışlarına alışkındı.

"Dosdoğru konuya gelelim; ötekinin dediği gibi, masaların altından çıkmak zamanı. Bundan önce birçok mesleğe girip çıktınız... Bugün size gerçek bir diktatör işi önermek istiyordum. Ama hemen belirtelim ki, yalnız edebiyat söz konusu."

"Ne yapalım," dedi Strouvilhou. Sonra, Passavant kendisine sigara tabakasını uzatınca: "İzin verirseniz, ben..."

"Hiç de izin vermiyorum. O berbat kaçak sigaralarınızla pis pis kokutacaksınız odamı. Bu nesneyi içmekte ne zevk var, hiçbir zaman anlamadım."

"Yok! Ben de bunlara deli olduğumu söylemiyorum. Ama çevremdekilerin rahatını kaçırıyor da."

"Hâlâ mı uzlaşmazlık?"

"Budala yerine konulmamalıyım ne de olsa."

Sonra, Passavant'ın önerisine doğrudan yanıt vermeden, Strouvilhou düşüncesini açıklamayı, tutumunu açıkça belirtmeyi uygun buldu; sonra icabına bakılırdı.

"Hayırseverlik hiçbir zaman güçlü yanım olmadı."

"Biliyorum, biliyorum," dedi Passavant.

"Bencillik de. İyi bilmediğiniz bu işte... Bencillikten kurtulmamız için, daha da çirkin bir elseverlikten başka yol olmadığına inandırmak isterler bizi! Bana gelince, ben insandan daha aşağılık, daha iğrenç bir şey varsa, bunun yine birçok başka insan olduğunu ileri sürüyorum. Hiçbir mantık, aşağılık birimlerin çok güzel bir toplam verebileceğine inandıramaz beni. Bir tramvaya ya da bir trene bindin mi bütün bu canlı çöplüğü bulamaca dönüştürecek güzel bir kaza dilerim hep; kendim de içinde olmak üzere, bir tiyatroya girip de avizenin düşmesini ya da bir bomba patlamasını dilemediğim olmaz; kendim de havaya uçacak olsam bile, daha iyi fırsatlar beklemesem, bu bombayı seve seve kendim getirirdim, ceketimin altında. Ne diyordunuz?.."

"Hayır, bir şey yok; anlatmanıza bakın, sizi dinliyorum. Başlamak için çelişki kamçısını bekleyen söylevcilerden değilsiniz siz."

"O paha biçilmez Porto şarabınızdan bir kadeh ikram etmek istiyorsunuz gibime geldi de."

Passavant gülümsedi.

"Şişe de yanınızda kalsın," dedi uzatarak. "Canınız isterse, boşaltın ama konuşun..."

Strouvilhou kadehini doldurdu, bir koltuğa yerleşti, sonra başladı:

"Bendeki de şu kuru bir yürek diye adlandırılan yüreklerden midir, bilmem; buna inanamayacak kadar kızgınım, tiksintim fazla; pek umurumda da değil. Bu organ-

da onu yumuşatmak tehlikesi gösteren her şeyi çoktandır bastırdığım da doğru. Ama hayranlıktan, bir tür saçma bağlılıktan nasibimi almamış da değilim; çünkü, insan olarak, kendimi küçümserim, başkaları gibi kendimden nefret de ederim. Her zaman, her yerde, edebiyatın, sanatların, bilimlerin, insanlığın iyiliği için çalıştığı yinelenip duruyor; onları kusmam için bu kadarı yetiyor bana. Ama tümceyi tersine çevirmeme hiçbir engel yok, işte o zaman soluk alıyorum. Evet, bense tam tersine, acımasız bir anıt kurmaya çalışan aşağılık bir insanlık, güzel bir tabak cilası elde etmek için, karısını ve çocuklarını, üstelik kendini de yakan bir Bernard Palissy (onunla da yeterince tıraşladılar bizi!) kuruyorum kafamda. Sorunları ters yöne çevirmekten hoşlanırım; ne yaparsınız, böyledir benim kafam, kafamda sorunlar başaşağı gelmedikçe bulamazlar dengeyi. Dirsek dirseğe geldiğim bütün bu iğrenç insanların nankör kurtuluşu için kendini harcayan bir İsa düşüncesine katlanamazsam da bir İsa oluşturmak için çürüyen bu ayaktakımı sürüsünü gözlerimin önüne getirdikçe bir memnuniyet, hatta bir tür huzur duyarım... Ama başka bir şeyi yeğ görürüm doğrusu, çünkü onun bütün öğretisi insanlığı çirkefin biraz daha derinlerine gömmekten başka hiçbir şeye yaramamıştır. Yıkım, gaddarların bencilliğinden geliyor. Özverili bir gaddarlık, işte bu doğurabilir büyük şeyleri. Mutsuzları, zayıfları, raşitikleri, yaralıları korumakla yanlış yola sapıyoruz; bize bunu öğütleyen dinden bu yüzden nefret ediyorum işte. İnsanseverlerin de doğayı, bitkileri ve hayvanları incelemekten çıkardıklarını ileri sürdükleri büyük barış, yabanıl durumda, yalnız güçlülerin gelişmesinden ileri geliyor; bütün gerisi, firedir, gübre işi görür. Ama bunu görmesini bilmiyorlar, bunu kabul etmek istemiyorlar."

"Elbette, elbette; ben gönülden kabul ediyorum. Anlatın."

"Söyleyin, insanın çok güzel at, sığır, kümes hayvanı, tahıl, çiçek ırkları elde etmek için o kadar şey yapıp da hâlâ tıpta kendi dertlerine bir rahatlama, acımada bir çare, dinde bir avuntu, sarhoşluklarda da unutuş arar durumda olması aşağılık, yüz kızartıcı bir durum değil mi? Soyu düzeltmeye çalışmalı. Ama her seçme, uygun olmayanların ortadan kaldırılmasını gerektirir, buna da bizim Hıristiyan toplumcuğumuz razı olamaz. Yozlaşmışları hadım etmeye bile yanaşmaz; en çok döl verenleri de bunlardır. Hara gerek bize, hastane değil."

"İnanın, Strouvilhou, işte bu yanınızı çok beğeniyorum ben."

"Şimdiye kadar hakkımda aldanmış olmanızdan korkuyorum, Sayın Kont. Siz beni bir kuşkucu sandınız, oysa ben bir ülkücü, bir gizemciyim. Kuşkuculuk hiçbir zaman iyi bir şey vermemiştir. Fazlasıyla bilinir nereye götürdüğü... Hoşgörüye! Kuşkucuları düş gücünden yoksun, ülküsüz insanlar sayarım; budala sayarım... Bu güçlü insanlığın oluşması, bir sürü duygu inceliklerini silip süpürür, bilmiyor değilim; ama bu inceliklerin yok olmasına üzülecek hiç kimse bulunmayacaktı, öyle ya, inceliklerle birlikte inceler de kaldırılacaktır ortadan. Aldanmayın, kültür denen şey bende de vardır, ülkümü bazı Yunanlıların sezmiş olduklarını iyi biliyorum; hiç değilse bunu düşlemekten, Demeter'in kızı Kore'nin ölülere acıyarak ruhlar ülkesine indiğini; ama Hades'le evlenip kraliçe olunca, Homeros'un onu artık yalnız 'Amansız Persephone' diye andığını anımsamaktan zevk duyuyorum. *Odysseia*'daki, altıncı şarkıya bakın. 'Amansız', erdemli dediğin böyle olmalı işte."

"Edebiyata dönmenize sevindim. Ama belki de hiç ayrılmamıştık ondan. İşte, erdemli Strouvilhou, amansız bir dergi yönetmeni olup olmayacağınızı soruyorum sizden."

"Doğrusunu isterseniz, Sayın Kont, insanlardan çıkan bütün mide bulandırıcı şeyler arasında, edebiyat beni en çok tiksindirenlerindendir. Gönül almalardan, pohpohlamalardan başka bir şey görmem bunda. Başka şey olabileceğinden de kuşkuluyum artık, hiç değilse, geçmiş iyice süprülmedikçe başka şey olamaz. Okurun, basılı her şeye inandığı için, duyduğuna inandığı, yerleşmiş duyguların sırtından geçiniyoruz; yazar, sanatının temelleri sandığı beylik kurallarla araştırmalara daldığı gibi, bu konuda da araştırmalara girişiyor. Bu duygular, jetonlar gibi kof bir ses veriyor, ama geçiyor. Sonra, 'kötü paranın iyi parayı kovduğu' bilindiği için, halka sağlam paralar sunacak olan yazar da bizi kof sözcüklerle aldatıyormuş gibi görünür. Herkesin hile yaptığı bir dünyada, gerçek insan bir şarlatan gibi görünür. Hemen söyleyeyim: Ben bir dergi yönetirsem, balonları delmek için, yüce duyguları, bir de şu karşılıksız senetleri, yani sözcükleri değerden düşürmek için yönetirim."

"Elbette, buna nasıl girişeceğinizi bilmek isterdim."

"Bırakın, yapayım bildiğimi, o zaman görürsünüz. Sık sık düşündüm bunu."

"Hiç kimse anlamayacak sizi, kimse ardınızdan gelmeyecek."

"Bırakın canım! En uyanık gençler bugün şiir enflasyonundan fazlasıyla haberdar. Bilgiç uyumların, içli nakaratların ardında ne zırvalar gizli olduğunu biliyorlar. Hele bir yıkma önerisi çıksın, yıkacak kollar her zaman bulunur. Her şeyi alaşağı etmekten başka erek gütmeyen bir okul kuralım ister misiniz?.. Korkuyor musunuz bundan?"

"Hayır... Kendi bahçem çiğnenmedikçe."

"Başka taraflarda iş çok... oraya gelinceye kadar. Zaman elverişli. Yalnız bir birleşme işareti bekleyen bir sürü insan tanıyorum; çok gençlerden... Evet, hoşunuza

gidiyor bu, biliyorum; ama haber vereyim size, bunlar uydurma şeylere kanmayacaklardır... Nasıl olup da resmin ileri gittiğini, edebiyatın ise böyle geride kalmaya ses çıkarmadığını sık,sık sormuşumdur kendi kendime. Resimde eskiden 'motif' sayılan şey, ne kadar gözden düştü bugün! Güzel bir konu! Gülüyorlar bugün buna. Ressamlar bir portre yapmayı, ancak her türlü benzerliği ortadan kaldırmak koşuluyla göze alıyorlar. İşimizi iyi yürütürsek –bu iş için bana güvenebilirsiniz– yarının ozanının söylemek istediği şey anlaşılınca, kendini onuru lekelenmiş bir insan sayması için iki yıl bile çoktur. Evet, Sayın Kont; bahse girer misiniz? Her anlam, her anlatım şiire aykırı sayılacaktır. Mantıksızlıktan yana çalışmayı öneriyorum. Bir dergi için. Ne güzel ad: *Les Nettoyeurs*![1]"

Passavant renk vermeden dinlemişti. Biraz sustuktan sonra, "Çömezleriniz arasında genç yeğeninizi de sayıyor musunuz?" dedi.

"Küçük Léon katıksız çocuktur; en gizli yanlarını bile bilir bu işin. Gerçekten zevkli onu yetiştirmek. Yazdan önce, sınıfının *thème*[2] ustalarını hepten geride bırakıp bütün armağanları kazanmayı eğlenceli bulmuştu. Okullar açılalı beri, hiçbir şey yapmaz oldu; neler hazırlıyor, bilmem; ama ona güveniyorum, her şeyden önce, kafasını şişirmek istemiyorum."

"Bana getirir misiniz onu?"

"Sayın Kont şaka ediyorlar sanırım... Peki, bu dergi?"

"Sonra konuşuruz. Tasarılarınızı kafamda olgunlaştırmalıyım. Bu arada, bana bir sekreter bulsanız iyi olacak; sekreterimi beğenmez oldum artık."

"Hemen yarın küçük Cob-Lafleur'ü yollarım size,

1. (Fr.) Ayıklayıcılar. (Ç.N.)

2. Kendi dilinden yabancı dile, burada, Fransızcadan Latinceye çeviri yapma dersi. (Ç.N.)

az sonra buluşacağım onunla, hiç kuşkusuz işinizi görür."

"'Ayıklayıcı' türden mi?"

"Biraz..."

"Ex uno..."[1]

"Hayır! Hepsini ona göre yargılamayın. Bu bir ılımlıdır. Tam size göre."

Strouvilhou kalktı, "Ha! Aklıma gelmişken," dedi Passavant, "size kitabımı vermedim sanırım. Üzgünüm, birinci baskıdan kalmadı hiç..."

"Satmak niyetinde olmadığıma göre, hiç önemi yok."

"Yalnız, baskısı daha iyidir."

"Ne çıkar! Okumak niyetinde olmadığıma göre... Hoşça kalın. Gönlünüz dilerse emrinizdeyim. Sizi selamlamakla onur duyarım."

1. (Lat.) Birinden. (Ç.N.)

XII

Edouard'ın günlüğü

Olivier'ye özel eşyalarını getirdim. Passavant'dan döner dönmez, işbaşı. Sakin ve açık görüşlü coşkunluk. *Kalpazanlar*'dan otuz sayfa yazdım, duralamadan, karalamadan. Beklenmedik bir şimşek aydınlığında bir gece görünümü gibi, bütün dram karanlıktan sıyrılıveriyor, benim boşu boşuna uydurmaya çalıştığımdan çok farklı. Şimdiye kadar yazdığım kitaplar, halk bahçelerinin çevreleri belli, belki kusursuz, ama tutsak suyu cansız olan havuzlarıyla karşılaştırılabilir gibime geliyor. Şimdi, akışına bırakmak istiyorum onu, kimi zaman hızlı, kimi zaman yavaş, önceden görmeye yanaşmadığım ağlar biçiminde.

X, iyi romancının, bir kitaba başlamadan önce, onun nasıl biteceğini bilmesi gerektiğini savunuyor. Bana gelince, ben serüvene bırakırım kitabımı, yaşamın sunduklarının bir sonuç olduğu kadar bir çıkış noktası da olabileceği düşüncesindeyim. "Daha sürebilirdi..." Bu sözcüklerle bitirmek isterdim *Kalpazanlar*'ımı.

Douviers geldi. Çok mert bir çocuk kuşkusuz.

Aşırı yakınlık gösterdiğim için, oldukça huzur kaçırıcı coşup açılmalarına katlanmak zorunda kaldım. Bir yandan onunla konuşurken bir yandan da La Rochefoucauld'nun şu sözlerini aklımdan geçiriyordum: "Acımaya fazla aldırmam; hiç mi hiç aldırmamak isterdim... Bunu göstermek ve acıma

duymaktan özenle sakınmakla yetinmek gerektiğini düşünürüm." Gene de sevgim gerçekti, yadsınamazdı, gözlerim yaşaracak kadar içlenmiştim. Doğrusunu söylemek gerekirse, gözyaşlarım onu sözlerimden daha iyi avutuyormuş gibi geldi bana. Hatta benim ağladığımı görür görmez, üzüntüsünü attı sanırım.

Kesin olarak karar vermiştim ona baştan çıkarıcının adını vermemeye; bu adı benden sormadı, çok şaşırttı beni. Öyle sanıyorum ki, Laura'nın gözlerini üzerinde duymadı mı kıskançlığı geçiveriyor. Ne olursa olsun, bana başvurması, gücünü biraz yıpratmıştı.

Bir mantıksızlık var durumunda, ötekinin Laura'yı bırakmış olmasına kızıyor. Bu bırakma olmasa, Laura kendisine dönmemiş olurdu, bunu soktum kafasına. Çocuğu kendi öz çocuğuymuş gibi sevmek istiyor. Kim bilir, bu baştan çıkarıcı olmasa, babalık sevinçlerini de tadamayacaktı belki. Ona bunu belirtmekten geri durdum, çünkü yetersizliklerini anımsayınca, kıskançlığı şahlanıyor. Ama böyle olunca da onur alanına giriyor, o zaman da beni ilgilendirmiyor.

Bir Othello'nun kıskanç olmasına aklı erer insanın; karısının başkasıyla tattığı zevkin görüntüsü yakasını bırakmaz. Ama bir Douviers, kıskanç olmak için, kıskanç olduğunu düşlemek zorunda.

Bu tutkuyu da biraz zayıf kişiliğini güçlendirmek için sürdürüyordur kuşkusuz. Mutluluk yakışırdı ona; ama kendine hayran olmak gereksinimini duyuyor, önemsediği şey de doğallık değil, elde edilmiş şey. Bunun için sıkıntıdan daha değerli olan ve çok zor erişilen basit mutluluğu ona anlatmaya çalışıp durdum. İyice yatıştırmadan bırakmadım.

Roman kişilerinin tutarsızlığı. Romanın, bir başından bir başına, tümüyle önceden kestirebileceğimiz gibi davranan kişileri... Bu değişmezliğe hayran olalım istiyorlar; bense, tam

tersine, bunların yapmacık ve kurma oldukları düşüncesindeyim.

Tutarsızlığın doğalın şaşmaz belirtisi olduğunu da ileri sürmüyorum, öyle ya, birçok yapmacık tutarsızlığa rastlanır, hele kadınlarda; öte yandan, kimi ender kimselerde "süreklilik anlayışı" denilen şeye hayran kalabilirim; ama, çoğu zaman, varlığın bu tutarlığı ancak kuruntulu bir yapışmayla, hem de doğalın zararına sağlanır. Birey, ne kadar cömert yaratılışlı ise, olanakları da o ölçüde fazladır. Değişmeye ne kadar elverişliyse, geçmişinin geleceğine yön vermesine o kadar zor razı olur. Örnek diye önümüze sürülen *justum et tenacem propositi virum*,[1] çoğu zaman, ekime elvermeyen, kayalık bir toprak sunar bize.

Başka türden olanlarını da tanıdım, bunlar durmamacasına bilinçli bir özgürlük uydururlar, başlıca kaygıları da birkaç özgürlük seçtikten sonra, bunlardan hiç vazgeçmemektir; her zaman tetikte durur, bunları bırakmaya hiç yanaşmazlar. (Kendisine sunduğum Montrachet 1904 kadehini geri çeviren X'i düşünüyorum: "Ben yalnız Bordeaux şarabını severim," diyordu. Aynı şarabı Bordeaux diye yutturduğumuz zaman, Montrachet'yi pek beğenmişti.)

Gençliğimde, erdemli olduklarını düşlediğim kararlar verirdim. Neysem o olmaktan çok, ne olmak savındaysam o olmaya çalışırdım. Şimdi ise yaşlanmamanın gizini kararsızlıkta göreceğim neredeyse.

Olivier ne yazdığımı sordu. Kendimi tutamayarak kitabımdan söz ettim ona hatta çok ilgilendiğini görünce, yeni yazdığım sayfaları okudum. Gençliğin uzlaşmazlığını, kendisininkinden farklı bir görüşü kabul etmekten duyduğu güçlüğü

1. (Lat.) Doğru ve kararlı kişi. (Ç N.)

bildiğim için, yargısından çekiniyordum. Ama çekine çekine söylediği bir-iki düşünce son derece haklı göründü bana, o kadar ki, hemen yararlandım bunlardan.

Onunla, onun içinden duyuyor, soluk alıyorum.

Yönetmeye kalktığı şu dergi için özel olarak da Passavant'ın isteği üzerine, yazdığı, şimdi yadsıdığı öykü, onu kaygılandırıyor. Passavant'ın takındığı yeni tutum, yazıların yeni baştan gözden geçirilmesine yol açacaktır, bunu söyledim ona; yazısını geri alabilir.

Hiç beklenmedik bir konuk, sorgu yargıcı Mösyö Profitendieu geldi. Alnını kuruluyor, hızlı hızlı soluk alıyordu, soluğunun kesilmesi, altı katı çıkmaktan çok huzursuzluktandı, öyle göründü bana. Şapkasını elinde tutuyordu, ancak çağrım üzerine oturdu. Güzel görünüşlü, güzel yapılı bir adam, yadsınmaz bir heybeti var.

"Yanılmıyorsam, Başkan Molinier'nin eşinin kardeşisiniz," dedi bana. "Bir gözü peklik gösterip sizinle oğlu Georges hakkında görüşmeye geldim. İlkin bu size saygısızlık olarak gelebilir; ama meslektaşıma beslediğim saygı ve sevgimle açıklanabileceğini umduğum bir davranıştan dolayı beni bağışlarsınız herhalde."

Biraz durdu. Kalktım, yandaki odada bulunduğunu bildiğim meraklı hizmetçim konuşmamızı işitir, korkusuyla bir kapı perdesini indirdim. Profitendieu bir gülümsemeyle hak verdi bana.

"Sorgu yargıcı olarak beni son derece güç duruma düşüren bir sorunla uğraşmak zorundayım. Yeğeniniz daha önce de bir serüvene karışmıştı –Bunlar aramızda kalacak, değil mi?– oldukça yüz kızartıcı bir serüven, yaşının küçüklüğü nedeniyle, iyi niyetinin, arılığının saptırıldığına inanmak istiyorum; ama, ne yalan söylemeli, bu işi adalete zarar vermeden kapatmak için epeyce el çabukluğu göstermek zorunda kaldım. He-

men belirteyim ki bambaşka bir türden... Bir suç yinelenmesi karşısında... Georges'un o kadar kolay sıyrılabileceğini söyleyemem. Hatta enişteniz bu rezaletten esirgemek için dostça bir istek duyuyorsam da onu bu işten kurtarmaya çalışmanın çocuğun yararına olacağından bile kuşkuluyum. Gene de deneyeceğim; ama anlarsınız, aşırı gayret gösteren memurlarım var, her zaman tutamam onları. Ya da, isterseniz, hâlâ tutabilirim; ama yarın tutamayacağım. İşte bunun için yeğeninizle konuşmanız, kendisini nasıl tehlikeye attığını söylemeniz gerektiğini düşündüm..."

Neden saklamalı, Profitendieu'nün gelişi ilkin müthiş kaygılandırmıştı beni; ama ne düşman ne de yargıç olarak geldiğini anlayalı beri, daha çok eğlendiğimi görüyordum. Yeniden konuşmaya başladığı zaman daha da çok eğlendim.

"Bir süredir, kalp paralar dolaşıyor piyasada. Bunu haber aldım. Kaynaklarını bulmayı başaramadım daha. Ama küçük Georges'un –bunu tam bir saflıkla yaptığına inanmak istiyorum– bunları kullanıp piyasaya sürenlerden biri olduğunu biliyorum. Yeğeninizin yaşında birkaç kişi daha yapıyor bu yüz kızartıcı ticareti. Arılıklarının kötüye kullanıldığından ve iyiyi, kötüyü seçemeyen bu çocukların, kimi suçlu büyüklerin ellerinde oyuncak olduklarından kuşkum yok. Bu küçük suçluları çoktan yakalayabilir; bu paraların kaynağını kolayca söylettirebilirdik; ama fazlasıyla biliyorum ki, belirli bir noktayı geçince, iş bir bakıma, elimizden kaçar... Yani kovuşturmadan geri dönülemez ve bazı bazı bilmemeyi yeğ gördüğümüz şeyi öğrenmek zorunda kalırız. Bu konuda, gerçek suçluları bu küçüklerin tanıklıklarına başvurmadan bulmayı başaracağıma inanıyorum. Bunun için, onlara dokunulmamasını emrettim. Ama ancak geçici bir emir. Yeğeniniz beni bu emri geri almaya zorlamasın isterdim. Uyumadığımızı bilse iyi olur. Hatta kendisini biraz korkutsanız da fena olmaz, kötü bir yolda..."

Dikkatini çekmek için elimden geleni yapacağımı söyledim ama Profitendieu beni duyacak halde değildi. Gözleri da-

lıp gidiyordu. İki kez, "Kötü yol dedikleri şey üzerinde," diye yineledi, sonra sustu.

Sessizliği ne kadar sürdü, bilmiyorum. Daha düşüncesini belirtmesine zaman kalmadan, içinden geçişini görür gibiydim, daha o söylemeden işitiyordum sözlerini:

"Ben de babayım, Mösyö..."

İlkin bütün söyledikleri siliniverdi; artık yalnız Bernard vardı aramızda. Gerisi bahaneden başka bir şey değildi, ondan söz etmek için geliyordu.

İç dökmeler rahatımı kaçırır, duyguların abartılması da canımı sıkar, buna karşılık hiçbir şey dizginlenmiş bir heyecan kadar dokunmaz bana. Elinden geldiği kadar bastırıyordu heyecanını; ama bunun için öyle büyük bir çaba harcıyordu ki dudakları, elleri titredi. Sözlerinin arkasını getiremedi. Yüzünü ellerinde sakladı, bedeni hıçkırıklarla sarsıldı.

"Gö-rü-yor-su-nuz," diye kekeliyordu, "görüyorsunuz, Mösyö, bir çocuk ne kadar zavallılaştırabilir bizi."

Dolambaçlı yollara sapmanın ne gereği vardı? Ben de son derece heyecanlıydım, "Bernard sizi görse yüreği parçalanırdı," diye atıldım; "bana inanabilirsiniz."

Bununla birlikte son derece sıkılmıştım. Bernard hemen hiç söz etmemişti bana babasından. Ailesini bırakmasını kabul etmiştim, böyle bir kaçışı doğal bulurdum ben, hem de bunu, çocuk bakımından en yararlı davranış olarak görmeye hazırdım. Bernard'ın durumunda bir de piçlik vardı fazladan... Ama işte, sahte babasında, buyruktan kurtuldukları için daha da güçlü, hiç zorunlu olmadıkları için daha da içten duygular çıkıyordu ortaya. Ve bu aşk, bu keder karşısında, Bernard'ın gitmekle iyi edip etmediğini düşünmek bile fazlaydı. Ona hak vermeyi yüreğim götürmüyordu artık.

"Size yararlı olabileceğimi düşünüyorsanız, kendisiyle konuşmam gerektiğini düşünüyorsanız, istediğinizi yerine getiririm," dedim ona. "İyi yüreklidir."

"Biliyorum. Biliyorum... Evet, çok şey yapabilirsiniz. Bu yaz

sızın yanınızda kaldığını biliyorum. Örgütüm oldukça iyi çalışır... Bugün sözlüye girdiğini de biliyorum. Sizi görmeye gelmek için, Sorbonne'da olacağını bildiğim zamanı seçtim. Kendisiyle karşılaşmaktan korkuyordum."

Bir zamandır, heyecanım eğriliyordu; çünkü neredeyse bütün tümcelerinde "bilmek" fiilinin boy gösterdiğini fark etmiştim. Hemen sonra, söylediklerine kulak vermekten çok, mesleğinden gelme olabilecek bu "alışkanlığı" incelemeye başladım.

Bernard'ın yazılısının çok parlak geçtiğini de 'bildiğini' söyledi bana. Dostlarından biri olan bir sınav üyesinin hatırseverliği, oğlunun Fransızca kompozisyonunu görmesini de sağlamıştı; anlaşılan, en parlak ödevlerden biriydi. Bastırılmış bir hayranlığa benzer bir havayla söz ediyordu Bernard'dan, buna bakarak belki de her şeye karşın kendini onun gerçek babası sandığından kuşkulanıyordum.

"Tanrım!" diye ekliyordu, "Aman bunu anlatmayın ona! Öyle mağrur, öyle alıngan bir yaradılıştadır ki!.. Gideli beri kendisini düşünmeye, izlemeye hiç ara vermediğimi sezerse... Ama ne de olsa beni gördüğünüzü söyleyebilirsiniz." (Her tümcenin arasında güçlükle soluk alıyordu.) "Ona sizin söyleyebileceğiniz şey, kendisine kızmadığımdır." (sonra zayıflayan bir sesle) "Kendisini hep sevdiğimdir... bir oğul gibi. Evet, biliyorum bildiğinizi... Ona söyleyebileceğiniz bir şey de" (bana bakmadan, güçlükle, sonsuz bir utanç içinde ekledi) "annesinin beni bıraktığıdır... Evet, dönmemek üzere... Bu yaz ama kendisi, gelmek isterse, ben..."

Sözünü bitiremedi.

Kocaman, güçlü, olumlu, yaşamını iyice kurmuş, mesleğine sağlamca oturmuş bir adam, durumunun gerektirdiği şeyleri birer birer unutarak, bir yabancı önünde, açılıp içini döktü mü olağanüstü bir gerçeküstü serer yabancının önüne, şimdi o yabancı bendim. Bu fırsatla bir kez daha, tanıdık birinin iç dökmelerinden daha çok bilinmedik bir kimsenin iç dökmeleri

karşısında duygulandığımı anladım. Bu konudaki görüşlerimi başka bir gün açıklamaya çalışırım.

Profitendieu, Bernard'ın bana gelmek için, yuvasını bırakmasına ilkin pek akıl erdiremediğinden, hâlâ da erdiremediğinden, ilk baştan hakkımda kötü düşüncelere kapıldığını gizlemedi. İlkin beni görmeye gelmesine bu engel olmuştu. Valizimin başına gelenleri anlatmayı göze alamadım, yalnız oğlunun Olivier ile dostluğundan söz ettim, onun yardımıyla çabucak dost olduğumuzu söyledim.

"Bu gençler, kendilerini hangi tehlikelere attıklarını bilmeden atılırlar yaşama," diye sürdürüyordu Profitendieu. "Tehlikeleri bilmemeleri onlara güç verir kuşkusuz. Ama biz bilenler, biz babalar, onlar için titreriz. Üzerlerine titrememiz sinirlendirir onları, en iyisi de bunu onlara pek sezdirmemektir. Bilirim, bazı bazı pek can sıkıcı, pek kötü sonuçları olur bunun. Ateşin yaktığını çocuğa durmadan yinelemektense, birazcık elini yakmasına razı olmalıyız. Deneyim öğütten daha iyi akıl verir. Ben her zaman elden geldiğince serbest bıraktım Bernard'ı. Kendisine pek kulak asmadığıma inandırtacak dereceye kadar, yazık ki! Bunda aldanmış olmasından korkarım, kaçması bu yüzden. O zaman bile, bir yandan, hiç belli etmeden kendisini gözaltında bulundururken, bir yandan da istediği gibi davranmasına ses çıkarmamanın iyi olduğunu düşünmüştüm. Tanrı'ya şükür, bunu yapabilmek için olanaklarım vardı. (Hiç kuşkusuz Profitendieu, bütün gururunu buna yaslıyor, polis örgütünden özel olarak gurur duyuyordu; üçüncü kez söz ediyordu bundan bana.) Girıştiği işin tehlikelerini bu çocuğun gözlerinde küçültmekten sakınmam gerektiğini düşündüm. Bu dikkatli davranış, beni son derece üzdü, ama ona daha çok bağlanmaktan başka bir sonuç da vermedi. ne diye gizleyeyim sizden? Bunu bir gözü peklik, bir değer kanıtı gibi gördüm."

Şimdi daha güvenliydi ya, çenesi hiç durmuyordu adamcağızın. Konuşmayı beni daha çok ilgilendiren şeye yöneltme-

ye çalıştım; kısa kesip başlangıçta sözünü ettiği bu kalp paraları görüp görmediğini sordum. Bernard'ın bizlere gösterdiği o küçük kristal paraya benzeyip benzemediklerini merak ediyordum. Bu paranın sözünü açar açmaz, Profitendieu'nün yüzü değişiverdi; gözkapakları yarı yarıya kapandı, gözlerinin derinliğinde de bir garip alev parlamaya başladı; alnı kırıştı; dudakları büzüldü; dikkat, bütün hatlarını yukarı doğru çekti. İlkin söylediklerinin hiçbiri söz konusu olmadı artık. Yargıç, babayı bastırıyor, artık onu mesleğinden başka hiçbir şey ilgilendirmiyordu. Sorular yağdırdı bana, notlar aldı, otellerin defterlerinden yolcuların listesini çıkarttırmak için Saas-Fée'ye bir memur yollamaktan söz etti.

"Bu kalp parayı bakkalınıza, oraya şöyle bir uğramış bir serseri de vermış olabilir ya," diye ekledi.

Ben de Saas-Fée'nin bir çıkmazın dibinde bulunduğunu, oraya aynı gün içinde gidip geri dönmenin hiç de kolay olmadığını söyledim. Bu son bilgiden son derece memnun göründü, sonra da ateşli ateşli teşekkür ederek ayrıldı, dalgın, mest olmuş bir görünüşü vardı; ne Georges'dan söz etti ne de Bernard'dan.

XIII

Bernard o sabah kendisi gibi cömert bir yaratık için, bir başka insanı sevindirmekten daha büyük bir sevinç olmadığını anlayacaktı. Bu sevinç esirgenmişti ondan. Sınavlarını pekiyi ile kazanmıştı, bu mutlu haberi bildireceği kimse yoktu yanında, bu da ona ağır geliyordu. Bernard buna en çok sevinecek insanın, babası olduğunu iyi biliyordu. Hatta bir an hemen gidip bunu ona bildirip bildirmemek konusunda duraladı ama gurur onu tuttu. Edouard mı? Olivier mi? Bir diplomaya fazla önem vermek olurdu bu gerçekten. Liseyi bitirmişti. Ama neye yarardı! Güçlük asıl şimdi başlıyordu.

Sorbonne'un avlusunda arkadaşlarından birini gördü, o da kendisi gibi kazanmıştı sınavı, ama başkalarından uzağa çekiliyor, ağlıyordu. Bu arkadaşı yastaydı. Bernard, annesini yitirdiğini biliyordu. Büyük bir atılış, öksüze doğru itiyordu onu; yaklaştı; sonra, saçma bir utançla, yürüyüp geçti. Öteki, yaklaştığını, sonra geçtiğini gördü, gözyaşlarından utandı; Bernard'a değer verirdi, küçümseme sandığı şey, onu üzdü.

Bernard, Luxembourg Bahçesi'ne girdi. Kalacak yer aradığı akşam gelip Olivier'yi bulduğu yerde bir banka oturdu. Hava neredeyse ılıktı, büyük ağaçların yaprakları şimdiden dökülmüş, dalları arasından, gökyüzü ona

gülümsüyordu. Gerçekten kışa doğru gidildiğinden kuşku duyuyordu insan; öten kuşlar bunda aldanıyorlardı. Ama Bernard bahçeye bakmıyordu; önünde yaşam okyanusunun uzandığını görüyordu. Deniz üzerinde yollar vardır derler; ama bu yollar çizilmemiştir. Bernard kendi yolunun hangisi olduğunu bilmiyordu.

Bir zamandır dalıp gitmişti, derken, kaya kaya, dalgalara bile basabileceği düşünülecek kadar hafif adımlarla, bir meleğin kendisine yaklaştığını gördü. Bernard hiç melek görmemişti; ama bir an bile duralamadı, bir an bile kuşkulanmadı, melek kendisine, "Gel," deyince de uysal uysal kalkıp ardından gitti. Bir düşte şaşıracağından daha fazla şaşırmış değildi. Daha sonra meleğin elinden tutup tutmadığını anımsamaya çalışacaktı; ama aslında hiç dokunmadılar birbirlerine, hatta aralarında biraz uzaklık bıraktılar hep. Her ikisi de Bernard'ın öksüzü bırakıp gittiği avluya döndüler, konuşmaya kararlıydılar ama avlu boştu şimdi.

Bernard, yanında melek, Sorbonne'un kilisesine doğru yürüdü. Bernard hiç girmemişti buraya, ilkin melek girdi. Başka melekler de dolaşıyordu burada; ama Bernard'da onları görecek göz yoktu. Bilinmedik bir huzur sarıyordu varlığını. Melek büyük mihraba yaklaştı, sonra Bernard onun diz çöktüğünü gördü, kendisi de diz çöktü yanına. Hiçbir tanrıya inanmazdı, dua edemiyordu bu yüzden; ama gönlünü aşk dolu bir verme, bir özveri gereksinimi kaplamıştı; sunuyordu kendini. Coşkusu öyle bulanıktı ki, hiçbir sözcükle anlatılamazdı; birdenbire orgun sesi yükseldi.

"Laura'ya da böyle sunuyordun kendini," dedi melek; Bernard yanaklarının üzerinden gözyaşlarının aktığını duydu. "Yürü, gel ardımdan."

Melek kendisini böyle götururken Bernard eski arkadaşlarından birine neredeyse çarpacaktı. O da geçmiş-

ti sözlüden. Bernard, tembelin biri, diye bilirdi onu, kazanmasına şaşıyordu. Tembel çocuk, Bernard'ı fark etmemişti; ama Bernard onun kilise hizmetçisinin avucuna mum almak için para sıkıştırdığını gördü. Bernard omuz silkerek çıktı.

Yeniden sokağa çıktığı zaman, meleğin kendisini bıraktığını fark etti. Bir tütüncü dükkânına, hani şu sekiz gün önce George'un kalp parasını geçirmeye çalıştığı dükkâna girdi. O zamandan beri daha çok kalp para geçirmişti. Bernard bir paket sigara aldı, tüttürdü. Melek neden gitmişti? Birbirlerine söyleyecek hiçbir şeyleri yok muydu?.. Saat on ikiyi vurdu. Bernard'ın karnı açtı. Pansiyona mı dönecekti? Gidip Olivier'yi mi bulacak, Edouard'ın yemeğini mi paylaşacaktı?.. Cebinde yeteri kadar parası olup olmadığına baktı, bir lokantaya girdi. Yemeğini bitirdiği sırada, tatlı bir ses, "Hesaplarını yapmanın zamanı geldi," diye mırıldandı.

Bernard başını çevirdi. Melek gene yanındaydı.

"Pek yakında karar vermek gerekecek," diyordu. "Hep gelişigüzel yaşadın. Rastlantının eline mi bırakacaksın kendini? Bir şeye hizmet etmek istiyorsun. Neye olduğunu bilmen gerekir."

"Akıl ver bana, yol göster," dedi Bernard.

Melek kalabalık bir salona götürdü Bernard'ı. Salonun dibinde bir peyke vardı, bu peykenin üzerinde de kızıl çuhayla örtülü bir masa. Bu masanın arkasına, daha genç denilebilecek bir adam oturmuş, konuşuyordu.

"Yeni bir şey bulabileceğimizi ileri sürmemiz, büyük bir deliliktir," diyordu. "Hiçbir şeyimiz yok ki önceden almış olmayalım. Her birimiz, daha gençken bir geçmişe bağlı olduğumuzu, bu geçmişin bize sorumluluklar yüklediğini anlamalıyız. Geleceğimizi bu geçmiş çizmiştir."

O bu konuyu geliştirmeyi bitirince, yerini başka bir söylevci aldı, ona hak vermekle başladı, sonra da öğreti-

siz yaşayacağını ya da kendi yolunu kendi ışıklarıyla bulacağını ileri süren kendini beğenmişin karşısına dikildi.

"Bize bir öğreti bırakılmıştır," diyordu. "Birçok yüzyıl içinden geçip geldi. Kuşku yok ki, en iyisidir ve tektir; her birimiz onu tanıtlamalıyız. Önderlerimizin bizlere ulaştırdığı öğretidir bu. Onu her yadsıyışında, hatasının cezasını fazlasıyla çekmek zorunda kalan ülkemizin öğretisidir. İnsan bunu bilmeden iyi Fransız olamaz, bunu benimsemeden hiçbir iyi konuda başarı sağlayamaz."

Bu ikinci söylevcinin ardından, bir üçüncüsü geldi, izlencelerinin kuramı diye adlandırdığı şeyi çok iyi belirttiklerinden dolayı öbür ikisine teşekkür etti, sonra bu izlencenin her şeyden önce, partilerinin üyelerinin her birinin çabasıyla Fransa'nın uyanışını sağlamakta olduğunu gösterdi. Kendisi eylem adamı olduğunu söylüyordu; her kuramın ereğini de kanıtını da uygulamada bulduğunu, her iyi Fransız'ın savaşçı olması gerektiğini söylüyordu.

"Yazık ki bunca güç yalnız kalıyor, kayboluyor," diye ekliyordu. "Bu güçler, örgütlenmiş olsaydı, bu yapıtlar kuralı kutlasalardı, herkes birleşseydi, ülkemizin büyüklüğü, yapıtlarımızın yüceliği, herkesin değerlendirilmesi ne büyük bir şey olurdu!"

O konuşurken gençler, topluluk içinde dolaşmaya, katılma belgeleri dağıtmaya başladılar; geriye bunların üzerine bir imza koymak kalıyordu.

"Kendini sunmak istiyordun," dedi melek. "Ne bekliyorsun?"

Bernard kendisine uzatılan bu kâğıtlardan birini aldı. Üzerindeki yazı, "Bütün şerefimle söz veririm ki..." diye başlıyordu. Okudu, sonra meleğe baktı, gülümsediğini gördü; sonra topluluğa baktı, gençler arasında, bir zaman önce Sorbonne'un kilisesinde, başarısının minnet borcu olarak bir mum yakan yeni lise mezununu

tanıdı; sonra birden, biraz ötede, baba evinden ayrılalı beri görmediği büyük kardeşini gördü. Bernard onu hem sevmez hem de –babası ona biraz önem verir gibi göründüğü için– kıskanırdı. Kâğıdı sinirli sinirli buruşturdu.

"İmzalayacağım mı diyorsun?"

"Evet, kendinden kuşku duyuyorsan," dedi melek.

"Artık kuşku duymuyorum," dedi Bernard, kâğıdı uzaklara attı.

Söylevci hep konuşuyordu bu arada. Bernard gene dinlemeye başladığı zaman, hiç aldanmamak için şaşmaz bir yol öğretiyordu, bu yol da hiçbir zaman kendi başına yargı vermemek, her zaman üstlerinin yargılarına bel bağlamaktı.

"Kimlermiş bu üstler?" diye sordu Bernard; sonra birden büyük bir kızgınlık sardı benliğini.

"Sen de peykeye çıkarsan, onunla kavgaya girişirsen, kuşkusuz yere serersin," dedi meleğe...

Ama melek, gülümseyerek, "Ben seninle çarpışacağım," dedi. "Bu akşam, ister misin?"

Çıktılar. Büyük bulvarlara geldiler. Burada sıkışan kalabalık, yalnız zenginlerden oluşmuş gibiydi; herkes kendinden emin, başkalarına ilgisiz; ama kaygılı görünüyordu.

"Mutluluğun görüntüsü mü bu?" diye sordu Bernard, yüreğinin gözyaşlarıyla dolduğunu duydu.

Sonra melek yoksul mahallelere götürdü Bernard'ı, Bernard bu mahallelerin acı yoksulluğunu aklından bile geçirmezdi eskiden. Hastalığın, fuhuşun, utancın, suçun ve açlığın çöreklenmiş olduğu bu pis evlerin arasında uzun zaman dolaştılar. Bernard ancak o zaman elini tuttu meleğin, melekse ağladığını görmemesi için ona arkasını dönüyordu.

Bernard o akşam yemek yemedi; pansiyona dönünce de, öbür gecelerde yaptığı gibi, Sarah'nın yanına gitmeye çalışmadı, Boris'le birlikte kaldığı odaya çıktı dosdoğru.

Boris yatmıştı bile ama daha uyumuyordu. Bir mumun aydınlığında, daha o sabah Bronja'dan gelen mektubu baştan okuyordu.

"Seni bir daha hiç göremeyeceğim diye korkuyorum," diyordu dostu. "Polonya'ya dönüşümde üşüttüm. Öksürüyorum, hekim benden gizliyor; ama artık uzun zaman yaşayamayacağımı sezinliyorum."

Bernard'ın yaklaştığını işitince Boris mektubu yastığının altına sakladı, mumu da çabucak üfledi.

Bernard karanlıkta ilerledi, Melek de onunla birlikte girmişti odaya, ama gece pek karanlık olmamakla birlikte, Boris yalnız Bernard'ı görüyordu.

"Uyuyor musun?" diye sordu Bernard alçak sesle. Boris yanıt vermeyince Bernard uyuduğu sonucunu çıkardı.

"İşte şimdi baş başayız," dedi Bernard meleğe. Ve bütün gece, şafağa kadar çarpıştılar.

Boris belirsiz bir biçimde Bernard'ın çırpındığını görüyordu. Onun dua etmesinin de böyle olduğunu sandı, engel olmamaya dikkat etti. Onunla konuşmak isterdi oysa, çünkü büyük bir keder duyuyordu. Kalktı, yatağının dibine diz çöktü. Dua etmek istedi ama hıçkırmaktan başka bir şey yapamıyordu:

"Bronja, melekleri gören Bronja, gözlerimi açacak Bronja, beni bırakıyorsun! Bronja, ben sensiz ne olurum? Ne olacağım?"

Bernard ile melek onu işitemeyecek kadar çarpışmaya dalmışlardı. İkisi de şafağa kadar çarpıştılar. Sonra melek gitti; ne melek yenebilmişti ne de Bernard.

Daha sonra, Bernard da odadan çıktığı zaman koridorda Rachel'le karşılaştı.

"Sizinle konuşmak istiyorum," dedi Rachel. Sesi öylesine kederliydi ki, Bernard bütün söyleyeceklerini hemen anladı. Hiç yanıt vermedi, başını eğdi, Rachel'e duyduğu büyük acımanın etkisiyle, Sarah'dan nefret etmeye, onunla tattığı hazdan da dehşet duymaya başladı birdenbire.

XIV

Saat ona doğru, Bernard, Edouard'a geldi, bir-iki giysi, çamaşır ve kitabını alabilecek kadar bir çanta vardı elinde. Azaïs'le, Madam Vedel'le vedalaşmıştı ama Sarah'yı görmeye çalışmamıştı.

Bernard ciddiydi. Melekle çarpışması olgunlaştırmıştı onu. Bu dünyada gözü pekliğin yettiğine inanan kaygısız valiz hırsızına daha şimdiden benzemez olmuştu. Gözü pekliklerimizin cezasını çoğu zaman başkasının mutluluğunun çektiğini anlamaya başlıyordu.

"Yanınızda bir barınak aramaya geldim," dedi Edouard'a. "İşte gene kalacak yerim yok."

"Neden bırakıyorsunuz Vedelleri?"

"Gizli nedenler var... İzin verin de söylemeyeyim bunları."

Edouard, şölen akşamı Sarah ile Bernard'ı bu sessizliği az çok anlayacak kadar incelemişti.

"Yeter," dedi gülümseyerek. "Atölyemdeki sedir geceleri emrinizde. Ama ilkin dün, babanızın gelip benimle konuştuğunu söylemeliyim size." Sonra konuşmanın onu etkileyebileceğini düşündüğü bölümünü anlattı: "Bu akşam bende değil, onda yatmalıydınız. Sizi bekliyor."

Bernard susuyordu.

"Düşüneceğim," dedi en sonunda. "Şimdilik izin ve-

rin de özel eşyalarımı buraya bırakayım, Olivier'yi görebilir miyim?"

"Hava o kadar güzel ki, biraz hava almasını öğütledim. Ben de birlikte çıkmak istiyordum, çünkü daha çok zayıf; ama yalnız çıkmayı yeğ tuttu. Hem bir saat oldu gideli, az sonra döner. Bekleyin... Ama, ha... sınavınız?"

"Kazandım; önemi yok bunun. Önemli olan, şimdi ne yapacağım. Beni babama dönmekten alıkoyan şey, hepsinden önce, nedir, biliyor musunuz? Parasını istemeyişim. Bu şansa boş vermemi saçma buluyorsunuz kuşkusuz; ama parasını almayacağıma söz vermiştim kendi kendime. Sözünde duran bir kimse, kendisine güvenebileceğim bir kimse olduğumu kendi kendime kanıtlamam gerekir."

"Ben bunda her şeyden önce gurur görüyorum."

"İstediğiniz adı verebilirsiniz: gurur, kendini beğenmişlik, yeterlik duygusu... Beni yönlendiren duyguyu gözümden düşüremezsiniz. Ama, şimdi, şunu bilmek isterdim: Yaşamda kendimizi yönetmemiz için gözlerimizi bir ereğe dikmemiz zorunlu mu?"

"Daha açık konuşun."

"Bütün gece düşünüp durdum bunu. İçimde duyduğum bu gücü neyin hizmetine vermeli? En iyi yanımdan nasıl yararlanayım? Bir ereğe yönelerek mi? Ama bu ereği nasıl seçmeli? Erişilmediği sürece, nasıl tanımalı?"

"Hedefsiz yaşamak, kendimizi serüvenin eline bırakmaktır."

"Korkarım, iyi anlayamadınız sözlerimi. Kolomb, Amerika'yı bulduğu zaman, neye doğru gittiğini biliyor muydu? Hedefi ileri gitmekti, dosdoğru. Hedefi kendisiydi, onu kendi önüne yansıtıyordu."

"Sanatta, hele edebiyatta, yalnız bilinmeyene doğru atılanların değer taşıdığını sık sık düşünmüşümdür," diye sözünü kesti Edouard. "Her türlü kıyıyı ilkin ve uzun

zaman gözden kaybetmeye razı olmadan yeni toprak keşfedemez insan. Ama bizim yazarlarımız enginliklerden korkarlar; ancak kıyılarda dolaşıyorlar."

Bernard onu dinlemeden:

"Dün, sınavdan çıkınca kim bilir hangi iblisin itmesiyle bir toplantı salonuna girdim. Ulusal onur, yurda bağlılık, yüreğimi çarptıran bir sürü şey söz konusuydu. Neredeyse bir belgeyi imzalayacak, böylece de onurum üzerine, bana hiç kuşkusuz güzel ve soylu görünen bir sav uğrunda çalışacağıma söz verecektim."

"İmzalamadığınıza sevindim. Ama sizi alıkoyan şey neydi?"

"Gizli bir içgüdü kuşkusuz..." Bernard biraz düşündü, sonra gülerek ekledi:

"Her şeyden önce de üyelerin suratları belki, başta büyük kardeşimin suratı; o da topluluk arasındaydı. Bütün bu gençler, dünyanın en iyi duygularıyla canlanmışlar ve kendi başlarına bir şey yapmaktan vazgeçmekle çok iyi ediyorlarmış gibi geldi bana; çünkü kafacıkları çok uzaklara götüremezdi onları, yetersizdi, düşünce bağımsızlıkları da yetersizdi, çünkü çabucak çaresiz kalırdı. Yurttaşlar arasında çok sayıda iyi niyetli uydu bulunmasının yurt için iyi olduğunu, ama benim istemimin hiçbir zaman bunlardan olmayacağını da düşündüm. Nasıl bir kurala varmak gerektiğini o zaman düşündüm işte, kuralsız yaşamayı kabul etmediğime, bu kuralı başkasından da istemediğime göre..."

"Yanıt çok kolay gibi geliyor bana: Kuralı kendi kendinde bulmak, kendi kendini geliştirmeyi hedef saymak."

"Evet... ben de bunu düşündüm işte Ama böyle düşünmekle ileri bir adım atmış sayılmam. En iyi yanımı yeğ tuttuğuma inanabilseydim, geri kalan her şeyimden üstün tutardım onu. Ama en iyi yanımı tanımayı bile başaramıyorum... Dedim ya, bütün gece düşünüp dur-

dum. Sabaha karşı, o kadar yorulmuştum ki, kendi kuramın çağrılmasını beklemeden askere yazılmayı düşünüyordum."

"Sorundan kaçmak, onu çözmek değildir."

"Ben de bunu düşündüm, bu sorun, geriye atılmak yüzünden, askerliğimden sonra daha çetin bir biçimde karşıma dikilecek diye düşündüm. Bunun üzerine, öğüt almak için size geldim."

"Size verecek öğüdüm yok. Ancak kendi kendinizde bulabilirsiniz bu öğüdü, nasıl yaşamanız gerektiğini de ancak yaşayarak öğrenebilirsiniz."

"Peki, nasıl yaşayacağım konusunda karar verinceye kadar kötü yaşarsam."

"Bu bile aydınlatacaktır sizi. Kendi eğimine uymak iyi şeydir, yeter ki yukarı doğru olsun."

"Şaka mı ediyorsunuz?.. Hayır, sizi anladığımı sanıyorum, bu yolu benimsiyorum. Ama bir yandan söylediğiniz gibi, kendimi geliştirirken, bir yandan da yaşamımı kazanmam gerekecek. Gazetelerde parlak bir ilana ne dersiniz: 'Her şeyi yapabilecek, parlak gelecekli bir genç adam.'"

Edouard gülmeye başladı.

"Her şeyi elde edebilmekten güç şey yoktur. Belirlemek daha iyi."

"Büyük bir gazetenin sayısız, küçük çarklarından birini düşünüyordum. Ufak bir işi de kabul edebilirim; düzeltici, dizgici... daha ne bileyim? O kadar az şeyle yetinebilirim ki!"

Duralayarak konuşuyordu. Aslında, bir sekreter göreviydi istediği; ama karşılıklı uyuşmazlıkları yüzünden bunu Edouard'a söylemekten çekiniyordu. Ne de olsa, bu sekreterlik deneyinin böylesine üzücü bir biçimde başarısızlığa uğraması, onun, Bernard'ın suçu değildi.

"Belki de *Grand Journal*'e sokabilirim sizi, dedi Edouard, "genel yayın yönetmenini tanırım."

Bernard ile Edouard böyle konuşurlarken Sarah da Rachel'le çetin bir tartışmaya girişmişti. Sarah birdenbire anlıyordu ki, Bernard'ın beklenmedik gidişine Rachel'in azarları yol açmıştı; kızıyordu ablasına, çevresinde her türlü sevince engel olduğunu söylüyordu. Kendi örneğinin iğrenç kılmaya yettiği bir erdemi başkalarına zorla benimsetmeye hakkı yoktu.

Bütün bu suçlamalar altüst ediyordu Rachel'i; çünkü hep kendini feda etmişti, karşı geliyordu, çok solgundu, dudakları titriyordu:

"Kendini mahvetmene göz yumamam."

Ama Sarah hıçkırıyor, bağırıyordu:

"Senin cennetine inanamıyorum. Kurtulmak istemiyorum."

Hemen İngiltere'ye gitmeye karar verdi, burada dostu ağırlardı kendisini. Çünkü, ne de olsa özgürdü ve canı nasıl isterse öyle yaşayacağını ileri sürüyordu. Bu acı kavga, Rachel'i yıkıp bitirdi.

XV

Edouard pansiyona, öğrencilerin dönüşünden önce gelmeye özen gösterdi. La Pérouse'u okulların açılışından beri görmemişti, ilkin onunla konuşmak istiyordu. Eski piyano öğretmeni yeni belleticilik görevini elinden geldiği kadar, yani çok kötü yapıyor. İlkin kendini sevdirmeye çalıştı, ama yetkesi yok; çocuklar bundan yararlanıyorlar; hoşgörüsünü zayıflık sayıyor, görülmedik derecede serbest davranıyorlar. La Pérouse sert davranmaya çalışacak ama çok geç; azarları, korkutmaları, öğrencileri kendisine karşı kışkırtıyor sonunda. Sesini kalınlaştırdı mı alay ediyorlar; yumruğunu masaya vurdu mu korkmuş gibi çığlıklar koparıyorlar yapmacıktan; taklidini yapıyorlar; "Hanım Baba" diyorlar adına; sıradan sıraya karikatürler dolaşıyor; karikatürleri, öylesine yumuşak yürekli olan bu adamcağızı, elinde kocaman bir tabancayla (bu tabancayı Ghéridanisol, Georges ve Phiphi odasında yaptıkları saygısız bir araştırmada bulmuşlardı), yırtıcı bir görünüş içinde, büyük bir öğrenci kıyımı yaparken ya da ilk günlerde yaptığı gibi, öğrencilerin önünde ellerini birleştirip diz çökerek, "Biraz susun, Tanrı aşkına!" diye yalvarırken gösteriyorlardı. Vahşi bir köpek sürüsü ortasında, çaresiz kalmış, zavallı, kocamış bir geyik diyeceği gelir insanın. Edouard'ın bütün bunlardan haberi yok.

La Pérouse alt katta küçük bir odaya aldı beni. Bu odayı pansiyonun en rahatsız odası olarak bilirdim. Bütün mobilya, bir karatahta karşısında, dört sıraya bitişik dört kanepeyle bir hasır iskemleydi. La Pérouse, bu iskemleye oturmam için ısrar etti. Kendisi de, fazla uzun ayaklarını sıranın altına sokmak için boşu boşuna bir sürü çaba harcadıktan sonra, kanepelerden biri üzerine çöktü.

"Hayır, hayır. Çok rahatım, inanın."

Ama sesi, yüzünün anlatımı, "Müthiş rahatsızım, bunun da gözünüze battığını umarım," diyordu; "ama böyle olmak hoşuma gidiyor; ne kadar rahatsız olursam, o kadar az işiteceksiniz yakındığımı."

Şaka yapmaya çalıştım ama bir türlü gülümsetemedim onu. Aramızdaki uzaklığı daraltmamak ve bana, "Burada bulunmamı size borçluyum," dediğini belli edecek biçimde, cafcaflı, kurumlu gibi bir tavır takınıyordu yapmacıktan.

Bununla birlikte, her şeyden çok hoşnut olduğunu söylüyordu, üstelik sorularımı geçiştiriyor, ısrarıma sinirleniyordu. Gene de, odasının nerede olduğunu sorduğum zaman, "Mutfaktan epey uzakta," diye bağırdı birden. Ben şaşınca da, "Bazı bazı, geceleyin, bir şey yemek istiyorum... Uyku tutmayınca," dedi.

Yanındaydım; daha da yaklaştım, elimi kolunun üstüne koydum usulca. Daha doğal bir sesle konuştu:

"Hiç de iyi uyuyamadığımı söylemeliyim. Uyuyacak olursam, uyuduğum duygusunu yitirmiyorum. Gerçekten uyumak denilemez buna, öyle değil mi? Gerçekten uyuyan kimse, uyuduğunu duymaz; yalnız, uyanınca uyumuş olduğunu anlar."

Sonra bana doğru eğilerek ince eleyip sık dokuyan bir ısrarla, "Bazı bazı yanıldığımı, uyumadığımı düşünmekle birlikte, gerçekten uyuduğuma inanmak istiyorum," dedi. "Ama gerçekten uyumadığımın kanıtı, gözlerimi açmak istediğim za-

man açtığımdır. Genellikle istemiyorum. Anlıyorsunuz, değil mi, hiçbir yararı yok bunu yapmanın. Uyumadığımı kendi kendime kanıtlamam neye yarar? Uyumaya başladığıma inanmaya çalışıyor, böylece uyumak umudunu hiç yitirmiyorum..."

Daha da eğildi, sonra daha alçak bir sesle, "Sonra rahatımı kaçıran bir şey var," dedi. "Söylemeyin bunu... Bundan yakınmadım, çünkü yapılacak hiçbir şey yok; değiştirilmeyecek bir şeyden yakınmak da hıçbir şeye yaramaz, değil mi ya... Bir düşünün, yatağımın hemen yanında, duvarda, tam da başımın hizasında, gürültü yapan bir şey var."

Konuşurken canlanmıştı. Beni odasına götürmesini önerdim.

"Evet, evet," dedi, birdenbire kalktı. "Belki bunun ne olduğunu söyleyebilirsiniz bana... Ben bir türlü anlayamıyorum. Gelin benimle."

İki kat çıktık, sonra oldukça uzun bir koridora saptık. Yapının bu bölümüne hıç gelmemiştim.

La Pérouse'un odası, sokak üstündeydi, ufak ama düzgündü. Gece masasının üstünde, bir dua kitabının yanında bırakmamakta inat ettiği tabanca kutusunu fark ettim. Kolumdan tutmuştu, yatağı biraz iterek, "Şurada. Bakın... Duvara dayanın... İşitiyor musunuz?" dedi.

Kulak verdim, uzun zaman dikkatimi topladım. Ama, dünyanın en iyi niyetine karşın, hiçbır şey fark edemedim. La Pérouse kızıyordu. Evi sarsıp camları şangırdatarak bır kamyon geçti. Onu yatıştırmak umuduyla, "Günün bu saatında, sokağın gürültüsü sizi sinirlendiren gürültüyü bastırıyor," dedim.

"Onu öbür gürültülerden ayıramayan sız bastırıyorsunuz," diye bağırdı sertçe. "Ben gene de işıtıyorum işte. Her şeye karşın gene işıtıyorum. Bazı bazı o kadar sınırlenıyorum kı. Azaïs'e ya da mal sahıbıne bu ışi açmaya karar veriyorum... Durdurtacağım demiyorum elbet... Ama ne olduğunu bılmek ısterdım hıç değılse."

Bir zaman düşünür gibi oldu, sonra gene konuştu:

"Bir kemirme diyeceği gelir insanın. İşitmemek için her şeyi denedim. Yatağımı beriye çektim. Kulaklarıma pamuk tıkadım. Saatimi astım (görüyorsunuz, ufak bir çivi çaktım oraya), tam borunun geçtiği yere, öyle sanıyorum, saatin tıkırtısı öbür gürültüyü bastırsın diye... Ama o zaman daha da fazla yoruluyorum, çünkü onu seçmek için çaba harcamak zorunda kalıyorum. Saçma, değil mi? Gene de, nasıl olsa orada olduğunu bildiğime göre, açık açık işitmeyi yeğ tutarım... Anlatmalıydım size bunları. Görüyorsunuz, yalnızca yaşlı bir adamım artık."

Yatağın kenarına oturdu, sersemleşmiş gibi kaldı öyle. Yaşın uğursuz çöküntüsü La Pérouse'da akıldan çok yaratılışın en derin yanına yükleniyor. Bir zamanlar öyle sağlam, öyle mağrur olan bu adamın kendini çocuksu bir umutsuzluğa bıraktığını görünce, kurt meyvenin çekirdeğine yerleşiyor, diye düşündüm. Boris'ten söz ederek onu bu umutsuzluktan sıyırmaya çalıştım.

"Evet, odası benimkinin yanında," dedi başını kaldırarak. "Göstereyim size. Gelin ardımdan."

Koridorda önüme düştü, yandaki bir kapıyı açtı. "Şu öteki yatak da Bernard Profitendieu'nün yatağı." (Ona Bernard'ın bugün artık burada yatmayacağını söylemekte yarar görmedim. Hep konuşuyordu.) "Boris arkadaş olarak yanında onun bulunmasından memnun, onunla iyi anlaştığını sanıyorum. Ama, biliyorsunuz, çok konuşmuyor benimle. Çok içine kapanık... Bu çocuğun biraz kuru yürekli olmasından korkuyorum."

Bunu öyle kederli söylüyordu ki karşı gelmeyi ve torununun duygularına kefil olmayı üzerime aldım.

"Bu durumda, bunu biraz daha fazla gösterebilirdi," dedi La Pérouse. "Örneğin, bakın: Sabahları, öteklerle birlikte liseye giderken geçişini görmek için penceremden eğiliyorum. Bunu biliyor... Ama dönüp bakmıyor bile!"

Boris'in herhalde arkadaşlarına bir gösteri olmaktan çe-

kindiğini, alaylarından korktuğuna inandırmaya çalıştım onu; ama bu sırada, avludan uğultular yükseldi.

La Pérouse kolumu tuttu, bozulmuş bir sesle, "Dinleyin! Dinleyin! İşte dönüyorlar," dedi.

"Ona baktım. Bütün bedeniyle titremeye başlamıştı.

"Bu haylazlar sizi korkutuyor mu yoksa?" diye sordum.

"Yok canım, yok canım," dedi şaşırmış gibi; "nasıl böyle düşünüyorsunuz..." Sonra, çabucak, "İnmem gerek," diye ekledi. "Teneffüs ancak birkaç dakika sürüyor, etütte öğrencilerin başında bulunduğumu biliyorsunuz. Hoşça kalın, hoşça kalın."

Elimi bile sıkmadan koridora atıldı. Bir an sonra, merdivende ayaklarını sürüdüğünü işittim. Öğrencilerin önünden geçmek istemediğim için, bir zaman kulak verip bekledim. Bağırdıkları, güldükleri, şarkı söyledikleri işitiliyordu. Sonra zil çaldı, birdenbire yeniden başladı sessizlik.

Azaïs'i görmeye gittim. Georges'un gelip benimle konuşması için izin aldım. Çok geçmeden, az önce La Pérouse'la oturduğum küçük salona gelip beni buldu.

Georges, karşıma çıkar çıkmaz alaylı bir tavır takınması gerektiğini sandı. Huzursuzluğunu gizleme biçimiydi bu. Ama ikimizden en huzursuzunun o olduğuna yemin edemezdim doğrusu. Tetikte bekliyordu; çünkü paylanacağını umuyordu kuşkusuz. Bana karşı kullanabileceği silahları en kısa zamanda toplamaya çalışıyormuş gibime geldi; çünkü, daha ben ağzımı bile açmadan, öyle alaylı bir dille Olivier'yi sordu ki, onu tokatlamam işten bile değildi. Benden daha üstün durumdaydı. Dudaklarının alaylı kıvrımı, alaylı bakışları ve sesi, "Hem sonra, biliyorsunuz, sizden korkum yok," der gibiydi. Bütün güvenimi yitirdim hemen, bunu belli etmemekten başka bir şeye aldırmaz oldum. Hazırladığım konuşma hiç de uygun değilmiş gibi geldi bana. Eğiticilik oyunu oynayacak becerı yoktu bende. Aslında, Georges da pek fazla eğlendiriyordu beni.

"Seni azarlamaya gelmedim," dedim en sonunda: "yalnız

dikkatini çekmek istiyordum." (Ve elimde olmadan, bütün yüzüm gülümsüyordu.)

"Sizi annem mi yolladı, onu söyleyin ilkin."

"Hem evet hem hayır. Annenle seni konuştuk ama birkaç gün geçti bunun üzerinden. Dün, senin tanımadığın çok önemli bir kişiyle, senin hakkında çok önemli bir konuşmamız oldu; bu kişi, senin hakkında konuşmak için gelmişti bana. Bir sorgu yargıcı. O yolladı beni. Bir sorgu yargıcının ne olduğunu bilir misin?"

Georges birdenbire sararıvermişti, yüreği de bir an için çarpmaz olmuştu kuşkusuz. Omuz silkti, orası öyle, ama sesi biraz titriyordu:

"İyi ya, söyleyin bakalım, Profitendieu Baba neler yumurtladı?"

Bu oğlanın güveni beni alaşağı ediyordu. Hiç kuşkusuz, dosdoğru konuya girmek çok daha kolay olurdu; ama benim kafam en basitten tiksinir, ister istemez dolambaçlı yollara sapar. Bana hemen sonra saçma görünen ama kendiliğinden olan bir davranışı açıklamak için, Pauline ile son görüşmemin içime dert olduğunu söyleyebilirim. Bundan doğan düşünceleri, kişilerimden bazılarına tıpatıp uyan bir konuşma biçiminde romanıma aktarmıştım hemen. Yaşamın getirdiklerinden doğrudan doğruya yararlandığım enderdir; ama bir kez için, Georges'un serüveni işime yaramıştı; kitabım onu beklemişti sanki, öyle güzel oturuyordu yerine; kimi ayrıntıları değiştirmem gerekmişti ancak. Ama bu serüveni (aşırmalarını söylemek istiyorum) doğrudan doğruya anlatmıyordum. Onu da sonuçlarını da konuşmalar arasından gösteriyordum yalnız. Bunları o sırada cebimde olan bir deftere geçirmiştim. Buna karşılık, kalp para öyküsü Profitendieu'nün anlattığı biçimiyle hiç işime yaramazmış gibime geliyordu. Gelişimin asıl nedeni olan bu belirli konuya girişecek yerde, dolambaçlı yollara sapmam bu yüzdendi kuşkusuz.

"İlkin şu birkaç satırı okumanı isterdim," dedim. "Ne-

denini anlayacaksın." Sonra kendisini ilgilendirebilecek sayfası iyice açık olarak ona uzattım defterimi.

Gene söylüyorum; bu davranış şimdi saçma geliyor bana. Ama romanımda da kahramanlarımdan en gencinin dikkatini böyle bir okumayla çekmek istiyordum. Georges'un tepkisini öğrenmek istiyor, bunun beni aydınlatacağını umuyordum... Hatta yazdığımın değeri üzerinde bile.

Sözü geçen parçayı buraya aktarıyorum:

"Baştanbaşa karanlık bir bölge vardı bu çocukta, Audibert'in sevgi dolu merakı bu bölgeye eğiliyordu. Genç Eudolfe hırsızlık etmiş, bunu bilmek yetmiyordu ona; Eudolfe'un bu noktaya nasıl geldiğini, ilk kez çaldığı zaman ne hissettiğini de anlatmasını isterdi. Öte yandan, çocuk çekinmese bile, bunu ona söyleyemezdi kuşkusuz. Audibert de, yalancı karşı çıkışlara yol açmak korkusuyla onu sorguya çekmeyi göze alamıyordu.

Audibert bir akşam Hildebrant'la yemek yerken ona Eudolfe'un durumundan söz etti; ama adını söylemedi, sözlerini onun çocuğu tanıyamayacağı bir biçimde ayarladı.

'Yaşamımızın en önemli, yani bütün geleceğimizi karara bağlamak tehlikesi gösteren eylemlerin, çoğu zaman düşünmeden yaptığımız eylemler olduğunu fark etmediniz mi?' dedi Hıldebrant.

'İnanırım,' diye yanıtladı Audibert. 'Hiç düşünülmeden, nereye götürdüğü sorulmadan binilen bir trendir bu. Hatta insan çoğu zaman, trenin kendisini götürdüğünü, inme zamanı çoktan geçtikten sonra anlar.'

'Ama sözü geçen çocuk belki hiç de inmek istemiyordu.'

'Şımdilik inmek istemiyor, kuşkusuz. Şimdilik, götürülmesine ses çıkarmıyor. Görünüm oyalıyor onu, nereye gittiği pek umurunda değil.'

'Ona ahlak dersi mi vereceksiniz?'

'Elbette hayır! Hiçbır şeye yaramaz bu. Fazlasıyla kanıksamış ahlak derslerini, hem de kusacak derecede.'

'Neden çalıyordu?'

'Tam olarak bilmiyorum. Gerçek bir gereksinimden değil kuşkusuz. Ama bazı üstünlükler sağlamak için; daha zengin arkadaşlarından geri kalmamak için, daha ne bileyim? Doğuştan gelen şu basit çalma eğilimiyle.'

'En kötüsü de budur.'

'Elbette! Çünkü, o zaman gene başlayacaktır.'

'Akıllı mı?'

'Uzun zaman kardeşleri kadar akıllı olmadığını sandım. Ama şimdi yanılıp yanılmadığımdan, bu kötü izlenimimin kendinden neler çıkarabileceğini daha anlamamış olmasından, vaktin gelip gelmediğinden kuşkuluyum, merakı yolunu şaşırmıştı şimdiye kadar. Daha doğrusu tohum durumunda, saygısızlık katında kaldı.'

'Konuşacak mısınız onunla?'

'Hırsızlıklarının sağladığı ufak yararla dürüstlükten uzaklaşmasının kendisine kaybettirdiklerini; yakınlarının güvenini, saygısını, bu arada benim saygımı... Rakama vurulmayan, değerleri de ancak sonradan, yeniden kazanılmaları için harcanan çabamın büyüklüğünden anlaşılan şeyleri karşılaştırıp tarttırmayı düşünüyorum. Bu yolda bazıları yaşamlarını yıprattı. Gençliği nedeniyle anlayamadığı şeyi, bundan böyle kuşkulu, bulanık bir şey oldu mu kuşkuların kendisine yöneleceğini söyleyeceğim. Belki de. haksız yere, ağır suçlarla suçlanacak, ama kendini savunamayacak. Eskiden yaptığı ona yüklettirir suçları. Şu "çifte kavrulmuş" dedikleri kimselerdendir. Sonra ona demek isterdim ki... Ama karşı çıkmasından korkuyorum.'

'Ona demek isterdiniz ki?'

'Yaptığı şey bir ön durum yaratır, bu ilk hırsızlık için bir karar gerekirse, sonrakilerde kendini alışkanlığa bırakması yeter. Sonradan gelen her şey, oluruna bırakmadan başka bir şey değildir artık... Ona şunu söylemek isterim ki, çoğu zaman, hemen hemen düşünülmeden yapılan bir ilk iş, düzelmez biçimde sınırımızı çizer, öyle bir çizgi çekmeye başlar ki,

sonradan bütün çabalarımız silemeyecektir. İsterdim... ama konuşamayacağım onunla.'

'Bu akşamki sözlerimizi ne diye yazmıyorsunuz? Verirsiniz, okur.'

'Bu da bir görüş,' dedi Audibert. 'Neden olmasın?'"

Bu satırları okuduğu sürece, gözlerimi Georges'dan ayırmamıştım; ama yüzü aklından geçebilecek şeylerin hiçbirini belli etmiyordu. Sayfayı çevirmeye hazırlanarak, "Daha okuyacak mıyım?" diye sordu.

"Yararı yok; konuşma orada bitiyor."

"Çok yazık."

Defteri geri verdi bana, neredeyse neşeli bir sesle, "Eudolfe'un bu defteri okuduktan sonra nasıl bir yanıt verdiğini bilmek isterdim," dedi.

"Ben de bu yanıtı bekliyorum."

"Eudolfe gülünç bir ad. Başka bir ad koyamaz mıydınız ona?"

"Bunun önemi yok."

"Vereceği yanıtın da. Ne oluyor sonradan?"

"Bilmiyorum daha. Sana bağlı. Göreceğiz."

"Öyleyse, yanılmıyorsam, kitabınızı sürdürmenize benim yardım etmem gerekiyor. Ama, şunu kabul edin ki..."

Düşüncesini belirtmekte güçlük çekiyormuş gibi durdu.

"Neyi?" diye sordum yüreklendirmek için.

"Kabul edin ki, kapana kısılırdınız," dedi en sonunda; "eğer Eudolfe..."

Gene durdu. Ne demek istediğini anladığımı sandım, onun yerine ben tamamladım:

"Dürüst bir çocuk olsaydı, öyle mi?.. Hayır, yavrum." Sonra gözlerim yaşardı birdenbire. Elimi omzuna koydum. Ama o, sıyrılarak, "Çünkü, ne de olsa çalmasaydı bütün bunları yapamazdınız," dedi.

Ancak o zaman anladım hatamı. Aslında, bunca zaman aklımı kurcaladığı için, Georges'un koltukları kabarıyordu. İl-

ginç buluyordu kendini. Profitendieu'yü unutmuştum; Georges anımsattı.

"Sorgu yargıcınız ne anlattı size?"

"Piyasaya kalp paralar sürdüğünü bildiğini sana haber vermekle görevlendirdi beni."

Georges yeniden renk değiştirdi. Yalanlamanın hiçbir şeye yaramayacağını anladı ama dolambaçlı yoldan karşı geldi:

"Bir ben değilim ki."

"... bir de, sen ve ahbapların bu işe hemen son vermezseniz, sizi deliğe tıkmak zorunda kalacağını bildirmekle..."

Georges ilkin çok sararmıştı. Şimdi yanakları al aldı. Kımıldamadan önüne bakıyordu, çatık kaşları alnının alt yanında iki kırışık oluşturuyordu.

"Hoşça kal," dedim elimi uzatarak. "Arkadaşlarını da uyarmanı öğütlerim. Sana gelince sözlerim kulağına küpe olsun."

Sessizce elimi sıktı, hiç geriye dönmeden çalışma odasına gitti.

Kalpazanlar'ın Georges'a gösterdiğim sayfalarını baştan okuyunca, oldukça kötü buldum. Buraya Georges'un okuduğu biçimiyle aktardım onları ama bütün bu bölüm yeniden yazılmalı. Çocukla konuşmak daha iyi olurdu kuşkusuz. Onu nasıl etkileyebileceğimi bilmem gerek. Elbette, şimdi bulunduğu noktada, Eudolfe (bu adı değiştireceğim, Georges'un hakkı var) çok zor döndürülebilir dürüstlüğe. Ama döndüreceğimi ileri sürüyorum; Georges ne düşünürse düşünsün, en ilginci de bu, çünkü en zoru. (İşte ben de Douviers gibi düşünmeye başlıyorum!) Oluruna bırakma masallarını gerçekçi romancılara bırakalım.

Çalışma odasına döner dönmez Georges, Edouard'ın söylediklerini iki dostuna bildirmişti. Aşırmacılıkları hakkında Edouard'ın bütün söyledikleri, onu hiç heye-

canlandırmadan geçip gitmişti bu çocuğun üzerinden; ama kalp paralara gelince, kendilerine kötü bir oyun oynamak tehlikesini gösteriyordu, en kısa zamanda baştan atmak gerekirdi bunları. Her birinin üzerinde birkaç tane vardı, bundan sonraki çıkışlarında geçirmek düşüncesindeydiler. Ghéridanisol bunları topladı, koşup çukurlara attı. Hemen o akşam, Strouvilhou'ya durumu bildiriyor, o da hemen önlemini alıyordu.

XVI

O akşam, Bernard ayrıldıktan sonra, yeğeni Georges' la konuşurken Armand, Olivier'yi görmeye geldi.

Armand Vedel tanınmaz olmuştu; güzelce tıraş olmuştu, güleçti, alnı düzelmişti; yeni ve fazla dar bir giysi giymişti, biraz gülünçtü belki de, bunu seziyor, sezdiğini de belli ediyordu.

"Daha önce gelip görecektim seni, ama o kadar işim vardı ki!.. Biliyor musun, Passavant'ın sekreteri olduk şimdi, ya da istersen, yönettiği derginin yayın yönetmeni. Dergiye katılmanı isteyecek değilim, çünkü Passavant sana epeyce kızgın görünüyor. Öte yandan, bu dergi kararlı adımlarla sola yöneliyor. Bunun için Bercail ve çoban türkülerine yol vermekle başladı işe..."

"Olan ona olur," dedi Olivier.

"Bunun için de benim 'Gece Çömleği'ni kabul etti, antr parantez şunu da söyleyeyim ki, iznin olursa bu şiir sana adanacak."

"Olan bana olur."

"Hatta Passavant, dâhilere yaraşır şiirimin ilk sayının başında yer almasını istiyordu; övgüleri karşısında var gücüyle direnen, yaratılıştan gelme alçakgönüllülüğüm buna karşı geliyordu. Yeni yeni iyileşen kulaklarını fazla yormayacağımı bilsem, o güne kadar yalnız senin ağzın-

dan tanıdığım ünlü *Barre fixe* yazarıyla ilk görüşmemin öyküsünü anlatırdım sana."

"Seni dinlemekten daha önemli bir işim yok."

"Sigara dumanından rahatsız olmaz mısın?"

"İçin rahat etsin, diye kendim de içeceğim."

Armand bir sigara yakarak, "Ayrılmanın onu çok zor bir durumda bıraktığını söylemek gerek," diye başladı. "Övmek gibi olmasın ama bu yetenekler, erdemler, üstünlükler demetinin yeri kolayca doldurulamaz, bunlar seni bir..."

"Kısa kes," diye sözünü kesti Olivier, ötekinin ağır alayı sinirine dokunuyordu.

"Kısacası, Passavant bir sekreter arıyordu. Strouvilhou adında birini tanıyordu, ben de tanıyordum aynı kişiyi, çünkü pansiyonda birinin dayısı ve velisiydi, Cob-Lafleur'ü tanıyordu, onu tanırsın."

"Tanımıyorum," dedi Olivier.

"Tanımalıydın, dostum. Olağanüstü, eşsiz bir herif; solmuş, kırışmış, boyanmış bir tür bebek; aperitifle yaşıyor, sarhoş olunca da çok güzel şiirler yazıyor. İlk sayımızda okursun. Strouvilhou senin yerini doldursun diye onu Passavant'ın evine yollamayı düşünüyor. Babylone Sokağı'ndaki köşke girişini gözlerinin önüne getirebilirsin. Şunu da söyleyeyim ki Cob-Lafleur lekelerle kaplı giysiler giyer, omuzlarının üstünde tiftik gibi bir demet saç dalgalandırır, sekiz gündür hiç yıkanmamış gibi bir havası vardır. Her duruma uyduğunu ileri süren Passavant, ondan çok hoşlandığını söylüyor. Cob-Lafleur yumuşak, güleç, çekingen görünmesini bilmiştir. İstedi mi Gringoire de Banville'e benzeyebilir. Kısacası, Passavant çekimine kapılmış gibidir ve onu almak üzeredir. Lafleur'ün beş parasız olduğunu da söylemeliyim..." Vedalaşmak için ayağa kalkıyor: "Ayrılmadan önce, size bazı kusurlarım olduğunu bildirmem yerinde olur sanıyo-

rum, Sayın Kont." "Hangimizin yoktur ki?" "Bazı büyük kusurlarım da vardır. Afyon çekerim." Passavant, "Ne çıkar," diyor, bu kadarcık şey için telaşlanmıyor; "bende çok güzelleri var, ikram edebilirim." Lafleur, "Evet ama ben çektim mi, yazım kavramını tümden unuturum," diyor. Passavant bir şaka yaptığını sanıyor, gülmeye çalışıyor, ona elini uzatıyor. Lafleur, "Hem sonra esrar da çekerim," diyerek konuşmasını sürdürüyor: "Ben de bazı bazı çektim," diyor Passavant. "Evet, ama esrarın baskısı altında bir şeyler çalmaktan kendimi alamam." Passavant karşısındakinin dalga geçtiğini anlamaya başlıyor. Lafleur de, yolunu bulmuş, şiddetle sürdürüyor: "Sonra 'eter' de içerim; o zaman her şeyi yırtar, her şeyi kırarım." Bir kristal vazoyu alıyor, ocağa atacakmış gibi yapıyor. Passavant elinden çekip alıyor, "Haber verdiğiniz için teşekkür ederim."

"Sonra da kapı dışarı ediyor, öyle mi?"

"Sonra da, Lafleur giderken mahzenime bomba atmasın, diye pencereden gözetliyor."

Olivier bir sessizlikten sonra, "Ama senin Lafleur neden yapmış bunu?" diye sordu. "Söylediğine göre, bu iş çok gerekliymiş onun için."

"Çıkarlarının tersine davranmak gereksinimini duyan insanlar bulunduğunu kabul etmek gerek, ahbap. Sonra, doğrusunu söyleyeyim mi sana Lafleur... Passavant'ın lüksü onu tiksindirmiş: şıklığı, sevimli tavırları, iyilikseverliği, üstünlük taslamaları... Evet, midesini bulandırmış. Anlamıyor da değilim bunu... Gerçekten kusturucu bir herif senin Passavant."

"Neden, 'Senin Passavant,' diyorsun? Artık onunla görüşmediğimi iyi biliyorsun. Hem sonra kendisini bu kadar tiksindirici buluyorsan, verdiği işi ne diye kabul ediyorsun?"

"Beni tiksindireni severim de ondan... Kendi öz ve

pis varlığımdan başlamak üzere... Hem sonra, aslında Cob-Lafleur çekingen bir çocuktur, huzuru kaçmasa bunların hiçbirini söylemezdi."

"Yok! Böylesi..."

"Elbette. Huzuru kaçmıştı, aslında küçümsediği bir insanın huzurunu kaçırdığını sezmekten de tiksiniyordu. Huzursuzluğunu gizlemek için küstahlık etti."

"Ben buna ahmaklık derim."

"Ahbap, herkes senin kadar akıllı değil."

"Geçen sefer de söylemiştin bunu."

"Amma da bellek var sende!"

Olivier kafa tutmaya iyice kararlı görünüyordu.

"Şakalarını unutmaya çalışıyorum," dedi; "ama geçen sefer, en sonunda ciddi konuşmuştun benimle. Unutamayacağım şeyler söylemiştin."

Armand'ın bakışı bulandı; zorlama bir kahkaha kopardı:

"Ahbap, geçen sefer, senin istediğin gibi konuştum. Ufak bir parça istiyordun; bunun üzerine seni memnun etmek için, burgumsu bir ruhla, Pascal işi sıkıntılarla bir ağıt çaldım... Ne yaparsın? Ben ancak palavra sıkarken içten olurum."

"Öyle konuşurken içten olmadığına hiçbir zaman inandıramayacaksın beni. Şimdi oyun oynuyorsun."

"Ey saflık dolu varlık, hangi meleksi ruhtur bu ortaya koyduğun! Sanki her birimiz az çok bilinçli bir biçimde oyun oynamıyormuşuz gibi. Yaşam bir güldürüden başka bir şey değil, ahbap. Ama seninle benim aramdaki fark şu ki ben oynadığımı biliyorum, oysa..."

"Oysa..." diye yineledi Olivier saldırganlıkla.

"Oysa, örneğin babamı alalım, seni bırakalım; babam, rahipçilik oynayarak durumunu kurtarır. Ben ne söylesem, ne yapsam bir yanım hep geride kalır, öbür yarımın başını derde sokuşuna bakar, onu inceler, alaya

alır, ıslıklar ya da alkışlar. İnsan böyle bölünmüş olunca, nasıl içten olsun? Bu sözcüğün ne anlama gelebileceğini bile anlamaz oldum. Çaresi yok bunun. Kederli oldum mu kendimi gülünç buluyorum, güldürüyor bu beni; neşeli oldum mu, öyle sersemce şakalar yapıyorum ki ağlamak geliyor içimden."

"Bana da ağlama isteği veriyorsun, zavallı dostum. Bu kadar hasta olduğunu bilmiyordum."

Armand omuz silkti, tümüyle farklı bir sesle:

"Biraz avunmak için, ilk sayımızda neler bulunduğunu bilmek ister misin? Benim 'Gece Çömleği' olacak bir kez; Cob-Lafleur'ün şarkısı; Jarry'nin bir söyleşisi, pansiyonerimiz küçük Ghéridanisol'ün düz şiirleri; bir de 'Ütü', derginin eğilimlerini belirtecek, geniş bir genel eleştiri denemesi. Bu başyapıtı çıkarabilmek için birkaç kişi birden çalıştık."

Olivier ne diyeceğini bilemiyordu, beceriksiz bir çıkış yaptı:

"Hiçbir başyapıt bir işbirliği ürünü değildir."

Armand kahkahayı kopardı:

"Ama, dostum, şaka olsun diye başyapıt diyordum ben. Tam anlamıyla bir yapıt bile söz konusu değil. Sonra ilk baştan 'başyapıt' sözüyle ne denmek istendiğini de bilmek gerekir. 'Ütü' de işte bunu aydınlatmaya çalışıyor. Herkes hayran kalıyor diye, güvenle hayran olunan ve sersemce şeyler olduklarını şimdiye kadar kimsenin söylemediği, söylemeyi göze alamadığı bir sürü yapıt var. Örneğin ilk sayımızın başında da *La Jaconde*'un bir kopyasını vereceğiz, bir çift bıyık taktık ona. Göreceksin ahbap, şaşırtıcı bir etkisi var."

"Yani sen *La Jaconde*'u bir sersemlik mi sayıyorsun?"

"Hiç de değil, dostum. (O kadar kıyak da bulmuyorum ya, neyse.) Anlamıyorsun beni. Sersemce olan, ona gösterilen hayranlık. 'Başyapıt' denilen şeylerden şapka

çıkararak söz etmek alışkanlığı. 'Ütü' (derginin adı da bu olacak ya) bu selamı gülünç etmek, gözden düşürmek amacında... İyi bir yol daha var, bu da okurun hayranlığına, sağduyudan yoksun bir yazarın sersemce bir yapıtını sunmak (örneğin benim 'Gece Çömleği'ni)."

"Passavant bütün bunları beğeniyor mu?"

"Çok hoşlanıyor."

"Görüyorum ki çekilmekle iyi etmişim."

"Çekilmek... İstesek de istemesek de er geç bu noktaya gelmek zorundayız, ahbap. Bu bilge düşünce doğal olarak beni de seninle vedalaşmaya yöneltiyor."

"Birazcık daha kal, maskara herif... Babanın rahipçilik oynadığını söylemenin nedeni neydi? İnanmıyor mu diyorsun?"

"Sayın babam yaşamını öyle bir biçimde düzenlemiş ki istese de inanmamazlık edemez. Evet, meslekten bir inanmıştır o. Bir inanç profesörü. İman aşılıyor; var olma nedeni bu, üzerine aldığı, sonuna kadar da götüreceği rol bu. Ama 'bilinci' denilen yerde neler olup bittiğini öğrenmeye gelince?.. Anlarsın ya, bunu kendisinden sormak saygısızlık olur. Kendi kendine de hiçbir zaman sormadığını sanıyorum. Sormaya zaman kalmayacak biçimde ayarlıyor durumunu. Yaşamını, inancı zayıflayınca her türlü anlamı yitirecek bir sürü zorunluluklarla doldurmuş, inancı, bu zorunluluklar gerekli kılıyor böylece, bunlar sürdürüyor. İnanıyormuş gibi davranmayı sürdürdüğü için inandığını sanıyor. İnanmamakta özgür değil. İmanı top atsaydı, tam yıkım olurdu, ahbap! Bir çöküş olurdu! Sonra düşün, bu yüzden ailem de geçim sıkıntısına düşerdi. Göz önünde bulundurulacak bir sorun bu: Babamın imanı, bizim geçim yolumuz. Hepimiz babamın imanından geçiniyoruz. Bu durumda babama gidip de gerçekten imanı olup olmadığını sormak, pek de nazik bir davranış olmaz herhalde."

"Her şeyden önce pansiyonun geliriyle geçindiğinizi sanıyordum."

"Bu da doğru biraz. Ama içli etkime çelme takman pek de nazik bir davranış değil."

"Demek hiçbir şeye inanmıyorsun artık," diye sordu Olivier acı acı, çünkü Armand'ı severdi, bayağılığı canını sıkıyordu.

"'*Jube renovare dolorem*...'[1] Büyüklerimin beni rahip yapmaya kalktıklarını unutmuşa benziyorsun, dostum. Bunun için kızıştırdılar beni, bir bakıma, imanın gelişmesini sağlamak için sevgiyle, dindar savlarla tıka basa doldurdular kafamı... iççağrım olmadığını kabul etmek gerekti. Yazık. Belki de kıyak bir vaiz olurdum. Benim iççağrım 'Gece Çömleği'ni yazmaktı."

"Zavallı dostum, sana ne kadar acıyorum, bir bilsen!"

"Babamın 'altın yürek' dediği şey hep vardı sende... onu gereğinden fazla kötüye kullanmamalıyım."

Şapkasını aldı. Gidiyordu, sonra birden geri döndü:

"Sarah'yı hiç sormuyor musun?"

"Daha önce Bernard'dan öğrenmediğim bir şey söyleyemeyeceksin de ondan."

"Pansiyondan ayrıldığını söyledi mi sana?"

"Kardeşin Rachel'in kendisini gitmeye zorladığını söyledi."

Armand'ın bir eli kapının tokmağındaydı, öbür elindeki bastonla da kapı perdesini kalkık tutuyordu. Baston perdenin deliğine girip deliği büyüttü.

"Nasıl açıklayabilirsen öyle açıkla," dedi, çok ciddi bir anlatıma büründü yüzü. "Rachel, bu dünyada sevdiğim, saygı duyduğum tek yaratıktır. Erdemli olduğu için saygı duyuyorum ona. Hep de erdemini incitecek biçim-

1. (Lat.) Emret, dert depreşsin. (Ç.N.)

de davranırım. Bernard ile Sarah konusunda hiçbir şeyin farkında değildi. Ben anlattım ona her şeyi... Göz hekimi de ağlamamasını salık veriyordu. Çok eğlenceli!"

"Şimdi içten olduğuna inanayım mı?"

"Evet, en içten yanım budur sanıyorum: erdem denilen her şeye karşı dehşet ve nefret. Anlamaya çalışma. İlk Protestan eğitiminin bizi ne duruma getirebileceğini bilmezsin. Hiçbir zaman kurtulamayacağımız bir kin bırakır yüreğimizde... Kendime bakarak konuşmam doğruysa," diye ekledi alayla. "Ha, aklıma gelmişken... Şuramda ne var, söylesene..."

Şapkasını bıraktı, pencereye yaklaştı.

"İşte, bak, dudağımın kıyısında, içeride."

Olivier'ye yaklaştı, parmağıyla dudağını kaldırdı.

"Hiçbir şey görmüyorum."

"Yok canım, şurada, köşede."

Olivier, iki dudağın birleştiği yerde, akça bir leke gördü. Biraz kaygılı bir sesle, "Bir aft," dedi, Armand'ı yatıştırmak istiyordu.

"Saçmalama, ciddi bir adamsın sen. Aft yumuşaktır, geçer. Oysa bu sert, haftadan haftaya da büyüyor. Ağzıma bir tür kötü tat veriyor."

"Çoktandır var mı?"

"Ben farkına varalı bir ayı geçti. Ama 'başyapıt'larda söylendiği gibi: *Derdim daha ötelerden geliyor...*"

"Kaygılanıyorsan, hekime gitmelisin, ahbap."

"Öğüdünü beklediğimi sanıyorsan!.."

"Hekim ne dedi?"

"Hekime gitmem gerektiğini düşünmek için senin öğüdünü beklemedim. Gene de gitmedim; çünkü bu meret benim korktuğumsa bilmemeyi yeğ tutarım."

"Aptallık."

"Değil mi ya, hayvanlık! Öyle de insanca ki, dostum, öyle de insanca ki..."

"Aptallık, kendine bakmamaktır."

"Sonra bakmaya başlayınca da, 'İş işten geçti!' diyebilmektir. Cob-Lafleur, okuyacağın şiirlerden birinde çok güzel belirtiyor bunu:

Benimsemeliyiz açık gerçeği
Çünkü, bu bayağı dünyamızda dans
Şarkıdan önce gelir."

"Her şeyle edebiyat yapılabilir."

"İyi söyledin, her şeyle... Ama ahbap, bu da o kadar kolay değil. Hadi allahaısmarladık... Ha! Bir de şunu söylemek istiyordum: Alexandre'dan haber geldi... Bilirsin canım, evet, büyük kardeşim, Afrika'ya kaçanı. Kötü işler yapıp Rachel'in yolladığı bütün paraları toz etmekle başlamıştı. Şimdi Casamance kıyılarına yerleşmiş. İşinin iyi gittiğini, hatta çok yakında bütün borcunu ödeyebilecek duruma geleceğini yazıyor bana."

"Neymiş işi?"

"Belli mi olur? Kauçuk, fildişi, belki de zenci... Bir sürü öteberi. Benim de yanına gitmemi istiyor."

"Gider misin?"

"Askerliğim iyice yaklaşmamış olsaydı, hemen yarın çıkardım yola. Alexandre da benim türümden bir budaladır. Onunla iyi anlaşırdım sanırım... Bak, görmek ister misin? Mektubu yanımda."

Cebinden bir zarf, zarftan da bir sürü kâğıt çıkardı; birini seçip Olivier'ye uzattı.

"Hepsini okumaya değmez. Şuradan başla."

Olivier okudu:

Aşağı yukarı on beş günüdür, kulübeme aldığım garip bir adamla kalıyorum. Bu memleketin güneşi başına vurmuş olmalı. Bal gibi deliydi, taşkınlık sandım ilkin. Bu tuhaf çocuk - otuz

yaşlarında, iri, güçlü, oldukça da yakışıklı bir herif; tavırlarına, konuşmasına, hiçbir zaman kaba işler yapmadığı anlaşılacak kadar narin ellerine bakılırsa beylik bir deyimle "iyi aile"den – kendisini şeytan çarptığını sanıyor; daha doğrusu, söylediğini iyi anlayabildiysem kendini şeytan sanıyor. Başına bir bela gelmiş olmalı, çünkü sık sık daldığı düş ya da yarı uykuda (o zaman ben yokmuşum gibi kendi kendine konuşuyor), kesilmiş ellerden söz ediyor durmadan. Böyle zamanlarda çok çırpındığı, gözleri korkunç korkunç döndüğü için, yakınından her türlü silahı uzaklaştırdım. Geri kalan zamanda, arkadaşlığı hoş, mert bir çocuk – aylarca yalnızlıktan sonra, bundan çok hoşlanıyorum, doğrusu– işimde de bana yardımcı oluyor. Geçmiş yaşamından hiç söz etmiyor, bu yüzden neyin nesi olduğunu bir türlü çıkaramadım. Böceklere ve bitkilere aşırı bir ilgi gösteriyor, kimi sözleri de dikkate değer derecede bilgili olduğunu belli ediyor. Benden hoşlanır gibi, gitmekten de söz etmiyor; burada canının istediği kadar kalmasına ses çıkarmamaya karar verdim. Ben de bir yardımcı istiyordum, tam sırasında geldi doğrusu.

Kendisiyle Casamance'ı çıkarken yanında bulunan çirkin bir zenciyle biraz konuştum; bir kadın varmış ve iyi anlayabildiysem, kayıkları devrilmiş, kadın boğulmuş. Arkadaşımın boğulmayı kolaylaştırdığını öğrenirsem, hiç şaşmam. Bu memlekette, insan birini başından atmak istedi mi bir sürü yol vardır, canının istediğini seçer, kimsenin de kılı kıpırdamaz. Bir gün daha fazlasını öğrenirsem yazarım sana ya da yanıma geldiğin zaman söylerim. Evet, biliyorum... askerlik işin... Ne yapalım! Bekleyeceğim. Çünkü, şunu kafana koy ki, beni görmek istersen buraya gelmen gerekecek. Bana gelince dönme isteğim gittikçe azalıyor. Hoşuma giden, ısmarlama bir giysi gibi bana uygun gelen bir yaşam sürüyorum burada. İşlerim yolunda, uygarlığın takma yakası da hiçbir zaman katlanamayacağım bir boyunduruk gibi geliyor bana.

Yeni bir havale yolluyorum, istediğin gibi kullanırsın. Önceki Rachel içindi. Bunu kendine sakla...

"Gerisi ilginç değil," dedi Armand.

Olivier hiçbir şey söylemeden mektubu geri verdi. Burada sözü edilen katilin kendi kardeşi olabileceği aklına gelmedi. Vincent çoktandır ses vermemişti; annesi babası Amerika'da olduğunu sanıyorlardı. Aslında, ona fazla aldırdığı da yoktu Olivier'nin.

XVII

Boris, Bronja'nın ölümünü ancak Bayan Sofroniska'nın pansiyona gelmesiyle, bir ay sonra öğrendi. Dostunun acıklı mektubundan beri, ondan haber alamamıştı. Bütün teneffüslerde olduğu gibi Madam Vedel'in salonundaydı gene, Sofroniska'nın girdiğini gördü. Bayan Sofroniska büyük yas kılığında olduğu için, Boris daha o konuşmadan anladı her şeyi. Odada yalnızdılar. Sofroniska, Boris'i kollarına aldı, ikisinin de gözlerinden yaşlar boşandı. Sofroniska, "Zavallı yavrum, zavallı yavrum," diye yinelemekten başka bir şey yapamıyordu, sanki en çok Boris acınacak durumdaydı, sanki bu çocuğun uçsuz bucaksız acısı karşısında kendi analık acısını unutuyordu.

Durumdan haberdar edilen Madam Vedel geldi, Boris, hıçkırıklarla sarsıla sarsıla, iki kadının konuşması için kenara çekildi. Bronja'dan söz edilmesin isterdi. Madam Vedel onu tanımamıştı, herhangi bir çocuktan söz eder gibi söz ediyordu ondan. Sorduğu sorular bile kaba görünüyordu Boris'e, Sofroniska bunlara yanıt vermesin isterdi, acısını kat kat katlıyor, bir gömü gibi saklıyordu. Bronja ölümünden birkaç gün önce, "Anne, aşk[1] nedir, o

1. Aslında *idylle* sözcüğü kullanılmaktadır, bu da "saf ve temiz aşk" anlamına gelir. (Ç.N.)

kadar çok bilmek isterdim ki?.." diye sorduğu zaman, kendisini düşünüyordu hiç kuşkusuz.

Yürek parçalayan bu sözleri, Boris yalnız kendisi bilmek isterdi.

Madam Vedel çay ikram etti. Boris'e de bir fincan verdi, teneffüs sona ererken aceleyle içti; ertesi gün işleri nedeniyle Polonya'ya gidecek olan Sofroniska'yla vedalaşacaktı.

Bütün dünya ıssız görünüyordu ona. Annesi çok uzaklardaydı kendisinden, hiç gördüğü yoktu; büyükbabası fazla yaşlıydı; Bernard bile yoktu artık, onun yanında güven duyardı... Onun ruhu gibi sevgi dolu bir ruh, sunu diye soyluluğunu, arılığını uzatacağı biri gerekti Boris'e. Burada rahat edecek kadar gururlu değildi. Onunla birlikte yitirdiği şu sevme nedenini bir daha bulabileceğini umamayacak kadar fazla sevmişti Bronja'yı. Görmek istediği meleklere bundan böyle, onsuz, nasıl inanabilirdi? Göğü bile boşalıyordu şimdi.

Boris cehenneme dalınırcasına çalışma odasına döndü. Hiç kuşkusuz Gontran de Passavant'la dost olabilirdi; mert bir çocuk, ikisi de aynı yaşta üstelik; ama Gontran'ı hiçbir şey çalışmasından ayıramıyor. Philippe Adamanti de kötü çocuk değil; Boris'e bağlanmaktan iyisini istemezdi; ama Guéridanisol'ün etkisine öyle bir kapılmış ki, tek bir kişisel duyguyu göze alamıyor. Guéridanisol hızlanır hızlanmaz, o da hemen ayak uyduruyor; Guéridanisol de Boris'e katlanamıyor. Ezgili sesi, inceliği, kız gibi görünüşü, her şeyi, her şeyi sinirlendiriyor onu, tepesini attırtıyor. Onu gördü mü bir sürüde güçlünün zayıfın üstüne atılmasına yol açan içgüdüsel kini duyuyor diyeceği gelir insanın. Belki de akrabasının öğretisini dinlemiştir, kini kuramsaldır biraz, çünkü onun gözünde ayıplama görünüşüne bürünüyor. Nefret etmesine sevinmek için nedenler buluyor. Kendisine gösterdiği bu horgörünün

Boris'e ne kadar etkidiğini çok iyi anladı; bununla eğleniyor ve sırf Boris'in bakışlarının bir tür sıkıntılı soruyla yüklendiğini görmek için Georges ve Phiphi ile tuzak kuruyormuş gibi davranıyor.

"Ooo! Çok tuhaf doğrusu," diyor Georges o zaman. "Söylesek mi kendisine?"

"Değmez. Anlamaz ki."

"'Anlamaz.' 'Göze alamaz.' 'Beceremez.' Durmamacasına bu lakırdıları çarpıyorlar suratına. Kenarda bırakıldığı için korkunç acı çekiyor. Gerçekten de kendisine verilen alçaltıcı 'Şeysiz' lakabını iyi anlamıyor, ya da anladığı için kızıyor. Sanıldığı kadar değersiz olmadığını kanıtlayabilmek için neler vermezdi!"

"Boris'e katlanamıyorum," dedi Ghéridanisol, Strouvilhou'ya. Neden onu rahat bırakmamı istiyordun? Kendisi o kadar da istemiyor rahat bırakılmayı. Gözleri hep benim tarafta. Geçen gün erkek karının 'sakallı kadın' demek olduğunu sandı, hepimizi kırıp geçirdi. Georges ağzının payını verdi. Boris yanıldığını anlayınca, zırlayacak sandım."

Sonra Ghéridanisol, akrabasını sorularla sıkıştırdı, o da en sonunda Boris'in "tılsım"ını vermek, bunu kullanmanın yolunu da göstermek zorunda kaldı.

Birkaç gün sonra, Boris çalışma odasına girince, artık zor anımsadığı o kâğıdı sırasının üstünde buldu. İlk çocukluğunun bugün utanç duyduğu bu "büyü"süyle ilgili her şeyle birlikte onu da uzaklaştırmıştı belleğinden. İlkin tanımadı; çünkü Ghéridanisol sihirli, "Gaz... Telefon... Yüz Bin Ruble" yazısını kırmızılı karalı geniş çerçeveyle çevrelemişti, bunu da, doğrusu ya, oldukça güzel çizilmiş ufak, açık saçık şeytanlıklarla süslemişti. Bütün bunlar kâğıda masalsı bir görünüş veriyordu. Ghéridanisol bu görünüşün "cehennemsi" olduğunu, Boris'i allak bullak edebileceğini düşünüyordu.

Belki bir oyundan başka bir şey değildi bu; ama oyun umutların ötesinde bir başarıya erdi. Boris çok kızardı, hiçbir şey söylemedi, sağa sola baktı, kapının ardına saklanıp kendisini gözetleyen Ghéridanisol'ü görmedi. Boris kuşkulanmadı ondan, tılsımın nasıl olup da burada bulunduğunu da anlayamadı; gökten düşmüş, daha doğrusu cehennemden kopup gelmiş gibiydi. Boris öğrenci şeytanlıklarına omuz silkecek yaştaydı kuşkusuz, ama bulanık bir geçmişi dalgalandırıyorlardı. Boris tılsımı aldı, gömleğinin içine soktu. Sonra bütün gün, "büyü" yapmaların anısı yakasını bırakmadı. Akşama kadar, hain bir kışkırtmaya karşı savaştı, sonra artık çarpışmasında kendisini destekleyen hiçbir şey kalmadığı için, devriliverdi.

Batıyormuş, göğün çok derinlerine gömülüyormuş gibi geliyordu ona; ama batmaktan zevk alıyor, bu batışı bile bir hazza dönüştürüyordu.

Gene de, üzüntüsüne karşın, yalnızlığının derinliklerinde öyle sevgi kaynakları, arkadaşlarının kendisine gösterdikleri horgörüden dolayı öyle keskin bir acı vardı ki, birazcık önemsenmesi için, tehlikeli, saçma da olsa, her şeyi göze alabilirdi.

Çok geçmeden buna bir fırsat çıktı.

Kalp para dolandırıcılığından vazgeçmek zorunda kalmalarından sonra Ghéridanisol, Georges ve Phiphi uzun zaman boş kalmadılar. İlk günlerde giriştikleri ufak, tuhaf oyunlar birer perde arası eğlencesinden başka bir şey değildi. Ghéridanisol'ün hayal dünyası çok geçmeden daha sağlam bir şey sağladı.

"Güçlü Kişiler Birliği"nin var olma nedeni Boris'i kabul etmemek zevkinden başka bir şey değildi ilkin. Ama çok geçmeden Ghéridanisol onu bu birliğe kabul etmenin, tam tersine çok daha yıkıcı olacağını anladı; ileride onu korkunç bir eyleme sürüklemeyi sağlayacak koşulları kabul etmek zorunda bırakmak için iyi bir yol

olacaktı bu. O andan sonra bu düşünce aklından çıkmadı; girişilen birçok işte olduğu gibi, Ghéridanisol başarı yollarını, sorunun kendisinden çok daha fazla düşündü; çok önemsiz bir şeymiş gibi görünür bu tutum, ama birçok cinayet açıklayabilir. Fazla olarak Ghéridanisol gaddardı da; ama bu gaddarlığı, hiç değilse Phiphi'den, gizlemek gereksinimini duyuyordu. Phiphi'nin acımasızlıkla hiç ilgisi yoktu; son dakikaya kadar, işin içinde bir oyundan başka bir şey olmadığına inanmıştı.

Her birliğin bir savı vardır. Ghéridanisol yapacağı şeyi çoktan aklına koyduğu için, "Güçlü kişi yaşama aldırmaz," savını önerdi. Sav benimsendi, Çiçeron'unmuş gibi gösterildi. Georges ayırıcı simge olarak, sağ kola bir dövme yaptırmayı önerdi; ama Phiphi acıdan korkardı, iyi dövmecilerin ancak limanlarda bulunduğunu ileri sürüyordu. Üstelik de Ghéridanisol, dövmenin silinmez bir iz bıraktığını, ileride başlarını sıkıntıya sokabileceğini belirtti. Sonra ayırıcı simge o kadar da gerekli değildi; üyeler onurları üzerine yemin etmekle yeteneklerdi.

Kalp para dolandırıcılığı söz konusu olunca, güvence sorunu ortaya çıkmıştı, Georges da babasının mektuplarını bunun için göstermişti. Ama bunu unutmuşlardı bile. Bereket versin ki, fazla sebatlı değil bu çocuklar. Kısacası, "edinilmiş nitelikler" konusunda olduğu gibi "kabul koşulları" konusunda da hemen hiçbir şey kararlaştırmadılar. Neye yarardı, nasıl olsa üçünün de "öyle oldukları", ama Boris'in "öyle olmadığı" ortaya çıkmış bulunuyordu. Buna karşılık, ödleklik edenin hain sayılacağını, bir daha kabul edilmemek üzere birlikten atılacağını karara bağladılar. Boris'i birliğe almayı iyice kafaya koyan Ghéridanisol bu noktada çok dayattı.

Boris olmayınca oyunun donuk, birliğin erdeminin de boş kaldığını kabul etmek gerekirdi. Çocuğu birliğe almak için Georges, Ghéridanisol'den daha uygundu; Ghérida-

nisol kuşku uyandırabilirdi; Phiphi'ye gelince yeterince kurnaz değildi, başını derde sokmamayı da yeğ tutuyordu.

Bu yüz kızartıcı olayda en tüyler ürpertici bulduğum şey de şu belki: Georges'un oynamaya razı olduğu o dostluk güldürüsü, Boris'e birdenbire, beklenmedik bir sevgiye tutuluvermiş gibi davrandı; o zamana kadar ona hiç bakmamış diyeceği gelirdi insanın. Hatta oyununa kendisi de kapıldığından, gerçekmiş gibi gösterdiği duyguların içten olmalarına ramak kalmadığından, hatta Boris bunlara karşılık verir vermez içten olmadıklarından kuşku duyacağım geliyor. Bir sevgi görünüşüyle ona doğru eğiliyordu; Ghéridanisol'den aldığı öğütlere göre konuşuyordu onunla... Birazcık saygıya, birazcık sevgiye can atan Boris, daha ilk sözcüklerde fethedildi.

O zaman Ghéridanisol tasarısını hazırladı, Phiphi ile Georges'a da açtı. Kuradan çıkacak üyenin boyun eğmesi gereken bir "deney" bulmak söz konusuydu; Phiphi'yi yatıştırmak için, durumu kuradan yalnız Boris'i çıkaracak biçimde ayarlayacağını çıtlattı. Deneyin ereği yiğitlik ölçme olacaktı.

Bu deneyin aslında ne olacağını Ghéridanisol daha belli etmiyordu. Phiphi'nin biraz direnç göstermesinden çekiniyordu. Gerçekten de biraz sonra, Ghéridanisol Hanım Baba'nın tabancasının bu işte kullanılabileceğini çıtlatmaya başlayınca, "Aa! Olmaz, ben bu işte yokum," dedi Phiphi.

Georges kazanılmıştı bile, "Amma da budalasın be!" diye atılıyordu. "Alt tarafı dalga olduktan sonra."

"Sonra, biliyorsun," diye ekliyordu Ghéri, "budalalıktan hoşlanıyorsan söyleyiver, olsun bitsin... Sensiz de görürüz işimizi."

Ghéridanisol bu kanıtın Phiphi'yi her zaman yendiğini biliyordu; üzerine birlik üyelerinin her birinin adlarını yazacağı bağlılık belgesini de hazırlamıştı:

"Yalnız hemen söylemek gerek bunu; çünkü imzanı attıktan sonra, iş işten geçmiş olur."

"Hadi hadi! Kızma," dedi Phiphi. "Ver şu kâğıdı." Sonra da imzayı bastı.

"Ben isterim elbet, kardeşim," diyordu Georges, kolunu sevgiyle Boris'in boynuna atmıştı, Ghéridanisol istemiyor seni.

"Neden?"

"Güveni yok. Vazgeçeceğini söylüyor."

"Ne biliyor?"

"İlk deneyde tabanları yağlar diyor..."

"Görürüz."

"Kura çekmeyi göze alabilir misin gerçekten?"

"Elbette!"

"Ama bunun nerelere varabileceğini biliyor musun?"

Boris bilmiyordu ama bilmek istiyordu. O zaman öteki açıkladı. "Güçlü kişi yaşama aldırmazdı." Görülecekti ilerde.

Boris büyük bir çalkalanma duydu başında, katılaştı, sonra heyecanını saklayarak, "Sizin imza ettiğiniz doğru mu?" dedi.

"Al, bak." Georges kâğıdı ona uzattı, Boris kâğıdın üstünde üç adı da okuyabildi.

"Acaba..." diye başladı korka korka.

"Ne acabası?.." diye sözünü kesti George; hem de öyle sert bir biçimde kesti ki, Boris daha fazla konuşmayı göze alamadı. Sormak istediğini, Georges iyi anlıyordu; ötekiler de aynı biçimde söz vermişler miydi, onların da vazgeçemeyeceklerine güvenilebilir miydi?

"Yok, hiç," dedi; ama bu andan sonra, ötekilerden kuşku duymaya başladı, ötekilerin geri durduklarından, işe erkekçe girmediklerinden kuşkulanmaya başladı. "Ne yapalım," diye düşündü hemen, "vazgeçseler de ne çıkar; kendilerinden daha yürekli olduğumu gösteririm onlara."

Sonra, Georges'un gözlerinin içine bakarak, "Ghéri'ye söyle, bana güvenebilir," dedi.

"İmzalıyorsun demek?"

Gereği yoktu artık, söz vermişti.

"İstersen," dedi yalnız. Sonra, "Üç Güçlü Kişi"nin imzalarının altına, lanetli kâğıdın üzerine, iri, özenli bir yazıyla adını yazdı.

Georges kâğıdı övünçle öbür ikisine götürdü. Boris'in yiğitçe davrandığını kabul ettiler. Üçü birden görüşmeye giriştiler.

"Elbette! Tabanca doldurulmayacaktı. Hem mermileri de yoktu. Phiphi'nin duyduğu korku, bazı bazı aşırı bir heyecanın ölüme yol açabileceğini işitmiş olmasından ileri geliyordu. Söylediğine göre, babası bir idam taklidini anlatırdı da... Ama Georges hemen azarlıyordu onu: 'Senin baban Güneylidir.'"

Hayır, Ghéridanisol tabancayı doldurmayacaktı. Ne gereği vardı? La Pérouse bir gün koyduğu mermiyi çıkarmamıştı. Ghéridanisol bunu fark etmiş, ama ötekilere söylemekten geri durmuştu.

Adlar, bir şapkaya konuldu; aynı biçimde katlanmış, birbirine benzer dört ufak kâğıt. Kurayı "çekecek" olan Ghéridanisol, Boris'in adını bir beşinci kâğıda da yazmayı unutmamıştı, onu elinde tutmuştu; sanki rastlantı sonucuymuş gibi, bu kâğıt çıktı. Boris hile yapıldığından kuşkulandı; ama sustu. Karşı gelmek neye yarardı? Mahvolduğunu biliyordu. Kendini savunmak için, en ufak bir şey yapmayacaktı; hatta kura ötekilerden birine de çıksa, yerini almayı önerirdi, öylesine büyüktü umutsuzluğu.

"Zavallı dostum, şansın yokmuş," dedi Georges. Sesinden öyle bir yapaylık akıyordu ki Boris kederli kederli ona baktı.

"Orası belliydi," dedi.

Bundan sonra bir deneme yapılması kararlaştırıldı Ama yakalanmak tehlikesi olduğu için, tabancanın hemen kullanılmamasında birleşildi. Son dakikada, "sağlama" oynanacağı zaman çıkacaktı kutusundan. Hiç dikkat çekilmemeliydi.

Böylece o gün, saati ve yeri kararlaştırmakla yetindiler. Bu yer, döşemeye tebeşirle işaretlendi. Çalışma odasında, kürsünün sağ yanında, eskiden giriş yerinin kemerine açılan, şimdi battal edilmiş bir kapının oluşturduğu bir köşeydi burası. Saate gelince, çalışma saati olacaktı. Bütün öğrencilerin gözleri önünde geçecekti her şey, ağızları açık kalsındı şöyle.

Salon boşken yalnız üç fesatçının tanıklığında deneme yapıldı. Ama, aslına bakılırsa, pek anlamı yoktu bu denemenin. Yalnız, Boris'in oturduğu yerle tebeşirle işaretlenen yerin arasının tam on iki adım olduğu anlaşıldı.

"Korkmazsan, bir adım fazla atmazsın," dedi Georges.

"Korkmayacağım," dedi Boris, bu ısrarlı kuşku zoruna gidiyordu. Bu ufaklığın sarsılmazlığı öbür üçüne etkimeye başlıyordu. Phiphi bununla yetinilebileceği düşüncesindeydi. Ama Ghéridanisol şakayı sonuna kadar götürmeye kararlı görünüyordu. Yalnız dudağının köşesinde beliren garip bir gülümsemeyle, "Pekâlâ! Yarın görüşürüz," dedi.

"Kucaklaşıp öpüşsek," dedi Phiphi coşkunlukla. Yiğit şövalyelerin kucaklaşmalarını düşünüyordu, birden Boris'i kollarında sıktı. Phiphi yanaklarının üzerinde iki koca öpücük kondurunca, Boris gözyaşlarını tutmakta çok güçlük çekti. Ne Georges ne de Ghéri yaptı Phiphi'nin yaptığını; Phiphi'nin tutumu çok da yüce gelmiyordu Georges'a. Ghéri'ye gelince umurunda mıydı!..

XVIII

Ertesi akşam zil, pansiyonun öğrencilerini bir araya getirmişti.

Boris, Ghéridanisol, Georges ve Philippe aynı sıraya oturmuşlardı. Ghéridanisol saatini çıkardı, Boris ile kendi arasına koydu. Altıya yirmi beş vardı. Çalışma beşte başlamıştı, altıya kadar sürecekti. Boris altıya beş kala bitirecekti işi, böyle kararlaştırılmıştı, tam öğrencilerin dağılmasından önce; böylesi daha iyiydi, böylelikle, hemen sonra, çabucak kaçabilirdi. Az sonra, Ghéridanisol Boris'e, aklınca sözlerine daha ölümcül bir hava vereceği için, alçak sesle, yüzüne bakmadan, "Ahbap, kala kala on beş dakikan kaldı," dedi. Boris eskiden okuduğu bir romanı anımsadı, bu romanda haydutlar, bir kadını öldürmek üzereyken, ölüme hazırlanması gerektiğine inandırmak ereğiyle, dua etmesini söylüyorlardı ona. Ayrılacağı bir ülkenin sınırında kâğıtlarını hazırlayan bir yabancı gibi, Boris yüreğinde, kafasında dualar aradı, hiçbir şey bulamadı; öylesine bitkindi, sinirleri de öylesine gerilmişti ki, fazla aldırmadı buna. Düşünmek için çaba harcıyor, hiçbir şey düşünemiyordu. Tabanca cebindeydi, çok ağırdı, varlığını duymak için eliyle dokunması gereksizdi.

"Yalnız on dakika."

Georges, Ghéridanisol'ün solunda, gözucuyla izliyordu sahneyi, ama görmüyormuş gibi davranıyordu. Heyecanla çalışıyordu. Çalışma odası hiçbir zaman böyle sakin olmamıştı. La Pérouse koca haylazları tanıyamaz olmuştu, ilk kez bir soluk alıyordu. Ama Phiphi'nin içi rahat değildi; Ghéridanisol korkutuyordu onu, bu oyunun kötü bitmeyeceğine iyice güvenemiyordu, kabarmış yüreği canını acıtıyor, bazı bazı derin derin iç çektiğinin farkına varıyordu. En sonunda, dayanamadı, önündeki tarih defterinden bir yarım yaprak yırttı –çünkü bir sınava hazırlanması gerekiyordu– ama gözlerinin önünde satırlar, beynin içinde olaylar ve tarihler bulanıp karışıyordu; kâğıdın alt yanını yırtıp üzerine de çabucak: "Tabancanın dolu olmadığından iyice emin misiniz?" diye yazdı, sonra kâğıdı Georges'a uzattı, o da Ghéri'ye geçirdi. Ama Ghéri, okuduktan sonra omuz silkti, Phiphi'ye bakmadı bile, sonra kâğıdı iyice yuvarladı, bir fiskeyle tam tebeşirle işaretli yere düşürdü. Bundan sonra, böyle iyi nişan almanın memnunluğuyla gülümsedi. İlkin istemle doğan bu gülümseme, olayın sonuna kadar sürdü; hatlarına işlenmiş diyeceği gelirdi insanın.

"Beş dakika."

Neredeyse yüksek sesle söylenmişti bu söz. Phiphi bile işitti. Dayanılmaz bir bunalım sardı varlığını, çalışma saati sona ermek üzere olmasına karşın, acele çıkmak gereksinimindeymiş gibi davranarak, belki de gerçekten sancılandığı için, elini kaldırdı. Öğrencilerin öğretmenden izin almak için yapmak alışkanlığında oldukları gibi parmaklarını şaklattı; sonra, La Pérouse'un karşılığını beklemeden, sırasından dışarı fırladı. Kapıya varması için, öğretmenin kürsüsü önünden geçmek zorundaydı; neredeyse koşuyordu, ama sendeliyordu da.

Philippe'in çıkmasından aşağı yukarı hemen sonra, Boris de doğruldu. Arkasında durmamacasına çalışan kü-

çük Passavant gözlerini kaldırdı. Daha sonra Séraphine'e Boris'in "korkunç solgun" olduğunu anlattı; ama bu durumlarda hep böyle söylenir. Üstelik hemen sonra bıraktı bakmayı, yeniden çalışmaya daldı. Sonradan çok üzüldü buna. Olup biteni anlayabilseydi, hiç kuşkusuz engel olurdu, sonradan ağlayarak söylüyordu bunu. Ama hiçbir şeyin farkında değildi.

Boris işaretli yere kadar ilerledi. Ağır adımlarla yürüyordu; bakışları kımıltısız, bir robot gibi, bir uyurgezer gibi daha çok. Sağ eli tabancayı kavramıştı, ceketinin cebinde saklı tutuyordu, son saniyede çıkardı.

Ölümcül yer, söylediğim gibi, kürsünün sağ yanında bir girinti oluşturan battal kapının dibindeydi, öğretmen, kürsüsünden, ancak eğilince görebilirdi onu.

La Pérouse eğildi. Devinilerinin garip görkemliliği onu kaygılandıracak türdendi, başlangıçta torununun ne yaptığını anlayamadı. Yetkeli olmasına çalıştığı, güçlü sesiyle başladı:

"Mösyö Boris, rica ederim, hemen yeri..."

Ama birden tabancayı tanıdı, Boris şakağına götürmüştü tabancayı. La Pérouse anladı, kanı damarlarında donmuşçasına, büyük bir soğukluk duydu hemen. Kalkmak, Boris'e koşmak, onu tutmak, bağırmak istedi... Boğuk bir hırıltıya benzer bir ses çıktı dudaklarından; donmuş gibi, inmeli gibi kalakaldı, zorlu bir titremeyle sarsılıyordu.

Tabanca patladı. Boris hemen çökmedi. Bir an, beden, kapının köşesine takılmış gibi, ayakta durdu; sonra baş, omzun üzerine düşüp götürdü onu, her şey yıkıldı.

Kısa bir süre sonra, polisin yaptığı kovuşturma sırasında, tabancanın Boris'in yanında bulunamayışına şaşıldı, yani düştüğü yerde demek istiyorum; çünkü küçük

ceset hemen bir yatağa taşınmıştı. Hemen başlayan kargaşalık içinde, Ghéridanisol yerinde kalırken Georges, sırasının üzerinden fırlayarak, hiç kimseye fark ettirmeden, silahı aşırmayı başarmıştı, ötekiler Boris'in üzerine eğilirken, ilkin ayağıyla vurup geriye itmiş, çabucak alıp ceketinin içine saklamış, sonra da gizlice Ghéridanisol'e geçirmişti. Herkesin dikkati bir tek noktaya yönelmişti yalnız, Ghéridanisol'ün farkına varmadı kimse, o da kimselere görünmeden La Pérouse'un odasına kadar koşup silahı aldığı yere koyabildi. Daha sonra, bir arama sırasında, polis tabancayı kılıfında bulduğu zaman, buradan çıkarıldığından, Boris'in de bunu kullandığından kuşku duyulabilirdi, ne var ki Ghéridanisol merminin kovanını çıkarmayı akıl etmemişti. Hiç kuşkusuz aklı başından gitmişti biraz. Sonradan, cinayetine pişmanlık duymaktan çok, bu geçici gevşeklikten dolayı kızdı kendine. Oysa bu gevşeklik kurtardı onu. Çünkü, aşağıya inip de ötekilere karıştığı zaman, Boris'in alıp götürülen cesetini görünce, belirgin bir titremeye, bir tür sinir bunalımına tutuldu, koşup gelen Madam Vedel ile Rachel, bunu aşırı bir heyecan belirtisi olarak görmek istediler. Böylesine genç bir yaratığın canavarlığını düşünmektense her türlü varsayım yeğ tutulur; Ghéridanisol suçsuz olduğunu ileri sürünce de sözüne inanıldı. Phiphi'nin Georges ile kendisine yolladığı, kendisinin bir fiskeyle fırlattığı pusula, sonradan bir sıranın altında bulunan bu küçük, buruşturulmuş pusula işine yaradı. Elbette ki, Georges ile Phiphi gibi kendisi de böylesine acımasız bir oyuna giriştiği için suçluydu; ama silahın dolu olduğunu bilseydi, böyle bir oyuna girişmezdi, öyle söylüyordu. Yüzde yüz sorumlu olduğuna yalnız Georges inandı.

Georges o kadar da bozulmamıştı, Ghéridanisol'e hayranlığı en sonunda dehşete bıraktı yerini. O akşam yuvasına döndüğü zaman, annesinin kollarına atıldı; Pauline

de bu korkunç dram yoluyla oğlunu kendine geri getiren Tanrı'ya şükretti.

Edouard'ın günlüğü

Hiçbir şeyi açıklayacağımı ileri sürmemekle birlikte, yeterli nedeni olmayan hiçbir olay anlatmak istemezdim. İşte bunun için, *Kalpazanlar*'da küçük Boris'in intiharından yararlanmayacağım; anlamakta bile zorluk çekiyorum hem. Hem sonra "polis olaylarını" hiç sevmem. Kesin, yadsınmaz, sert, fazlasıyla gerçek bir yanları vardır... Gerçeğin düşüncemi desteklemesini kabul ederim; ama ondan önce gelmesini hiç kabul edemem. Beklenmeyenle karşılaşmak hoşuma gitmez. Boris'in kendini öldürmesi bir aykırılık gibi geliyor bana, çünkü bunu hiç ummuyordum.

Hiç kuşkusuz torununun kendisinden daha gözü pek davrandığını düşünen La Pérouse ne derse desin, her intihara korkaklık girer biraz. Bu çocuk, korkunç davranışının Vedel ailesine getireceği yıkımı önceden sezebilseydi, bağışlanamazdı. Azaïs, pansiyonu dağıtmak zorunda kaldı, "Şimdilik," diyor; ama Rachel iflastan korkuyor. Dört aile şimdiden çocuklarını geri aldılar. Pauline'i de Georges'u yanına almak düşüncesinden caydıramadım; üstelik çocukçağız, arkadaşının ölümüyle derinden derine sarsılmış, düzelmeye hazır görünüyor. Alaylı havalarına karşın, ailesinin gömülmek tehlikesinde olduğu iflasa kaygılanan Armand, Passavant'ın kendisine bırakacağı zamanı pansiyona vermeyi öneriyor; çünkü yaşlı La Perouse'nun kendisinden bekleneni yapamayacak bir duruma geldiği gözle görülür bir şey.

Onu görmekten çekiniyordum. Pansiyonun ikinci katındaki küçük odasına aldı beni. Hemen koluma girdi, gözyaşlarından başka bir şey beklemediğim için beni çok şaşırtan, tuhaf, neredeyse güleç bir tavırla, "Gürültü," dedi, "biliyorsunuz ya hani... Geçen gün sözünü ettiğim şu gürültü..."

"Ee?"

"Kesildi. Bitti, işitmiyorum artık. Ne kadar dikkat etsem, boşuna..."

Bir çocuk oyununa katılır gibi, "Bahse girerim ki işitmez olduğunuza üzülüyorsunuz," dedim.

"Yook! Hayır, hayır... Öyle bir dinleniş ki! Sessizliğe öylesine gereksinimim var ki... Ne düşündüm, biliyor musunuz? Bu yaşam boyunca, sessizliğin gerçekte ne olduğunu bilemiyoruz. Kanımız bile bir tür sürekli gürültü yapıyor içimizde; çocukluğumuzdan beri alıştığımız için, bu gürültüyü seçemez oluyoruz... Ama yaşam boyunca, bu gürültü bastırdığı için, bir türlü işitemediğimiz şeyler; uyumlar bulunduğunu düşünüyorum... Evet, ancak öldükten sonra gerçekten işitebileceğimizi düşünüyorum."

"Ama bana şeye inanmadığınızı söylüyordunuz, şeye..."

"Ruhun ölümsüzlüğüne mi? Söyledim mi bunu size?.. Evet, hakkınız var herhalde. Ama, anlayın beni, tersine de inanmıyorum."

Ben sustuğum için, başını sallayarak, bir sav söylercesine konuştu:

"Bu dünyada, Tanrı'nın hep sustuğunu fark ettiniz mi? Bir Şeytan var konuşan. Ya da hiç değilse, hiç değilse... Ne kadar dikkat edersek edelim, ancak şeytanın sesini duyabiliyoruz... Tanrı'nın sesini duyacak kulak yok bizde. Tanrı'nın Sözü! Bunun ne olabileceğini düşündüğünüz oldu mu bazı bazı? Yok! İnsan diline aktarılanından söz etmiyorum... İncil'in başını anımsıyor musunuz: 'Başlangıçta Söz vardı.' Tanrı'nın Sözü'nün bütün evren olduğunu sık sık düşünmüşümdür. Ama Şeytan kaptı onu. Şimdi onun gürültüsü Tanrı'nın sesini bastırıyor. Söylesenize, ne olursa olsun, son sözün Tanrı'ya kalacağına inanmıyor musunuz? Sonra, ölümden sonra, zaman var olmaktan çıkarsa, hemen Ölümsüz'e girersek, o zaman Tanrı'yı işitebileceğimizi... Doğrudan doğruya işitebileceğimizi düşünüyor musunuz?"

Bir tür taşkınlıkla sarsılmaya başladı, saradan yıkılıvere-

cekmiş gibi; sonra birden hıçkırık bunalımına tutuldu, "Hayır! Hayır," diye atıldı, "Şeytan ile Ulu Tanrı aynı şey, anlaşıyorlar. Yeryüzünde kötü olan ne varsa hepsinin Şeytan'dan geldiğine inanmaya çalışıyoruz; ama başka türlü yapsak, Tanrı'yı bağışlamaya güç bulamazdık da ondan böyle yapıyoruz. Eğleniyor bizimle, fareyle oynayan bir kedi gibi... Bundan sonra da kendisine minnettar olmamızı istiyor. Neden dolayı minnettar? Neden?.."

Sonra, bana doğru eğildi:

"Yaptığı en korkunç şey de nedir, biliyor musunuz!.. Bizleri kurtarmak için öz oğlunu kurban etmesi. Kendi oğlunu! Kendi oğlunu!.. Zalimlik, Tanrı'nın sıfatlarının ilki bu işte!"

Yatağına attı kendini, duvardan yana döndü. Daha bir süre, kasınmalı titremelerle sarsıldı, sonra uyur gibi oldu, yanından ayrıldım.

Boris hakkında tek sözcük söylememişti bana; ama bu gizemli umutsuzlukta, üzerinde sürekli olarak durulamayacak kadar şaşırtıcı olan acısının dolaylı bir anlatımını görmek gerektiğini düşündüm.

Olivier'den Bernard'ın babasına döndüğünü öğrendim; doğrusu ya, yapacağı en iyi şey de buydu. Küçük Caloub'a rastlamış, yaşlı yargıcın rahatsız olduğunu öğrenmiş ondan. Bernard, yüreğinden başka hiçbir şeyi dinlememiş artık. Yarın akşam görüşüyoruz; Profitendieu, Molinier, Pauline ve iki çocuğuyla birlikte beni de akşam yemeğine çağırdı. Caloub'u çok merak ediyorum.